

ISSN: 1304 – 8880

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Çukurova University Institute of Social Sciences

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
Journal of Çukurova University Institute of Social Sciences

Cilt/ Vol: 29	Sayı/No: 2	Yıl/Year: 2020
---------------	------------	----------------

Çukurova Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Journal of Çukurova University Institute of Social Sciences

Sahibi / Owner

Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü adına
Enstitü Müdürü Prof. Dr. Serap ÇABUK

Editörler / Board of Editors

Prof.Dr. İ. Çetin DERDİYOK Çukurova Üniversitesi, FEF, Türk Dili ve Edebiyatı
Prof. C. Hakan ÇUHADAR Çukurova Üniversitesi, Devlet Konservatuarı
Prof.Dr. Rukiye AKDOĞAN Çukurova Üniversitesi, FEF, Arkeoloji
Prof.Dr. Kenan LOPCU Çukurova Üniversitesi, İİBF, Ekonometri
Prof. Dr. Haşim AKÇA Çukurova Üniversitesi, İİBF, Maliye
Doç. Dr. F. Engin ALPAT Çukurova Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi
Doç.Dr. Deniz ZEREN Çukurova Üniversitesi, İİBF, İşletme
Doç.Dr. Sadık Erol ER Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Ortaöğretim Sosyal Alanlar
Doç.Dr. Gülden TÜM Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi
Doç.Dr.Mustafa YAŞAR Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim
Dr. Öğr. Üyesi Marella BODUR ÜN Çukurova Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Uluslararası
İlişkiler

Dil Editörleri

Prof.Dr. İ. Çetin DERDİYOK, Çukurova Üniversitesi, Türkçe
Doç.Dr. Gülden TÜM, Çukurova Üniversitesi, İngilizce
Doç.Dr. Mustafa Mavaşoğlu, Çukurova Üniversitesi, Fransızca
Dr. Öğr. Üyesi Nihat Yavuz, Çukurova Üniversitesi, Almanca

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Abdullatif AÇARLIOĞLU, Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Gül DURMUĞOĞLU KÖSE, Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Marcel ERDAL, Johann Wolfgang Goethe-University
Prof. Dr. İrfan ERDOĞAN, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Barbara KELLNER-HEĞNKEL, Freie University Berlin
Prof. Dr. Yunus KİSHALI, Kocaeli Üniversitesi
Prof. Dr. Tamer KOÇEL, İstanbul Kültür Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet ÜNAL, University München-Çukurova Üniversitesi
Prof. Dr. Birol YEŞİLADA, Portland State University
Prof. Dr. Ali YILDIRIM, Ortadoğu Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Todd Alan PRICE, National Louis University
Prof. Dr. Andreas SCHACHNER, Deutsches Archäologisches Institut
Prof. Dr. Dilek ZAMANTILI NAYIR, Marmara Üniversitesi

Derleme Sekreteri / Editorial Secretary

Doç.Dr. Deniz ZEREN ve Doç.Dr. Gülден TÜM

Redaktör

Arş. Gör. Dr. Bilge KARGA GÖLLÜ

Dizgi-Mizanpaj / Typesetter

Doç.Dr. Deniz ZEREN ve Arş. Gör. Abdil ARIK

Copyright©Ekim 2011**Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**

Tüm hakları mahfuzdur.

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi yılda en az 2 kez yayımlanan hakemli bir dergidir. Dergide yayımlanan makalelerin dil ve bilim sorumluluğu yazara aittir. Makaleler kaynak gösterilmeden kullanılamaz. Elektronik veya mekanik yöntemlerle (fotokopi dâhil) herhangi biçimde basılamaz ve / veya çoğaltılamaz. Dergimiz 2003-2013 yılları arasında ve 2018 yılı ilk sayısından itibaren Tübitak Ulakbim TR Dizinde taranmaktadır.

Adres / Address:

ÇÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

01330 Balcalı / ADANA

Tel: 0 (322) 338 65 74

Faks: 0 (322) 338 69 47

E- Posta: sosbil@cu.edu.tr

İnternet adresi: <http://sosyalbilimler.cu.edu.tr>

Kapak Tasarımı: Metin AYGÜN

Baskı: Çukurova Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

1	Arş. Gör. Dr. Bilge KARGA GÖLLÜ	Şair Nigâr Hanım'ın Hatıra Defteri: "Albüm-i Edîbe" <i>Kavramsal Makale</i>	1-27
2	Doç. Dr. Refika ALTIKULAÇ DEMİRRAĞ	Edebiyatta Ölüm Ve Şair Nigâr Hanım'ın Şiirlerinde İntihar Yazını <i>Kavramsal Makale</i>	28-41
3	Arş. Gör. Dr. Emine AYAN	Tabiat Temi Ekseninde Nigâr Hanım'ın Şiirlerine Romantizm Akımı Odaklı Bir İnceleme <i>Kavramsal Makale</i>	42-52
4	Dr. Öğr. Gör. Hafize ŞAHİN	Şair Nigâr Hanım'ın Yaşamında ve Edebiyatında Pitoresk <i>Kavramsal Makale</i>	53-72
5	Dr. Öğr. Ü. Hiclâl DEMİR	Nigâr Hanım'ın "Feryâd" Adlı Gazeline Yazılan Nazireler <i>Kavramsal Makale</i>	73-83
6	Doç. Dr. Sema ÇETİN BAYCANLAR	Şair Nigâr Hanım Hakkında Bir Kaynakça Denemesi <i>Kavramsal Makale</i>	84-90
7	Dr. Öğr. Ü. Bedri AYDOĞAN	Nigar Hanım'ın Elhân-I Vatan Kitabı ve Vatan <i>Kavramsal Makale</i>	91-115
8	Prof. Dr. İ. Çetin DİRDİYOK	Şair Nigâr Hanım'ın Ahmet Mithat'ın Vefatının Ardından Yazdıkları <i>Kavramsal Makale</i>	116-134

Dergimizin bu sayısına gönderilen makaleleri değerlendiren hakemlerimize teşekkürlerimizi sunarız.

We gratefully acknowledge the referees who kindly helped us evaluate the articles sent for the current issue of our journal.

HAKEMLER/REFEREES

PROF. DR. ALI YILDIRIM	FIRAT ÜNİVERSİTESİ
PROF. DR. AHMET MERMER	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
PROF. DR. HANİFE DİLEK BATISLAM	ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
PROF. DR. İ. ÇETİN DERDİYOK	ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
PROF. DR. MİNE MENĞİ	ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
PROF. DR. MUSTAFA APAYDIN	ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
PROF. DR. ZEHRA GÖRE	NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
DOÇ. DR. MEHMET CELAL VARIŞOĞLU	TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
DOÇ. DR. MEHMET KORKUT ÇEÇEN	İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
DOÇ. DR. MEHMET ULUCAN	FIRAT ÜNİVERSİTESİ
DOÇ. DR. REFİKA ALTIKULAÇ DEMİRAG	ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
DOÇ. DR. SEMA ÇETİN BAYCANLAR	ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
DR. ÖĞR. ÜYESİ ABDULMUTTALİP İPEK	AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
DR. ÖĞR. ÜYESİ BEDRİ AYDOĞAN	ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
DR. ÖĞR. ÜYESİ NESRİN MENĞİ	MERSİN ÜNİVERSİTESİ

MAKALE YAZIM KURALLARI

Dergiye gönderilecek makalelerin yazımında uyulması gerekli kurallar aşağıda özetlenmiştir:

1. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, yılda **en az iki kez** yayınlanan **hakemli** bir dergidir.
2. Gönderilecek makalenin daha önce hiçbir yerde yayınlanmamış olması zorunludur.
3. Makaleler, **Türkçe, İngilizce, Fransızca** ya da **Almanca** olarak yayımlanabilir.
4. Makaleler, **MS Word** formatında Dergipark üzerinden isimsiz olarak gönderilmelidir.
5. Makalelerde; **Kağıt Boyutu:** A-4, sayfa yapısı olarak **Alt:** 6 cm, **Üst:** 5 cm, **Sol:** 4,5 cm, **Sağ:** 4 cm, **Üst Bilgi:** 4 cm ve **Alt Bilgi:** 5 cm, **Yazı Tipi:** Times New Roman, **Punto:**10, **Satır Aralığı:** Tek olarak ayarlanacaktır. Makalenin tümü **15 sayfayı** geçmemelidir.
6. Orijinal makalelerde bölümler aşağıdaki şekilde düzenlenmelidir:
  - **Öz (en çok 200 kelime),**
  - **Abstract (en çok 200 kelime),**
  - **Giriş (en çok 3 sayfa),**
  - **Araştırma bulguları, tartışma ve sonuçları,**

- **Kaynaklar.**

7. Makalelerin başlığı metne uygun; kısa ve açık ifadeli; büyük harflerle yazılmış olmalıdır.
8. Yazar adı, başlığın sol alt kenarına konulmalı; yazar birden fazla ise, adları alt alta yazılmalıdır. Yazar adı veya adları dipnotta sırasıyla unvan, bağlı oldukları üniversite, fakülte, bölüm veya kurum adı, e-posta adresi ve ORCID ile yazılmalıdır.
9. Ana bölüm başlıkları, her iki bölümün sol üst kenarına gelecek şekilde ve küçük harflerle yazılmalıdır. Öz ve Abstract büyük harflerle metnin sol kenarına konulmalıdır.
10. Makalede resim, şekil ve grafikler "**Şekil**" adı altında gösterilmeli; şekil ve grafikler bilgisayarda çizilmeli; fotoğraf veya resimler, parlak fotoğraf kağıdına net olarak siyahbeyaz basılmış ve numaralandırılmış olmalıdır. **Şekil adları**, her kelimenin ilk harfi büyük olacak şekilde tablonun alt tarafına bilgisayarda yazılmalıdır.
11. Makalede **tablo adları**, her sözcüğün ilk harfi büyük olacak şekilde tablonun üst tarafına yazılmalıdır.
12. Kaynaklara yapılan göndermeler, dipnot yerine metnin içinde parantez arasında yapılmalıdır. Parantez içinde sırasıyla, **yazarın soyadı, kaynağın yılı ve sayfa numarası** yer almalıdır (**Horngren, 2002: 124**). Birden çok kaynak noktalı virgül ile ayrılmalı, 3 veya daha çok yazar isimli bildirimlerde "**vd.**" kısaltması kullanılmalıdır.
13. Kaynak listesi, yazarların soyadlarına göre alfabetik olarak düzenlenmelidir. Kaynak bildiriminde sıra; "**yazar soyadı, adının baş harfi, eserin yayın tarihi, eserin adı, basımevi ve basım yeri**" olarak düzenlenmelidir. Dergi alıntılarında, cilt, parantez içinde sayı ve iki noktayı takip eden sayfa numaraları verilmelidir. Metin içinde verilmemiş kaynaklar bu listede gösterilmemeli, kaynağın yazarı belli değilse yerine "**Anonymus**" deyimini yazılmalıdır.
14. Yukarıdaki kurallara uygun olmayan makale dikkate alınmaz.

REQUIRED FORMAT FOR ARTICLES

Submission guidelines:

1. Journal of Çukurova University Institute of Social Sciences is published at least twice a year and is a peer-reviewed journal.
2. It is obligation that the article which will be sent mustn't be published in anywhere before.
3. Articles can be published in the following languages: **Turkish, English, French and German.**
4. Articles must be written on **MS word 97** or above and they must be copied, then they must be sent **with a diskette and four print copies. (One of the hard copies should be named, the rest three will be sent unnamed.)**
5. In articles, **page layout** has to be arranged as to leave 5 cm **from above**, 6 cm **from below**, 4.5 cm **from left**, 4 cm in **from right**. And also they have to be written on **A4 pages**. Articles have to be written in Times New Roman with **10 points**. Articles mustn't exceed **15 pages**. It must be set as **single spaced**.
6. In original articles, section must be arranged in the way shown below:
  - **Summary (maximum 200 words)**
  - **Abstract (maximum 200 words)**
  - **Introduction (maximum 3 pages)**

- **Findings, discussion and the results**

- **Bibliography**

7. The title of the articles should be fit with the content; they should be short and understandable, written with capital letters.
8. The name of the writer should be written below the article and left side. If there is more than one writer, the names should be written side by side. Under the name of the writers, their universities, faculties, sections name and an **e-mail address** have to be written.
9. Titles of main sections should be written with small letters and they have to be written in a way that they have to be left side and above on each of two sections.
10. In an article, pictures, graphics have to be shown under the name of **the figure**. Figures and graphics have to be drawn on the computer. Photographs and pictures have to be published in white-black colours clearly, they have to be numbered and the name of **the figures** have to be written below the table on the computer with the way first letter will be capital in every word.
11. In an article, **name of the table** should be written with the way first letter will be capital every word.
12. Citations or references to the sources have to written in the parentheses in the article. The surname of the writer, the year of the source and the number of the page have to become left side by side. If there are more than two writers, it should be shortened like “et. al.” and left by semicolon.
13. Source lists have to be arranged as the surname of the writers alphabetically. These lists have to be followed the name of the **writer, the first letter of the name, the date of the article, the name of the article and publishing place** of it. The volume of the sources must be written in the parentheses with the numbers and page numbers followed by colon. If the writer of the article is uncertain, **Anonymous** must be written.
14. Those articles, not written according to the above mentioned rules, cannot be published.

ÖNSÖZ

Şair Nigâr Hanım'ın farkına ilk ne zaman varmıştım diye düşündüğümde çocukluğuma gittim. İlkokula gittiğim sıralardı, babam her ay Hayat Tarih mecmuası alırdı. Ben de okuyan bir çocuk olarak o resimli tarih mecmuasını didik didik karıştırır, ilgimi çeken kısımları okurdum. Mata Hari'yi, Winston Cuhirchill'i o dergiden hatırlıyorum. O dergide yüzü tül peçeyle kaplı bir kadın resmi vardı. Sonra adının “Nigâr” olduğunu okudum. “Şair Nigâr Hanım” diye tanınıyor. Nigâr Hanım, o resmiyle birlikte belleğimde yer etmişti.

1975 yılında Erzurum Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde öğrenci olunca Osmanlıca dersiyle de karşılaşmıştım. O zaman bu dersi değerli hocamız Hüseyin Ayan veriyordu. Hocamız dersini büyük bir ciddiyetle yapardı. Osmanlıca dersinden de bütün öğrenciler çekinirdi. Bu dersi bilmeden diğer dersleri yapmanın güç olduğunu anlamıştık. Mutlaka öğrenilmesi gereken bir dersti. Bunun için sıkı çalışıyorduk. Osmanlıca'yı öğrenmek zorundaydık.

Erzurum'da bazı zamanlar Yakutiye Medresesi'nin karşı kıyısında akşamüstüne doğru bir adam tezgâhının üzerine kitaplarını serer ve uygun fiyatlarla kitaplar satardı. Ben de bir akşamüstü Arap harfleriyle basılmış Reşat Nuri'nin Çalığı romanını görmüştüm. Bana biraz pahalı gelmişti fakat yine de 50 TL'ye kitabı almıştım. Tezgâhta daha ince kitaplar vardı. Onlardan biri Hüseyin Rahmi'nin Mutallaka adlı eseri, diğeri de Nigâr Binti Osman'ın Safahat-ı Kalb adlı eseri idi. Galiba Nigar Binti Osman'la asıl karşılaşmam bu idi.

Lisans öğrenimim sırasında sanırım ikinci sınıfa geçmiştim. Yaz tatilinde memleketim Adana'ya dönünce evimizin bahçesindeki zerdali ağacının altında bu kitapçığı okumaya çalışmıştım. Fırsat buldukça sözlük çalışması yapıyor, anlamını bilemediğim Arapça, Farsça sözcüklerin Türkçe karşılıklarını bulup yazıyordum ve metni anlamaya çalışıyordum. Doğrusunu söylemek gerekirse fazla bir şey de anlamamıştım. Anladığım şey, sevgilisine büyük aşk duyan ayrı düşmüş bir aşığın ağlayıp inlemeleriydi. Fakat bu kitapçık üzerinde çalışmak, Arap harfleriyle okuyup anlamamı geliştirmişti.

Sonra bu çalışma, öylece kaldı. Fakat zaman zaman elime geçtikçe bakıp dururdum. Anlamak yine de zor geliyordu. Alanım gereği Osmanlıca ile epeyce haşır neşir olmama rağmen Nigâr Hanım'ın dili bana hâlâ ağır geliyordu. Hatasız metin yayımlamak için epey dikkatli olmak gerekirdi. Aslında Safahat-ı Kalb'in bütün cümlelerini okumuş, üstelik günümüz Türkçesine de çevirmiştim. Haydi desen yayımlanacak durumda, fakat daha iyi okuyup anlamak gerekir diye düşünüyorum. Bir hocamız “Biraz demlensin” derdi.

Bu arada metnin sağlıklı bir biçimde demlenebilmesi için yavaş yavaş Nigâr Hanım'ı tanımaya ve tanıtmaya çalışan yazılar yazmaya başladım. Sanıyorum bunlardan ilkinin 4-6 Mayıs 2017 tarihleri arasında Amasya'da düzenlenen Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatında “Kadın” Sempozyumu'nda “**Nigar Binti Osman'ın Safahat-i Kalb'i**” başlıklı bildirimle gerçekleştirdim. 2017 yılında yapılan bu sempozyumda, sunumumun sonunda önümüzdeki yılın, yani 2018 yılının Şair Nigâr Hanım'ın ölümünün yüzüncü yılı

olduğunu, bu vesileyle onun adına bir sempozyum düzenlenebileceğini meslektaşlarıma duyurdum.

2017 bahar yarıyılında KKTC Doğu Akdeniz Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde ihtiyaç bulunması nedeniyle haftada bir gün Dr. Bedri Aydoğan'la derse gitmeğe başlamıştık. Burada bölüm başkanı olarak görev yapan meslektaşımız Dr. Gülseren Tor'a bu düşüncemi açtım. O da sempozyum "Nigâr Hanım'dan Günümüze Türk Edebiyatında Şair Kadınlar" başlıklı olsun dedi ve böylece bir sempozyum yapmayı kararlaştırdık. Sonuçta yurdunu ve insanları çok seven, savaş yıllarında vatan şiirleri yazan Nigâr Hanım'ı ölümünün 100. yılında 26-28 Nisan 2018 tarihinde Kıbrıs'ta gerçekleştirdiğimiz, Kıbrıslı Kadın Şairlerin de katıldığı bir sempozyumla andık. Sempozyum kitabı 2019 yılında Gazimağusa'da Doğu Akdeniz Üniversitesi Basımında basıldı.

Balkan savaşı çıktığında yurt ve insan sevgisiyle dolu konuşmalar yapan, şiirler yazan Nigâr Hanım, I. Dünya Savaşı patladığında iyice ümitsizliğe düşmüştü. Ömrünün son yılları yalnızlık duyguları içinde geçen Nigâr Hanım, o günlerde salgın durumunda olan tifüs hastalığına yakalandı ve 1 Nisan 1918 tarihinde Şişli Etfal Hastanesi'nde vefat etti. Hayatı ve ölümünün verdiği etki, bana Nigâr Hanım için bir armağan kitabı çıkarmanın iyi olacağını düşündürüyordu. Editörlük görevinde bulunduğum Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Yayın Kurulundaki meslektaşlarıma Nigâr Hanım için bir özel sayı düşünebilir miyiz diye sorduğumda başta Doç. Dr. Deniz Zeren olmak üzere değerli arkadaşlarım uygun buldular. Bunun üzerine Eğitim Fakültesinde görev yapan Yeni Türk Edebiyatı alanından Prof. Dr. Refika Altıkulaç'tan da editörlük anlamında yardım istedim. O da seve seve yardımcı olacağını bildirdi. Dr. Bedri Aydoğan da elinden gelen katkıyı yapacağını söyledi. Arş. Gör. Dr. Bilge Karga Göllü'nün ve Arş. Gör. Dr. Emine Ayan'ın armağan sayının sekretarya görevini kabul etmesiyle Şair Nigâr Hanım'a Armağan özel sayısının duyurusu yapıldı.

Duyurular sonucu 12 kadar meslektaşımızın makaleleriyle bu özel sayıya katılabilecekleri ortaya çıktı. Fakat daha sonra makale sayısı sekize düştü. Bu durumda da özel sayımızı "Ölümünün 100. Yılında Nigâr Hanım'a Armağan" olarak yayımlamaya karar verdik. Özel sayıya gelen yazıları inceden inceye gözden geçirerek hakemlik yapan ve yazılarıyla bu özel sayının meydana gelmesine katkıda bulunan meslektaşlarıma teşekkür ediyorum.

Derginin yayımlanmasında emeği geçen arkadaşlarım başta Doç. Dr. Deniz Zeren olmak üzere, bu sayının meydana gelmesinde büyük rolü olan Doç. Dr. Refika Altıkulaç ve Dr. Bedri Aydoğan'a, hakemlik görevini titizlikle yapan meslektaşlarıma, ayrıca yazışmaları yürüterek bu sayının meydana gelmesinde emeği geçen Arş. Gör. Dr. Bilge Karga Göllü ve Dr. Emine Ayan'a teşekkür ederim.

Prof. Dr. İ. Çetin DERDİYOK

ŞAİR NİGÂR HANIM'IN HATIRA DEFTERİ: “ALBÜM-İ EDİBE”

Bilge KARGA GÖLLÜ¹

ÖZ

Şair Nigâr Hanım (1862-1918)'in oğullarının yayımladığı *Hayatının Hikâyesi* adlı eserin son bölümünde “Ölümünden sonra Hakkında Yazılanlardan Seçilmiş Parçalar” başlığı altında yakın çevresinin görüşlerine ve onunla ilgili anılarına yer verilmiştir. Ancak, bunlar arasında dostlarından Fehime Sultan, Ayşe Sultan gibi şahıslar yer almamaktadır. Yanı başında olan bu sultanların Nigâr Hanım hakkında bir şeyler yazmış olabileceği tahmin edilebilir. Araştırmalar bu yönde sürdürülürken “Albüm-i Edibe” adlı bir yazı albümü ile karşılaşılmıştır. Hatıra defteri hüviyetinde görünen eser, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 1698 arşiv numarasıyla kayıtlı olup 65 varaktır. Ancak eserin sadece 20 varağı doludur (1b, 3b, 4b, 5a, 6a, 7b, 8a, 8b, 30a, 31a, 41a, 41b, 44a, 48b, 52b, 56b, 59b, 62b, 63a, 63b). İçerisindeki dört hatıra ise Fransızcadır. Bu çalışmada, şimdiye kadar üzerinde herhangi bir inceleme yapılmadığı anlaşılan eser, çeviri yazıya aktarılmış, defterde yer alan hatıraların incelenmesine gayret edilmiştir. Yazı albümünün, samimiyeti ve kadınca söylemleri dolayısıyla ilk kadın şair olarak kabul edilen Nigâr Hanım'ın yakın çevresi hakkında aydınlatıcı olacağını düşünüyoruz.

Anahtar Kelimeler: Şair Nigâr Hanım, Hatıra Defteri, Özel Notlar, Albüm-i Edibe, XIX-XX. Yüzyıl

POET NIGAR'S MEMORY BOOK: “ALBÜM-I EDIBE”

ABSTRACT

Poet Nigar's "*The Story of My Life*", published by her sons, the last part of the work called "Selected Parts From Necrology After Her Death" her near circle's views and memoirs are given. However, among them, Fehime Sultan and Ayşe Sultan are not included. It can be predicted that these sultans, who were with them, could have written something about Nigar. While the studies were carried out in this direction, a work called “Albüm-i Edibe” was encountered. This work, which appears in the form of a memorabilia, is registered with the National Library Writing Collection 06 Mil Yz A 1698 archive number and has 65 vectors. However, only 20 artifacts of the work are full (1b, 3b, 4b, 5a, 6a, 7b, 8a, 8b, 30a, 31a, 41a, 41b, 44a, 48b, 52b, 56b, 59b, 62b, 63a, 63b). The four memories are in French. In this study, it is understood that the work, which has not been studied until now, has been translated into transcription letters and efforts have been made to examine the articles in the book. We think it will be enlightening Nigar's close circle who accepted as the first woman poet.

Keywords: Poet Nigar, Memory Book, Special Notes, Albüm-i Edibe. XIX-XX. Century

Giriş

Şair Nigâr Hanım'ın Hayatı, Edebî kişiliği ve Eserleri

Nigâr Hanım'ın babası Osman Paşa'nın (1825-1898) asıl adı Adolf Farkaş'tır. Müslüman olduktan sonra “Osman Nihâlî” adını almış, daha çok “Macar Osman Bey”, “Macar Osman Paşa” olarak anılmıştır. Macar ihtilalinden sonra Türkiye'ye sığınmış ve Osmanlı ordusunda farklı görevlerde bulunmuştur. Ruslara karşı Tuna seferine katılmış, sonra Kırım yarımadasına binbaşı olarak gitmiştir. Elli yıla yakın ikinci vatanında hizmet eden ve iki defa gazi olan Osman Paşa'ya 1870'te yarbaylık rütbesi verilmiştir.

¹ Arş. Gör. Dr., Çukurova Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, bilgekarga2011@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6786-3842.

Received/Geliş: 14/02/2019 Accepted/Kabul: 02/04/2019, Conceptual Article/Kavramsal Makale

Cite as/Alıntı: Karga Göllü, B. (2020), “Şair Nigâr Hanım'ın Hatıra Defteri:Albüm-i Edibe”, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, cilt 29, sayı 2, s.1-27.

Aynı yıl Mekteb-i Harbiye’de Fransızca, Almanca dersleri vermeye başlamış ve ömrünün sonuna kadar bu görevde bulunmuştur.

Nigâr Hanım, bir koruyucu olarak gördüğü babasına adeta hayrandır. Hatta ona olan bağlılığını “Nigâr binti Osmân” adını kullanarak bir kez daha göstermiştir. İlk Fransızca ve Almanca hocası dahi babası olmuş, hayatı boyunca onu teşvik etmiş, sosyal kimliğinin oluşmasında önemli bir rol oynamıştır. “Osmanlı toplumunda sıra dışı sayılabilecek yaşantısının belirlenmesinde” bu batılı terbiyenin rolü yadsınamaz. Annesi ise Sadrazam Keçecizâde Fuad Paşa’nın mühürdârı Nûri Bey’in kızı Emine Rif’atî Hanım’dır. Dindar ve geleneklerine bağlı bir Osmanlı kadını olduğu söylenen annesi, hafızasında pek çok beyit bulundurmakla birlikte, bu beyitleri yeri geldiğinde dile getirmektedir (Bekiroğlu, 2008, s. 30- 37).

Kadın şairlerin birçoğunun babaları iktidar ile bağlantılı olan kişilerdir. Kızlarını eğitmenin gereğine inanan bu aileler, kızlarına özel hocalardan dersler aldırarak ve şiir zevkini de bu kültür ortamında onlara duyurmaktadırlar. Pek çok dil bilen ve beste yapabilecek derecede müziğe hâkim olan Osman Paşa da buna güzel bir örnektir. Nigâr Hanım’ın dışında Âdile Sultan (padişah), Fatma Aliye, Zeynep, Mihrî (kadı), Sırrî, Habîbe, Mâide, Nüzhet (paşa) gibi şairler de babaları dolayısıyla iktidar ile ilişkili kişilerdir (Özgül, 2006, s. 160).

Nigâr Hanım’ın doğum tarihi konusunda ihtilaflar bulunmaktadır. Bazı kaynaklar onun 1856’da (Özcan, 2000, s. 1622) doğduğunu belirtirken, kimileri de 1862 tarihini vermektedirler (Altıkulaç Demirdağ, 2015, s. 12). Oğullarının yayımladığı *Hayatının Hikâyesi* (1959) adlı kitapta ise doğum tarihi 1862 olarak gösterilmiştir.

Henüz on üç yaşındayken Çengelköyü vapur iskelesinde dönemin ileri gelen tanınmış ailelerinden birine mensup Mehmed İhsan Bey’in dikkatini çekmiştir. Babası karşı çıkmasına rağmen, ailenin ısrarlı tavrı bu evliliği beraberinde getirmiş ve 3 Mart 1875 tarihinde Nigâr Hanım İhsan Bey ile evlenmiştir². Evliliğinden Salih Münir, Salih Feridun ve Salih Keramet adlı üç erkek çocuğu olmuştur. Evliliği, eşi İhsan Bey’in çoğu zaman eve gelmemesi, hatta onu aldatması gibi nedenlerle birkaç defa bitme noktasına gelmiştir. (Bekiroğlu, 2008, s. 49). İhsan Bey’den boşanan Nigâr Hanım, yıllar sonra tekrar onunla evlense de mutsuz olmuştur. Baba evine dönmesi ve çocuklarına olan hasreti onu derinden yaralamış, ailesini de etkilemiştir. 1887 yılında annesini, ardından da babasını kaybeden Nigâr Hanım, bu acı olaylardan sonra kendini oğullarına ve edebiyata adanmıştır. 19 Cümadelâhire 1336 (1918)’da tifüse yakalanmış, Şişli Etfal Hastanesi’nde hayata gözlerini yummuştur. Rumelihisarı’nda Kayalar mezarlığına defn edilmiştir (Özcan, 2000, s. 1623).

Nigâr Hanım’ın ilk eseri *Efsûs* (1887)’tur. Bu kitabında eski tarz şiirlerini bir araya getirmiştir. Eserin ikinci cildini ise 1891 yılında yayımlamıştır. *Efsûs*’un ilk cildinde ikinciyeye göre nazmın kusurlu olduğu görülmektedir. Bunun nedeni, kitabın 14 yaşından beri yazdığı şiirleri içermesidir. Yine de kıymetsiz bir eser olmamakla birlikte, duyguların samimi bir şekilde dile getirildiği söylenebilir (Köprülü, 2007, s. 213-214). *Nîran*’ın (1896) içerisinde ise Fransızcadan tercüme edilen hikâyeler ve şiirler yer almaktadır. En beğenilen kitabı *Aks-i Sadâ*’da (1900) Servet-i Fünûn şairlerinin etkisi

² Düğünde açık kalan pencereden kırlangıçlar girince, Nigâr Hanım gelin olduğunu unutmuş ve kuşları kovalamaya başlamıştır. Bu hadise onun gelin olduğunda ne derece çocuk olduğunu göstermesi bakımından önemlidir (Es, 21 Mayıs, TT 583306).

görülmekte ve olgunluk dönemi eseri olarak kabul edilmektedir (Banarlı, 1971, s. 992). Vatan şiirlerini de küçük bir kitap olan *Elhân-ı Vatan*'da toplamıştır (Bekiroğlu, 2008, s. 290).

Safahât-i Kalb'te ise Arman isimli bir erkeğin dilinden Klemans adlı bir kadına yazılmış 18 mektup yer almaktadır. Sanatlı bir üslupla kaleme alınan mektuplarda aşk acısı, ayrılık gibi konular ele alınmış, kadın kimliği gizlenmeye çalışılmıştır (Derdiyok, 2017, s. 349-350). Bu eserlerin dışında yayımlanmamış *Girîve* ve üç perdelik bir trajedi olan *Te'sîr-i Aşk* adlı tiyatro eserleri bulunmaktadır. *Te'sîr-i Aşk*'ta Namık Kemal'in *Zavallı Çocuk* isimli oyununun etkileri görülmekte ve bir kızın ailesi tarafından zorla evlendirilmesi anlatılmaktadır (Önertoy, 1976, s. 234). Çeşitli dergilerde şiir ve nesirleri bulunan Nigâr Hanım'ın sekiz dil bilmesi ve Batı edebiyatını yakından tanınması önemli çeviriler yapmasına olanak sağlamıştır (Bekiroğlu, 2008, s. 304).

Tanzimat ve Servet-i Fünûn edebiyatı arasında "ara nesil" sanatçısı olarak kabul edilen Nigâr Hanım'ın eserlerinde "mutsuzluk, anlaşılama, kendini anlatamama, sevme ve sevilme ihtiyacı, marazî bir duygusallıkla iç içe örülen tutkulu bir aşk, tabiata sığınma daima ön plandadır. Metafizik endişeye dönüşemeyen bir ölüm ürperışı, annelik, çocuğun ve kadının eğitimi, yurt sevgisi de şiirlerinin ve nesirlerinin temel konularını oluşturur" (Bekiroğlu, 2007, s. 84). Özellikle şiirlerinde hissedilen derin acıların anne ve babasının ölümü, eşi İhsan Bey ile yaşadıkları, çocuklarına duyduğu hasretten kaynaklandığı söylenebilir. Bütün bu ayrılıklar ve ölümlerin acısı şiirlerinde ve diğer eserlerinde derinden hissedilmektedir. Zaten Nigâr Hanım, şiir serüvenine, on dört yaşında iken kendisinden dört yaş küçük kardeşini kaybetmesi neticesinde kaleme aldığı mersiye ile adım atmıştır. Bu hadisenin bıraktığı izleri "Ölümün korkunç acısını ilkin bu yaşta hissettim" (Oğulları, 1959, s. 17) diyerek anlatmaktadır. Bu elim olay, aslında daha sonra şiirlerinde yoğun olarak görülecek ölüm acısının temelini oluşturmaktadır.

Babasından Batı, annesinden Doğu kültürünü alan Nigâr Hanım'ın şiirlerinin yanında sevdiği şairlerde ve okuduğu eserlerde de Doğu ve Batı sentezi rahatlıkla görülebilir. Mesela Victor Hugo, Alphonse de Lamartine ve Alfred de Musset gibi romantiklerin (Bekiroğlu, 2007, s. 84) yanı sıra Fuzûlî, Nedîm, Şeyh Gâlib, Kemâl ve Hâmîd gibi eski Türk klasiklerini okumuştur. Bunlar arasında en beğendikleri Fuzûlî ve Musset'tir (Banarlı, 1971, s. 991).

Nigâr Hanım, kadınca söylemleri ve samimiyeti nedeniyle ilk kadın şair olarak görülmüştür. Bu dönemde kadın artık şiirde görünür hâle gelmeye başlamıştır. Eril söylemin yerini dişil söylem almıştır³. Yahyâ Kemal onun kendine özgü ve kadın kimliğini ortaya koyan söyleyişlerini şöyle değerlendirmiştir: "Bâzı kadınlar erkek gibi yazıyorlar. Nigâr Hanım dehâ-i nısvî ile mütehallî yegâne şâiremizdir. Cinsinin enfüsiyetini kimse onun kadar samîmiyetle ifâde edemedi" (Yahya Kemal, 1984, s. 207). Bazı araştırmacılar ise onun edebiyat tarihimizin kadınca söyleme sahip ilk kadın şairi olarak görülmesinin en önemli nedeninin işlediği konular ve ifade ediş tarzı olduğunu belirtirler. Fakat bu tutumun toplumun beklentisinin dışında "özgürlükçü" bir üslup olmadığı kanısındadırlar (Altıkulaç Demirdağ, 2015, s. 18).

³ bk.: Kurtuluş, M. (2011). *Osmanlı Şiirinin Modernleşme Sürecinde "Kadın"ın Doğuşu: Nigâr Hanım'ın Şiirlerinde Dişil Söylem Üretimi*, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Mihri, Zeynep, Fitnat, Şeref gibi şairler ise “... yüreklerini çarpıtıran derin elemeleri terennüm edecek yerde, meyhaneden dönen harabat erenleri gibi, eski bir rind, bir kalender edasıyla, mey ü mahbuptan, çâr-eburu civanlardan, muğbeçeden ...” (Köprülü, 2007, s. 211) söz etmişlerdir. Ancak bu şairlerde tamamen kadın kimliğinin olmadığını söylemek mümkün değildir. Mesela Mihri'nin özellikle gece redifli gazellerinde ve mürâca'alarında âşıkla sevgilinin konuşmalarındaki değişiklik fark edilebilmektedir. Sevgilinin emir veren ve âşığı yönlendiren davranışları (Batislam, 2011, s. 65) şiirde kadın kimliği konusunda düşündürücüdür⁴.

Nigâr Hanım'ın sosyal çevresi oldukça geniştir. Özellikle Şişli'deki konağında Salı günü düzenlediği toplantılarda Recâizâde Mahmud Ekrem, Şeker Ahmed Paşa, Süleyman Nazif, Faik Âli Ozansoy, Abdülhak Hâmid Tarhan, Mustafa Reşid, Ali Ekrem Bolayır, Celâl Sahir Erozan,ERCÜMEND Ekrem Talu, Ahmed Râsim, Macar Türkoloğu Ignacz Kunos, Arminius Vambery, ressam Zonaro, piyanist Furlani, Hegey, Tatyos Efendi, dönemin Maarif Nazırı Münif Mehmed Tâhir Paşa, Paris sefiri Sâlih Münir Paşa ve çeşitli elçilik erkânı bulunmaktadır (Bekiroğlu, 2007, s. 84). Bu çevrenin Nigâr Hanım ile ilgili duygu ve düşüncelerini bazı hatıralarında görebilmek mümkündür. Nigâr Hanım'ın ölümünden sonra yazılanların bir kısmı *Hayatımın Hikâyesi* adlı kitapta yer almaktadır. Recâizâde Ekrem, D'Hollys, Carmen Sylva, II. Abdülmecid ve Sultan Mehmed Vahdettin'e ait bu yazılar Nigâr Hanım'ın yazı albümünden seçilmiş ve tarihlere göre sıralanmıştır. Çalışma konumuz olan ve kütüphane kayıtlarında “Albüm-i Edibe” adıyla geçen eserde ise farklı bazı yazılar olduğu görülmüş ve incelenmeye değer bulunmuştur.

Albüm-i Edibe⁵

Nüsha Tavsîfi

Özel notların yer aldığı ve bu yönüyle bir hatıra defterine benzeyen “Albüm-i Edibe” , Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 1698⁶ arşiv numarasıyla kayıtlıdır. Bundan başka herhangi bir nüshaya⁷ ise rastlanmamıştır⁸.

“Albüm” sözcüğü, “Fotoğraf, pul vb. ni dizip saklamaya yarayan bir defter türü; Herhangi bir konu ile ilgili kısa açıklamalar verilerek resimler basılmış olan kitap; Uzunçalar” (Türkçe Sözlük, 2011, s. 85); “Pul koleksiyonlarını, fotoğraflarını, çizimlerini, kayıtlarını hatırlamaya yönelik koleksiyon; Resimli kitap” (Larousse De La Langue Française Lexis, 1977, s. 51); “Cüzdân; Eş'âr vesâ'ire mecmu'âsı; resm mecmu'ası albüm” (Şemseddin Sâmî, 1315, s. 45) anlamlarına gelmektedir. “Edibe” kelimesi de “Edepli, terbiyeli, zarif, nâzik [kimse]; Edebiyatla uğraşan [kimse]” (Devellioğlu, 2003, s. 203) olarak tanımlanabilir.

⁴ Geniş bilgi için bk.: Arslan, M. (2007). *Mihri Hâtun Divanı*, Ankara: Uyum Ajans; Batislam, H. D. (2016). “Mihri Hatun Divanı'nda Gece”, *Divan Şiirinin Benzetme ve Hayal Dünyasından*, İstanbul: Kesit.

⁵ Araştırmalarımıza Aşiyân Müzesi müdürü Sayın Ata Yersu da katkıda bulunmuştur.

⁶ Nigâr Hanım'ın hatıralarının önemi hakkında geniş bilgi için bk.: Özgül, M. K. (2018). *Seke Seke Ben Geldim Sekmeler-III*, Çolpan, Ankara: Çolpan.

⁷ Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 1674 numaradaki *Hâtırât* adlı eser de Nigâr Hanım'a ait bir hatıra defteridir; ancak Albüm-i Edibe içerik ve hacim yönüyle farklıdır.

⁸ Aşiyân Müzesi'nden elde edilen bilgilere göre İbb. Aşiyân Müzesi envanterine kayıtlı günlükler arasında bu defter bulunmamaktadır. Defterin içerisinde Milli Kütüphane-Ankara-1946 yazması ve kütüphane damgası dikkati çekmektedir. Aşiyân Müzesi'ndeki koleksiyon 1959 tarihli olup Nigâr Hanım'ın oğullarının yaptığı bağıştır. Bu tarihten sonra bağış olmamıştır.

Bu albüm ise herhangi bir isim taşımamaktadır. Ancak albümde yazıları bulunan kişiler, çoğunlukla “Albüm-i Edîbe” ismini kullandıklarından kütüphane kayıtlarına bu şekilde geçmiştir. “Albüm-i Edîbe” adının Nigâr Hanım’ın, özellikle de dönemin önemli bir kadın şairinin hatıra defteri anlamında kullanıldığını söyleyebiliriz.

65 varaktan oluşan eserin sadece 20 varağı dolu (1b, 3b, 4b, 5a, 6a, 7b, 8a, 8b, 30a, 31a, 41a, 41b, 44a, 48b, 52b, 56b, 59b, 62b, 63a, 63b) olup diğer sayfalar boş bırakılmıştır. Bu durum, kişilerin sayfaları rastgele açıp yazdığı izlenimini uyandırmaktadır. Bazen kesilmiş kâğıt parçalarına da rastlanan eserde dört adet Fransızca hatıra yer almaktadır.

195x130 mm. ölçülerinde sarı kalın cedîd kağıda yazılmış hatıralar zencirekli, gömme desenli, üst başta metal alemlî, kahverengi perçinlenmiş özel deri bir cilt içerisindedir. Günümüzdeki hatıra defterlerini andıran gösterişli metal kilidi dikkati çekmektedir. Hemen kapağın arkasındaki sayfada 12 Haziran 1974 tarihinin ve 75.00TL notunun bulunması, albümün birilerinin eline geçtiğini, hatta satıldığını akla getirmektedir.

Her hatıranın altında yazının kime ait olduğunu gösteren imza veya işaretler bulunmaktadır. Ancak bazı imzaların okunaksız oluşu hatıraların kime ait olduğunu tespitini zorlaştırmaktadır. Bu nedenle birkaç imzanın⁹ sahibi belirlenememiş ve fotoğrafı verilmiştir.

Defterde yazısı yer alan şahısları şöyle sıralayabiliriz: Süleyman Nazif (1b), Hârûn Atay [?] (3b), II. Abdülmecîd (4b), Mehmed Vahdettin (5a), Ömer Fârûk (6a), Rif’at (7b), [?] (8a), Hadîce binti Murâd-ı Hâmis (8b), Enver (30a), Nâciye (31a), Fâtıma ‘Ulviyye (41a), [?] (41b), J. [?] (44a), Şâdiye (48b), Zehrâ (52b), ‘Â’işe (56b), Bedâyunlu Z. Hasan (59b), Fehîme binti Sultân Murâd-ı Hâmis (62b), Carmen Sylva (63b).

Farklı kişilerin hatıralarını içermesi nedeniyle eserin yazı türü değişiklik göstermektedir. On beş satırdan oluşan ilk hatıra hariç tutulursa, yazıların iki ila yedi satır arasında değiştiği söylenebilir.

Eserde Hatırası Yer Alan İsimler¹⁰

Süleymân Nazif (1869-1927)

Diyarbakırlı olan Süleyman Nazif, köklü bir aileye mensuptur. Babası *Mir’âtü’l-edeb* adlı on ciltlik bir tarihin yazarıdır. Babasıyla aynı adı taşıyan Süleyman Nazif, küçük yaşlardan itibaren Namık Kemal ve Abdülhak Hamid’in hayranıdır.

Servet-i Fünûn şairleri arasında yer alan Süleyman Nazif’in şiirlerinde Nigâr Hanım’da olduğu gibi ıstırap, aşk ve hüznün vardır. Farklı üslubuyla ise son dönem Osmanlı Türkçesinin en başarılı örneklerini vermiştir.

Muhalif bir karakteri olan Süleyman Nazif’in bu özelliği pek çok görev değişikliğine neden olmuştur¹¹ (Gür, 2010, s. 92-93). Bununla birlikte Türk toplumunun

⁹ İmzaların okunmasında Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi Prof. Dr. Hayri Kaplan yardım etmiştir.

¹⁰ Özel notlar/hatıralar defterde bulunduğu sıraya göre alt başlıklarda değerlendirilmiştir. Önce kişiler hakkında kısaca bilgi verilmiş, sonra da deftere yazılanlar incelenmiştir.

¹¹ Diyarbakır’da meydana gelen Ermeni ayaklanmasında yazdığı telgraftaki ifade tarzıyla dikkat çekmiş ve 1895’te Kölemen Abdullah Paşa’nın kâtibi olarak Musul’a gitmiştir. İki yıl sonra İstanbul’a dönmeye padişah tarafından vilayet mektupçuluğu göreviyle Bursa’ya gönderilmiştir. On yıl burada bulunan Süleyman Nazif,

problemlerine işaret etmekten çekinmemiştir. 1908'den sonra kaleme aldığı eserlerinde millî ve vatanî konulara yer vermiştir.

Albüm-i Edîbe adlı defterin ilk hatırası Süleyman Nazif'e ait görünmektedir. Hatıra, 20 Ağustos 1911 tarihini taşıdığından bu yıllarda Süleyman Nazif'in Kastamonu valiliği görevinde olduğu söylenebilir. Anlaşıldığı kadarıyla hatıranın yazılma sebebi Nigâr Hanım'ın davetidir. Nigâr Hanım'ın bu daveti nasıl yaptığı bilinmemekle birlikte "Emîr ne demek!" sözlerinden daveti memnuniyetle karşıladığı sezilmektedir. Nigâr Hanım'la ilk karşılaştığında ondaki ilim ve fazilete inandığını ve onun bu özelliğinin kadın vatandaşların bütününe yeteceğini, halkın mahrumiyetlerini dile getirebileceğini belirtmiştir. Burada Nigâr Hanım'ın ilim ve faziletiyle bir anlamda kadınların sesi olduğunu vurguladığı anlaşılabilir. Öyle ki "Ey bu zamân ve mekânın eñ büyük qadını" sözleri bunu desteklemektedir. Nigâr Hanım'a duyduğu saygı ve hürmetleri içten bir dille ifade eden Süleyman Nazif, hatıranın sonundaki "bende-i mü'ebbediniz" notuyla sonsuz bağlılığını da dile getirmiştir.

1b

(1) Muhterem ve mu'azzez Hanım Efendi,
(2) Albümünüze birkaç kelime yazmağa da'vet buyuruldum. Bu emre icâbet etsem, (3) kâfile-i e'âzıma iltihâk etmek gibi bir hod-nâ-şinâşlık, 'işyân eylesem (4) küstâhlık olacak. Müsâ'ade buyurursañız şeref-yâb-ı müsül olduğum (5) dağıklaradaki ihtisâsâtımı 'arz edeyim: (6) Bizde cins-i lañifîñ qahr-ı ğazât¹² ile her yerdeki emşâl-i lañifesinden (7) geri qalmış olması bendeñizi nefsime 'â'id mahrûmiyyetler qadar müte'essir ederdi. (8) Vaqtâ ki siziñle -Ey bu zamân ve mekânın eñ büyük qadını Nigâr Hanım (9) Efendi, zât-ı edîbâneleriyle- mülâkât ni'metine qâ'il oldum, te'essürüm emîre, (10) -emîr ne demek!- ıtmî'nân mübâhâta inqılâb etdi (11) gördüm ve imân etdim ki sizde vañandâşân-ı nisvânîñ 'umûmuna kifâyet (12) ve 'umûmunuñ mahrûmiyyetini tefsîr edecek kadar 'ilm ve fazîlet vardır. (13) Huzûr-ı bendeñize bir kerre daha a'lâ-yı ihtirâmât ederim Efendimiz.

(14) 30 Ağustos 1911

Bende-i mü'ebbediñiz

(15) Süleymân Nazîf

Nigâr Hanım, Süleyman Nazif'in üslubuna hayrandır. İmzalı resmini evinin duvarına¹³ asacak kadar ona sevgi beslemektedir. Onunla geçirdiği zamana verdiği değeri Nigâr Hanım'ın günlüğünden anlayabiliriz.

Kaynaklar tanışmalarının 1911 yılında olduğunu yazmaktadırlar. Ardından pek çok kez salon toplantılarında biraraya gelmişler, güzel bir dostluk kurmuşlardır (Bekiroğlu, 2008, s. 195-196). Yukarıda yazılanların ise, tanışmalarından hemen sonra

1908'de görevinden istifa edip İstanbul'da kalmıştır. İttihat ve Terakki'ye karşı ağır eleştirileri onun 1909'da Basra, 1910'da Kastamonu, 1911'de Trabzon, 1913'te Musul ve 1914'te Bağdat valilikleriyle görevlendirilmesine sebep olmuştur.

¹² Bu kelimenin yazılışı şu şekildedir:

¹³ Geniş bilgi için bk.: Ünaydın, R. E. (1985). *Diyorlar Kî*, haz.: Şemseddin Kutlu, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

kaleme alındığı “Vaqtâ ki siziñle -Ey bu zamân ve mekânın eñ büyük kadını Nigâr Hanım Efendi, zât-ı edibâneleriyle- mülâkât ni‘metine kâ’il oldum” sözlerinden anlaşılmaktadır.

Hârun Atay [?]

Harun Atay [?] hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Fransızca¹⁴ olarak kaleme alınan notlar Nisan 1911 tarihlidir.

3b

(1) L’art et l’amitié sont des ailes (2) qui élèvent. (3) La souffrance est un piédestal (4) qui rapproche du Ciel celui (5) qui prie¹⁵

(6) Hârun Atay [?]

(7) Avril 1911

İlk cümlede Nigâr Hanım’ın sanata düşkünlüğü ve geniş dost çevresine işaret edilmiş, bu iki hususun insanı yücelttiği söylenmiştir. Bu yıllarda Nigâr Hanım Mehmed İhsan Bey’den boşanalı dokuz yıl olmuştur. Bilindiği gibi İhsan Bey’le ikinci defa boşandıktan sonra Nigâr Hanım kendini çocuklarına, sanata ve edebiyata adanmıştır (Bekiroğlu, 2008). İkinci cümlede ise hayatı acılarla geçen Nigâr Hanım’a, bu duygunun insanı Tanrı’ya yaklaştıran bir basamak olduğu belirtilmiştir. Bu, özlü sözleri andıran ve bir teselli havasında olan cümlelerden Harun Atay [?] adlı kişinin onun yakın dostlarından olduğu, hatta acılarını hissettiği, anladığı söylenebilir. Aslında evliliği ikinci defa deneyen ve bunda da başarılı olamayan Nigâr Hanım için yazılan bu iki cümle, onu anlatmaya yetmektedir.

II. Abdülmecid (1868-1944)

Babası Sultan Abdülaziz ve annesi Hayrândil’dir. 1868’de İstanbul’da doğmuştur. Babasının 1876’da tahttan indirilmesinden sonra II. Meşrutiyete kadar sarayda kapalı kalmış, resimle ilgilenmiş ve bu konuda kendini geliştirmiştir. 1918’de amcasının oğlu Mehmed Vahdettin tahta geçince veliaht olmuştur. I. Dünya Savaşı sonunda Vahdettin’in bazı davranışlarını ise eleştirmiştir. 16 Kasım 1922’de Vahdettin “ihânet-i vataniyye” ile suçlanınca hilafet makamına Abdülmecid Efendi getirilmiştir. Sadece iki yıl sonra, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde alınan karar üzerine saltanat kaldırılmış (1924) ve Osmanlı hanedanı yurt dışına çıkarılmıştır. II. Abdülmecid, önce İsviçre’de bir otele yerleşmiş, ardından Fransa’nın Nis şehrine geçmiş, burada ibadetle meşgul olmuştur. En son Paris’e giden Abdülmecid Efendi, II. Dünya savaşı sırasında 1944 yılında vefat etmiştir (Küçük, 1988, s. 263-264).

4b

(1) Nisvân-ı ‘Oşmâniyyemiz siziñ fażl u kemâliñizi (2) numûne-i imtişâl ittiḥâz eyleser ciddî (3) ve metîn bir nesl-i âtiye mâlik olabiliriz.

(4) ‘Abdülmecid

¹⁴ Fransızca çeviri ve anlamlandırmaları Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Fransız Dili ve Eğitimi Öğretim Görevlisi Hasan Birgölge ve Öğretim Görevlisi Dr. Hélène Bayard Çan yapmıştır.

¹⁵ Sanat ve dostluk, insanı yükseklere taşıyan kanatlardır. Acı, dua eden kişiyi Tanrı’ya yaklaştıran bir basamaktr.

8 Mart 1912

Bu cümlelerin, *Hayatımın Hikâyesi* adlı eserde II. Abdülmecid'e ait olduğu belirtilmiştir (Oğulları, 1959, s. 108). Hatıra, Albüm-i Edîbe'de olduğu gibi 8 Mart 1912 tarihini taşımaktadır. 06 Mil Yz A 1698 arşiv numarasının notlarında da, Abdülmecid'in hatırası olduğuna dair kayıt bulunmaktadır.

Yazı albümünde yer alan imza ile II. Abdülmecid'in tuğrası karşılaştırıldığında benzerlik görülebilmektedir¹⁶. Döneminde imzasını "Abdülmecid bin Abdülaziz Han" tarzında yazması pek çok tartışmaya sebep olmuş ve bu durumda saltanat fikrinin ortadan kalkmadığı yönünde tepkiler olmuştur. Nigâr Hanım için kaleme aldığı cümlelerin altında ise sadece kendi ismi bulunmaktadır.

Sanata değer veren ve Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nde de etkin bir rol oynayan II. Abdülmecid'e Nigâr Hanım ömrü boyunca sevgi beslemiştir. Nigâr Hanım'ı hanedan mensuplarına yakınlaştıran sadece babasının paşa olması değil, oğlu Salih Keramet'in şehzade Abdülmecid'in oğlu Ömer Faruk Efendi'ye hocalık etmesidir. Ancak bu yakınlığın devam etmesinde her iki tarafın da sanata düşkünlüğü daha büyük bir rol oynamıştır (Bekiroğlu, 2008, s. 207-208). Hatta Abdülmecid Efendi İsviçre'ye giderken yanında Salih Keramet de bulunmaktadır. Burada Abdülmecid Efendi'ye otel masrafları için ödenen 100 sterlini artırmak için de uğraşmış, bu amaçla Londra'ya gitmiştir. Abdülmecid Efendi'nin naaşının Paris'ten Türkiye'ye getirilmesi için ise çaba göstermiş, bir sonuç alamamıştır (Küçük, 1988, s. 264).

II. Abdülmecid'in Nigâr Hanım için yazdığı cümleler, birbirlerine verdikleri değeri ve yakınlıklarını göstermektedir. Nigâr Hanım'ın fazilet ve olgunluğunu takdir eden yazısı ile gelecek nesillere adeta yol gösterici olduğuna dikkat çekmiştir. Hatta Abdülmecid Efendi'ye göre, Nigâr Hanım'ın fazilet ve olgunluğu nesiller tarafından örnek alındığında ciddi ve dayanıklı bir gelecek nesle sahip olunabilecektir. Bu durum, onun saray tarafından beğenildiğini, örnek alınması gereken bir kadın olduğunu göstermektedir.

Sultan Mehmed Vahdettin (1861-1926)

Osmanlı padişahlarının otuz sekizincisi ve sonuncusudur (Koçu, 1981, s. 437). 4 Temmuz 1918'de tahta çıkmış, 1 Kasım 1922'de saltanat kaldırılmış, "İhânet-i vataniyye" ile suçlanarak 16-17 Kasım 1922'de Türkiye'yi bir İngiliz zırhlısıyla terk etmiştir. Ondan sonra yerine II. Abdülmecid getirilmiştir (Küçük, 1988, s. 263).

Sultan Mehmed Vahdettin'e ait olduğu anlaşılan hatıra *Hayatımın Hikâyesi* adlı eserde de yer verilmiştir. Ancak incelenmemiş, sadece metin çeviri yazıyla sunulmuştur.

Albüm-i Edîbe'de Sultan Mehmed Vahdettin'e ait olan yazı II. Abdülmecid'in yazısından sonra bulunsa da Sultan Vahdettin'in notları II. Abdülmecid'in yazısından bir yıl önce yazılmıştır. Ayrıca bu tarihlerde her ikisi de henüz tahta çıkmamıştır (Sultan Mehmed Vahidettin 4 Temmuz 1918; II. Abdülmecid 19 Kasım 1922).

¹⁶ Tuğra:

, İmza:

5a

(1) Nebî-i zî-şânımız “الجنة تخت اقدام الامهات”¹⁷ kelâm-ı (2) celîl-i hikmet-şi‘ârîleriyle kadınlığın ‘âlem-i İslâmdaki (3) mevki‘-i bülendini ta‘yîn ve tebyîn buyurmuşlardır. (4) Binâberîn milletimizi kendi kudsiyyet ü isti‘dâd-ı fitrîsiyle (5) münâsib bir mertebe-i ‘ulviyyeye iş‘âd için siziñ gibi (6) vâlideler yetiştirmek –bu şüretle vatanı riyâz-ı (7) cinâna döndürmek- eḥaşş-ı âmâlimiz olmalıdır.

(8) Mehmed Vahdettin
10 Teşrîn-i Şânî 330 [1911]

“Cennet annelerin ayakları altındadır” anlamına gelen hadise gönderme yapan Sultan Mehmed Vahdettin, bu hadisle Hz. Muhammed’in kadınlığın İslam dinindeki yerini ortaya çıkardığını, belirginleştirdiğini ifade etmiştir. Sonra da Nigâr Hanım’ın iyi bir şair olmanın yanında iyi bir anne olduğuna vurgu yapmıştır. Sultan Vahdettin’e göre, milletimizin yükselmesi için böyle annelere ihtiyaç vardır. Hatta Nigâr Hanım gibi annelerle vatan bir cennet bahçesine dönecektir.

Nigâr Hanım’ı Sultan Vahdettin’e yaklaştıran sadece veliaht olması değil, aynı zamanda onun Edirne’nin geri alınışı ile ilgili manzumesini bestelemiş olmasıdır. Nigâr Hanım’ı asıl sevindiren ise Sultan Mehmed Vahdettin’in ismi ile birlikte anılmasıdır (Bekiroğlu, 2008, s. 220).

Şehzâde Ömer Fârûk (1898-1969)

II. Abdülmecid (1868-1944)’in oğludur. Annesi Şehsuvâr Kadınefendi ve kız kardeşi Dürrüşehvâr’dır (Küçük, 1988, s. 263-264). Eğitimi için Avrupa’ya giden ilk şehzadedir. Viyana’da Trezyanom Mektebi’ne gönderilmiştir (Akt. Kırpık, 2010, s. 114). Sultan Mehmed Vahdettin’in de damadı olan Ömer Faruk Efendi hanedan sınır dışı edilince 45 yıl sürgünde yaşamıştır. 1969 yılında Kahire’de vefat etmiştir (Büyük Larousse, 1986, C. 17, s. 9030).

6a

(1) Albümlerine yazmam ârzüsünü izhâr etmeleriyle kendilerine (2) karşı perverde eylediğim ihtisâsât-ı hürmet-kârâneniñ taḥrîren te’kîdine bir (3) vesîle-i cemîle ihzâr etmiş olduklarından dolayı mu‘azzez edîbemiz Nigâr (4) Hanım Efendi’ye medyûn-ı şükrânım.

(5) Viyana-Treziyanom: Mart 1912
(6) ‘Ömer Fârûk

Ömer Faruk’un, Nigâr Hanım’a Viyana Trezyanom Mektebi’nden yazmış olduğu anlaşılın bu yazısında, onu hürmetle andığı anlaşılmaktadır. Ömer Faruk da Süleyman Nazif’te olduğu gibi Nigâr Hanım’ın arzusu üzerine hatırayı kaleme aldığını belirtmiştir. Bu durum, Nigâr Hanım’a karşı beslediği hürmet duygusunun

¹⁷ El-cennetü tahte akdâmü’l-ümmühât (Hadis): Cennet annelerin ayakları altındadır (Heysemî, Mecmau’z-Zevâid, 3/435; Taberânî, el-Mu‘cemu’l-Kebir, 7/362; İbn Mâce, Cihad 12; Aclûnî, Keşfü’l-Hafâ, 1/335, hadis no: 1078).

sağlamlaşması için güzel bir vesile olmuş, Nigâr Hanım'a şükran duygularını ileterek yazısına son vermiştir.

Rif'at

Nigâr Hanım'ın salon toplantılarına çoğu zaman ailesiyle katılan ve *Mecmua-i Edebiyye* çevresinden Dr. Rif'at'a (Bekiroğlu, 2008, s. 188) ait olduğunu düşündüğümüz aşağıdaki notlar 1914 yılında kaleme alınmıştır:

7b

(1) Kudret-i edebiyesi ve kemâl-i 'irfânî ile milletimiz nisvânının (2) medâr-ı fahr u mübâhâtî olan Nigâr Hanım Efendi hakkında (3) 'umûmuñ bi-haqqın beslediği hiss-i tevķîr ü tebcîle tamâmen iştirâk (4) ederim.

(5) Rif'at
10 Kânûn-ı Şânî 332 [1913]

Hatırada Nigâr Hanım'ın edebî kudreti ve zihnî olgunluğu takdir edilmiştir. Bu özellikleri ile milletimizin bütün kadınlarının Nigâr Hanım ile övündüğü anlatılmıştır.

Kütüphane kayıtlarına göre eserde "İffet" adlı kişiye ait bir hatıra olduğu kaydedilmişse de bu kelimenin "Rif'at" olması daha uygun görünmektedir.

Rif'at adlı kişiye ait olan notların hemen yanında bir hatıra daha yer almaktadır. Ancak imza okunaksız olduğundan kime ait olduğu tespit edilememiştir:

8a

(1) Ğarb edebiyât-ı hâzîrasına ğıpta ile yorulan (2) kalblere ancak sevgili Nigârîñ mü'essir kâlemi kuvvet (3) verebilir.
(4) 24 Kânûn-ı Şânî 329 [1911]

 18

Batıdaki edebiyata ğıpta ile bakan ve bundan yorulan kalplere ancak Nigâr Hanım'ın kaleminin kuvvet verebileceği söylenen 1911 tarihli bu notta, Nigâr Hanım'ın kaleminin Batı ile boy ölçüşebilecek kuvvette olduğuna işaret edilmiştir.

Hadice Sultan (1870-1938)

V. Murâd (1840-1904) 'ın kızıdır. 1870'te Kurbağalıdere Köşkü'nde doğmuştur. 1901-1924 yılları arasında Ortaköy sarayında bulunmuş, 1938 yılında ölmüştür (Öztuna, 1996, C. 2, s. 299).

Nigâr Hanım'ın yazılarına bakıldığında Hatice Sultan'ın adına pek çok kez rastlanmaktadır. Onun melek gibi bir sultan olduğunu, birlikte güzel günler geçirdiğini her zaman dile getirmiştir. Mesela 1915 yılına ait bir yazısında, Hatice Sultan'ın onu sürekli görüşmeye davet ettiğini, tamamen yanında kalma isteğinde dahi bulunduğunu şöyle anlatmıştır: "Nisan, 1915-Hadice Sultan benimle görüşmekten hoşlandığını samimiyetle isbat ve her teşrifinde ayrıca davet buyurduğu gibi büsbütün yanında

¹⁸ Kütüphane kayıtlarında "Râbi'â" isimli bir kişiden bahsedilmiştir. Ancak imzada bu isim tam olarak okunamadığından, burada fotoğrafının verilmesi uygun bulunmuştur.

kalmamı bile teklif etti. Âfiyetim buna müsâit olmadığı için teşekkürle özür dilerim. Ara sıra gidip iki üç gece kalmakla iktifa ediyorum” (Oğulları, 1959, s. 71).

Osmanlı'nın bunalımda olduğu yıllarda Nigâr Hanım da sıkıntılı günler geçirmiştir. Hastalıklarla savaştığı bu son günlerinde, mutluluğu hanedan ailesinden özellikle Hatice Sultan ve Burhâneddin Efendi'ye borçlu olduğunu söylemiştir¹⁹ (Oğulları, 1959, s. 73).

Hatice Sultan 5 Ağustos 1911 yılında Nigâr Hanım'a yazdığı notlarında onun güzel ahlaklı olma özelliğine işaret etmiştir. Tanıyanların, Nigâr Hanım'ın yaradılışının güzelliğine hayran olmaması mümkün değildir. Eğer bu durumu takdir etmeyen kişiler varsa bunun nedeni sadece hasetliktir.

8b

(1) Sizi o kadar hüsn-i ahlâk ile muttaşif görüyorum ki (2) tanıyanlarıñ hüsn-i hulkûnuza meziyyâtîñize hayrân olmaması (3) mümkün olamaz. Ancak hasûd olanlar taqdîr (4) etmez görünebilir.

(5) Hâdıce binti Murâd-ı Hâmîs

5 Ağustos 1329 (1911)

Enver Paşa (1881-1922)

İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin liderlerinden olan Enver Paşa, 7 Mart 1905 yılındaki kolağası görevinde Bulgar, Rum ve Arnavut çetelerine karşı başlatılan askerî harekâta üstün başarı gösterince altın liyakat madalyası ile ödüllendirilmiş, 13 Eylül 1906'da “fevkalâde olarak” binbaşılığa getirilmiştir. Özellikle Bulgarlara karşı yapılan mücadele ondaki milliyetçilik duygularını daha da yoğunlaştırmıştır. Yurt dışında çetelere karşı tedbir amaçlı görevlerde bulunmuş, 11 Mayıs 1911'de İstanbul'a dönmüş, dört gün sonra Sultan Mehmed Reşad'ın yeğenlerinden Nâciye Sultan ile nişanlanmıştır. 24 Ocak 1912'de Umum Bingazi Mıntıkası kumandanlığına, 17 Mart 1912'de Bingazi mutasarrıflığına, 10 Haziran 1912'de kaymakamlık görevine tayin edilmiştir. Kasım 1912'de ise Balkan Savaşına katılmak üzere İskenderiye'ye, oradan da Brindisi'ye gitmiştir (Hanioglu, 1995, s. 261-262).

Nigâr Hanım'a yazmış olduğu notlardaki tarih 31 Ağustos 1912'dir. Bu tarihler Balkan Savaşına katılmadan birkaç ay öncesine işaret etmektedir:

30a

(1) Biricik edîbemize hürmet.

(2) 31 Ağustos 331 (1912)

(3) Enver

Bilindiği gibi Nigâr Hanım, Enver Paşa'nın eşi Nâciye Sultan ile de yakın dosttur. Hatıradâ Nigâr Hanım'a saygısını ifade eden sadece bir cümle yer almaktadır.

¹⁹ “Bu felâketler senesinde, hoş geçirebildiğim sayılı günleri, ancak Saltanat Hânedânı'mızın muazzez âzâsına borçluyum. Hususiyle Hatice Sultan'la Burhânettin Efendi'ye. Ah sanıyorum ki hele O, yalnızlığıma pek acıdığı için, beni her cemiyetine davet lûtfunda bulunuyor. Kalbimdeki minnettarlık duygularının derecesini bilse... Dün gece haremiyle teşrif etti. Gece yarısına kadar kaldılar. Böylece üç saati beraber geçirmek kendileri için belki bir fedakârlıktı. Fakat ben ondan ne kadar mütehasıs ve minnettar oldum.”

Enver Paşa'nın Balkan Savaşı'na katılmak üzere olması ve yoğunluğu nedeniyle, hatıra aceleyle yazılmış izlenimini uyandırmaktadır.

Nâciye Sultan (1896-1957)

I. Abdülmecid'in yedinci oğlu Şehzade Süleyman Efendi'nin kızıdır. Ortaköy Sarayı'nda doğmuştur. 1914-24 yıllarında Nişantaşı ve Kuruçeşme'deki sahil sarayında bulunmuştur. Daha Sonra Brindisi ve Roma'ya giderek bir müddet Berlin'de yaşamıştır. 1923'te tekrar İstanbul'a dönmüştür. 6 ay sonra da sürgün edilmiştir (Öztuna, 1996, s. 277).

Yazacakları için Enver Paşa'nın hemen ardındaki sayfayı seçmiş olduğu görülen Naciye Sultan, Enver Paşa'dan bir gün sonra yazısını kaleme almıştır:

31a

(1) 'Uryân-ı kıymet-i edebiyemiz bütün nisvân-ı 'Osmâniyye seniñ 'uluvv-i himmetiñle yükseliyor. (2) Ben de saña dest-i şamîmiyyetimi uzatmaqla zekâvetinden hiss-yâb olmayı temenni ederim.

(3) Nâciye

Eylül 1331 (1912)

Naciye Sultan'ın Nigâr Hanım'ın ilk şiirlerinde kullandığı "Uryân kalp" (Bekiroğlu, 2007, s. 84) takma adına göndermede bulunduğu görülmektedir. Kıymetini takdir ettikten sonra Osmanlı kadınlarının onun gayretiyle yükseldiğini vurgulamıştır. Cümlelerine samimi olarak ona elini uzatması ile son veren Naciye Sultan, Nigâr Hanım'ın kavrama kuvvetini hissedebilmeyi arzu etmektedir.

Nigâr Hanım'ın yakın arkadaşlarından olan Naciye Sultan'a ziyaretleri ile ilgili bilgilere Nigâr Hanım'ın günlüklerinden ulaşılabilir. Naciye Sultan, Birinci Dünya Savaşı sırasında Nigâr Hanım'a aylık bağlanması ile ilgili de uğraşmıştır. Nigâr Hanım'la o derece yakın dostturlar ki Naciye Sultan'a yapacağı ziyaretlerde vasıta sıkıntısı yaşamaması üzerine Naciye Sultan tarafından evinden dahi aldırılmıştır (Bekiroğlu, 2008, s. 219-220).

Fâtıma 'Ulviyye Sultan (1892-1971)

Sultan Mehmed Vahdettin'in kızıdır. Amcası II. Abdülhamid ölen kızının adını ona vermiştir (Öztuna, 1996, s. 350). Sultan Vahdettin'in baş kadını Nazikeda'dan 1892'de doğmuş ikinci çocuğudur. 22 yaşında Sadrazam Tevfik Paşa'nın büyük oğlu İsmail Hakkı Okday ile evlenmiş, 1922'de ondan ayrılmış, bir yıl sonra Germiyanoglu Ali Haydar Bey'le evlenmiştir. Bu evlenmeden çocuğu olmamış, ilk evliliğinden olan kızı Hümeysra Sultanla İzmir'de yaşamıştır (Uluçay, 2011, s. 265).

41a

(1) Büyük kadına: Ebedî hürmet

(2) Fâtıma 'Ulviyye

(3) 9 Teşrin-i Şânî 330 (1911)

Tarihten anlaşıldığı kadarıyla Fatma Ulviyye Sultan bu hatırayı yazdığında henüz on dokuz yaşındadır ve evlenmemiştir. Daha o yaşlarda Nigâr Hanım'ın büyük

bir kadın olduğuna inancını dile getirmiş ve Nigâr Hanım'a saygılarını sunmuştur. Onun notu da Enver Paşa gibi diğerlerine göre kısadır.

Defterde bu yazının hemen ardından gelen hatıranın kime ait olduğu anlaşılammıştır. Bu notta da ona olan sevgi ve saygı güzel bir dille ifadesini bulmuştur:

41b

(1) Muhterem edîbeye meftûniyyet ve hürmetlerini taqdim eden:

(2)

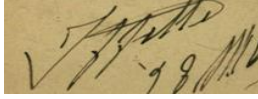
9 Teşrin-i Şânî 330 (1911)

J...ette [?]

Fransızca kaleme alınan ve beş satırdan oluşan yazının kime ait olduğu tespit edilememiştir. Cümlede hak edilen bir gücün ve gerekenin istenmesinden bahsedilmektedir:

44a

(1) Ce n'est qu'à ne vouloir (2) que ce que l'on doit (3) qu'à tout pouvoir (4) l'on aurait droit²⁰

(5)

(6) 28 Mars 1915

Şâdiye Sultan (1886-1977)

II. Abdülhamid'in Emsâlinur Kadın'dan Yıldız Sarayı'nda doğan ikinci kızıdır. Babası tahttan indirilince onunla birlikte Selanik'e gitmiştir (1909). 1910 yılında Fahir Bey'le evlenmiştir. Ondan Samime adlı bir kızı olmuş; ancak eşi genç yaşta ölmüştür. 1931 yılında Paris'te büyükelçi Reşat Halis Bey ile evlenmiş, hanedan kadınlarının Türkiye'ye gelmesine izin verilince Türkiye'ye yerleşmiştir. Abdülhamid'in kızlarından en uzun yaşayanı Şadiye Sultan, saray ve harem hatıralarını *Hayat Mecmuası*'nda yayımlamasıyla da tanınmaktadır. Cihangir'de 1977 yılında ölmüştür (Uluçay, 2011, s. 256).

1913'te yazılan aşağıdaki notun Nigâr Hanım'a yadigâr olması dilenmiştir:

48b

(1) Defterinde Nigâra yâdigâr olsun şu söz.

(2) Şâdiye

31 Mart 332 (1913)

²⁰ Bu, hak edilen bir gücü ve gerekeni istemekten başka bir şey değildir.

Zehrâ

Fransızca yazılan hatıra, Zehra isminde birine aittir ve hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Cümlelerinde bir kadının en çekici yönünün alçak gönüllülüğü olduğuna yer vererek Nigâr Hanım'ın bu özelliğine dikkat çekmiştir:

52b

(1) Le plus grand attrait (2) d'une femme supérieure (3) est la modestie²¹

(4) Zehrâ

(5) Le 2 Avril 1912

Ayşe Sultan (1887-1960)

II. Abdülhamid'in Müşfika Hanım'dan doğma kızıdır. İyi bir eğitim almış, piyano da öğrenmiştir. Babasının saltanatının son yıllarında Fahri Beyzade Ahmed Nami Bey'le nişanlanmıştır. Babası tahttan indirilince Selanik'e sürülmüştür. 1910 yılında evlenmiş, bu evlilikten üç çocuğu olmuştur. 1921'de ilk eşinden ayrılmış, aynı sene Yarbay Mehmed Ali Bey'le evlenmiştir. Hanedan sınırdışı edilince Fransa'ya gitmiştir (Uluçay, 2011, s. 257).

56b

(1) Vaṭanıñ büyük vâlideleri şâhibe-i 'ilm ü kemâlden olanlarıdır. (2) Bir kadınıñ eñ büyük zîneti 'iffeti eyyâm-ı hayâtınıñ eñ büyük (3) sa'âdeti de şefkat-i mâderânesidir.

'Â'îşe

25 Mart 1916

Ayşe Sultan yazdıklarında Nigâr Hanım'ın annelik yönünü övmüştür. Vatanın büyük annelerinin ilim ve kemal sahibi olduklarını söyleyerek, bir kadının en büyük süsünün namusu, en büyük mutluluğunun da annelik şefkati olduğunu belirtmiştir.

Ayşe Sultan'ın 1913 yılında Aliye Sultan'ı doğurduğu (Uluçay, 2011, s. 257) ve annelik duygusunu tattığı bilinmektedir. Bu yazısının aynı yıllara denk geldiği yazdıklarından anlaşılmaktadır.

Bedâyunlu Z. Hasan

Kaynaklarda herhangi bir bilgiye ulaşılamayan Bedâyunlu Z. Hasan adına Nigâr Hanım'la ilgili çalışmalarda da rastlanmamıştır. Yazı Farsça ve Türkçe cümlelerden oluşmaktadır. Her ne kadar metnin bazı yerleri okunamasa da, bu kişinin İstanbul'a geldiğinde Nigâr Hanım'la görüştüğü anlaşılmaktadır. Nigâr Hanım'dan şiirlerini "Müslümanca" ve özellikle "Türkçe" söylemesini istemesi dikkati çekmektedir.

59b

(1) evvel-i tu İstanbul key seyâhat -ez-ḥadd-i ḥaşret-i büy meger (2) mezîd müddet Nigâr Hanım Efendi ḥâzretleri-şeref-i mülâzemet (3) ḥâşıl bunı -Büy-ı

²¹ Üstün bir kadının en çekici yanı alçak gönüllülüğüdür.

müselmānān gū ‘umūmen ve Türkī gū ḥuṣūšen (4) rūzgār key
vücūdīnī kâbil-i faḥr
(5) Bedâyunlu Z. Ḥasan

6 Mart 1328 (1910)

Fehîme Sultan (1875-1929)

V. Murad’ın Meyliservet Kadın’dan ikinci kızıdır. İyi eğitim almış, nota yazmasını ve piyano çalmasını öğrenmiştir. 1910 yılında Galip Paşa’dan ayrılarak Mahmud Bey’le evlenmiş, Cumhuriyet’in ilanına kadar Ortaköy’deki sarayda yaşamışlardır. Sürgünden sonra birlikte Nis’e gitmişlerdir. Mahmut Bey, İstanbul’da sattıkları mal ve mülkün parasını alıp ortadan kaybolunca Fehime Sultan sefalet içinde Nis’te ölmüştür (Uluçay, 2011, s. 242-243).

62b²²

(1) Felâketden kōrkmaḳ felâketi bir kâat daha da‘vet etmektir. (2) Büyük rûḥlar ne kâadar ıztırâb içinde bulunur ise yine istiḳbâle toḡrı ümmîdvâr olarak yaşar. (3) Kōrkmaḳ ölmek, ümmîd ise yaşamaḳdır.
(4) Fehîme binti Sulṭān Murād-ı Ḥāmîs

12 Kânûn-ı Şānî 325 [1907]

(5) Ortaköy

1907 yıllarında henüz evlilik yapmamış olduğu anlaşılan Fehîme Sultan, Nigâr Hanım’ın acılarından haberdardır. Bir teselli havasında yazılan yukarıdaki cümleler, aynı zamanda yaşama tutunma isteği de uyandırmaktadır. Felaketten korkmanın felaketleri bir kat daha artıracakđı, korkmanın ölmek, ümitli olmanın ise yaşamak demek olduğu etkileyici bir dille anlatılmıştır.

Carmen Sylva (1843-1916)

Asıl adı Elizabeth olan Romanya Kraliçesi, çoğunlukla Carmen Sylva adıyla tanınmaktadır. Nigâr Hanım, onunla 1909 yılında İtalya ve Fransa üzerinden Romanya’ya geçerek tamamladığı seyahati sırasında tanışmıştır. Bu seyahat esnasında Nigâr Hanım’ın yazı albümüne aşığıdaki notları Fransızca olarak yazmıştır. Carmen Sylva Nigâr Hanım’ı “yazar ve statüsü değişmekte olan bir Türk Kadını” olarak ilgiyle karşılamış ve takip etmiştir (Bekiroğlu, 2008, s. 206):

63b

30 Mars 1909

(1) Le monde est (2) si petit que (3) les âmes humaines (4) le comprennent, (5) et si grand que l’esprit humain (6) ne le saisit pas²³.

(7) Carmen Sylva

²² 63a’da Metin Nigâr-İstanbul 12 Haziran 1974 kaydı yer almaktadır.

²³ Dünya, insan ruhunun anlayabileceği kadar küçük, insan aklının (zekâsının) kavrayamayacağı kadar büyüktür.

Sonuç

Kütüphane kayıtlarında “Albüm-i Edibe” olarak görünen defteri, bu ismi taşımadığı halde albüme anı yazarlar böyle adlandırmıştır. *Hayatımın Hikâyesi* adlı kitapta bulunan Carmen Sylva, II. Abdülmecid ve Sultan Mehmed Vahdettin’e ait notların, “Albüm-i Edibe” isimli defterde de yer aldığı fark edilmiştir. Birbirine benzerliği ile dikkati çeken bu notlar, albümün görüldüğünü ancak şu ana kadar birkaçının sunulduğunu ve henüz incelenmediğini göstermiştir. Çünkü bu üç yazının dışında “Albüm-i Edibe”de 17 hatıra yazısı daha vardır.

Carmen Sylva, II. Abdülmecid ve Sultan Mehmed Vahdettin’e ait özel notlar, *Hayatımın Hikâyesi* isimli kitapta “Ölümünden Sonra Hakkında Yazılanlardan Seçilmiş Parçalar” başlığı altında toplanmıştır. Oysa tarihlere bakıldığında II. Abdülmecid (1912), Sultan Mehmed Vahdettin (1911), Carmen Sylva (1909)’nın yazıları, Nigâr Hanım’ın ölümünden önce yazılmıştır.

Nazan Bekiroğlu’nun *Şair Nigâr Hanım* isimli eserinde ise “Albüm-i Edibe”den seçildiğini düşündüğümüz Carmen Sylva’ya ait not, çeviri yazıyla verilmiştir. Bu hususlar çerçevesinde “Albüm-i Edibe” olarak adlandırılan defterin şu ana kadar incelenmemiş olduğunu söyleyebiliriz.

Hatıraların art arda gelmediği ve arada pek çok sayfanın boş bırakıldığı dikkati çekmektedir. Günümüzdeki hatıra defterlerini andıran bu özellik, sayfaların yazarlar tarafından rastgele seçilmiş olduğunu düşündürmektedir.

Bazı yazılar, albümdeki hatıraların Nigâr Hanım’ın isteği üzerine kaleme alındığını göstermektedir. Şehzade Faruk’un sözleri de bunu desteklemektedir.

Süleyman Nazif’in yazısının, albümde ilk sayfada yer alması ve diğer bütün hatıralardan daha uzun olması Süleyman Nazif için Nigâr Hanım’ın değerini göstermesi bakımından önemlidir.

Yazı albümünde 20 hatıra yazısı yer almaktadır. Ancak bu hatıra yazılarının 10’u hanedana mensup kişilere (II. Abdülmecid [4b], Mehmed Vahdettin [5a], Ömer Fârûk [6a], Hadîce binti Murâd-ı Hâmis [8b], Enver [30a], Nâciye [31a], Fâtıma ‘Ulviyye [41a], Şâdiye [48b], ‘Â’îşe [56b], Fehîme binti Sultân Murâd-ı Hâmis [62b]) aittir. Bu durum Nigâr Hanım’ın saraya yakınlığını bir defa daha göstermiştir.

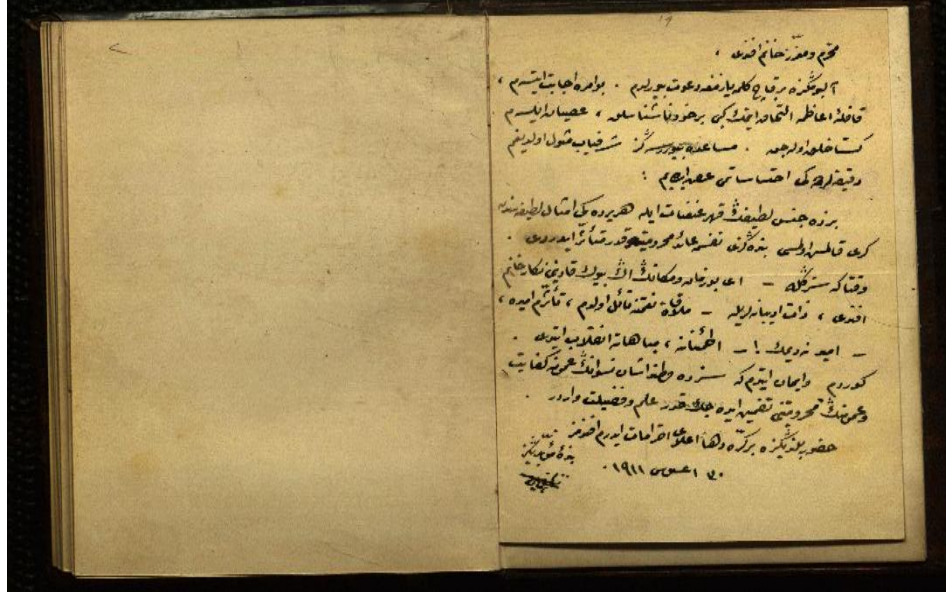
Hatıralar 1910-1916 yılları içinde yazılmış, en fazla hatıra 1911 (6) ve 1912 (5) yıllarında kaleme alınmıştır. Bu küçük notlarda Nigâr Hanım’ın kadınların sesi olması (Süleyman Nazif), sanata duyarlılığı, dost çevresi, acıları (Harun Atay[?]), yol göstericiliği (Abdülmecid Efendi), anneliği (Sultan Mehmed Vahdettin, Ayşe Sultan), hürmet ve şükran duyulan yönleri (Ömer Faruk Efendi), edebî kudreti ve zihni olgunluğu ile bütün kadınların övünç kaynağı olması (Rif’at), kaleminin Batı ile boy ölçüşebilmesi (8a), güzel ahlakı (Hatice Sultan), “biricik edibemiz” sözünden hareketle eşsiz bir kadın şair oluşu (Enver Paşa); kavrama kuvveti (Naciye Sultan), büyüklüğü (Fatma Ulviyye), saygı değer oluşu (41b), gücü (j...ette), değeri (Şadiye Sultan), alçak gönüllülüğü (Zehra), şiir dili (Bedâyunlu Z. Hasan), yaşama tutunması gerektiği (Fehime Sultan), dünyayı algılama kuvveti vb. dile getirilmiştir.

Kaynaklar

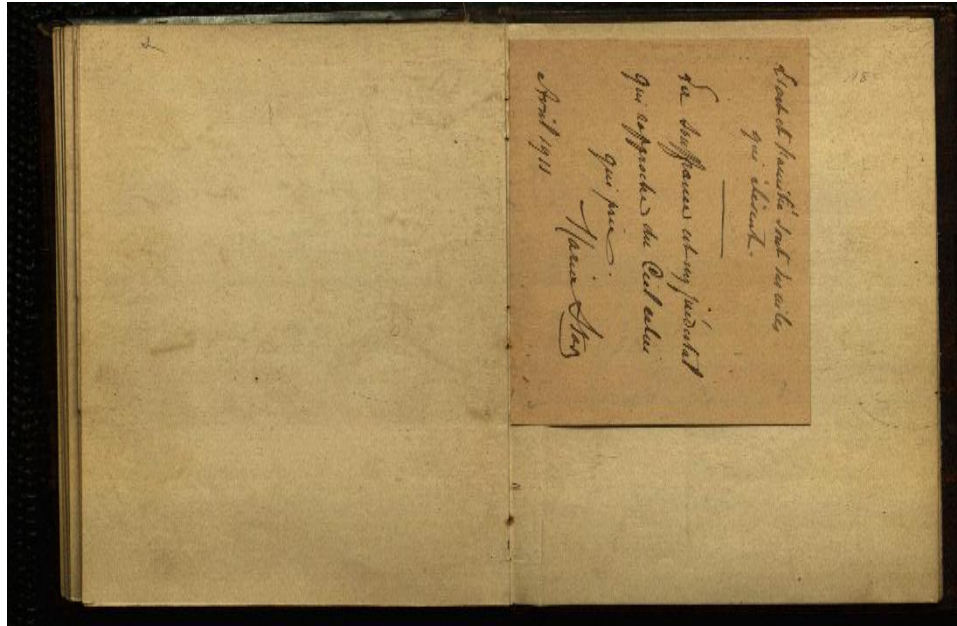
- Altıkulaç Demirdağ, R. (2015). *Şair Nigâr Hanım Toplu Şiirleri*. Konya: Salkımsöğüt Yayınevi.
- Arslan, M. (2007). *Mihri Hâtun Divânı*. Ankara: Uyum Ajans.
- Banarlı, N. S. (1971). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C. II, 991-993, İstanbul.
- Batıslam, H. D. (2012). Mihri Hatun'un İki Mürâca'ası. *Prof. Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Sempozyumu (20-22 Ekim 2011) Bildiri Kitabı*, 60-68, Adana.
- Batıslam, H. D. (2016). Mihri Hatun Divanı'nda Gece. *Divan Şiirinin Benzetme ve Hayal Dünyasından*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Bekiroğlu, N. (2007). Nigâr Hanım. *İslâm Ansiklopedisi*, C. 33, 83-85, İstanbul: TDV.
- Bekiroğlu, N. (2008). *Şair Nigâr Hanım*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Büyük Larousse*, (1986). Ömer Faruk Efendi. C. 17, 9030, İstanbul.
- Derdiyok, İ. Ç. (2017). Nigâr Binti Osmân'ın Safahât-i Kalb'i. *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatında "Kadın" Sempozyumu*, 4-6 Mayıs, 347-352, Amasya.
- Devellioğlu, F. (2003). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi.
- Elsineti'n-Nâs* (1988). Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- Es, H. F. (21 Mayıs). *Tanımadığımız Meşhurlar*, Taha Toros Arşivi: TT 583306.
- et-Taberânî* (1415). Süleyman b. Ahmed, el-Mu'cemü'l-Kebîr, Mektebetu'l-Ulum ve'l-Hikem, Musul.
- et-Taberânî* (1415). el-Mucemu'l-Evsat, Tahkik: Tarık b. İvadullah, Dâru'l-Harameyn, Kâhire.
- Gür, M. (2010). Süleyman Nazif. *İslâm Ansiklopedisi*, C. 38, 92-94, İstanbul: TDV.
- Hanioğlu, M. Ş. (1995). Enver Paşa. *İslâm Ansiklopedisi*, C. 11, 261-264, İstanbul: TDV.
- Hayatının Hikâyesi* (1959). haz.: Oğulları, İstanbul: Ekin Basımevi.
- Heysemî, (1412). *Mecmaü'z-Zevâid ve Menbeu'l-Fevaid*, Daru'l-Fikr, Beyrut.
- İbn Mâce, (tsz). *Sünen*, Daru'l-Fikr, Beyrut.

- İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, (2000). *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlî'ş-şu'arâ)*. haz.: Hidayet Özcan, C. III, 1622-1626, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Kırpık, C. (2010). *II. Meşrutiyet'ten Sonra Şehzade Eğitiminde Değişim*. SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Mayıs, S. 21, 99-130.
- Koçu, R. Ş. (1981). *Osmanlı Padişahları*, İstanbul: Ana Yayınevi.
- Köprülü, F. (2007). *Bugünkü Edebiyat*, Ankara: Akçağ.
- Kurtuluş, M. (2011). *Osmanlı Şiirinin Modernleşme Sürecinde "Kadın"ın Doğuşu: Nigâr Hanım'ın Şiirlerinde Dişil Söylem Üretimi*. İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Küçük, C. (1988). Abdülmecid Efendi. *İslâm Ansiklopedisi*, C. I, 263-264, İstanbul: TDV.
- Larousse De La Langue Française Lexis*. (1977). Librairie Larousse, Canada.
- Önertoy, O. (1976). Te'sir-i Aşk. *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, C. 7, S. 7, 233-273.
- Özgül, M. K. (2006), *Dîvan Yolu'ndan Pera'ya Selâmetle Modern Türk Şiirine Doğru*, Ankara: Hece.
- Özgül, M. K. (2018). *Seke Seke Ben Geldim Sekmeler-III*, Çolpan, Ankara: Çolpan.
- Öztuna, Y. (1996). *Devletler ve Hânedanlar Türkiye (1074-1990)*. C. II, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Şemseddin Sâmî. (1315). *Kâmus-ı Fransevî*, İstanbul: Mihrân Matbaası.
- Türkçe Sözlük*. (2011). Ankara: TDK.
- Uluçay, M. Ç. (2011). *Padişahların Kadınları ve Kızları*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Unat, F. R. (1988). *Hicri Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Kılavuzu*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ünaydın, R. E. (1985). *Diyorlar Ki*. haz.: Şemseddin Kutlu, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Yahya Kemal, (1984). *Edebiyâta Dâir*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.

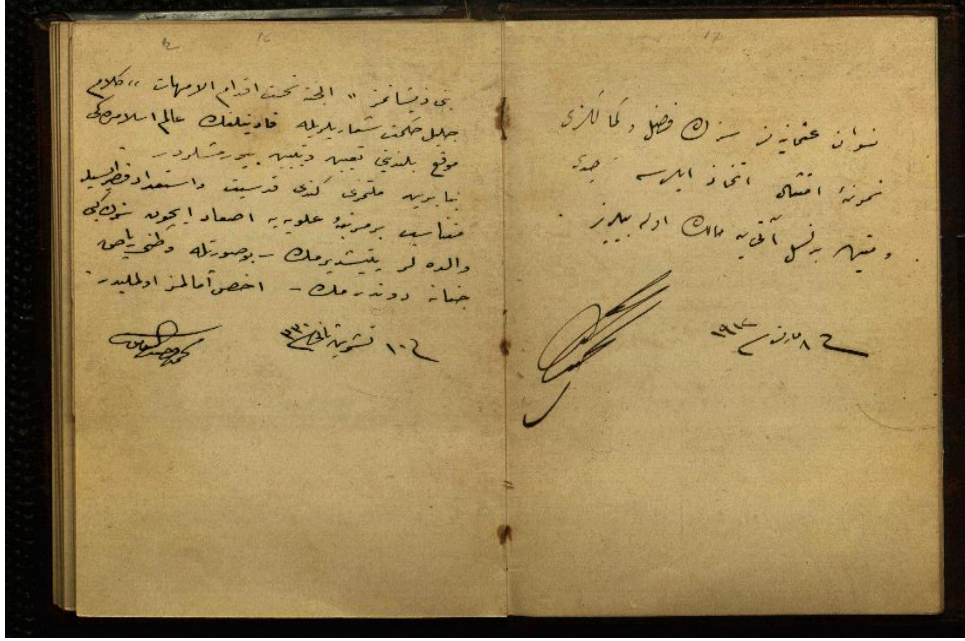
Ekler

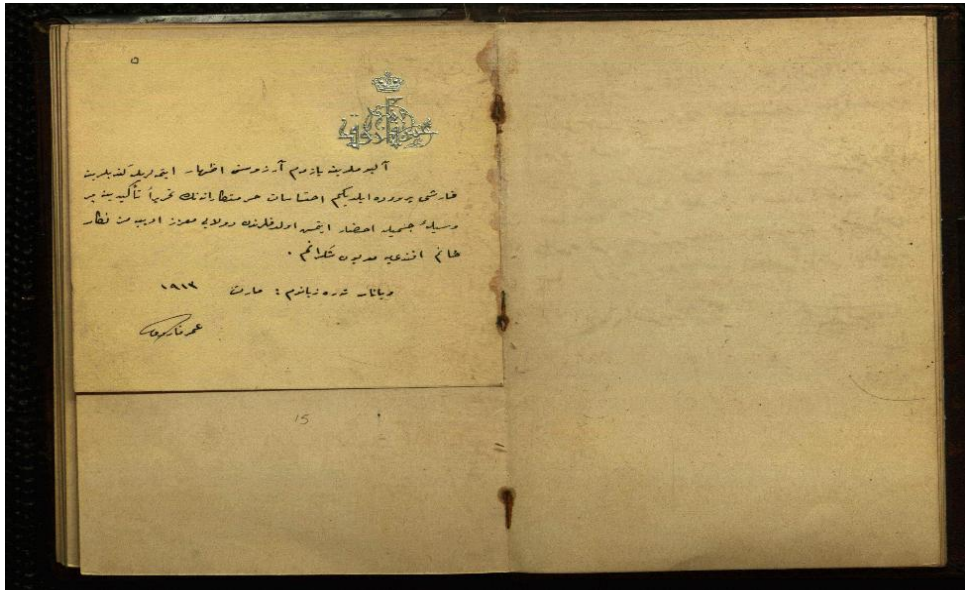
1b: Süleymân Nazîf

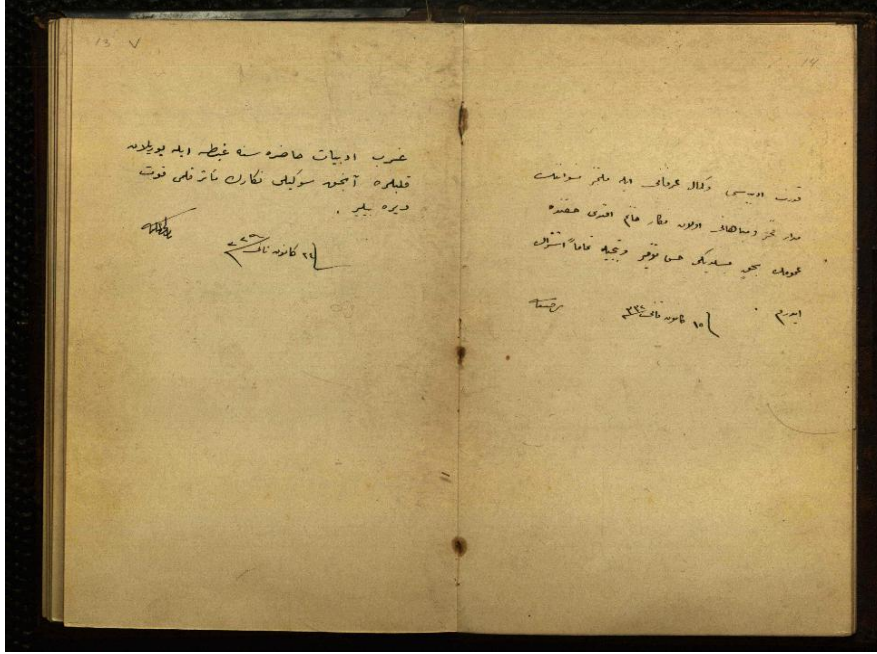
3b-Hârûn Atay (?)

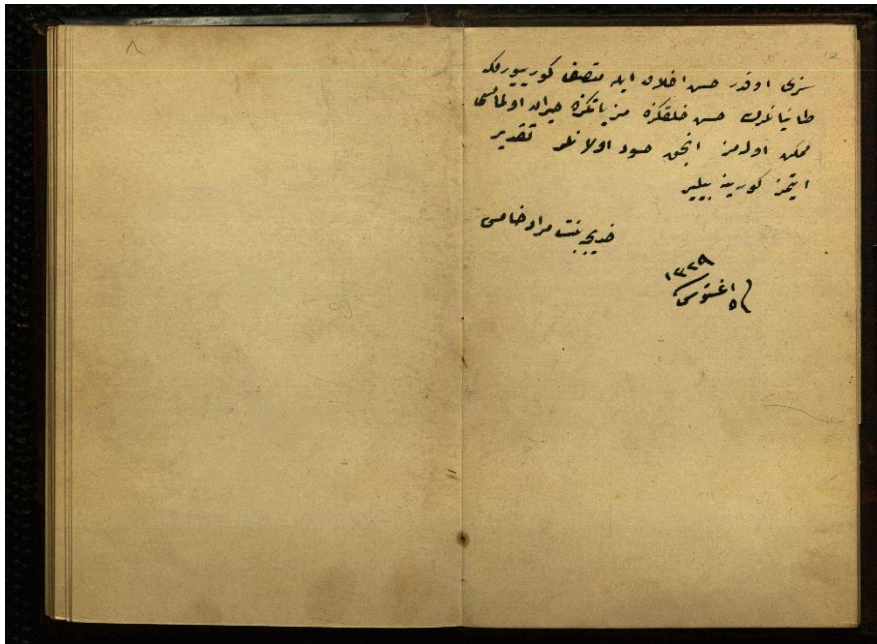
4b-5a:II. Abdülmecîd-Sultân Mehmed Vahdettin

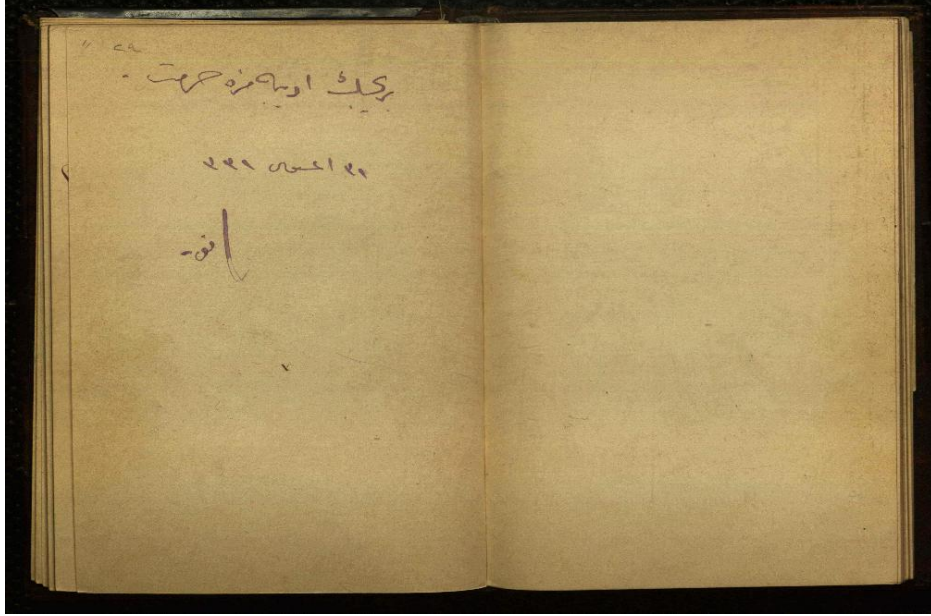
6a:Şehzâde ‘Ömer Fâruk

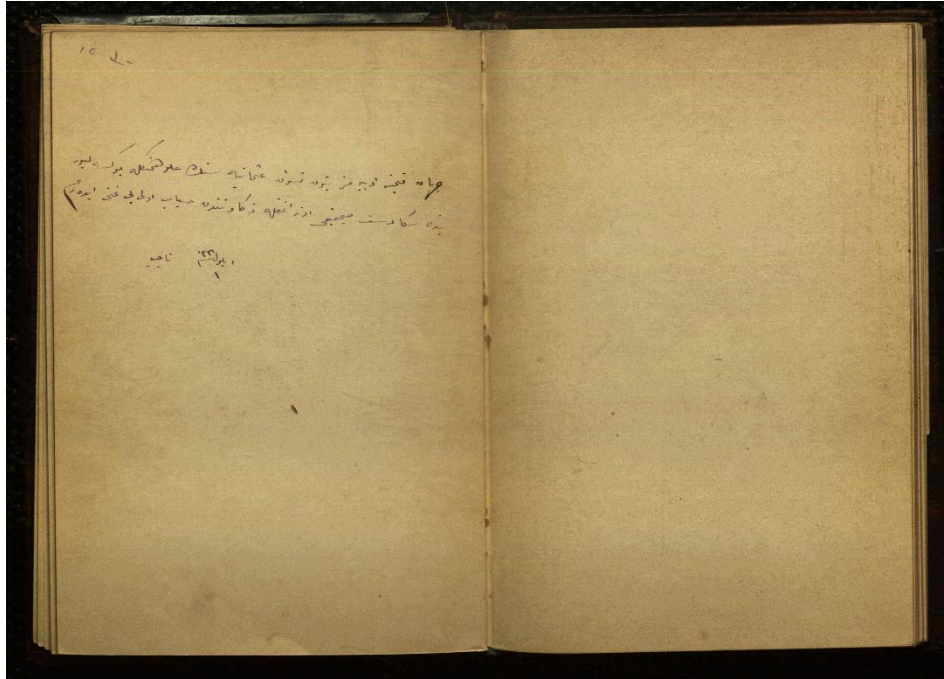
7b-8a:Rif'at-?

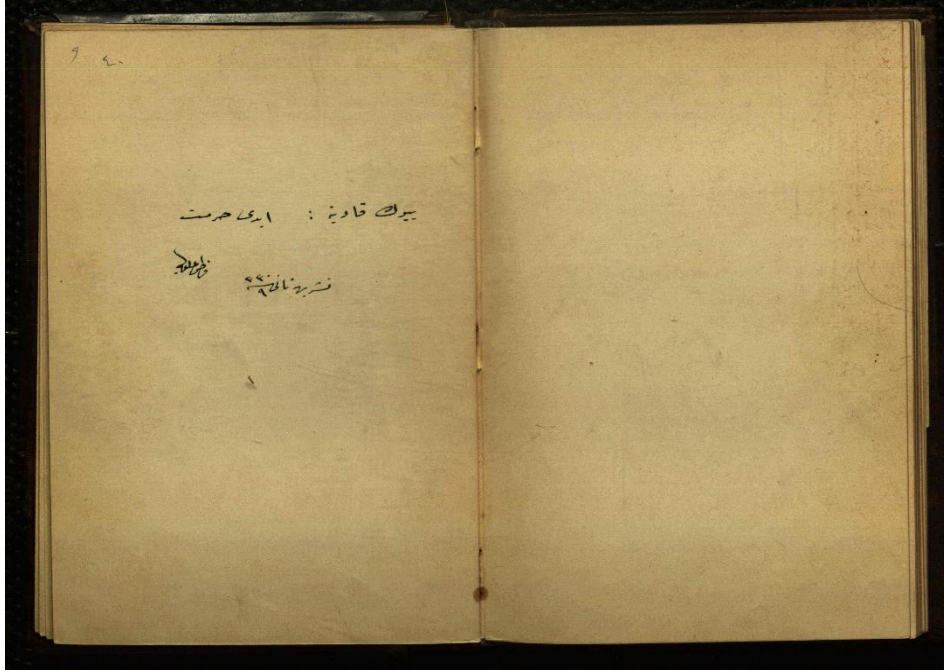
8b:Hadice Sultân

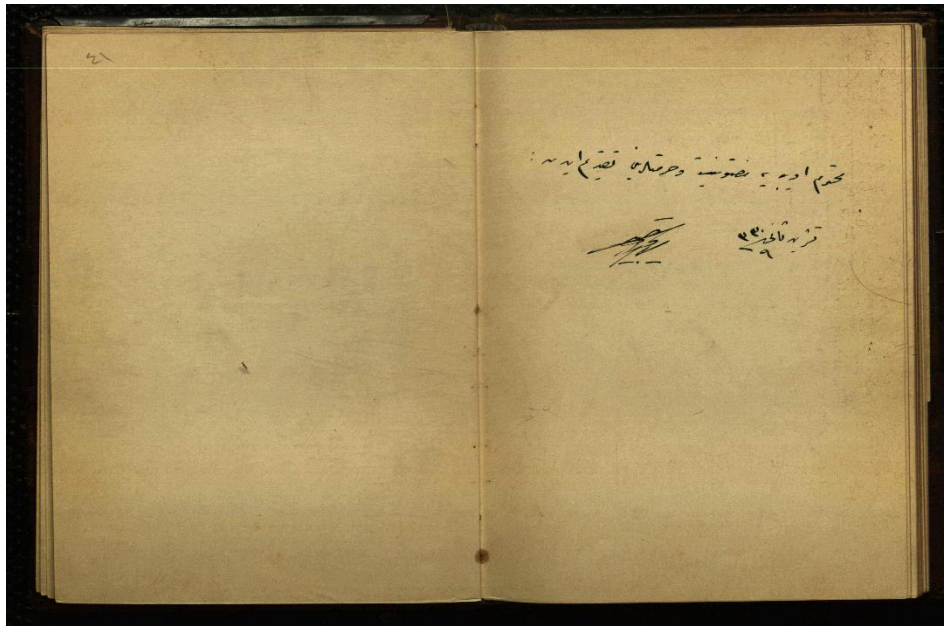
30a:Enver Paşa

31a: Nâciye Sultân

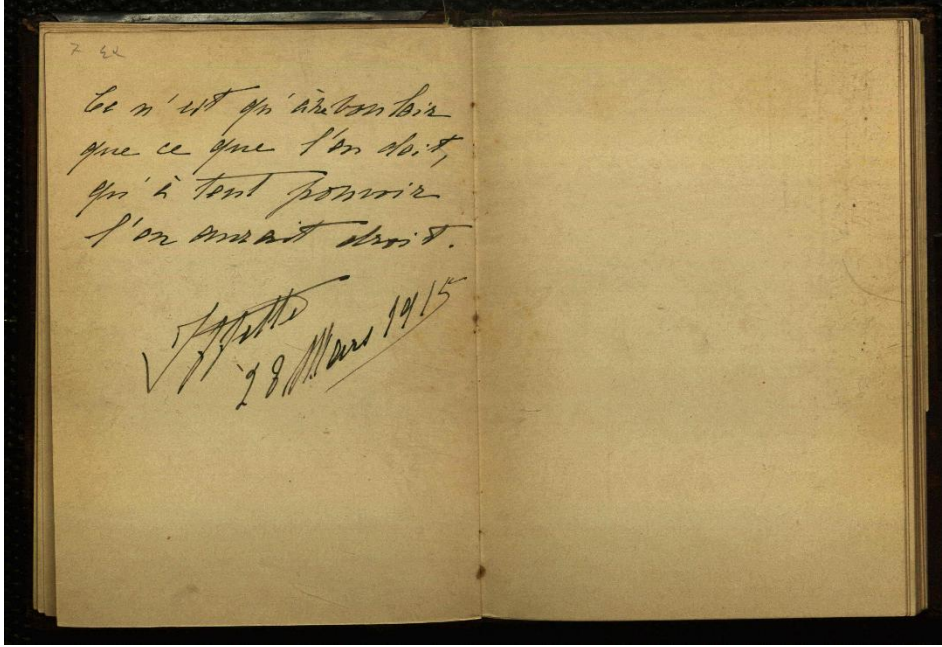

41a: Fâtîma 'Ulviyye Sultân

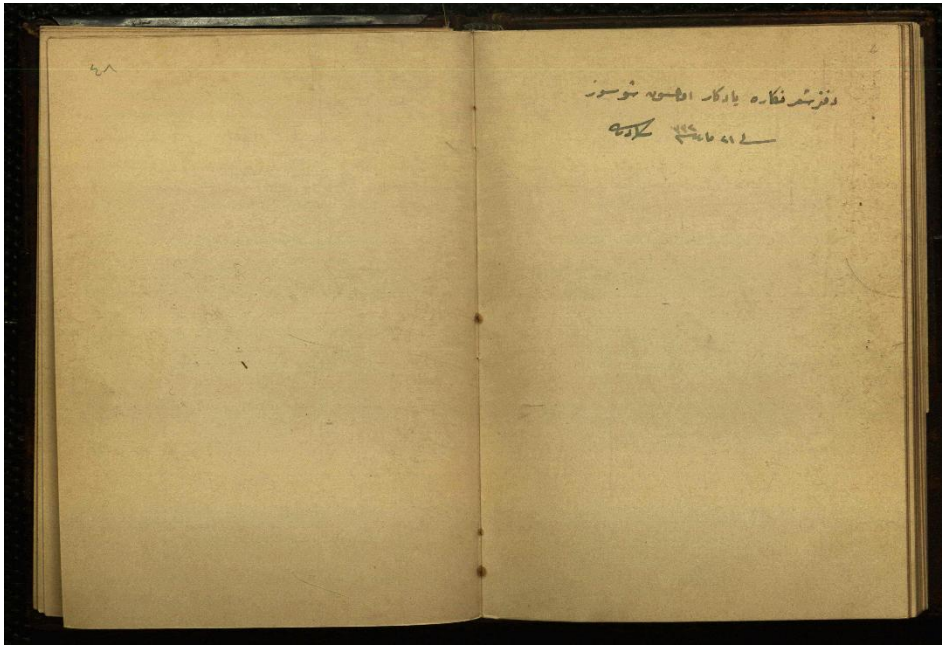

41b: ?

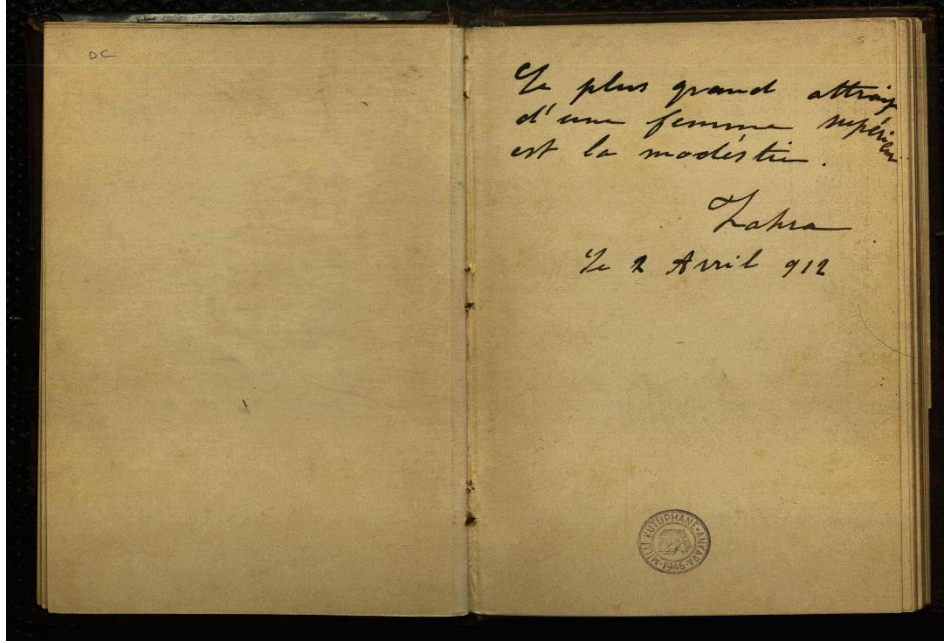

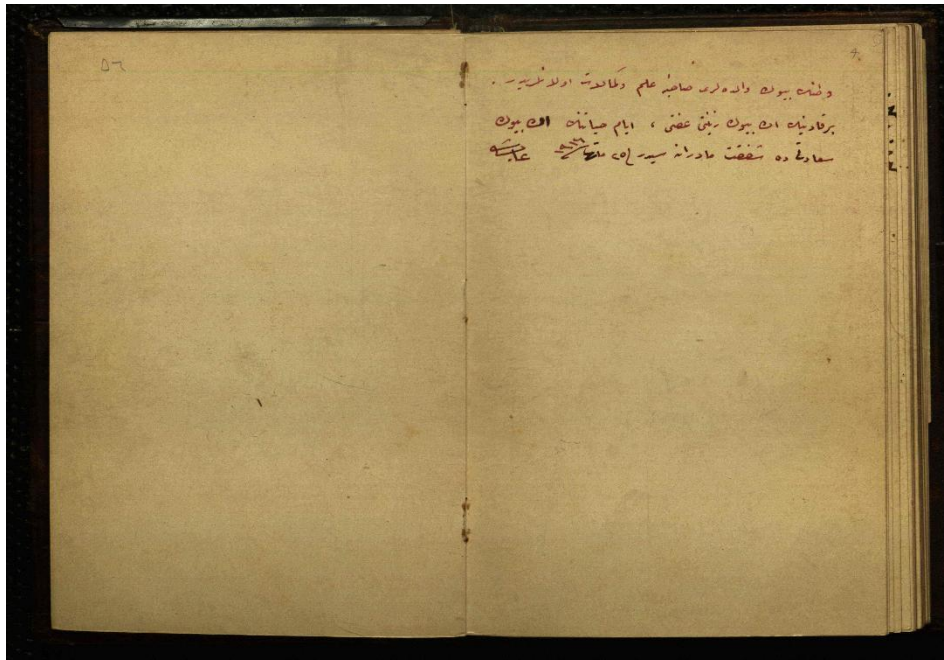
44a: J...ette (?)

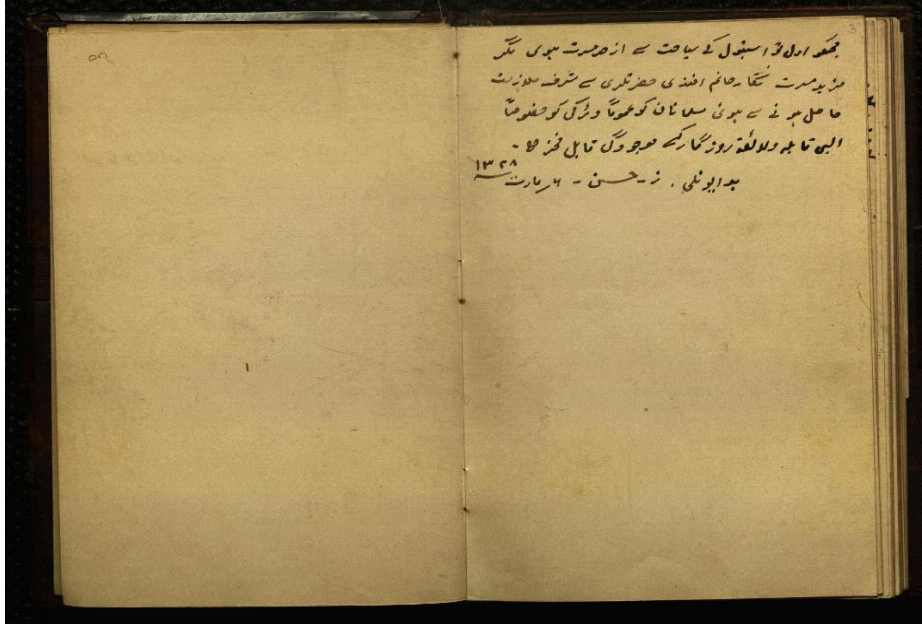
48b: Şâdiye Sultân

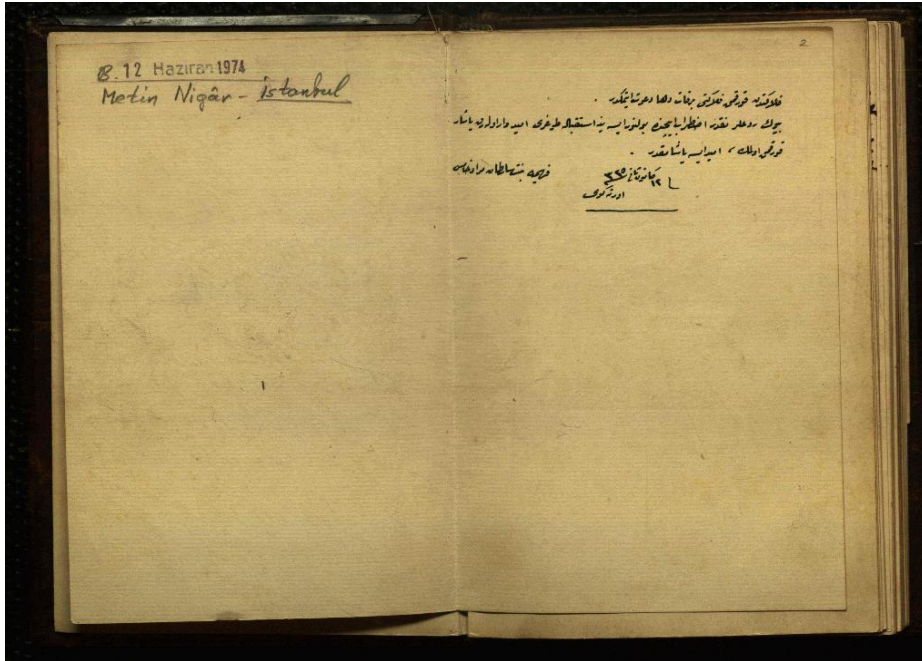
52b: Zehrâ (?)

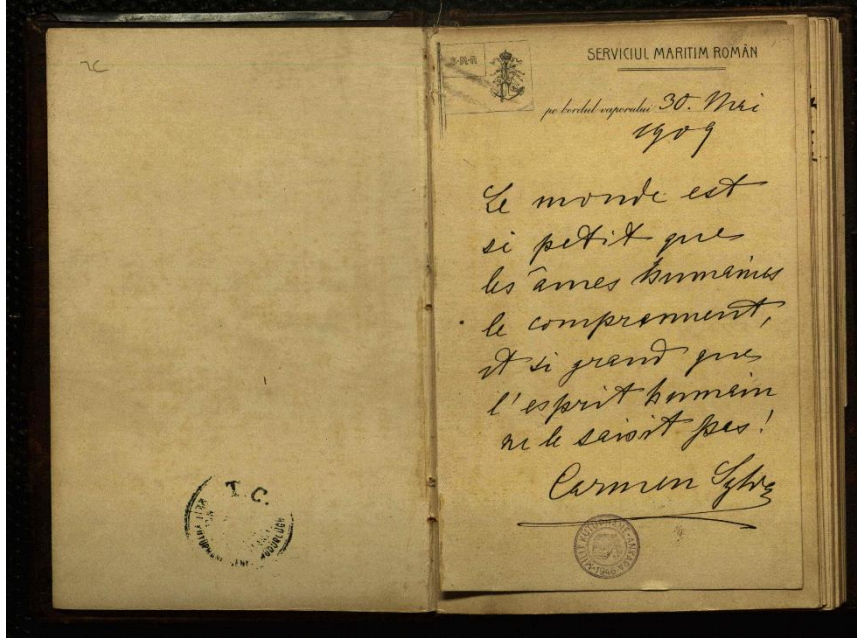
56b: 'Ayşe Sultân

59b: Bedâyunlu Z. Hasan

62b-63a: Fehîme Sultân-Daha sonra birileri tarafından yazılmış bilgi

63a: Carmen Sylva

EDEBİYATTA ÖLÜM VE ŞAİR NİGÂR HANIM'IN ŞİİRLERİNDE İNTİHAR YAZINI*

Refika ALTIKULAÇ DEMİRDAĞ¹

ÖZ

Edebiyatın ölüm ve intihar fikriyle ilişkisi genellikle intihar eden ya da intiharı deneyen sanatçılar üstünden değerlendirilir. Eğer konu sadece intiharsa o zaman da felsefi, sosyolojik ya da psikolojik sebepleri üzerinde durulur. Oysa bir yazma eylemi olarak intiharın değerlendirilmesi sanatçıyı ve eserini anlamada yardımcı olabilecek bir bakış açısı sunabilir. Bu nedenle intiharın yazın formu olarak ortaya konuluşunu Osmanlı'nın ünlü kadın şairlerinden biri olan Nigâr Hanım'ın şiirlerinden hareketle değerlendirilmiştir. Nitekim onun şiirlerinde ölüm konusu önemli bir yer tutmaktadır. *Efsûs I*, *Efsûs II*, *Nirân* ve *Aks-i Sadâ* adlı kitaplarında şairin iç dünyasına ve özel yaşamına dair imgelerin yoğunluk kazandığı görülmektedir. Mutsuz bir hayatı olan şair özellikle artık hayatta olmayan sevdiğine şiirler yazmaktadır. Öncelikle küçük yaşta bir trafik kazası neticesinde kaybettiği kardeşi için yazdığı şiirlerinde şairin oldukça hassas bir ruh hali taşıdığını görmekteyiz. Annesinin ölümünün ardından babasının intihar etmiş olması Nigâr Hanım'ın şiirlerinde ölüm konusunun daha büyük bir önem kazanmasına neden olmuştur. Ondört yaşında şiir yazmaya başlayan şairin gençken intihara eğilimli düşüncelerinin yaşı ilerledikçe hayattan yakınmalara dönüştüğünü söyleyebiliriz. Bu noktada "yazarken ölmek" fikrini irdelemek gerektiğini düşünmekteyiz. Biz bu çalışmamızda Nigâr Hanım'ın eserlerinde ölüm konusunun romantik bir duyusuyla kaleme alındığını göstermeye çalışacağız. Edebiyatı ölüm konusunu da bir yönüyle tartışmaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat-ölüm, Nigar Hanım, İntihar, Şiir

DEATH IN LITERATURE AND THE SUICIDE LITERATURE THEME IN POET NIGAR HANIM'S POEMS

ABSTRACT

The relationship between literature and the idea of death and suicide is generally evaluated concerning artists who commit suicide or attempt suicide. If the subject is just a suicide, then its philosophical, sociological or psychological reasons are emphasized. However, the evaluation of suicide as a writing activity can provide an understanding of the artists and their work. For this reason, in this article, the suicide as a form of writing was put forward using the poems of Nigar Hanım, one of the famous women poets of the Ottoman Empire. As a matter of fact, the theme of death has an important place in her poems. It is seen that the images about the poet's inner world and private life have been intensified in her books, *Efsûs I*, *Efsûs II*, *Nirân* and *Aks-i Sadâ*. The poet, with an unhappy life, especially writes poems to her loved ones who are no longer alive. First of all, we see that poet carries a very sensitive mood in her poems she wrote for her brother who had lost in a traffic accident at a young age. The fact that her father committed suicide after her mother's death caused the theme of death gained more importance in *Nigâr Hanım's* poems. We can say that thoughts of poet who started writing poetry at the age of fourteen, the theme of suicide at a young age turned into a horrible complaint as her age progressed. At this point we think that the idea of "die while writing" needs to be examined. In this work, we

¹ Doç. Dr., Çukurova Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, raltikulac@cu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6143-1985.

* Bu çalışma "International Conference on "Social Sciences, Humanities and Education" (SSHE-2017) April 27-28, 2017 Paris (France)"de yapılan "Death in Literature and the Theme Death in Poet *Nigar Hanım's* Poems" başlıklı sözlü sunumdan genişletilmiştir.

Received/Geliş: 14/12/2019 Accepted/Kabul: 02/04/2019, Conceptual Article/Kavramsal Makale

Cite as/Alıntı: Altıkulaç Demirdağ, R. (2020), "Edebiyatı Ölüm ve Şair Nigâr Hanım'ın Şiirlerinde İntihar Yazını", Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, cilt 29, sayı 2, s.28-41.

will try to show that the theme of death in Nigâr Hanım's works is taken with a romantic feeling. We will also try to discuss the matter of death in literature in a certain way.

Keywords: Literature-Death, Nigâr Hanım, Suicide, Poem

Giriş

Edebiyatta Ölüm ve İntihar

“Herkesin intihar etmek için iyi bir nedeni vardır”

Cesare Pavese

Edebiyatta en sık işlenen konulardan biri olan ölüm Türk edebiyatında genellikle mersiyelerle birlikte anılır. Oysa sanatçıların sadece ölen birinin ardından ölümü eserlerine konu olarak aktarmadığı, çeşitli ve bazen de anlaşılması güç bir konu formunda eserlerine yansıttığı da görülebilir. Bununla birlikte sanatçıların ölümü, varlık-yokluk sorunsalı olarak ele aldığı da sık dile getirilen konulardandır. Fakat biz ölümün bir yazma eylemi olarak da sanatçıya nüfuz etmiş olabileceği konusunun bazı sanatçıların eserlerini anlamaya yardımcı olabileceğini düşünmekteyiz.

Ölüm konusunun intiharla ilişkili olarak edebiyata nasıl yansıdığı konusunda yapılan araştırmaların oldukça az olduğu söylenebilir. Bu konu hakkında genellikle intiharın eserlere nasıl yansıdığı, hangi sebeplerin intihara yol açtığı gibi çalışmalar daha çok dikkati çekmektedir. İntiharı, sosyolojik, felsefi ya da psikolojik olarak çözümlemenin bir başka yolu olarak edebiyatta çözümlenmesi yapılmaya çalışılmaktadır. Eser ve konu odaklı yapılan bu çalışmalar eseri açıklamak için yine psikoloji, sosyoloji ve felsefeyi kullanmaktadır. Oysa eseri yazınsal bir sorun olarak ele aldığımızda yazınsal eylem olarak intiharın söz konusu olup olmadığı konusu da eseri ya da yazarı açıklamaya yardımcı olabilir. Bu konuda yapılmış çalışmalar bulunmakla birlikte biz bu çalışmada edebiyat ve ölüm ya da intihar fikrinin bir yazma eylemine nasıl dönüştüğü hakkında Nigâr Hanım'ın eserlerinden yola çıkarak bir değerlendirme yapmaya çalışacağız.

Sokrates ünlü savunmasında, “İnsanların, korkularından en büyük kötülük saydıkları ölümün en büyük iyilik olmadığını kim bilir?” (Platon, 1998, s. 63) diye sorar. İnsanların bilmedikleri bir şeyi bildiklerini sanmalarının utanılacak bir şey olduğunu söyleyen Sokrates, ölüm hakkında çok az şey bildiğini ama ölümün bir iyilik olduğunu düşündürecek sebeplerin bulunduğunu iddia eder. Ona göre ölüm iki şeyden biridir: “ya bir hiçlik, büsbütün şüursuzluk halidir yahut da, herkesin dediği gibi, ruhun bu dünyadan ayrılarak başka bir dünyaya geçmesidir” (Platon, 1998, s. 90-91). Her iki durumun da sonuçta bir iyilik olduğu sonucuna varılır. Platon'un *Phadion* adlı eserinde de idamı kesinleşen Sokrates'in dostlarına ölümün filozoflarca arzulanabilecek bir durum olduğunu ispatlama çabası aktarılır. Bu diyalogda Sokrates, “bir adamın bütün ömrünce, ölecekmiş gibi yaşamaya hazırlandıktan sonra, karşısına ölüm dikilince kızması gülünç olmaz mı?” (Platon, 1989, s. 21) diye sorar. Aslında Sokrates'in ölüm hakkındaki fikirlerinin aşağı yukarı aynı biçimde edebiyata yansımalarına sık sık şahit oluruz. Ölümün sonsuz bir uyku mu yoksa başka bir dünyaya geçiş mi olduğu edebiyatın yüzyıllarca süren sorunlarından biri olmuştur.

Bazı düşünürlerin Sokrates'in fikirlerini benimseyip devam ettirdiklerini görüyoruz. Schopenhauer, Sokrates'in felsefeyi "ölüm için hazırlık" olarak tanımlamasını onaylar ve "ölüm olmasaydı herhangi bir felsefi uğraş neredeyse hiç olmazdı," der (Soysal, 2010, s. 110). Ölümle felsefeyi bir arada düşünen bir diğer isim de Albert Camus'tur. Albert Camus, *Sisifos Söyleni* adlı eserinde, "Gerçekten önemli olan bir tek felsefe sorunu vardır, intihar. Yaşamın yaşanmaya değip değmediği konusunda bir yargıya varmak, felsefenin temel sorusuna yanıt vermektir." (Camus, 2010, s. 15) diyor. Camus'un ölümün ne olduğu hakkındaki değerlendirmesini intiharın gerekli olup olmadığı noktasından tartışması aslına bakılırsa Sokrates'in yaklaşımının bir devamı gibi değerlendirilebilir. Sokrates'in insanın ölüm karşısında korku duymasını eleştirmesine benzer bir durumu Camus da dile getirmektedir: "Yarını istiyordu hep, tüm benliğinin bundan kaçınması gerekirken, yarımın gelmesini diliyordu. Etin bu başkaldırısı, uyumsuz budur işte." (Camus, 2010, s. 25). İnsanın her zaman yarını istemesinin akla mantığa uymaz bir durum olduğu vurgulanır bu sözlerde. Dolayısıyla ölümün arzulanması gereken bir durum olduğu sonucuna ulaşılır. Düşünmeye başlayan insan ölüme yaklaşmaktadır ona göre, "Düşünmeye başlamak, için için yenmeye başlamaktır. Bu başlangıçlarda toplumun fazla bir etkisi yoktur. Kurt insanın yüreğindedir. Yürekte aramak gerekir onu. Yaşam karşısında uyanıklıktan ışık dışına kaçışa götüren bu ölümcül oyunu izlemek ve anlamak gerekir." (Camus, 2010, s. 16). Sokrates'in filozofa yakışan şeyin ölümden korkmamak olduğunu iddia etmesi gibi Camus'un gerçek bilgiye ulaşmanın yolunun intiharı seçmek olduğu fikri bir noktada kesişir. Bu fikre belli bir açıdan Cioran da katılmaktadır: "Ölüm duygusu olan bir insanla bu duyguya hiç sahip olmayan arasında, iletişimi mümkün olmayan iki dünyanın uçurumu açılır; bununla birlikte ikisi de ölü; fakat biri ölümden habersizdir; ötekiyse bunu bilir; biri sadece bir anda ölür, ötekiyse sürekli ölmektedir." (Aktaran Er, 2018, s. 72). Bu durumda düşünen ve bilgiyi arayan insanın ölümün varlığını unutmayacağını ve iyi bir düşünürünse ölümden korkmayacağını söyleyebiliriz.

Ölümün ne olduğunu bilmeyen ama ölümün varlığından kesin olarak haberdar olan insanın bunu sık sık unutmasını eleştiren Camus, "Gene de herkesin sanki hiç kimse "bilmiyormuş" gibi yaşamasına ne kadar şaşılmalı azdır. Gerçekte ölüm deneyimi yoktur da ondan. Ancak yaşanan, bilincine varılan şey denenmiş olabilir. Burada, olsa olsa başkalarının ölümüyle ilgili bir deneyimden söz edilebilir." (Er, 2018, s. 26) der. Oysa Cioran için sıradan ve üstün insan ölümü anlamaya çalışma noktasında benzerdirler. Sadık Erol Er, Cioran'ın bu konu hakkındaki fikirlerini şöyle özetler "Cioran, sıradan insanların yaşamı verilmiş bir şey olarak kabul ettiklerini daha sonra da ölümü ayrı bir durum olarak açıklamaya çalıştıklarını düşünür. Yaşam ve ölümü sıkı bir şekilde birbirine bağlayan ise, üstün insandır. İndirgeme, nasıl işlediklerini görmek için yaşamla ölümü birbirinden koparır." (Er, 2018, s. 71). Ölümün anlaşılması ya da unutulması konularında aklın ya da duyguların önemi konusu düşünürler arasında farklı yaklaşımların sergilenmesine neden olmuştur.

Chestov hakkında şunları söyler Camus, "Onu bir tek şey ilgilendirir, bu da kuraldışıdır, ister yürek, ister kafa tarihine bağlansın. Dostoyevski'nin ölüm mahkûmu deneyimleri, Nietzsche düşüncesinin kızgın serüvenleri, Hamlet'in ilençleri ya da Ibsen'in acı aristokrasisi içinde, çaresizin karşısında insan ayaklanışının izini bulur, onu aydınlatır,

ona tüm büyüklüğünü verir. Usun dayanaklarını yadsır, yalnız tüm kesinliklerin taş olduğu bu renksiz çöl ortasında adımlarını biraz olsun daha kararlı atmaya başlar.” (Camus, 2010, s. 34)

Schopenhauer’un bu hayatın yaşanmaya değer olmadığını ifade eder ve ona göre “insanlar temelde bencil olduğu için insanlık tarihi cinayet, soygun ve yalanlarla doludur. Ona göre bu durumda intihar, insan için kötülüklerden kurtulmanın yoludur.” (aktaran Sümer, 2015, s. 14). Socrates’in ölümünden yüz yıl sonra Stoacıların intiharın tüm çıkışların en ussalı ve kusursuzu olduğunu yaydıkları söylenmektedir (Alvarez, 1999, s. 66). Bu durumda bazı düşünürler yaşamı Tanrı tarafından verilmiş bir armağan bazılarınıysa bir bedel, günah ve suç diyarı olarak görürler. Bu yüzden de ikinci gruptakiler bu durumu sürdürmenin anlamsızlığına inanırlar.

A. Alvarez, *İntihar Kan Dökücü Tanrı* adlı çalışmasında intiharın Hristiyanlık tarihindeki anlayış değişimini açıklarken önceleri büyük bir suç ve büyük bir günah olarak kabul edilen intihar hakkında toplumda bir fikir değişimi olduğunu ve bunun nedeninin de intihar hakkında yapılan bilimsel incelemeler olduğunu söyler: “Değişme, Emile Durkheim’in *İntihar: Toplumbilimde Bir İnceleme*’nin (...) yayınlanmasıyla başlamıştır. Amaç altbaşlıkta açıkça ortaya konmuştur; sorun hiç de eylemin ahlâksallığı değil, böyle bir karamsarlığı yaratan toplumsal koşullarıydı.” (Alvarez, 1999, s. 82) diye açıklar.

Emile Durkheim çalışmasında, toplum dışı etkenleri de değerlendirmekte ve “melankolik intihar” olarak adlandırdığı türü şöyle tanımlamaktadır: “Bu, hastanın çevresindeki ilişkileri sağlıklı olarak kavramasına olanak bırakmayan genel bir aşırı-bunalım ve yoğun üzüntü durumunda görülür. Hasta için zevklerin artık hiçbir çekiciliği kalmamıştır; her şeyi kapkara görür.” (Durkheim, 1986, s. 24). Edebiyatta intiharın yansılma biçimine baktığımız zaman bu karamsar ruh halinin orijinal formlarıyla karşılaşılabılıriz. Aslında sanatçı da bu formlar içinde en umulmadık olanı ortaya koyma çabası içindedir. Ya da çaba göstermeden de sıra dışı olduğu için beğenilir ve değerli bulunur. Dolayısıyla sanatçının Durkheim’in betimlediği türde bir hastanın ruh halini yansıttığı eserlerde doğrudan söylenmese de intiharın arzulanan bir durum olduğu hissedilir.

Durkheim intiharı “yanılsama” başlığı altında incelerken şunları söyler: “Kimi kez, tüm öğeleri aynı nedenin ya da birçok benzer nedenin etkisinde kalan bir toplumsal kümede, değişik birey bilinçleri arasında bir tür eşitleme ortaya çıkar ve bunun sonucu olarak herkes aynı biçimde düşünür ya da duyar. Pek çok kez, bu uyumu doğuran işlemlerin topuna birden yansılama adı verilmiştir. (Durkheim, 1986, s. 92). Aslında sanatçının ruh halinin okura aktarılması da bu yansılama oluşturur. Dolayısıyla zaman zaman da sanatçının bu yansılama yaratma arzusu doğrudan gözlemlenebilir. Yazarın amacını açıkça belli ettiği bu eserlerin aşırı duygusal üsluplarının da eleştirilenler tarafından olumsuz bir durum olarak değerlendirildiğini söyleyebiliriz.

Bu konuda Maurice Blanchot’un ölüm ve edebiyat hakkında yazdığı “Literature and The Right to Death” adlı makalesinden hareketle edebiyat ve ölüm ilişkisini değerlendirdiğimizde edebiyatın ne olduğu sorusu ile karşılaşıyoruz. Blanchot, edebiyatı Hegel açısından ele aldığı makalesinde yazmanın yazarın hiçlikte başlayan ve hiçlikle sonuçlanan bir eylemi olduğuna işaret eder, “eserin tasarlanamayacağına, ancak

gerçekleştirilebileceğinin bilincine varıp, ancak onu zamana yayan ve mekâna yerleştiren sözcüklerle değer, hakikat ve gerçeklik kazanacağıının bilincine varıp yazmaya başlayacaktır, ama hiçten hareket ederek ve hiçbir şey amacıyla –Hegel²'in ifadesiyle, hiçlikte çalışan hiçlik gibi.” (Blanchot, 1994, s. 126). Yazarın hiçlikle olan bu mücadelesinin bir varoluş kaygısı olduğu sonucuna ulaşmaktayız. Nitekim Maurice Blanchot, “Yazar kendini ancak eseri vasıtasıyla bulur, gerçekleştirir: eserinden önce sadece kim olduğunu bilmemekle kalmaz, aynı zamanda hiçbir şeydir. Ancak eserden hareketle var olur, peki ama o zaman eser nasıl var olabilir?” (Blanchot, 1994, s. 125) der. Burada bir paradox olduğu ortada; olmayan birinin yapıtının varlığını kabul etmek pek olası görünmüyor. Sanatçının var olma ya da olmama durumu hakkında eserini ortaya koymakla bir karar verdiğini kabul ettiğimiz takdirde yani bir soru karşımıza çıkıyor: Yazarın varlığı yok etmeye çalışmasını yani intiharı nasıl değerlendireceğiz? Bu konuda A. Alvarez'in dikkate değer bir fikri var. Alvarez; Gerard De Nerval, Virginia Woolf ya da Nicolas De Staél gibi bazı ünlü edebiyatçıların şöhretin doruğuna çıktıkları zaman intihar etmelerinin nedenini şöyle açıklar:

“Bu yaratıcılarda neredeyse melankolik bir kendini suçlama sistemi söz konusu. Tüm intiharların aynı tutumla açıklanamayacağı kesin ama sözü edilen durumlarda, yapıtın gördüğü takdirin, acının hafiflemesini sağlamadığı ya da yaşamak için bir sebep vermediği izlenimi ediniyoruz. Yapıt başkalarının gözünde ne kadar güçlü ve güzel olursa olsun, o başkalarının fikri önemli değildir; sanki hepsi yalancı, dalkavuk ya da ehliyetsizdir. Aslında yapıt ben idealinin yargısı nezdinde bir hiç olarak algılanır; iptal edilmeyen bir yargıdır bu. Çünkü mutlak bir değere sahiptir. Bu noktada sanatsal ben ideayı, eros'u ve yaşam sevgisini yutmaya dek varır. Kendi kendine koyduğu erişilmez amacı elde etmeyi başaramadığı zaman, intihar savaşçıya ben idealiyle barışmanın tek olanaklı biçimi olarak görülür. Kendi yok oluşunu arzularak liyakatsizliğinden arınır. Sergilenmiş olan yetersizliğin utancını siler.” (Alvarez, 1999, s. 145)

Sanatçı eserini okura sunduktan ve beğenildikten sonra neden kendini liyakatsiz görmeye başlar? Ben idealini gerçekleştirme noktasında kendini yetersiz görmesinin nedeni sanatçının varlığını tüm çıplaklığıyla esere yansıtamaması olabilir. Sanatçı bu ideali gerçekleştirmediğini, takdir görmesine ve şöhret kazanmasına karşın içten içe bilir. Bu bilme durumu onun kendi yetersizliğini keşfetmesi anlamına da gelebilir. Sonuçta intiharla yetersizliğinin utancını silmek istiyor olması fikri akla yatkın görülmektedir. Buna karşın sanatçının yazma eylemi bir yardım çağrısı olarak da değerlendirilmektedir. İntihar eden insanların ölmeden önce bir mektup bırakmaları onların var olma çabalarının

² “Hegel'in Wissenschaft der Logik II- Mantık Bilimi II adlı yapıtının ilgili bölümünün hemen girişindeki belirlemesine göre, "oluş, görünüştür." Oluş, yok-oluş ile olanaklıdır. Dolayısıyla, "görünüşün/görüntünün" oluşunun ya da olmasının temeli, olmanın ya da "oluşun ortadan kaldırılmasın- da", onun "yokluğunda" yatar. Bu yokluk ya da hiçlik, "varlıktaki oluşa" sahiptir. Görünüş ya da görüntü, "yokluğu" dışında, bir başka söyleşiyse, "varlık" dışında yoktur. Görünüş ya da görüntü, "olumsuz bir şey olarak belirlenen olumsuzdur." (Kula 2010: 99)

bir ürünü olarak görülür. Pavese'nin intihar hakkında günlüklerinden yola çıkılarak fikirleri aydınlatılmaya çalışılmaktadır. Pavese'nin *Yaşama Uğraşı* adlı günlüğünde yazdığı, "[...] şunu öğrenir insan: uçurumdan kurtulmanın tek yolu ona bakmak, derinliğini ölçmek ve kendini o boşluğa bırakmaktır" (Pavese, 1973, s. 43). Bu durumda Pavese, sözleri intihara karşı tutumunu anlamak için kullanılır. Ayrıca Pavese'nin günlüğünü "Sözler değil. Eylem. Artık yazmayacağım" diyerek bitirmesi de sık sık dile getirilir. Biz bu sözleri değerlendirirken aslına bakılırsa eylemin sözlerle birlikte başladığını düşünüyoruz. Çünkü Pavese'nin günlüğü onun intihara giden yolunu aydınlatıyorsa bizim için bu durum da intiharın bir parçası olarak görülmeli. Tıpkı intihardan önce yazılan mektuplar gibi...

"Şöhretin doruğuna çıktıkları anda intihar eden bazı sanatçıların durumu tam da budur. (...) okurların ya da izleyici kitlesinin övücü değerlendirmeleriyle tamamen uyumsuz olan kendi yargılarıyla. (...) Benim kavradığım şey, yaşama ve yaratma arzusu ile içsel bir sabotaj gücü arasında bitmeyen bir savaş; sanat başkalarının gözünde yetkin olsa bile sanatçının kendi gözünde zayıf kaldığına göre, yalnızca sanatın yetkinleştirilmesinin zorluğundan kaynaklanmayan bir sabotaj gücü bu. İntiharın dışında başka trajik sonlar da var, bir hayat mahvetmenin yolları tükenmez... alkol, uyuşturucu madde, kumar. Bir zamanlar düello bu durumların hepsinde, ölümcül depresyonlar çoğu zaman aynı kökene sahip. Dolayısıyla yapıtın aynı anda hem yaptırıp hem öldürdüğü anlaşılıyor." (Green, 2018, s. 57-58)

Yapıtın aynı anda hem yaptırıp hem de öldürmesi, sanatçının hem var olmaya hem de varlığını sonlandırmaya çalışması anlamına gelmektedir. Bu bir paradoks gibi görünse de sanatçının yazma eyleminin varlığının hiçliğini ortaya koyarken, bu hiçliği yok etmeye yazarak gayret göstermesi hem ikinci bir hiçlik durumunu hem de intiharla var olmaya çalışma çabasını ifade ediyor olabilir. Düşüncemize göre, sanatçı eserini kaleme alırken tıpkı intihardan önce yazılan mektuplardaki gibi aslında var olabilmek için bir yardım çağrısı gönderiyor olmalı. Nitekim ölenlerin ardından yazılan mersiyelerde de üzüntünün dile getirilişi bir anlamda duyulan suçluluk duygusu ile yok olma arzusunun ya da yok olmaktan korkmanın göstergesi de olabilir. Şimdi bu sınırlı değerlendirmelerimizden sonra Nigâr Hanım'ın şiirlerinde sanatçının intihar eyleminin göstergelerini saptamaya çalışacağız.

Nigâr Hanım ve İntihar Yazını

Nigâr Hanım aşırı duygusal olduğu yönünde eleştirilen şairlerden biridir. Fakat Nigâr Hanım'ın bu aşırı duygusal tutumu yanlısına yaratma amacını açığa vurma gayreti olarak yorumlamak yerine şairin kendini arama ve gerçekleştirme gayreti olarak değerlendirmek de mümkündür. Onun şiirlerini genellikle hayatındaki birtakım acı olaylarla açıklamak ne yazık ki edebî eserleri açıklamak için sıkça başvurulan yollardan biridir. Kardeşinin bir trafik kazası geçirerek ölmesi, annesinin ölümünden bir yıl kadar sonra babasının intihar etmesi, kocasının uzun yıllar sadakatsizliği ile Nigâr Hanım'ın hayatını acıya boğması gibi konular sık sık dile getirilmiştir. Sanatının aşırı

santimental bulunmasının nedeni de hayatına ilişkin bu reel durumları şiirine doğrudan yansıtıyor olmasıdır.

Türk edebiyatının önemli kadın şairlerinden biri olan Nigâr Hanım, yaşadığı dönemde ünlü ender şairlerden biridir. Oysa bugün neredeyse unutulmuş olan Nigâr Hanım'ın *Efsûs I*, *Efsûs II*, *Nîrân*, *Aksi Sadâ* ve *Elhân-ı Vatan* adlı beş şiir kitabı yayımlanmıştır. Ondört yaşında şiir yazmaya başladığını söyleyen şairin ilk şiir kitabı *Efsûs I*, 1887'de yayımlandığında edebiyat çevresinde oldukça takdir görmüştür. Dönemin şiir anlayışına uygun bir sanat anlayışıyla, bireysel duyarlılıkları dile getiren, süslü bir dil kullanmayı tercih eden Nigâr Hanım'ın o dönemde beğenilmesinin altında yatan en önemli nedenlerden birinin genç şairin kadınca söylemi ve ince ruhunu şiirlerinde yansıtmaktan çekinmeyen cesurca tavrı olduğunu söyleyebiliriz. Anwar Ahmad, Nigâr'ın şiirlerinde ilk göze çarpan şeyin “erkek şairlerin 'belirli' konuları ve üsluplarını taklit etmek yerine kendi kişiliği ve duygularını yansıtan kalıplar araması” olduğunu söyler (Ahmad, 2000, s. 93). Nigâr Hanım'ın bu ilk kitabında takip ettiği konu ve üslup çizgisini sonraki üç kitabında da sürdürdüğünü görmekteyiz. *Elhân-ı Vatan* risalesine aldığı şiirleri hariç tutulduğunda Nigâr Hanım'ın eserlerinde aynı konular etrafında bir şiir üslubu oluşturduğunu söyleyebiliriz. Aşk, yalnızlık, mutsuzluk, hayattan yakınma ve ölüm onu en fazla ilgilendiren konulardandır.

Nigâr Hanım, ikinci kitabını da *Efsus* (İkinci Kısım) başlığı ile yayınladı. İlk kitabında romantik, naif bir genç kız ruhuyla karşı karşıya olduğumuzu hissettiğimiz şairin ikinci kitabında da bir anne olarak içli bir genç kadın duyarlılığı ile karşılaşırız³. Şairin bu duyarlılığı *Nîrân* ve *Aks-i Sadâ* adlı kitaplarında da devam ettirdiğini söyleyebiliriz. “Çok genç yaşta evlenen Nigâr Hanım, evlilikte bulamadığı mutluluğu sosyal hayatta arar gibidir. Bir yandan sağlık problemleri diğer yandan çocuklarından ayrılmak zorunda kalması onun sosyal hayatı bir ihtiyaç gibi algılamasına neden olmuştur.” (Altıkulaç Demirdağ, 2015, s. 16). Kocasından ayrılıp baba evine sığınan Nigâr Hanım, aslında çocuklarından ayrılmanın acısını yaşamaktadır. Sağlık problemlerinden de yakınan şairin özel hayatına ilişkin pek çok bilgiyi şiirlerine yansıttığını görüyoruz. Ayrıca günlüklerinden oluşturulan *Hayatımın Hikâyesi* adlı seçkiye bilgilerin şiirlerindekiyle örtüşüğünü görmekteyiz:

“Ah. İşte gene kendi kendime dertleşmeğe muhtaç olduğum bir gün. Pek mahzunum. Şimdiye kadar çektiklerim yüreğimde öyle yaralar açmıştır ki acılarını bir türlü dindiremiyorum.

Benimki kadar inkılaplarla geçmiş bir ömür pek nadirdir sanırım. Bugünkü hüznümse hayalen eski zamanlarıma dönmenden ileri geliyor:

Beni İhsan'a emanet ettikleri zaman daha on iki yaşındaydım. İhsan'ı, o zamanlar, yaşımın müsaadesi derecesinde, sonrasındaysa son derece sevdim.” (Nigâr Hanım, 1959, s. 39)

Nigâr Hanım'ın eşiyle olan sorunları kitaplarının temel konusu olan aşkı umutsuz,

³ Nigâr Hanım'ın feminen söylemi hakkında Meriç Kurtuluş'un “Osmanlı Şiirinin Modernleşme Sürecinde 'Kadın'ın Doğuşu: Nigâr Hanım'ın Şiirlerinde Dışıl Söylem” başlıklı yüksek lisans tezine bakılabilir. Bilkent Üniversitesi, 2011.

karşılıksız aşk formunda işlemesine neden olmuştur. Bununla birlikte bu mutsuzluk hali şairin yaşamı algılayış biçimine de yansımış, hayatı acı verici yönleriyle bir yakınma havası içinde yansıtmayı tercih etmiştir. Bu nedenle şairin ölüm hakkında da oldukça dikkat çekici çoklukta eseri bulunmaktadır.

Nigâr Hanım'ın eserlerinde “ölüm” genellikle kaybedilen yakınlarla ilişkilidir. Şair küçük yaşta kaybettiği kardeşine, annesine ve babasına mersiyeler yazar. Her ne kadar romantiklerin üslûbunun açık bir biçimde Nigâr Hanım'ın eserlerinde gözlemlendiğini düşünsek de özellikle kendi ölümü hakkında kaleme aldığı satırlar konuyu farklılaştırmaktadır.

Nigâr Hanım'ın ölümü sık sık düşündüğünü ve hatta intihara eğilimli olduğunu söyleyebiliriz. Nazan Bekiroğlu, Nigar Hanım'daki ölüm saplantısını ve intihar arzusunu şairin günlüklerinde açıkça dile getirdiğini aktarmaktadır. “Bir defasında intiharı ciddi ciddi düşünür, hatta veda mektubunu bile yazar: ‘İntihar etmeyi ez-dil ü cân arzu ederek pederime mufassal bir vedânâme yazdım. Ya Rabbi bana ruhsat ver ki intihar edeyim. Zira bu hayat beni her an ve dakika öldürmektedir.’” (Bekiroğlu, 2008, s. 148). Şairin intihar mektubu bırakmış olması dikkate değer bir konudur. Eric Volant, *İntiharlar Sözlüğü*'nde intihar notlarını şöyle değerlendirilir: “Ses, öteki alemden gelmektedir, çünkü mesajı veren kişi, edimiyle birlikte bir anlamlılığı da devreye sokmakta, ölümünü dünyaya ilişkin kişisel ya da kolektif bir anlayışın içine yerleştirmektedir. Giden kişinin tanığı ya da emaneti olan mektup bu anlamlılığa tanıklık etmektedir.” (aktaran Ulutaş, 2006, s. 32). Biz bu mektubun izdüşümünün sanatçının kaleme aldığı eserler olabileceğini düşünüyoruz. Nitekim tarihte ilk intihar mektubunu bir Mısırlının öykü ve şiirle dile getirdiği söylenmektedir (Ulutaş, 2006, s. 32). Dolayısıyla sanat eserleri de zaman zaman intihar notuna dönüşebilir.

Nigâr Hanım'ın intiharı düşünmesine rağmen intihar etmemesinin nedeni ailesinin yaşayacağı acı değildir. Çünkü şair onların sürekli üzülmelerinden sadece ölümüne üzülmelerinin daha iyi olabileceğini düşünmektedir. Nigâr Hanım, intihar ve ölüm fikrine bu kadar yaklaşmış olmasına rağmen neden vazgeçmiştir? Bu soruya çeşitli cevaplar verilebilir. Fakat onu eyleme geçmekten neyin alıkoymuş olduğunu düşünmeden geçemiyoruz. Bu noktada Cioran'ın neden intihar etmediği sorusuna verdiği cevap anlamlı olabilir:

“Bütün hayatım boyunca ölüm musallat oldu bana, ama bundan söz etmiş olmam sonucunda..., ölüm hâlâ kafama musallat oluyor ama daha az. Bunlar çözülemeyecek sorunlar, bunlar haklı nedenleri olan saplantılar –saplantı değiller, muazzam gerçeklikler bunlar... İntihar üzerine yazdım, ama her seferinde de izah ettim. İntihar üzerine yazmak, intiharı yenmektir. Bu çok önemli. Yazmış olmasaydım intihar edeceğime kesinlikle kanaat getirdim. Bundan kesinlikle eminim. Ama yazmakla bu şeyleri dışarı yansıttım, balgam çıkardım.” (aktaran Er, 2018, s. 80)

Yazarak intiharla baş etme fikri akla uygun görülüyor. Bunun tam olarak ne anlama geldiği açık değil. Fakat Nigâr Hanım'ın ölümüne duyduğu arzu genellikle yaşamdan yakınma odaklıdır. Bunu ilk gençlik şiirlerinde de dile getirmekten çekinmez. “Gece Yarısından Sonra” başlıklı mensur şiirinde Allah'a canını alması için şöyle yalvarır:

Gece Yarısından Sonra

Yarabbi benim için mazi hiç... Hâl elim! İstikbâl ise muzlim... Ben ne yapayım! Kimden istimdâd edeyim?

Yarab benim günlerim gecelerim her saatim her dakikam ne suretle güzerân eylediğine ancak sen vâkıfısın senden başka nâzır senden başka hâkim yokdur binâ'en aleyh senden başka da fâ'il olamaz... Al Yarabbi vedî'anı al....! Ben o bî-çareler o bî-kudretler zümresindenim ki onlarca derd-i elîm hayata nihâyet vermekde yed-i ihtiyarda değildir! Vesait-i helâk o bedbahtlara gelince hikmetten sâkıttır. Denize düşseler emvâc-ı kazâ onları gark etmeksizin yine bir kenar-ı felâkete isâl eder. Hâlbuki sen muktedirsın yârabbi al vedî'anı benden benim şu hasta vücudum cemiyet-i beşeriye arasından eksilirse ga'ib neden ibâret olduğu bile fark olunmaz!

Beni sevenler bulunup da gaybubetimle müteessir mi olacaklar heyhât!... Benim ber-hayat kalmaklığım valideynimin yegâne evlâdı olduğumdan iftirâkımla hâsıl edecekleri kederden masun olmalarına mebni lâzım ise şübhe yokdur ki varlığım beraber da'ima çekmekte olduğum elem ve ızdırabın çehremden nümâyân olan renk-i hazînî onları her an ve dakika dil-hûn eder! Öyle olduğu halde varlığım ale'd-devâm müteessir ü bizâr olmadınsa bir az müddet vefâtım için eşk-rîz olmaları elbette ehven görünmez mi?

Ah benim çekdiklerim mertebeye-i tahammülü pek çok geçmiştir. Ben niçin yaşamalıyım!... Ümitsiz hayât olur mu? Bana bu kalb-i hassası veren Allah bu dünyada bir ân-ı bahtiyariye lâıyk olacak faziletten bütün bütün mahrum mu yaratmış...

Yoksa... Ah kalemim ileri gitme... Sen de benim kadar sabırlı ol baht-ı dünümden istikâya başladığım sırada kalbimden beynimden geçen feci' serâ'iri kâğıd üzerine koyma... Mümkün ise yanık yanık ahlarımı tercümeyle çalış çünkü bedbahtlığımın nişânı ancak o sūzişli âhlarımdır... Ey kalem cenâb-ı hakka tazarru ve niyâzda sen de benimle hem-zebân ol ki bu meş'um hayâtımı temdid etmesin... Evet sen bana meded-hâh ol zirâ dünyada hiçbir istinâdgâhım olmadığı gibi senden başka da mahremim kalmadı...!

Yoktur benim için ümid-i bahtiyarı yoktur... Canım bana bir bâr-ı sakildir... Âl yarabbi vedî'anı al! (46-47)

Bu mensur şiirin doğrudan ölüm hakkında olduğunu söyleyemeyiz. Aslında şair, hayattan bir beklentisi kalmadığını, hayatta sadece mutsuzluk gördüğünü artık hiçbir şeyden zevk almadığını anlatıyor. Sonunda da Allah'a canını alması için yalvarıyor. Ne geçmişte, ne şimdide ne de gelecekte bir mutluluk göremediğini söyleyen şair önce yaratılanla sonra da kalemiyle dertleşerek, hayatta kendisinin ölümüyle üzülecek bir kimse olmadığını söyler.

Sadece annesiyle babasının bu ölüme üzüleceklerini ama onun bu üzgün halini sürekli görerek yürekleri kan ağlayacağına ölümünden sonra bir müddet ağlamalarının daha iyi olacağını söyler. Kaleminden medet uman şair, kendisiyle aynı şeyi söyleyip Allah'a dua etmesini belki dualarının kabul edilip daha uzun yaşamaktan kurtulacağını dile getirir. Uzun yaşamaktan korktuğunu söylemekle birlikte bu şiirde intihardan bahsetmemekte sadece Allah'ın canını almasını isteyerek bir nevi romantizm hali yaratmaktadır. İlk kitabı *Efsûs*'tan alınan bu şiiri yazdığına şairin henüz çok genç olduğunu da unutmamak gerekir. Yaşı ilerledikçe bu yakınmalar azalmadığı gibi kısmen form da değiştirecektir. Bununla birlikte şairin kalemlerle dertleşmesi ve ona durmasını, daha ileri gitmemesini tavsiye etmesi şairin ruhsal durumunun hassaslığına ve bir anlamda intihara olan yakınlığına işaret ediyor olabilir. Fakat bir yandan da onun bu satırları yazmış olmakla intiharla ve dolayısıyla ölümlerle başa çıktığını hissedebiliriz.

Nigâr Hanım'ın *Aks-i Sada* adlı kitabında ölüm hakkındaki şiirlerinin arttığını görmekteyiz: "Nigâr Hanım, bu kitabında da ölüm konusuna sıkça yer vermektedir. "Ser-i Kabrinde", "Validemin Kitâbe-i Kabri", "Vâlidem", "Pederim", "Pederimin Kitâbe-i Kabri", "Valideyim" adlı eserleri ölüm ve ölenlerin ardından çektiği acıya ilişkindir." Nigâr Hanım her ne kadar gündelik yaşamın meselelerini ağırlıklı olarak eserlerinde dile getirirse de bu yazı ve şiirlerde, varlık-yokluk meselesine ilişkin imgelere de yer verdiğini söyleyebiliriz (Altıkulaç Demirdağ, 2016, s. 27). "Te'essüf-i Azîm" de Server Paşa'nın kızı Aziz Hanım'ın ölümünün ardından duyduğu acıyı dile getiren yazar ayrıca yine Aziz Hanım için küçük bir mersiye "Kitabe-i Seng-i Mezar"ı yazar. Makbule Lemân'ın ölümü üzerine yazılan "Makbule Lemân" başlıklı eserinin dışında "Darabât-ı Mevt" adlı yazısında kardeşinin, annesiyle babasının sonra da Aziz Hanım'la Makbule Lemân'ın ölümlerini yeniden anar. Bu yazı bundan önceki matem yazılarının bir toplamı gibidir. Bütün bu matem yazılarını ve kitabını, Fatma Rasihe Hanım'ın talebi üzerine yazdığı "Mersiye" ile sonlandırır (Altıkulaç Demirdağ, 2016, s. 27).

Nigâr Hanım'ın özellikle ölenlerin ardından yazdığı şiirler onun karamsar ruh halini ortaya koymasından da anlamlıdır. Mezar taşları, ölenin ardından tutulan matem okura içtenlikle aktarılmaya çalışılır. Bu durumda şairin başkasının ölümü ile girdiği ruhsal durumunun onda bazı patolojik yansımaları olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Bunu iddia etmemizin nedeni Nigâr Hanım'ın özellikle mersiyeler konusunda oldukça cömert olmasıdır. Başkasının ölümünden sonra yaşanan ruhsal durum hakkında farklı yorumlar yapılmaktadır: "İnsanın doğal olarak ölmeyeceğine duyduğu inanç başkalarının ölümünü gördüğünde kendini suçlu hissetmesine neden olur. Ölen her kişiden sonra geride kalan insan yaşadığı için suçluluk duyar ve kendi ölümünden daha çok korkmaya başlar" (Aslan, 2012, s. 5). Aslan, Kübler-Ross'un matem sürecinin suçlulukla birlikte öfke barındırdığını belirttiğini, Ross'a göre birinin ölümünden sonra suçlulukla birlikte duyulan öfke bastırıldığı için matem süresinin uzadığını aktarmaktadır (Aslan, 2012, s. 5). Nigâr Hanım'ın uzayan bir matem hali olduğunu mersiye şiirlerinin yaşamının çeşitli dönemlerine tesadüf etmesine bağlıyoruz. Bütün bunların yanı sıra Nigâr Hanım'ın inançlı biri olması ya da dinle olan bağı da intiharla başa çıkmasına yardım etmiş olabilir. Nitekim Alvarez, "Din gücünü yitirir yitirmez ipler intiharın eline geçer." (Alvarez, 1999, s. 205-206) der. Bunun yanı sıra gençlik döneminden başlayarak ölümden bahsetmeye başlaması ve ölüm fikrini romantik duyularla süslemesi anlamlıdır: Onun mezarlıkta

zaman geçirmek hatta orada Alfred de Musset'den şiir okuduğuna dair bir yazısı vardır. Mezara oğlu ile birlikte gitmişlerdir. Vaktin nasıl geçtiğini anlamayan şair, oğlunun uyarısıyla kendini toparlayacaktır: “Bir gurûb vakti idi ki ikâmetgâhım civârında ve mürtefî bir mevki'de bulunan metrûk bir mezâristâna gitmişdim, nezdimde yalnız büyük oğlum “Münir” bulunuyordu. Gönlüm mevsimin letâfeti, mevki'in manzara-i hüzn-alûdu ve piş-i nazarımda sakitâne yapraklar ve ağaç dallarıyla oynayan ciger-pâremın evzâ-ı ma'sumânesini temâşâ ile ta'rîf edemeyeceğim bir hiss-i garîbin mağlûbu olmuşdu.” (Nigar Hanım, 2015, s. 84). Ayrıca Nigâr Hanım'ın mezar tablolarıyla dolu şiirleri de dikkat çekmektedir:

Mezara şimdi tahassürle girye-nâkım ben
Mezâr! Piş-i nazârımda o siyeh toprak;
Hayâl ü fikrimi işgâl eden bütün medfen;

Mezâr, mevki-i mâder, ne fikr-i dehşet-nâk!
Mezâr, sakın ve sakit, hakikat-i dehhâş
Şu bir avuç kemiğe sende fikr-i istimplâk;
Nedendir, âh! Ey hâk-zâr-ı sine-hırâş?

Mezâr, canımı ateşlere eden ilkâ
Mezâr, oldu benim şimdi matmah-ı nazarım;
Mezâr, validemi eyleyen bugün ihfâ,
Niçün beni sana isâl etmiyor kaderim?

Hayat düşdü nazardan bütün bütün heyhât!
Ne sûd olur bu devam-ı azâb-ı mübremden? (Nigâr Hanım, 2015, s. 285)

Babasının intiharının da Nigâr Hanım üzerinde olumsuz bir etki yarattığı düşünülebilir. Fakat şairin varlık-yokluk meselesi üzerinde uzun uzadıya durmasa da ölümü felsefi açıdan tartışma konusu ettiğini düşündürüyor:

Bugün vücûd nedendir, yârın neden yokluk?
Hayâta bâ'is olan bu nefes nedir acaba?
Bunu düşünmede câ'iz değil denir çokluk,
Kabâhat olmasa da anlaşılmaz emr-i Hüdâ.

Bugün yaşayan vücudun yarın yok olmasının sebebini sorarak şair bir felsefi endişeyi dile getirmiş olmaktadır. Bununla birlikte bu düşüncesinin dine aykırı olup olmadığını düşününce Hüdâ'nın emrinin anlaşılmaz olduğunu da söylemekten geri durmaz. Aslında varlık-yokluk sorunsalını sık sık dile getirdiğini ve ölüm konusuna da bu noktadan baktığını söylemek güçtür. Şair ölüm karşısında ağlamayı tercih ederek bu ağıtları şiir haline getirmektedir.

Nigâr Hanım'ın özellikle son kitabında ölümü sık sık düşünmesinin nedeni yaşıyla ilgili olabilir. Ya da hatıralarından anladığımız kadarıyla gittikçe yalnızlaşan hayatının onda yarattığı umutsuzluk ölümü daha sık düşünmesine neden olmuş olabilir. Bu arada

yıllar içinde kaybettiği yakınlarının sayısındaki artışı da unutmamak gerekir. Fakat Nigâr Hanım'ın özellikle ölümden bahsettiği şiirlerinde söyleminin içtenleştiğini ve endişeli ruh halini tüm açıklığıyla gözler önüne serdiğini söyleyebiliriz.

Sonuç

Önemli kadın şairlerimizden biri olan Nigâr Hanım'ın şiirlerinde ölüm konusu ölenlerin ardından yazılan ağıtlarla ya da hayattan yakınma biçiminde işlenmektedir. Her ne kadar ölüm konusu zaman zaman okura ulaşma ve etkileme yollarından biri olması için intihar romantizmi üzerinden sürdürülüyor olsa da Nigâr Hanım'ın şiirlerindeki intihar teması tam anlamıyla umutsuz bir hava yansıtmaz. Çünkü Nigâr Hanım, bir yanı sıra yaşama sıkı sıkıyla bağlı olduğunu hissettirir. Şairin yaşı ilerledikçe artan yakınlıkları, hayata ilişkin soru ve sorunları dile getirerek anlamaya çalışma çabasının bir uzantısıdır. Bu çaba, ölümü dile getirerek yaşamı anlama ve dolayısıyla sanatçının kendini ve sanatını da anlaması anlamı taşımaktadır. Nigâr Hanım'ın ölüme olan yaklaşımı sanatına olan yaklaşımıyla ilişkilidir. Şairin sık sık yaşama küskün bir tavır takınması doğrudan yaşadıkları ile de ilişkilidir. Kaybettiği yakınları onun yaşam gerçeği hakkında düşünmesini sağlamıştır. Düşüncemize göre Nigâr Hanım, şiirin ve sanatın amacını bu gerçek içinden çıkarma arayışının şiirini yazmaktadır. Şair, zaman ilerledikçe ölüme yaklaştığını hissetmekte ve kaygılarını paylaşma ihtiyacını yazarak giderme yolunu tercih etmektedir. Gençlik şiirlerinde ölümü intihar romantizmi ile dile getirirken yaşlanıp yalnızlaştığını hissettikçe ölümden yakınmaya başlamış, bu da onun kendi sanatını keşfetmesini sağlamıştır. Fakat aynı zamanda yazarken kendi ölümünü de anlamış olabileceğini hissettirmektedir. Gençlik yıllarında intihar mektubu yazmış ama intihara teşebbüs etmemiş olan Nigâr Hanım'ın yazarak ölme deneyimini de şiirinin yapısına aktardığını düşünmekteyiz.

Nigâr Hanım, ilk şiirini kardeşinin ölümü üzerine yazdığını söyler. Şairin bir ölümün ardından şiir yazması belki de Maurice Blanchot'un Hegel'in hiçlik hakkında yazdıklarını yorumlamasıyla örtüşen bir durumdur. Nigâr Hanım, hiçlik karşısında bir hiç olmamak için eserlerini kaleme alır. Belki varoluş da aslında hiç olmanın anlamına ulaşma yoludur. Nitekim eserini yazdıktan sonra eser artık ondan çıkıp okurun olur. Her okur ondan kendisi ne isterse onu anlar. Yani sanatçı yok olur, okur eserle bütünleşir. Nigâr Hanım'ın eserlerini kaleme alırken karşısında bir okur olduğunu varsaydığını ve o okura açılma ihtiyacı hissettiğini söyleyebiliriz. Bu durumda okuru yok sayan bir yazara göre Nigâr Hanım okura daha fazla teslim olmakta, dolayısıyla kendi olmaktan çıkmaktadır. Bu durumda onun hiçliğe olan eğilimi yazma eylemiyle örtüşmekte dolayısıyla yazma eylemi bir nevi intihar işlevi görmektedir. Bütün bunlara ek olarak Nigâr Hanım'ın geleneksel Osmanlı/Türk/İslâm kültürü içinde yetişmiş olduğu ve İslâm'ın intiharı şiddetle yasaklamış olmasının onun tutumunda etkili olduğu söylenebilir. Fakat böyle bile olsa intihar ve yazın ilişkisinin kurulma biçiminin değerlendirilebilmesi için Nigâr Hanım'ın iyi bir örnek olduğu ve bu yolla eserlerini farklı bir biçimde değerlendirmemizin mümkün olduğu görülebilir.

Kaynaklar

- Ahmad, A. (2000). "Nigar' Dergisinin İsmine Esin kaynağı olan Türk Şair Nigar Bint-i Osman". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi - DTCF Dergisi* 40 (1-2): 89-95.
- Altıkulaç Demirdağ, R. (2015). Giriş: Şair Nigâr Hanım ve Şiirlerinde Kadın. *Nigâr Hanım Toplu Şiirleri*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları, 12-29.
- Alvarez, A. (1999). *İntihar Kan Dökücü Tanrı*. Çev. Zuhâl Çil Sarıkaya. Ankara: Öteki Yayınevi.
- Aslan, Y. (2012). "Türk Romanında Ölüm (1859-1910)". Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Denizli.
- Ayyıldız, B. (2015). "Cesare Pavese, Italo Svevo ve Tezer Özlü'de İntihar Kavramı". Erdem, S. 69: 22-40.
- Bekiroğlu, N. (2008). *Şâir Nigâr Hanım Güftesi Garplı Bestesi Şarklı*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Blanchot, M. (1994). "Edebiyat ve Ölüm Hakkı". Çev. Sösi Dolanoğlu. *Defter Dergisi*, S. 22: 124-156.
- Camus, A. (2010). *Sisifos Söyleni*. Çev. Tahsin Yücel. İstanbul: Can Yayınları.
- Durkheim, E. (1986). *İntihar Toplumbilimsel İnceleme*. Çev. Özer Ozankaya. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Er, S. E. (2018). *Cioran Bir Alacakaranlık Düşünürü*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Es, H. F. (1945). "Tanımadığımız meşhurlar: Nigâr Hanım", *Akşam*. 30 Mayıs 1945-10 Haziran 1945, (8 Tefrika).
- Green, A. (2018). *Yazı ve Ölüm*. Çev. Nesrin Demiryontan. İstanbul: Metis Yayınları.
- Köprülü, F. (1924). *Nigâr Hanım*. Bugünkü Edebiyat. İstanbul: İkbâl Kütüphanesi.
- Kula, O. B. (2010). *Hegel Estetiği ve Edebiyat Kuramı*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kurtuluş, M. (2011). "Osmanlı Şiirinin Modernleşme Sürecinde 'Kadın'ın Doğuşu: Nigâr Hanım'ın Şiirlerinde Dişil Söylem". Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Ankara: Bilkent Üniversitesi.

- Nigâr Binti Osman. (1887). *Efsûs I*. İstanbul: Ahter Matbaası. Nigâr Binti Osman. (1890). *Efsûs 2*. İstanbul: Ahter Matbaası. Nigâr Binti Osman. (1896). *Nirân*. İstanbul: Hanımlara Mahsus Gazete Kütüphanesi. Nigâr Binti Osman. (1899) *Aks-i Sadâ*. İstanbul: Şirket-i Mürettebiye Matbaası.
- Nigâr Binti Osman. (1959). *Hayatımın Hikâyesi*. İstanbul: Ekin Basınevi.
- Nigâr Hanım. (2015). *Nigâr Hanım Toplu Şiirleri*. haz.: Refika Altıkulaç Demirdağ. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- Platon, (1989). *Phaidon*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Platon, (1998) *Sokrates'in Savunması*. Çev. Niyazi Berkes. İstanbul: Cumhuriyet Yayınları.
- Soysal, D. (2010). “Schopenhauer’da Ölüm ve Ölüm Korkusu Üzerine.” *Tabula Rasa* (25-26): 109-121.
- Sümer, N. (2015). “Dinlerin İntihar Olgusuna Bakışı”. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Talû, E. E. (1949). “Tanıdıklarım: Nigâr Hanım”. *Edebiyat Âlemi*, no. 9, 1.
- Ulutaş, N. (2006). “Türk Romanında İntihar” (1872-1960). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bursa.

**TABIAT TEMİ EKSENİNDE
NİGÂR HANIM'IN ŞİİRLERİNE ROMANTİZM AKIMI ODAKLI
BİR İNCELEME**

Emine AYAN¹

ÖZ

Bu çalışmada 19. yüzyıl Türk edebiyatının öne çıkan kadın yazarlarından biri olan Nigâr Hanım'ın *Efsûs (Birinci Kısım)*, *Efsûs (İkinci Kısım)*, *Nirân* ve *Aks-i Sadâ* adlı ilk dört şiir kitabı tabiat teması eksenli bir analize tabi tutulmuştur. Yapılan analiz çerçevesinde adı geçen şiir kitaplarında doğrudan tabiatla ilintili olduğu saptanan şiirlerden hareketle bir tema olarak tabiatın görünümünü açığa çıkarmak ve bu doğrultuda Nigâr Hanım'ın şiirlerindeki tabiat anlayışının romantizm akımındaki tabiat anlayışı bağlamında ele alınıp alınmayacağını saptayarak sanatçının romantik duyarlılığı bir şair olup olmadığını ortaya koymak çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Nigâr Hanım, Şiir, Tabiat, Romantizm Akımı

**A ROMANTICISM-ORIENTED RESEARCH ON THE POEMS OF NIGAR
HANIM AXIS THE NATURE THEME**

ABSTRACT

In this study, first four poetry books called *Efsûs (First Part)*, *Efsûs (Second Part)*, *Nirân* and *Aks-i Sadâ* of Mrs. Nigâr who is one of the most prominent women writers of 19th century Turkish literature were subjected to an analysis based on nature theme. The aim of the study is to expose the appearance of nature as a theme based on poems determined to be directly related to nature within the frame of the analysis of the mentioned poetry books and in this direction to reveal whether the artist is a romantic sensitive poet by determining whether the nature understanding in the poems of Mrs. Nigâr can be dealt with in the context of nature understanding of romanticism.

Keywords: Nigâr Hanım, Poetry, Nature, Romanticism

Giriş

Romanesk sözcüğünden türeyen ve olağanüstü olaylar ile doğa görünümleri bakımından zengin olan eski şövalye romanlarından (Alkan, 2006, s. 58) hareketle olağanüstü ile doğanın bir bileşimi olarak “romana benzeyen”, inanılmaz, ‘olağanüstü’ ve “doğadaki ‘vahşi güzellik’” (Alkan, 2006, s. 58) gibi anlamlar içeren romantik sıfatının bir türevi olan romantizm, ‘düşsel’ ve ‘olağanüstü’yu betimleyen anlamda gündelik dile girerek giderek melankolik ve hüzünlü duyguları (Alkan, 2006, s. 58) çağrıştıran bir sözcük olarak dikkat çeker. Klasisizmin ardından bir düşünce akımı olarak doğuşunda sanayi devriminin henüz ürünlerini vermediği, nüfusunun büyük çoğunluğunu köle, tarım emekçileri ve zanaatçilerin oluşturduğu Batı’da ayrıcalıklı soylular ve din adamlarının

¹ Arş. Gör. Dr., Çukurova Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, eayan333@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2132-5587.

Received/Geliş: 09/01/2019 Accepted/Kabul: 06/04/2019, Conceptual Article/Kavramsal Makale
Cite as/Alıntı: Ayan, E. (2020), “Tabiat Temi Ekseninde Nigâr Hanım’ın Şiirlerine Romantizm Akımı Odaklı Bir İnceleme”, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, cilt 29, sayı 2, s.42-52.

yanı sıra parayı, anamalı, ekonomik gücü tekelinde bulunduran burjuvazinin (Alkan, 2006, s. 34) yükselişinin etkili olduğu romantizmin, büyük ölçüde 18. yüzyılın sonlarından 19. yüzyılın ortalarına değin Batı'yı etkisi altına alan bir akım olarak öne çıktığı görülür.

Bir yazın akımı olarak XVIII. yüzyılın sonunda Almanya'da Friedrich von Schelgel ile yazında yerini almaya başlayan ve Paris'te yaşayan Alman kadın yazar Mme de Stael ile Fransa'ya aktarılan (Alkan, 2006, s. 58) romantizmin kaynağında 18. yüzyılın başında neoklasizmin katı akılcılığına, duygudan kopuk düşüncüyü temsiline karşı çıkan, sanatın özü olan insan tecrübesinde duygunun düşünceden daha evrensel ve önemli olduğunu vurgulayan Anthony Ashley Cooper'ın kurucusu olduğu Duygu Okulu (School Of Sensibility) (Kantarcıoğlu, 2009, s. 94) yer alır. XVIII. yüzyılın başında sanatta insanın rasyonel tecrübesi hâkimken Duygu Okulu'nun etkisiyle aynı yüzyılın sonunda duygu hâkim olmuş (Kantarcıoğlu, 2009, s. 94), başta Jean Jack Rousseau olmak üzere Victor Hugo, Chateaubriand, Mme de Stael, Shakespeare, Schiller, Walter Scott, Goethe, Byron, Nodier, Vigny, Nerval gibi düşünürlerin etkisiyle romantizmin temelleri atılmıştır. Rousseau, Bernardin de Saint- Pierre, bir ölçüde de Diderot hep usun üstünlüğünü, hep ölçülülük savunmuş klasik yazarların tersine, en büyük değeri duygu ve duyuya vermişler, ölçülülük yerine coşkuyu seçmişler (Yücel, 1981, s. 60), Mme de Stael ise yeni yazın anlayışına ilişkin görüşleriyle romantizmin kuramsal çerçevesini çizmiştir. Yücel (1981) Stael'in kuramını şu cümleleri ile özetlemektedir:

Ünlü yazar kuramını oluştururken XVIII. yüzyıl Fransız yazarlarının durmadan yineledikleri bir görüşten yola çıkar: toplum yaşamını iklim, siyasal kurumlar, din ve yasalar koşullandırır, kitlelerin düşünce yapısı da toplum yaşamıyla koşullanır. Bu nedenle başlıca iki yazın gelişmiştir Avrupa’da: birincisi, içinde doğduğu güney iklimiyle yakından bağıntılı olan ve öncelikle yalınlığı, arılığı ve açıklığıyla belirlenen klasik yazın; ikincisi, kuzey ülkelerinde gelişen ve düşe, coşkuya, bulanık düşüncelere verdiği önemle belirlenen coşumcu yazın . . . Toplumsal koşullar değiştiği zaman yazının da değişmesi doğaldır. Büyük Devrim Fransız toplumunu derinden derine değiştirdiğine göre bu topluma yeni bir yazın sunmak kaçınılmaz olmuştur. Geçirilen büyük değişimler sonucu, çağdaş insan coşkulu ve hüzünlü bir niteliğe bürünmüş, acılı bir yetersizlik ve eksiklik duygusu içinde kıvrılır olmuştur. Öncelikle usumuza seslenen klasik yazın böyle bir insanın yönelimlerini dile getiremez, olsa olsa Kuzey yazını başarabilir bunu. Öyleyse Kuzey yazınlarını yakından tanımak, onlardan esinlenmek gerekir. Bunlardan İngiliz yazını XVIII. yüzyılın ilk yarısından beri oldukça yakından bilinmektedir. Mme de Stael Alman yazını da incelemeyi öğütler, çünkü doğa sevgisinin, felsefi düşüncenin en güzel örneklerini bu yazın sunar ona göre (s. 60).

‘Düşünüyorum ve hissediyorum, öyleyse varım’ felsefesi ile özetlenebilecek (Kantarcioglu, 2009, s. 99) olan romantizm, Victor Hugo’nun Cromwell önsözünde[†] vurguladığı üzere klasik akımın kuralcılığına tepki duyan, akıldan ziyade duygu ve coşkuyu önceleyerek “duygular dünyasının gerisinde sezilenen bir ruh dünyasına başvuran” (Alkan, 2006, s. 60) ve tematik olarak aşkın, tarihin, tabiatın ve geçmiş çağların idealize edildiği bir akımdır. Romantizmde insan yüreğine dokunuşu itibariyle dini duyguların önemsendiği görülür. Bu bağlamda Yücel’in (1981) “Fransız Coşumculuğu” adlı yazısında atıfta bulunduğu Chateaubriand’ın görüşleri (s. 61) dikkat çekicidir. Sanat yaratımını gerçeği dönüştürüp aşkınlaştıran bir edim biçiminde tanımlayan Chateaubriand, insanın yüreğine seslenişi, şiirselliği ve ülküselliği dolayısıyla Hıristiyanlığı yüceltir (Yücel, 1981, s. 61). Romantizm akımının ana izleklerini belirleyen başat unsur, devrim sonrası atmosferinin dönem insanı üzerinde yarattığı etkidir. Öncesinde iyi ya da kötü, ama temel ilkesi tartışılmayan, o zamana kadar, değiştirilmesinden değil, ancak düzeltilmesinden söz edilebilen, tinsel ve özdeksel değer ölçülerinin önceden verildiği bir düzen içinde yaşayan (Yücel, 1981, s. 63) insan, devrim sonrasında bir tür boşluk içine düşmüş, kutsallık anlam ve erim değiştirmiş (Yücel, 1981, s. 63) ve bu durum melankolik bir ruh hali taşıyan insanın bir birey olarak öne çıkmasını tetiklemiştir. Yücel’in (1981) ifadesiyle “. . . ne kesin ilkelerden, ne sürekli kurumlardan, ne de durmuş oturmuş düşünce ve inançlardan söz edilebileceğine göre, bireyciliğin bütün düzlemlerde gittikçe artan bir önem kazanarak her şeyin önüne geçmesini doğal bir sonuç olarak görmek gerekir” (s. 63). Romantizmde birey olarak insan, klasik akımda olduğu gibi evrensel yönleri ile değil her yönü ile sanat eserine konu olmuştur.

[†] Çev. Osman Senemoğlu, Kurallar ve Gerçekler, Cromwell’in önsözünden, Yazın Akımları Özel Sayısı içinde, s. 68-72.

Romantizmde bireyin ön plana çıkışı ile birlikte ortaya çıkan önemli izleklerden biri kaçış teması ile ilintili olarak tabiattır. Romantik sanatçıların içinde buldukları melankolik ruh haliyle tabiatı kendileri için bir sığınak addettikleri görülür. Nitekim “sanatçı . . . insanlar arasında bir türlü bulamadığı yalnızlığı, rahatlığı ve dinlenişi doğada bulur, hatta toplumuyla kuramadığı iletişimi doğayla kurarak bu iletişimde toplumsal yalnızlığının acısını çıkartır (Yücel, 1981, s. 64). Sanatını icra ederken tabiattan feyz alan romantik sanatçının bu tavrı, idealize edilmiş bir tabiat anlayışının izdüşümüdür. Bu yönüyle romantik bir sanatçı için tabiat “eşsiz güzellikleri ile bulunmaz bir ilham kaynağıdır” (Çetişli, 2012, s. 84). Romantizm akımında birey ile tabiat birbirinin tamamlayıcısı olarak kaynaşmış durumdadır. Bu bağlamda Kantarcıoğlu’nun (2009) “Modern Edebiyat Eleştirisinin Gelişmesi Romantisizm” başlıklı yazısında özetlediği Cooper’ın görüşleri konuya açıklık kazandırmaktadır:

Cooper, insanda “ahlak duygusunu” sağduyuya tercih ederken, insanın doğuştan iyi olduğunu kabul etmektedir. Bu durumda yeryüzündeki kötülüklerin kaynağı olarak tabiattan kopmuş olan medeniyet, materyalizm, şehirleşme ve insan tabiatına ters düşen çağdaş eğitim sistemi gösterilmektedir. Kurulu düzene, insanın içine doğduğu sosyal ve kültürel değerlere karşı çıkan Cooper, insanın yeniden mutlak anlamda iyi olan tabiata dönmesini istemektedir. Buna göre, tabiat da, insan gibi, özde mutlak anlamda iyidir . . . . Tabiatta kusursuz bir denge vardır ve insan da kendi ruhunda bu dengeyi kurduğu zaman, ahlak duygusuna sahip olacaktır (s. 97).

Tabiat temi ekseninde izleksel bir analizin yapılacağı bu çalışmada, Nigâr Hanım’ın *Efsûs (Birinci Kısım)*, *Efsûs (İkinci Kısım)*, *Nirân* ve *Aks-i Sadâ* isimli şiir kitaplarında tabiatla doğrudan ilintili olduğu düşünülen şiirlerden hareketle şairin şiirlerinde tabiatın görünüm biçimleri saptanacak ve bu biçimlerin romantik tabiat anlayışı ile örtüşüp örtüşmediği sorgulanarak sanatçının romantik duyarlıklı bir yazar olup olmadığı konusu tartışılacaktır.

Bulgular

19. yüzyılın sayılı kadın şairlerinden biri olan Nigâr Hanım, kadın yazarların çok da ön planda olmadığı bir edebi atmosferde ortaya koyduğu eserleriyle dönemine damgasını vuran bir isimdir. Bu yönü itibariyle yazarın, kimi edebiyat araştırmacılarınca “Tanzimattan sonra yetişen ilk Türk şâiresi” (Köprülü, 1918, s. 219), “Avrupalılaştırmış Türk edebiyatının ilk tanınmış kadın şairi” (Ünaydın, 1985, s. 18), “kadınların Abdülhak Hamid’i” (Yahya Kemal, 1984, s. 207) gibi nitelendirmelerle anıldığı görülür. 1862 yılında “musiki aşığı sanatkar bir baba ile ‘hasta olduğu zaman daima beyitler okuyan’ kibar bir İstanbul hanımının izdivacı”ndan (Köprülü, 1918, s. 212) doğan Nigâr Hanım, yedi yaşında iken verildiği Fransız okulunda Fransızcadan başka, İtalyanca, Rumca ve Ermenice öğrenmiş; piyano, resim ve el işleri dersleri almış (Önertoy, 1976, s. 233), ana dilinde okuduğunu anlayacak ve dilediğini yazıyla anlatabilecek kadar bilgiyi ise Şükrü Efendi sayesinde edinmiştir (Nigâr Binti Osman, 1959, s. 12). Şairin on bir yaşından sonraki eğitiminin örtünme yaşının gelmesi dolayısıyla okuldan alınmasıyla evde Şükrü Efendi’den aldığı derslerle (Nigâr Binti Osman, 1959, s. 14) devam ettirildiği görülür.

Yazı hayatına “on dört yaşında iken erkek kardeşi Ali’nin ölümü üzerine söylediği bir mersiye” (Bekiroğlu, 2007, s. 84) ile adım atan ve edebi hayatı Hanımlara Mahsus Gazete, Mürüvvet, Malumat, Servet-i Fünûn, Edebiyat-ı Umumiyye Mecmuası, Utarid, Şevval, Pul gibi bir kısmında Üryan Kalb takma adını kullandığı çeşitli dergi ve gazetelerle iç içe ilerleyen (Bekiroğlu, 2007, s. 84) Nigâr Hanım için yazmak hem bir teselli hem de bir mükâfattır (Nigâr Binti Osman, 1959, s. 60). Sanatçı mizacı Doğu ile Batı kültürünün bir sentezi olan Nigâr Hanım’ın edebi kimliğinin oluşumunda bir yandan Fuzuli, Nedim ve Şeyh Galip, öte yandan Hugo, Musset, Lamartine gibi romantik sanatçılar (Ünaydın, 1985, s. 21) etkilidir. Edebiyat dünyasındaki konumu itibariyle Nigâr Hanım’ı bir ara nesil sanatçısı olarak düşünmek yerindedir. Öyle ki şairin şiirlerinde hem Tanzimat hem de Servet-i Fünûn şiirinin izleri belirgin olarak dikkat çeker. Kendisiyle yapılan bir röportajda Nigâr Hanım’ın edebiyata getirdikleri yenilikler dolayısıyla Tanzimat sanatçılarına duyduğu hayranlıktan (Ünaydın, 1985, s. 22-23) söz ettiği; Servet-i Fünûn sanatçılarına ise övgüyle karşıladığı (Ünaydın, 1985, s. 23-24) görülür.

Nigâr Hanım’ın *Efsûs (Birinci Kısım) (1887)*, *Efsûs (İkinci Kısım) (1890)*, *Nirân (1896)*, *Aks-i Sadâ (1899)* ve *Elhân-ı Vatan (1916)* adlı beş şiir kitabı; *Safahat-ı Kalb (1901)* adlı mektup türünde yazılmış bir düzyazısı; *Tesir-i Aşk (1883)* ve *Girive (1912)* adlı iki tiyatro oyunu, ayrıca çeşitli gazete ve dergilerde kitaplarına girmeyen çeşitli yazıları ve şiirleri vardır. Sanatçının yirmi defter tutan günlük biçimi anılarının bir kısmı oğlu tarafından *Nigâr Binti Osman: Hayatının Hikâyesi (1959)* adlı eserde yayımlanır (Necatigil, 2016, s. 287).

Çalışmanın bu bölümünde Nigâr Hanım’ın ilk dört şiir kitabında doğrudan tabiatla ilintili olduğu anlaşılan şiirlerin kategorize edilerek analiz edilmesi suretiyle şiirlerde tabiatın işleniş biçimi ortaya koyulacak ve bu doğrultuda şairin tabiat anlayışının romantizm akımı bağlamında ele alınıp alınmayacağı açıklığa kavuşturulacaktır. Yapılan incelemede Nigâr Hanım’ın *Efsûs (Birinci Kısım)*’da “Bahâr”, “Hazân”, “Temâşâ-yı Gurûb”; *Efsûs (İkinci Kısım)*’da “Orman”, “Gönlüm Ne İster?”, “Teemmül”, “Teşrin-i Evvelde Bir Gece”, “Her Şey Seni Söyler”, “Her Şey Ağlar”, “İstimdâd”, “Bir Hayâl-i Şâ’irâne”, “Meh-Tâb”, “Büyükada’da Geçirdiğim Bir Eylül Sabahı”; *Nirân*’da

“Bir Kar Topu Âlemi” ve *Aks-i Sadâ*’da “İki Namzed”, “Seninle Birlikte”, “Hatırında mı?”, “Anarım” ve “Terâne-i Hazân” adlı on dokuz şiirinin tabiat temi ile doğrudan ilintili olduğu saptanmıştır.

Nigâr Hanım’ın “Bahâr”, “Orman”, “Gönlüm Ne İster?”, “Her Şey Seni Söyler”, “Her Şey Ağlar” “Bir Hayâl-i Şâ’irâne”, “Büyükada’da Geçirdiğim Bir Eylül Sabahı” ve “Hatırında mı?” başlıklı şiirlerinde tabiatın romantizm akımı ile uyumlu olarak insan ruhuna göre şekil aldığı ve aşk teması ile doğrudan ilintili olduğu görülür. “Bahâr”, “Orman”, “Bir Hayâl-i Şâ’irâne” ve “Hatırında mı?” başlıklı şiirlerde melankolik bir ruh halinin tesiri ile olumlu iken olumsuz bir havaya bürünen tabiatın; “Gönlüm Ne İster?”, “Her Şey Seni Söyler”, “Her Şey Ağlar” ve “Büyükada’da Geçirdiğim Bir Eylül Sabahı” adlı şiirlerde doğrudan bu ruh halinin izdüşümü olarak alımlanışı söz konusudur. Şairin özellikle sözü edilen son dört şiirinde aşk temi ile ilintili olarak melankolik bir tabiat anlayışının dikkat çektiği, şiirlerin atmosferine sinen melankolik ruh halinin tabiatın alımlanış biçimine doğrudan sirayet ettiği görülmüştür.

“Bahâr” şiirinde “Bahâr erdi güsâyiş buldu âlem/ Tabî’at ser-te-ser handân u hurrem/ Verir berg-i güle bir başka zîynet/ Misâl-i katre yâkût-ı şebnem” (Nigâr Hanım, 1887, s. 36) dizeleriyle tabiata ilişkin olumlu bir tablo çizen Nigâr Hanım’ın “Görünmezsen sen ey hurşîd-i tal’at/ Kalır âfâk-ı reng-âlûd-ı matem/ Firâkınla durur lebeste gönlüm/ . . . /Ona sensin bahâr ey şûh-ı gülfem” (Nigâr Hanım, 1887, s. 36) dizelerinde sevdiği olmadığında tabiatın güzelliklerini kasvetli bulduğu görülür. Dolayısıyla tabiata güzellik katan sevgilidir. “Orman” şiirinde tabiatın ormana sirayet eden hoş görünümünden söz edilirken birden tabiatın olumsuzlanmaya başladığı görülür. Nitekim şiirde güneş batarken kuşların sesi ile dolu olan ormanda ağaçların gölgesine sığınarak hoş bir zaman geçiren âşığın (Nigâr Hanım, 1890, s. 70) ayrılık acısını duyumsadığında takati kesilmiş, etrafa bir sessizlik çökmüş, etrafta ne kuş ne de akarsu sesi kalmıştır (Nigâr Hanım, 1890, s. 70). Şiirden hareketle âşığın ruh halinin tabiata sirayet ettiğini, tabiatın güzelliklerinin âşığa coşkudan ziyade keder verdiğini söylemek mümkündür. “Bir Hayâl-i Şâ’irâne”de kendisini sevdiğiyle hayal ederken ağaçların tazeliğiyle, ırmakların parlaklığıyla aşkına tercüman olduğunu (Nigâr Hanım, 1890, s. 119) düşünen ve bu haliyle tabiatın şenliğini gönlüne benzeten âşık (Nigâr Hanım, 1890, s. 120), bir anda gerçeğe döndüğünde yârdan ve gülşenden eser kalmamış, yine kederli yalnızlığıyla baş başa kalmıştır (Nigâr Hanım, 1890, s. 121). Sevgili olmadıktan sonra âşığın gözünde tabiatın güzelliklerinin bir değeri yoktur. “Hatırında mı?” şiirinde ise sevdiğini gördüğü esintili bir bahar akşamının güzelliğinden söz eden âşığa sevdiği olmadan gittiği o yer kasvetli gelir:

Sevdiğim ben dolaşdım işte yine
Oralarda garib ü ser-gerdân;
Her hacer-pâre, her soluk yaprak,
Neye baksam ederdi hep ihtâr
Bana geçmiş bahâr-ı müs'idedi.

Bu te'sir, bu aşk-ı derine
Yeniden etdi mağzımı sekrân;
Zira pâyımda sarsılıp toprak
Kalmadı kabiliyet-i reftâr;
Geçen ömrün bu oldu mehmedeti (Nigâr Hanım, 1899, s. 174)

“Gönlüm Ne İster?” şiirinde “bir dilber-i nâzende-i hürrem” (Nigâr Hanım, 1890, s. 73) yüzünden gönlündeki hüzünden esef eden âşığın, gözüne ilişen taze bir çiçekten gamlandığı, gurup vakti hüznülenerek ağladığı (Nigâr Hanım, 1890, s. 72) görülür. “Her Şey Seni Söyler” şiirinde ay ışığı, çoşan dereler ve yıldızlar (Nigâr Hanım, 1890, s. 81) ayrılık acısından muzdarip olan âşıkta hüznü uyandırır. Şiirde “Seni sevdi seveli dil muğber/ . . . / Seni yâd ederim seni her ân/ Seni ihtâr eder bana her yer” (Nigâr Hanım, 1890, s. 81) dizelerinden anlaşılacağı üzere âşık sevgili ile dolup taşmaktadır. “Her Şey Ağlar” şiirinde kederli bir ruh hali içinde olan âşık, romantik bir hassasiyetle tabiatı da kederine ortak etmiş, yerin ve göğün kendisi için ağladığını (Nigâr Hanım, 1890, s. 91) dile getirmiştir. “Büyükada’da Geçirdiğim Bir Eylül Sabahı” şiirinde de tabiatın içinde bulunan melankolik ruh halinin etkisiyle kasvetli olarak duyumsanışı söz konusudur. Aşk ve ayrılık acısının baskın olduğu şiirde, “. . . Lâkin büyük kabâhatiniz ey gusun-ter/ Çün sâyenizde yalnızım hem de pür keder” (Nigâr Hanım, 1890, s. 128) dizelerinde ağaçların yalnızlıktan ve kederden sorumlu tutulması ve sevgiliyi hatırlatan rüzgâra “Ey nağmesi melâlimi tahrîk eden nesîm/ Sen buy-ı zülf-i dilberi yâd ettirib bana/ Açdın ceriham üstüne nev-yâre-i elim/ Etdin ser-i garibi perişân-ı ibtilâ” (Nigâr Hanım, 1890, s. 128) dizeleriyle sitem edilmesi bu bağlamda dikkat çekicidir.

Nigâr Hanım’ın melankolik bir atmosferin dikkat çektiği “Hazân”, “Teşrin-i Evvelde Bir Gece”, “İki Namzed”, “Anarım” ve “Terâne-i Hazân” adlı beş şiirinde tabiatın romantizm akımının bir izdüşümü olarak insan ruhuna sirayet ettiği, dolayısıyla da insan ruhunun tabiata göre şekil aldığı görülür. Hazân şiirinde ağaçların yapraklarının dökülmesi, çiçeklerin sararması ve gökyüzündeki karanlık bulutlar âşığın hassas kalbindeki kederi çoğaltmakta (Nigâr Hanım, 1887, s. 36); ancak öte yandan da âşığa nice zevkler tattırmaktadır (Nigâr Hanım, 1887, s. 36). Şiirde rüzgârın şiddeti ile kendinden geçen âşığın sözü edilen melankolik tabiat atmosferinde hazin inleyişi sürer durur. “Teşrin-i Evvelde Bir Gece”de tabiat “Hoş geldi bana gam-ı tabi’at o mihnet-i cân-hurâş içinde/ . . . / Kendim gibi der de hoşlanırdım heyhât ne gamlı bir teselli. . .!” (Nigâr Hanım, 1890, s. 77) dizelerinde görüleceği üzere kederli âşığa ilham vererek onu sevdiğini hayal etmeye sürükler. Melankolik bir ruh hali ile örtüşen bir tabiat tablosunun dikkat çektiği “İki Namzed” şiirinde tabiatın güzelliği ile âşığı hüznü sevk edişi sergilenir. Şiirde loş bir karanlıkla örtülü olan gökyüzünün (Nigâr Hanım, 1899, s. 167), yıldızlı ve hoş semânın ve sahili döven küçük dalgaların (Nigâr Hanım, 1899, s. 168) âşığın ruhuna tercüman oluşu dillendirilir. “Anarım” şiirinde sözcümleri gece sükûnete bürünen deniz ve dereden

gelen tatlı ses âşğın gönlünü hüzne meylettirerek (Nigâr Hanım, 1899, s. 176) ona sevdiğini anımsatır. “Terâne-i Hazan” şiirinde ise tabiat âşıkta melâl uyandırarak onu melankoliye sürükler:

Seninle dinleyelim, gel tabi’atı tenhâ,
Şu nağme-sâz olan eşcârı, rüzgârı, yemi,
Bütün terâne-i sevdâyı, nağme-i elemi
Ki aşka olmada her dem nişâne-i garra,
Bu bir enin-i tahassür gibi melâl-âver...

Bu bir yemin-i muhabbet ki dem-be-dem inler... (Nigâr Hanım, 1899, s. 187)

“Temâşâ-yı Gurûb” ve “Teemmül” şiirlerinde din teması ile ilintili melankolik bir tabiat anlayışı söz konusudur. Adı geçen şiirlerde dikkat çeken tabiat örüntülerinin şiiri ulvi bir atmosfere taşıdığını; dolayısıyla tabiatın bu yönü itibariyle şiirlerde romantik bir ilham kaynağı olarak belirlediğini söylemek mümkündür. Sözgelimi “Temâşâ-yı Gurub” şiirinde denizin durgun, gökyüzünün bulutsuz olduğu sakin bir havada hoş bir gurup manzarasının çağrıştırdığı öteki âlemden (Nigâr Hanım, 1887, s. 57) söz edilir. Karlı bir tabiat manzarasının çağrıştırdığı şairane duygular üzerine kurulu bir şiir olan “Teemmül”de ise tabiatın ilahi aşk için araçsallaştırıldığı görülür. Bu bağlamda şiirde “fikir-i hazin-i şâ’irâne” (Nigâr Hanım, 1890, s. 74) şaire ilham veren tabiatın; “hiss ü hayâl-i ‘aşıkâne” (Nigâr Hanım, 1890, s. 74) ise ilahi aşkın metaforik birer yansımasıdır. Çıplak ağaçlar, parlak yıldızlar ve envaiçeşit bitki gibi çeşitli tabiat manzaralarının şairde hayranlıkla karışık bir hüznün uyandırdığı (Nigâr Hanım, 1890, s. 74) şiirde tabiatın bu görüntüsüyle ilahi aşkı duyumsattığı görülür:

Etdikçe bu âlemi temâşâ ettikçe o mucidi te’emmül
Meyyâl-i cünûn olur nedendir bu ‘akl-ı kısır hayretinden?
Yükseklere incizâb eder rûh nezdimde ne varsa görmem ol dem
Bir öyle zamanda âşiyânım olmuş sanırım ki başka ‘âlem
Mahlûkunu sevdiğim o Hâlık hepsinden odur hemân mükerrerem!
‘Âşık onadır dil-i za’ifim şâhidse buna yine Hüdâ’dır (Nigâr Hanım, 1890, s. 75)

Nigâr Hanım’ın “İstimdâd”, “Meh-tâb”, “Bir Kar Topu Âlemi” ve “Seninle Birlikte” adlı şiirlerinde tabiat aşk için bir sığınak addedilerek yüceltilir. Nitekim romantizm akımında da idealize edilmiş bir tabiat anlayışı söz konusudur. İstimdâd” şiirinde hasret ateşi ile yanan âşık, “Git bâd-ı sabâ yârime takdim-i peyâm et/ Bu vechle sen bari benî şâd u benâm et/ ‘Arz etmeğe bir çâre bul ahvâlimi yâre/ Her lahzada şiddetleniyor dildeki yâre” (Nigâr Hanım, 1890, s. 93) dizelerinde sabah yelinden medet umarken; “Meh-tâb” şiirinde “N’olur ey mâh eylesen eş’âr/ Bana dâ’ir ne söylüyor dildâr/ ona etdin mi ‘aşkıyı ihtâr?/ Hüznümü söyledin mi bittekrâr?/ Çünkü manzûrsun bu şeb hem ona,/ Hem bana ey firâr-keş ü garra” (Nigâr Hanım, 1890, s. 126) dizelerinde ay ışığı ile hasbihal ederek yârine meramını arz eder. Huzur ve sükûnet dolu bir kış tablosunun çizildiği “Bir Kar Topu Âlemi”nde âşğın bu dingin tabiat atmosferinde sevdiğini hayal ederken huzur bulduğu görülür. Şair şiirde “Şiddetle düşen berf-i zemîn-pûş idi yekser/ Sâfiyet-i sevdâ ile manzûr idi her yer,/ Etrâf u havalideki âsar-ı letâfet/ İrâs edib âşık-ı dil-hastaya rikkat,/ . . . /Pirâhen-i ebyâz ile eşcâr idi mestûr/ Gûyâ felek olmuşdu sükûnet ile meshûr/ . . . / Bir âlem-i ulvî idi mağbut-ı cihânyân/ Pâk idi neye

med-nazar eylese insan” (Nigâr Hanım, 1896, s. 146-147) dizeleriyle tabiatı yüceltir. Tabiat tasvirlerinin yoğun olarak görüldüğü “Seninle Birlikte” şiirinde baharın aşkı çağrıştırdığı ve bu yönü itibarıyla yüceltildiği görülür. “O ibtidâ-yı bahâr, o revâyih-i ezhâr/ Gelir mi hatırına, sevdiğim, o dört Nisân?/ . . . / Güzeldi, hoşdu o neşv ü nemâ-yı meşcer ü bâr;/ Ne tatlı, tatlı ederdik o âlemi ta’kîb/ Henüz tomurcuğa meyl etmemiş iken eşcâr;/ Tabi’at eyledi tedric ile hep tekrâr/ Senin refâkatinin verdiği huzûzu bana...” (Nigâr Hanım, 1899, s. 171) dizeleri bu bağlamda dikkat çekicidir.

Yapılan analiz sonucunda Nigâr Hanım’ın *Efsûs (İkinci Kısım)* ve *Aks-i Sadâ* adlı şiir kitaplarının nicelik bakımından tabiat örüntüleri bakımından zengin olduğu; *Efsûs (Birinci Kısım)* ve *Nirân*’ın ise bu bağlamda zayıf kaldığı anlaşılır. Şairin söz konusu şiirleri göz önüne alındığında şiirlerde bir ilham kaynağı olarak dikkat çeken tabiatın birey, aşk ve melankoli üçgeni ekseninde işlendiğini ve insan ruhuna dokunan bir sığınak olarak idealize edildiğini söylemek mümkündür. İnsan ruhu ile tabiatın bir etkileşim içinde olduğu bu şiirlerde yer yer bireyin melankolik ruh halinin tabiatın alımlanış biçimini tayin ettiği, yer yer de tabiatın insan ruhunu biçimlendirdiği görülür. Dolayısıyla sözü edilen şiirler izleksel olarak romantik bir tabiat anlayışı ile örtüşmektedir. Nitekim doğa ve insanın kaynaştığı (Alkan, 2006, s. 38) romantizm akımında tabiat, birey ile birlikte düşünüldüğünde bir değer ve anlam kazanan bir temadır. Tabiata karşı yoğun bir hayranlık duygusu hisseden (Bekiroğlu, 2008, s. 316) Nigâr Hanım da romantik bir tabiat anlayışı ile şiirlerinde tabiatı bireysel bir düzleme taşıyarak işlemiş; böylece ‘ben’e ulaşmak için doğadan yola çıkan romantik yazar ve şairlerle (Alkan, 2006, s. 59) örtüşmüştür. Bekiroğlu’nun (2008) kanaatine göre “Nigâr Hanım’ın şiirlerinde tabiat tematik bir unsur olmanın yanı sıra onun şiir estetiğini belirleyen bir kıymet de ifade etmektedir” (s. 324).

Batı ile etkileşimin hız kazandığı Tanzimat döneminden itibaren Türk edebiyatında etkileri belirgin olarak görülmeye başlayan romantizm, bir ara nesil sanatçısı olan Nigâr Hanım’ın da tesiri altında kaldığı bir akımdır. Batı’dan Victor Hugo, Alphonse de Lamartine ve Alfred de Musset başta olmak üzere Fransız romantiklerini (Bekiroğlu, 2007, s. 84) kendisine rehber edinen Nigâr Hanım’ın Musset’e duyduğu hayranlıkla sanatçının “insan şâkird, üstadı ise felâkettir, ızdırâb çekmeyen bir şahıs kendi mâhiyetini ta’yinden âcizdir” (Nigâr Hanım, 1899, s. 219) sözüne itibar ettiği görülür. Nigâr Hanım için “. . . şâ’ir ne demek ise işte ‘Alfred de Musset’ odur” (Nigâr Hanım, 1899, s. 221). Kardeşini erken bir yaşta yitirşi (Altıkulaç, 2015, s. 17), “mutsuz ve türlü sıkıntılarla geçen evlilik yılları” (Önertoy, 1976, s. 234), çocuklarına uzun süre hasret kalışı (Nigâr Binti Osman, 1959, 21-22) anne, baba özlemi (Nigâr Binti Osman, 1959, s. 51), geçim sıkıntısı (Bekiroğlu, 2008, s. 99) ve sağlık problemleri dolayısıyla yüreğinde yaralar açılan (Nigâr Binti Osman, 1959, s. 39) Nigâr Hanım’ın “yazı da imdadıma yetişmezse bilmem . . . ne yaparım?” (Nigâr Binti Osman, 1959, s. 51) şeklindeki ifadesinden anlaşılacağı üzere yazıdan medet uman ve melankolik ruh halini romantik bir duyarlılıkla yazılarında aksettiren bir şair olduğunu söylemek mümkündür. Yukarıdaki şiir incelemelerinden anlaşılacağı üzere şairin romantik hassasiyeti tabiatı alımlayış biçimine de doğrudan sirayet etmiştir.

Sonuç

Nigâr Hanım'ın *Efsûs (Birinci Kısım)*, *Efsûs (İkinci Kısım)*, *Nirân* ve *Aks-i Sadâ* adlı ilk dört şiir kitabının tabiat teması çevresinde analiz edildiği bu çalışmada, tabiatla doğrudan ilintili olduğu saptanan on dokuz şiirden hareketle şairin şiirlerinde tabiatın insan ruhu ile kaynaştırılarak işlendiği anlaşılmıştır. Birey odaklı bir tabiat anlayışının dikkat çektiği çalışmada sözü edilen şiirlerde tabiatın söz konusu mahiyeti ile öne çıkışı, şairin şiirlerinin romantizmin tabiat anlayışı ile örtüştüğünün göstergesi olarak belirmiştir. Bu noktadan hareketle çalışmada Nigâr Hanım'ın şiirlerinin romantizm akımı bağlamında irdelenmeye müsait olduğu ve şairdeki melankolik ruh halinin kaynağında yer alan otobiyografik izdüşümlerin şiirlere sirayet eden yansılardan anlaşılacağı üzere Nigâr Hanım'ın romantik duyarlıklı bir şair olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kaynaklar

- Alkan, E. (2006). *Romantizm*. (1. bs.). İstanbul: Varlık.
- Altıkulaç Demirdağ, R. (2015). *Nigâr Hanım Toplu Şiirleri* (1. bs.). Konya: Salkımsöğüt.
- Bekiroğlu, N. (2007). Nigâr Hanım. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 33. s. 83-85). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Bekiroğlu, N. (2008). *Şair Nigâr Hanım* (2. bs.). İstanbul: Timaş.
- Çetişli, İ. (2012). *Batı Edebiyatında Edebî Akımlar*. (13. bs.). Ankara: Akçağ.
- Kantarcıoğlu, S. (2009). *Edebiyat Akımları Platon'dan Derrida'ya*. (1. bs.). İstanbul: Paradigma.
- Köprülü, M. F. (1918, Nisan). Nigâr Hanım. (M.A. Çeçen ve A. Balcı yay. haz.). *Bugünkü Edebiyat* içinde (s. 211-221). Ankara: Akçağ.
- Köprülü, M.F. (2007). *Bugünkü Edebiyat*. (1. bs.). Ankara: Akçağ.
- Necatigil, B. (2016). *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*. (1. bs.). İstanbul: Yapı Kredi.
- Nigâr Hanım. (1887). *Efsûs (Birinci Kısım)*. (R. Altıkulaç Demirdağ yay. haz.). *Nigâr Hanım Toplu Şiirleri* içinde (s. 32-59). Konya: Salkımsöğüt.
- Nigâr Hanım. (1890). *Efsûs (İkinci Kısım)*. (R. Altıkulaç Demirdağ yay. haz.). *Nigâr Hanım Toplu Şiirleri* içinde (s. 62-134). Konya: Salkımsöğüt.
- Nigâr Hanım. (1896). *Nirân*. (R. Altıkulaç Demirdağ yay. haz.). *Nigâr Hanım Toplu Şiirleri* içinde (s. 136-164). Konya: Salkımsöğüt.

Nigâr Hanım. (1899). Aks-i Sadâ. (R. Altıkulaç Demirdağ yay. haz.). *Nigâr Hanım Toplu Şiirleri* içinde (s. 166-288). Konya: Salkımsöğüt.

Nigâr Binti Osman. (1959). *Hayatımın Hikâyesi*. İstanbul: Ekin.

Önertoy, O. (1976). Nigâr Hanım ve Tesir-i Aşk. *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, 7, 233-273.

Ünaydın, R. E. (1985). *Diyorlar ki* (2. bs.). (Ş. Kutlu, yay.haz.). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Yahya Kemal. (1984). *Edebiyâta Dair*. (2. bs.). İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.

Yücel, T. (1981). Fransız Coşumculuğu. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi (Yazın Akımları Özel Sayısı)*, 349, 59-68.

ŞAİR NİGÂR HANIM'IN YAŞAMINDA VE EDEBİYATINDA PİTORESK

Hafize ŞAHİN¹

“Nigâr Hanım Hayatının Hikâyesi’yle
Boğaziçi’nden esiyor...”
Ece Ayhan

ÖZ

Şair Nigâr Hanım, 1862-1918 yılları arasında İstanbul’da yaşamıştır. Mühtedi bir ailenin kızı olan Nigâr Hanım’ın babası Macar asıllı Osman Paşa, annesi ise üst düzey Osmanlı bürokrati Keçecizâde Fuat Paşa’nın mühürdarı Nuri Bey’in kızı Emine Rifatî Hanım’dır. Şair Nigâr Hanım, Osmanlı İmparatorluğunda siyasi değişimlerin yaşandığı, yenilikçi hareketlerin gündeme geldiği bir dönemde gelenekten kopmadan Batılı eğitim anlayışı ile yetiştirilmiştir. Kadınların gazete ve dergilerde görünür olması Batılılaşma hareketlerinin bir parçası olarak bu dönemde toplumsal yaşama yansımıştır. İlk şiir kitabı *Efsûs*’u böyle bir ortamda yayımlayan Nigâr Hanım, dönemin ruhuna uygun şiirler, nesirler kaleme almıştır. *Efsûs*’un ardından *Efsûs* (ikinci kısım), *Nirân*, *Aks-i Sadâ* ve *Elhân-ı Vatan* adlı şiir kitapları yayımlanır. Şair Nigâr Hanım, edebiyatı ve yaşamı ile 1880-1890 yılları arasındaki İstanbul’un sosyo-kültürel hayatı hakkında okura bir fikir verir. Türk edebiyatının klasik nazım şekillerini değiştirerek eserlerinde kullanmıştır. Şiirlerinde dekoratif görüntüler yerine canlı tablolar yaratmıştır. Şair Nigâr Hanım’ın edebiyatında ve hayatında resim/fotoğraf daima etkili olmuştur. Yaşamındaki resim/fotoğraf tutkusunu edebiyatına, üslubuna da aksetmiştir. Nigâr Hanım’ın yazılarında ve şiirlerinde resim ögesi vardır; onun eserlerinde pitoresk bir tavır söz konusudur. Bu çalışmada öncelikle Nigâr Hanım’ın eserlerinden kısaca bahsedilecek; sonrasında ise onun eserlerindeki pitoresk tavır, örnekler üzerinden analiz edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Pitoresk, Şair Nigâr Hanım, Şiir, Resim

PICTURESQUE IN THE POETESS NIGÂR HANIM’S LIFE AND LITERATURE

ABSTRACT

The poetess Nigâr Hanım has lived in İstanbul between 1862-1918. Her father is Osman Pasha, a Hungarian man who converted to Islam, and her mother is Mrs. Emine Rifatî who is daughter of Nuri Bey the sealer of Keçecizâde Fuat Pasha that is a high-ranking Ottoman bureaucrat. Nigâr Hanım was brought up with Western education without leaving the tradition at a time when political movements were taking place in the Ottoman Empire and innovative movements were on the agenda. The fact that women are visible in newspapers and magazines has been reflected in social life as part of Westernization movements. Nigâr Hanım, who published her first book of poetry, *Efsûs* in such an environment, wrote poems and prose in the spirit of the period. Following *Efsûs*, the other poetry books *Efsûs* (second part), *Nirân*, *Aks-i Sadâ* and *Elhân-ı Vatan* are published. The Poetess Nigâr Hanım gives the reader an idea about the socio-cultural life of İstanbul between 1880-1890 via her literature and life. She used the ready-made patterns of classical literature in Turkish literature in her works by changing. In her poems she created live paintings (images) instead of decorative images. In Nigâr Hanım’s literature and life, picture/photography has always been effective. Her passion in picture/photography

¹ Dr. Öğr. Gör., Hacettepe Üniversitesi TÖMER, hafize@hacettepe.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9705-9302

Received/Geliş: 19/12/2018 Accepted/Kabul: 15/04/2019, Conceptual Article/Kavramsal Makale

Cite as/Alıntı: Şahin, H. (2020), “Şair Nigâr Hanım’ın Yaşamında ve Edebiyatında Pitoresk”, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, cilt 29, sayı 2, s.53-72.

has reflected in her style. In the works of The Poetess Nigâr Hanım, there are elements of picture and photograph; there is a picturesque attitude in her works. In this study, firstly the works of Nigâr Hanım will be mentioned briefly; afterwards, the picturesque attitude in her works will be tried to be analyzed with the observations given as an example of her works.

Keywords: Picturesque, The Poetess Nigâr Hanım, Poem, Picture

Giriş

Türk edebiyatının öncü şairlerinden biri olarak görülen Şair Nigâr Hanım, ilk şiirlerinde “Üryan Kalp” takma adını kullanır. Şair Nigâr Hanım’ın ilk şiir kitabı *Efsûs*, 1887 yılında yayımlanır. Nigâr Hanım’ın bu ilk kitabında, on dört yaşından beri yazdığı şiirler okurla buluşur. “Arz-ı mâfi’z-zamir” adlı önsöz niteliğindeki yazısında ise şiir anlayışı üzerine düşündüklerini kaleme alır. Küçük yaşlardan beri tek bir emeli olduğunu, bu emelin bahar niteliğinde iken sonrasında küçük bir çiçeğe benzediğini, geceleri ise mehtap iken yıldızla doğru tahavvül ettiğini belirtir. Nigâr Hanım’ın emeli ise, mezarlıklarda melek letafetinde görünür. Gözyaşlarından dökülenler hep gönlünden dökülenlerdir ki işte bahar, seher, mehtap, ecel, mevt ve firkat gibi aşk ve sevdaların hepsi birdir: Efsus! (Nigâr Hanım, 2015: 31-32). *Efsûs*’un ikinci kısmı (ikinci şiir kitabı) 1890’da yayımlanır. İkinci kitabında genç kız kalbi yerini; eşinden, evlilikten beklediklerini bulamayan kırgın bir kadının kalbine bırakır. Diğer şiir kitapları *Nirân* 1896’da, *Aks-i Sadâ* 1899’da, *Elhân-ı Vatan* ise 1916’da yayımlanır. Kadının ev hayatı ve ailedeki rolünü önemseyen Nigâr Hanım; sosyal koşulların etkisiyle dönemin anlayışına uygun olarak kadına dair konular hakkında yazar. Nigâr Hanım’ın birçok yabancı dil bilmesi onun çevirmen kimliğiyle de okurun karşısına çıkmasını sağlamış, kitaplarında çeviri metinlere de yer vermiştir. Yaşamının son döneminde savaş yıllarının etkisi ile asker ve vatan konulu şiirler ve nesirler de kaleme almıştır.

Fuat Köprülü, Nigâr Hanım’ı 1918’de “(...) şimdiye kadar yetişen Türk şairelerinin en büyüğüdür.” diye işaret eder (1959, s.102). Taha Toros, Nigâr Hanım’ı “bir devrin kültür yıldızı”², Ruşen Eşref Üneydin ise “Avrupalılaştırmış Türk edebiyatının ilk tanınmış şairi”³ olarak gösterir. Behçet Necatigil ise Nigâr Hanım için “(...) Cumhuriyet devrine kadar yetişmiş olan kadın şairlerimizin en büyüğü bilindi” (2016, s. 286) der. Ece Ayhan, Nigâr Hanım’ı “Mihri Hatun, Fitnat Hanım, Leylâ Bülbül Hanım, Makbule Leman Hanım, Leylâ Saz Hanım Divan’larında ya da *Hanımlara Mahsus Gazete*’nin yapraklarında küflenirken; Nigâr Hanım *Hayatının Hikâyesi*’yle (1959) Boğaziçi’nden esiyor (Rumelihisarı, Kayalar Gömütlüğü)” (1996, s. 122) diye anar.

Şair Nigâr Hanım’ın Yaşamında Pitoresk

Nigâr Hanım, edebiyatı ve yaşamı ile 1880-1890 yılları arasındaki İstanbul’un sosyo-kültürel hayatı hakkında okura bir fikir verir. Bunda şairin günlükleri, şiirleri, ardında bıraktığı fotoğraflar ve anılar etkili olur. Selim İleri, Nigâr Hanım’ın günlüklerinin yayımlanmayışına sitem ederken Nigâr Hanım’ın *Âşiyân*’da unutulmuş, 1918’e kadar geçen süre hakkında bilgi verecek, anı-günlüklerine dikkat çeker. Selim İleri “hatırsız bir millî kimlik inşa edilemeyeceğini” vurgularken hatıraları “bireysel ve toplumsal

² bkz. Taha Toros arşivi. Taha Toros arşivinden alınan kaynakların linki ve erişim tarihi kaynakçada verilmiştir.

³ bkz. Taha Toros arşivi.

perspektifiyle millî hayatın nabzı olarak⁴ görür. Nigâr Hanım, bir devri seslendiren, görünür kılan ve sunan yanlarıyla da ilgi çekicidir. Yirmi defterden oluşan günlükleri hâlâ bütünüyle yayımlanmamıştır.

Mehmet Kaplan, Tanzimat ve Servet-i Fünun edebiyatı arasındaki 1877-1895 yılları arasındaki dönemi “ara nesil” olarak adlandırır. Ara nesil yazar ve şairler grubu, duyuş ve üslup bakımlarından Türk edebiyatının çehresini değiştirecek çalışmalar yayımlarlar (2004, s. 25). Nazan Bekiroğlu da Nigâr Hanım’ı “ara nesil şâiri” olarak tanımlar. Kaynaklarda Nigâr Hanım’ın neden ara nesil sanatçısı olarak geçmediğini dipnotta şöyle açıklar: “ ‘Ara nesil’ terimi yeni olduğu için döneminde yazılan eserlerde ve edebiyat tarihlerinde Nigâr Hanım (ve diğerleri) için bu ifade kullanılmaz elbet” (2008, s. 253). Nazan Bekiroğlu’nun *Şâir Nigâr Hanım* çalışması ilk kez 1998 yılında yayımlanmıştır. 1990’lar için “ara-nesil” teriminin yeni olduğu söylenebilir, ancak aradan geçen yirmi yıl göz önüne alındığında günümüzde Türk edebiyatında bu terimin kullanılışı yaygınlaşmıştır.

Nazan Bekiroğlu, bir ara nesil sanatçısı olarak onun portresini çıkarır: Tabiata düşkün, marazi duygusallık, romantik mizaç, kaderden ve yaşamdan şikâyet, ölüm saplantısı, intihar arzusu, ferdiyetçilik, aşk eksenli yaşam algısı, acıdan hoşlanma (estetik mazoşizm), ruh ve beden olarak idealize edilmiş piyano çalan kültürlü, duygulu, iffetli ve ismet sahibi mutsuz kadın tipi, ölüm, mezarlık pitoreski, mehtap, sonbahar, Alfred de Musset ve Alphonse de Lamartine etkisi, Hamit’ten ziyade Ekrem etkisi, resim altına şiir yazma, nazım biçimlerinde özgün çıkışlar yapma, nesir türleri arasında sınırsızlık, terkipli ve tamlamalı dil kullanımı, eski nazım biçimlerini devam ettirmenin yanı sıra yeni nazım biçimlerini arayış ve çeşitli nazım biçimlerini kullanma (2008, s. 253-257, s. 379-380).

Nigâr Hanım’ın şiirlerine bakıldığında klasik edebiyat şekillerinden izler olmakla birlikte dize dağılımının klasik kalıplardan farklı olduğu görülür; Nigâr Hanım gerek konuyu ele alma tarzı gerekse öyküleme, diyalog gibi anlatım tekniklerini kullanması ile yenilikçi bir üsluba sahiptir. Şiirde ve düzyazıda canlı tablolar oluşturur, konuyu sahici bir duyarlılıkla yansıtır. Sentimentalizm etkisindeki eserlerinde duygular ön plandadır. Kendi döneminde popüler bir isim hâline gelmiş, Türk ve dünya basınında yer almıştır. Popülaritesinde İstanbul’da Boğaziçi’nde dönemin ileri gelen isimlerini ağırladığı kadınlı-erkekli salı kabulleri de etkili olmuştur.

Nigâr Hanım; yabancı dillere hâkimiyeti, Alfred de Musset, Alphonse de Lamartine gibi Batı edebiyatı sanatçılarından çeviriler yapması, giyim kuşam bakımından gelenekten kopmamış ama Batılı bir algıyla kurguladığı ve diktiği elbiseleri, yaşam tarzı ile yaşadığı dönemde ve vefatından sonra da ilgi odağı olmuştur. Nazan Bekiroğlu’nun 1998’de Nigâr Hanım üzerine hazırladığı akademik çalışma 2000’lerde Nigâr Hanım’ın yeniden gündeme gelmesini sağlamıştır. Nigâr Hanım’ın günlük tutması ve ölümünden elli yıl sonra açılmak üzere geleceğe not düşmesi de onun hakkındaki gizemi artırmıştır. Günlük, bilindiği üzere kişinin ruhunun gizli saklı köşelerini daha çok anlattığı, hem kendisine hem de çevresine nasıl baktığını yansıtan edebî bir türdür. Nigâr Hanım’ın günlüklerindeki ruhu paylaşan ve hisseden Nazan Bekiroğlu’nun sadece didaktik, akademik bir çalışma değil; eserini kurgularken gönülden, samimi, doğal bir anlatım kullanması da Nigâr Hanım’ın daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır. Nazan Bekiroğlu’nun çalışması roman tadındadır. Nazan Bekiroğlu, yalnızca Nigâr Hanım’ın günlüğündeki

⁴ bkz. Taha Toros arşivi.

sese kulak veren bir akademisyen değil aynı zamanda onun ruhunu da yansıtmak isteyen bir dost duyarlığı ile eserini yazmıştır. Nigâr Hanım'ın mezarını ziyaretini ise incelikli bir şekilde anlatır. Elinde bir tutam hanımeli çiçeği ile yollara düşen Nazan Bekiroğlu, 2000'li yıllarda bir başka kadın akademisyen ve yazar olarak Şair Nigâr Hanım'ın sesine kulak verir.

Nigâr Hanım, “ ‘Hanımeli’, gönülden sevdiğim bu çiçeği ikinci def’adır ki inşad ediyorum. Kabrime dikilmesi temennisini tekrarladım. Acaba kimsenin hatırına gelecek mi?..” (1959, s.84) diye geleceğe seslenir. Nigâr Hanım, “Hanımeli”⁵ adlı şiirinde ise bir defa koklamayla bu çiçeğin ruhunu mest eylediğinden, nazlı bir hanımelinin nazik fidanının sürgünlerinden bahseder; çiçeğin kokusu hayalleri ve füsunu içine alır ki bir defa koklamak cennet kokularına benzer. Dünyada çocukluğunun ve gençliğinin en sevgili çiçeği ve dert ortağı olarak hanımeli olarak görür: “Ezhârın en necîbi ve sevdâ-medârisin/ Yalnız geçen şu ‘ömr-i hârâbın nigârısın/ Nermîn-i enisi rûh-ı melâl-iktirânımın!” (Nigâr Hanım, 1917, s. 292-293) (Ek 1).

Nazan Bekiroğlu, kendi Âşîyan günlüğünde (19 Haziran-3 Temmuz 1993) ise Kayalar Mezarlığına gidişini şöyle anlatır: “Çok güneşli fakat birdenbire hoş bir yağmurla yumuşayan bir Haziran gününde; elimde Trabzon’dan binbir zorlukla ve ‘mutlaka evimin bahçesinden olmalı’ saplantısıyla getirdiğim bir demet hanımeliyle ‘Âşîyan yollarına’ tırmanıyorum.”⁶ İlle de hanımeli götürmek ister, çünkü Nigâr Hanım'ın en sevdiği çiçek hanımelidir. Bu aynı zamanda bir kadının başka bir zamandaki kadın ruhuna duyulan saygı, sevgi ve özlemdir. İlle de kendi bahçesinden olmalıdır hanımeliler, tıpkı Nigâr Hanım gibi. Sonrasında Nazan Bekiroğlu, yazının devamında Nigâr Hanım'ın günlüğünden bölümlere yer verir. Günlükten bölümleri ise okura şöyle sunar “Aşağıda okuyacağınız satırlar, şimdi benim kendi günlüğümle iç içe okuduğum, yazdığım, yaşadığım; kısmet olursa, meraklıları ile paylaşmayı düşlediğim; bir kısmı ‘kayıp’ yoğun bir yaşam manzumesinin ‘Zapta geçirilmiş’ ilk sahifeleridir.” Nazan Bekiroğlu, kendi günlüğü ile Nigâr Hanım'ın günlüğünü paralel okumuştur. Nigâr Hanım hakkında yapılan detaylı, incelikli ve titiz çalışmada Nazan Bekiroğlu'nun bu tavrı da zaten hissedilmektedir. Nazan Bekiroğlu, henüz günlüklerini yayımlamamıştır.

Nazan Bekiroğlu, Nigâr Hanım'ın hayatının fotoğrafını çeker gibi şairin her ânını tahlil ederek nasıl bir yaşam sürdüğünün izlerini takip eder. Nigâr Hanım'ın güne nasıl başladığını şöyle anlatır:

---

⁵ Nazan Bekiroğlu'nun *Şâir Nigâr Hanım* çalışmasında “Hanımeli” şiiri Nigâr Hanım'ın kitaplarına girmeyen dergilerde kalan şiir listesinde verilmiştir (2008, s.399). “Hanımeli” şiirinin yayım yılı için Ayşegül Kösa'nın yayımlanmamış yüksek lisans tezinden yararlanılmıştır (2003, s.72).

⁶ bkz. Taha Toros arşivi.

Söz gelimi ilk sekiz defterden (1887-1890) babasının yanında bulunduğu dönemlere ilişkin ortak bir şema çıkarmaya çalışalım: Sabahları geç uyanır Nigâr Hanım bu yıllarda ve kalkar kalkmaz ilk işi, günlüğe Fransızca imlâsıyla giren “toilette”ini [tuvalet] yapmaktır. Ev içinde “robe de chambre” [bir tür ev içi giysi] dikerken ve marka işlerken görürüz onu. (...) Sütünü ya da “café au lait” yani sütlü kahvesini içer. Sonra piyano talimine gelir sıra. Bir iki saat sürer bu. Ardından annesinin odasına girer. Bir müddet sohbet edilir, görüşülür. “Vakt-i zuhr münasebetiyle ‘dejeuner’” edilir, yani öğle yemeği (Bekiroğlu, 2008, s. 55).

Nazan Bekiroğlu’ndan sonra Refika Altıkulaç Demirdağ’ın Nigâr Hanım’ın bütün şiirlerinin çeviriyazısını hazırlaması da yeniden gündeme gelen şaire olan ilgiyi artırmıştır. Okunabilmesi sayesinde de üslubu hakkında öne çıkan çizgileri görmek kolaylaşmıştır. Nigâr Hanım; şiir kitaplarında nesir şeklindeki yazılarına, bazen bir yakınına hitaben yazılan bir mektuba, tasvirin öne çıktığı denemeye yakın durum hikâyesine yakın nesirlere, Alphonse de Lamartine, Alfred de Musset gibi yazarlardan yaptığı çevirilere yer verir. Şiirleri ile nesir anlayışının iç içe geçtiği, zaman zaman çeviri metinlere de yer verdiği gözlemlenir. İlk şiir kitabı *Efsûs*’a (I. kısım) yazdığı “Arz-ı mâfi’z-zamir” adlı önsöz, “gönlümdekini sunma, bildirme, gösterme” anlamına gelir. Refika Altıkulaç, bu ifadeyi “gönlümdekini söyleme” diye açıklar (Nigâr Hanım, 2015, s. 4). İlk şiir kitabında gönlünü açan, hislerini söyleyen Nigâr Hanım; daha sonra da gönlündekileri söylemekten vazgeçmez. *Efsûs*’un ikinci kısmında evlilikten aradığını bulamamış, evlatlarına karşı annelik vazifesini yapmaya çalışan bir kadın görüntüsü çizilir. Eşi M. İhsan’la ayrılıp birleşmeleri, çocuklarını görememek Nigâr Hanım’ı üzer, yıpratır. *Efsûs* adlı şiir kitabının birinci ve ikincisinde gönlünü açan bir şairin, bir kadının evliliğinde yaşadığı sıkıntılar gün yüzüne çıkar; kederden, üzüntüden yorulan, ancak İslam kadınına yakışır şekilde çocuklarını yetiştirmekten vazgeçmeyen bir kadın portresi çizilir. Nigâr Hanım, sadece aile saadetinden değil çocuklarından da zaman zaman mahrum kalır. “Evlâdım” başlıklı şiirde çocuklarından ayrı kalmaya dayanamadığını “Nasıl bu hâle dayansın hacet midir bu yürek?” (Nigâr Hanım, 2015, s. 64) şeklinde dile getirir.

Nigâr Hanım’ın eşi M. İhsan Bey, Nigâr Hanım’la birlikteyken evlilik dışı yürüttüğü ilişkisindeki hanıma da nikâh kıyar. Nigâr Hanım, Divanyolu’ndaki bu eve gitmez, kısacası çok eşliliği kabul etmez ve babaevine döner. Nigâr Hanım’ın daha sonraki şiir kitabı *Nîrân*’da toplumsal hayattan ziyade kadının ev hayatındaki rolü üzerine görüşleri öne çıkar. Bunda dönemin yenilikçi hareketleri etkilidir.

Nigâr Hanım, ahlarını, elem ve kederini içten bir söyleyişle yazar. Nigâr Hanım’ın *Nîrân* adlı şiir kitabı için yazılan “intikad-nâme”de kendinden önceki şairlerden farkının eserine kendi ruhundan bir şeyler kattığı ise şöyle dile getirilir:

Vâkı’â eski zamanlarda Leylâ’lar, Fıtnat’lar, Şeref’ler divânlarıyla şi’ir ve inşâya olan nisbetlerini isbât etmişlerdir. Fakat bunlardan ba’zısı zamânın ilcâ’ât-ı edebiyesine fîrîfte olarak, ba’zısı meyyâl-i ma’arifet-

fürûşiye kapılarak bir lisân-ı merdâne ile ifâde-i mâ'fi'l-bâle çalışmışlar ve bi'z-zârûre kendi rûhlarından bir şey çıkarıp eserlerine koyamamışlardır (Nigâr Hanım, 2015, s. 212).

Tabiata ait unsurlarla şiirini ören Nigâr Hanım'ın anlatımında hüznün vardır, ancak bu kalbini açmanın, kalbindekileri söylemek isteğinin bir tezahürüdür. *Nîrân* kelimesi de tevriyeli bir kullanıma işaret eder. *Nîrân*; nâr, cehennem, tamu, duzah; nur'un çoğulu, nurlar anlamına gelir (Şemsettin Sâmî, 1989, s. 1478). Hem ışıklar, nurlar anlamına hem de ateşler, nârlar anlamına gelir. Duygularının peşinden giden ve samimiyetle kalbini açan şair; hem kadınları eğitmek hem de gönlündeki kederleri, yangınları yazarak bir nebze olsun yüreğine su serpmek ister. Nigâr Hanım'ın şiirinin takip edilmesini sağlayan esas, şiir tekniğinden ziyade şairin sentimentalizm etkisinde bir şiir anlayışını benimsemesidir. Şairin melali şiirlerinde yankılanır.

Efsûs, *Aks-i Sadâ* ve *Elhân-ı Vatan* sözcüklerinde de ses (Kurtuluş, 2011, s.136) çağrışımı vardır. Bu ses ise melankolik ve marazi bir sestir. Diğer şiir kitaplarında da ses ögesinden hareket edilmesi bunu gösterir. Ses ögesi, onun hayatındaki müziğin önemiyle bağdaştırılabilir.

Aks-i Sadâ (1899), isimli şiir kitabı ise Nigâr Hanım'ın olgunluk dönemi eseridir. Diğer eserlerinde olduğu gibi bu kitabında da tercüme, şiir ve düzyazı gibi farklı türde metinler vardır. Sanat anlayışını yansıttığı metinlerin de yer aldığı bu şiir kitabında Nigâr Hanım, diyalog ve öyküleme tekniklerini kullanır.

Elhân-ı Vatan (1916) ise Nigâr Hanım'ın son şiir kitabıdır. *Elhân-ı Vatan* şiir kitabında milli duygular ve vatanseverlik dile getirilir. Vatan şiirlerinden oluşan bu küçük kitapta dönemin savaş hâline izler vardır. Nigâr Hanım'ın II. Abdülhamit (1876-1909) döneminde başlayan edebî yaşamı, V. Mehmet Reşat (1909-1918) döneminde sona erer. Sosyal ve siyasi yeniliklerin görüldüğü bu süreçte, zamanın ruhu Nigâr Hanım'ı da etkilemiştir. Klasik edebiyattan gelen adlandırmalar şekil olarak şiirlerine yansısı da, şiirinde içerik bakımından yenileşme söz konusudur. Duygunun peşinden giden Nigâr Hanım, kalbinden geçenleri, yaşadıklarını yansıtırken; güçlü, dikkat çekici, doğal ve gönülden bir söyleyişle hislerini dile getirir. Evliliğinde yaşadığı gönül kırgınlığı, üslubuna gözyaşı ve keder olarak yansır. Fotoğrafları ile gazete sayfalarında boy gösteren, iltifattan hoşlanan bir kadın olan Nigâr Hanım, roman gibi bir yaşam sürmüştür.

Nigâr Hanım, kendisinden önce gelen, klasik edebiyatta kalem sahibi olan Leyla, Fıtnat Hanımlar gibi yazmamıştır. Erkek söyleminin kelimelerini tercih etmemiştir. Klasik edebiyatta kadın şairler de erkekler gibi şiirlerini kurgulamıştır, kadın şairler kendi benliklerini şiire aksettirmemişlerdir. Oysa Nigâr Hanım, zamanın söyleminin kendisini aldatmasına izin vermemiş, aldığı Batılı eğitim ve kültürün etkisiyle kendi duygularını yazmıştır. Şiirinde divan edebiyatı üslubundan izler olsa da Nigâr Hanım, duygularını söyleyebilen bir kadın şair olmasının yanı sıra üslubundaki sentimentalizmden fişkıran samimiyet nedeniyle övgüye değerdir. Teknik bakımdan şiir anlayışının zayıf oluşu zaman zaman eleştirilse de nesirlerinde ve şiirlerinde ele aldığı konuya yaklaşımındaki duyarlılık, yapay olmayan tavır ve hisler onun şiirindeki estetizmi yaratır. Duyguyu ve durumu yansıtmadaki başarısı kendi ruhunu eserine dâhil edebilmesinden kaynaklanır. İntikad-nâme'de kadınların eğitiminden bahsedilir, Nigâr Hanım gibi bir kadın şairin varlığı ve şiirinin yankıları üzerine farklı noktalara da değinilir. *Efsûs* ve *Nîrân*'da

hüzünlü şiirlerin zevkle söylenen ezgilere galebe edişi vurgulanır: “(...) ikisinde de güller, gülşenler bir nikâb-ı şebgûn altında belli belirsiz kalıyor; ikisinde de zemzeme-i tuyûr, kalbi bir âh u zâr-ı can-hırâş arasında gâ’ib oluyor... Bu iki eserin divân-hâne-hüzn-i âbadında dolaşdığı⁷ müddetçe rûh-kâr bir heyecân-ı elem-i peydâdan kurtulamıyor” (Nigâr Hanım, 2015, s. 213-214).

Nigâr Hanım’ın şiiri yaşamından, yaşamı da şiirinden beslenir. Yirmi cilt defterden oluşan ve Türk edebiyatında Batılı tarzda tutulan günlüklerin ilklerinden (Bekiroğlu, 2008, s.19; Eroğlu, 2015, s. 141) kabul edilen Nigâr Hanım’ın günlükleri, *Hayatının Hikâyesi* adıyla kitaplaştırılır; ancak bu defterlerin hepsi değil de bir kısmı yayımlanmıştır. Zehra D. Eroğlu bu kitabı bir “usare” olarak, kısacası yaşamının özü olarak değerlendirir; çünkü defterlerin küçük bir kısmı yayımlanabilmiştir. Nigâr Hanım’ın günlüklerinde, eserlerinde sentimentalizmle de imtizaç eden romanesk bir tavır vardır. Romanesk (romanesque) kelimesi TDK *Güncel Sözlük*’te “1. Roman özelliği olan, 2. Romanla ilgili olan, 3. Duygusal ve düşçü” olarak açıklanır. Yusuf Çotuksöken’in *Dil ve Edebiyat Terimleri Sözlüğü*’nde romanesk için “Romanın yazınsal niteliklerine sahip olan, roman özellikleri ve geleneksel nitelikler gösteren” (1992, s. 155) açıklaması yer alır. Şairin romanesk tavrında, onun yaşamından geriye kalan anılar ve fotoğraflar da etkilidir.

Nigâr Hanım’ın şiir kitapları dışında *Tesir-i Aşk* adlı bir tiyatro eseri ve mektup biçiminde yayımlanmamış *Safahat-i Kalp* adlı bir romanı vardır. *Tesir-i Aşk* adlı trajedi Olcay Öner toy tarafından yeni harfli olarak yayımlanmıştır. *Safahat-i Kalp* üzerinde ise Çetin Derdiyok çalışmaktadır. Akademisyen yeni harfli olarak eseri yayımlayacağını haber vermiştir (2017, s. 348). Enis Tahsin Til⁸, mektup anlatı tekniği kullanılarak yazılan bu romanın, Ahmet Rasim Bey’in *Kitâbei Gam* adlı eserine cevap olarak yazıldığını belirtir. Arman’dan Klemans’a gönderilen mektuplardan oluşan eserde Nigâr Hanım’ın kendi hislerini yazdığını vurgular.

Nigâr Hanım’ın gerek şiirlerinde gerekse nesirlerinde ve günlüğünde hâkim olan algı sahiçiliktir. Sahici tutumu ise duygularını gönülden söyleyebilmesi ve içtenlikle yazabilmesiyle ilgilidir. Dile getirdiklerinde samimidir, incelikli ruha sahip bir hanımdır. Nigâr Hanım’ın, dilinde duygu yüklü kelimeler pul gibi hafif, boş ve sığ değildir. Yaşadıklarını yazarken ya da aksettirirken üslubunda gerçekçi bir tablo yaratmak hissi hâkimdir, bu nedenle şiirini ören öğelerden biri olması nedeniyle onun edebiyatında pitoreskten söz edilebilir. Gözyaşı, keder, mazi ve hâlden memnuniyetsizlik söz konusudur. Can çekişen ruhun ağlamaklı hâli satırlarına ve dizelerine yansır. Nigâr Hanım’ın bu ruh hâllerini yansıtan metinlerine bakıldığında, üslubunda pitoresk çizgiler olduğu gözlemlenmiştir. Bu çalışmada pitoresk kavramı üzerinde durularak Nigâr Hanım’ın metinlerinden örnekler verilecektir.

⁷ Alıntılarda Refika Altıkulaç Demirdağ’ın yayına hazırladığı *Nigâr Hanım Toplu Şiirleri* (2015, Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları) adlı kitaptaki çeviriyazıda benimsenen imlaya sadık kalmıştır.

⁸ bkz. Taha Toros arşivi.

Şair Nigâr Hanım'ın Edebiyatında Pitoresk

Pitoresk ifadesi için L. Sami Akalın, *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*'nde “ (Fr. Pittoresque). Resimli, insan aklında resim gibi bir hayal uyandırabilen söz ya da yazı” (1984, s.214) açıklamasına yer verir. Attila Özkırımlı, *Açıklamalı Edebiyat Terimleri Sözlüğü*'nde pitoresk terimini “Resim gibi olan, resimsi. Anlatımda özellikle tasvirlerde resim etkisi uyandıran renklilik, canlılık için kullanılır” (1991, s. 140) şeklinde açıklar. Emin Özdemir, *Edebiyat Bilgileri Sözlüğü*'nde gelişme paragrafının zamansız, dramatik ve mantıksal olarak kurgulandığını; betimleyici anlatımda ise “pitoresk gelişme” diye ifade edildiğini belirtir (1996, s. 123). *Kubbealtı Lugatı*'nda, “İtal. pittoresco (ressam, tasvirci) Resim konusu olacak nitelikte (manzara, nesne vb.), resmi yapılmaya değer, resmi andıran, resimimsi” açıklaması yer alır.

Pitoresk bir akım olarak Avrupa ülkelerinde mimari, resim ve şiir gibi diğer sanat dallarına da yansımıştır. Şiirde ise bu ifade resim gibi tasvir etme, betimleme anlamında kullanılmaktadır. Edebiyatta ise anlatım tekniklerinin çeşitlendiği ve duyguların, düşüncelerin görünür kılındığı tablo gibi, sözcüklerle resim çizme sanatı olarak tanımlanabilir. Klasisizmin kuralları yerine romantizmde özgür ruh, kaidelerden kopuş ve duyguların içten geldiği gibi yansıtılması söz konusudur. Pitoresk anlatım da klasik anlatımdan farklı olarak yeni sıfat tamlamalarına, farklı kelimelerin yan yana getirilmesine izin verir.

Türk edebiyatında tasvirlik eğilimi Servet-i Fünun'dan önce resim altına şiir yazma cereyanı ile başlamıştır (Kaplan, 1953, s. 16) ve Servet-i Fünun neslinin üslupta yaptığı en önemli yenilik sıfat inkılabıdır (Kaplan, 2004, s. 234). Tevfik Fikret de resim ile meşgul olmuştur; ancak pitoresk şiire asıl kuramsal yaklaşan ise Batılı örneklerden hareket eden Cenap Şehabettin'dir (Kaplan, 1953, s. 16). Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret Devir Şahsiyet Edebiyatı* adlı eserinde de Tevfik Fikret'in “sıfat şairi” olmasından ve şiirlerindeki “Dış âlem yahut ‘pitoresk’ endişe”den bahseder (Kaplan, 2004, s. 79). Celal Tarakçı ise Cenap Şehabettin'in Charles Brevet'den “bir manzûmenin elfâz ile resm edilen bir levha” (Tarakçı, 1993, s. 347) olduğunu öğrendiğini vurgular. Cenap Şehabettin, *Servet-i Fünun* dergisinde yazdığı “Yeni Tabirât”, “Yeni Elfaz” gibi makalelerde poetikası hakkında uzun uzun açıklamalara yer vermiştir. Türk edebiyatında yaptığı sıfat tamlamaları nedeniyle kendi döneminde eleştiriye maruz kalan Cenap Şehabettin'in bu yazıları, kendinden önceki şiir anlayışını reddetmemekle birlikte onun kelimeleri yan yana getirirken gelenekten bilinçli olarak nasıl ayrıldığını ve neden Tevfik Fikret'le Servet-i Fünun şiirinin kurucusu olarak anıldığını da okura açıklar. Cenap Şehabettin, “Yeni Tabirât” makalesinde yeşil rüya, mai hülya olur mu hiç bunlar da ne demek diye düşünenlere, hiç rüya ve âlem renksiz olur mu şeklinde cevap verir. Baht-ı siyah tabirine neden itiraz edilmediğini sorar. Yeşil rüya, mai rüya, havf-ı siyah tabirleri kelime ve hayal bakımından baht-ı siyah tamlamasından kusurlu mudur diye tartışarak okurun da bu durumu düşünmesini sağlar. Edebiyatın hazır kelime ve tamlamalarının ciddi bir felsefeye dayanmakla birlikte; şair, bu kelime ve tamlamaları kendi hisleri ve samimiyetine göre toplar, dağıtır; gerekirse kırıp dökerek bunlardan yeni bir lisan çıkarır görüşündedir (Bayık, 2000, s. 76-80). “Yeni Elfaz” makalesinde ise “menusiyyet ve gayri menusiyyet” terimleri üzerinden yazarların edebiyatta kelimeleri farklı kullanmalarına ilişkin tenkitler değerlendirilir. Yazarlardan herkesin bildiği, kullandığı edebiyatın hazır kalıplarına yer vermesi beklenir; oysa hazır ve bilinen dildeki ifadelerle yeni anlamlar yüklenebilir, yeni terkipler yapılabilir. Bu eğilim, edebiyatta bir kusur olarak

görülmemelidir. Medeniyet ilerledikçe edebî fikir de çeşitlenebilir, genişleyebilir, renk değiştirebilir, terkipler tekessür edebilir (Bayık, 2000, s. 81-85). Nigâr Hanım da Cenap Şehabettin’i ise kendini “(...) en çok duygulandıran şair olarak” işaret eder (Ünaydın).⁹

Mehmet Kaplan, Cenap Şehabettin’in şiirlerinde pitoresk kavramını alegori, ev içi tasvir ve tabiat manzaraları bağlamında tahlil eder (Kaplan, 1953, s.15-31). Bu çalışmada, belirtilen tanımlardan hareketle pitoresk; kelimelerle resim yapma, tasvir etme anlamında kullanılacaktır. Tasvir, alegori, diyalog ve öyküleme anlatım teknikleri pitoresk anlatımın öğeleri olarak düşünülebilir.

Nigâr Hanım’ın yaşamında ve edebiyatında pitoreskin izlerini sürmeye çalışacağımız bu çalışmada öncelikle Nigâr Hanım’ın hayatındaki resim algısına ve etkisine değinilecek sonrasında ise eserlerinde pitoreskin izleri takip edilecektir. Nigâr Hanım, romantizmden gelen sentimental duyarlılıkla şiir ve şiirsel söyleyişin hâkim olduğu deneme-anı-hikâye türlerinin iç içe geçtiği düzyazılar yazmıştır. Bu yazılara şiir kitaplarında yer vermiştir. Nazım ve nesir kitaplarında iç içedir. Nigâr Hanım’ın üslubunda kelimeler, resimlerdeki renkler gibi kullanılır; renkler nasıl resmi oluşturursa onun kelimeleri de canlı tasvirler çizer.

Nigâr Hanım, hayatı boyunca resme/fotoğrafa önem vermiştir. Fotoğraf ve resim sözcüklerini münavebeli kullanmamızın sebebi de onunla ilgili kaynaklarda ve metinlerde de böyle geçmesidir. Resim, görüntü algısı Nigâr Hanım’ın o ânı somutlaştırmak isteğinin yansımasıdır. Anılarda yaşananları muhafaza etmek için hayatı boyunca da resim merakı devam etmiştir. İlk eğitimini aldığı çocukluk yıllarından yaşamının sonladığı zamana kadar, resme önem vermiştir.

Nigâr Hanım, Madame Garos’un yatılı okulunda Fransızca, piyano, resim, dikiş, kanva, fiston gibi bilgileri öğrenir; Simon Efendi’den ise resim dersi alır (Nigâr Hanım, 1959, s. 12). Nigâr Hanım, 14 yaşında -daha çocukluğu sona ermemişken- M. İhsan Bey’le evlenir. Evliliği ile ilgili anlatılan bir olay da pitoresk bir görüntü arz eder. Nigâr Hanım’la evlenen Hacı Salih Efendi’nin oğlu M. İhsan Bey, Nigâr Hanım’ı Kadıköy’deki okuluna gidip geldiği sırada bir vapur yolculuğunda görür ve o zamanda kimseye benzemeyen genç kıza meftun olur. Bu meftuniyet, uzaktan aşk derecesine yükselir; M. İhsan Bey, Nigâr’ı almazsa öleceğini söyler ve sonunda evlilik gerçekleşir. Nigâr Hanım’ı “bebek gelin, çocuk gelin” sıfatlarıyla anan Hikmet Feridun Es, Filyokuşundaki Hacı Salih Efendi’nin konağında gerçekleşen evliliğin ayrıntılarını şöyle anlatır:

Mevsim yazdı. Ve çok sıcaktı. Bütün pencereler açıktı. Büyük sofada gelin, beyaz tüller, gümüş teller ve pırıltılı bir taç altında duruyordu. Saçları lüle lüle dökülmüştü. (...) On dördüne henüz basmış çocuk gelinin bu alabildiğine ciddi hava içinde son derecede camı sıkılmıştı. Bu sırada birdenbire açık pencerelerden bir kırlangıç grubu¹⁰ cıvıltılarla büyük salona girdi. At koşturulacak derecede geniş sofalara doğru kuşlar kanad çırparak uzaklaştılar. Küçük gelin, her şeyi, o ciddi kibar hanımefendileri, telini, duvağını, pırlantalı tacını, gelin olduğunu unutturmuştu. Her zaman, içinden gelen hamlelerle coşuveren yaramaz,

⁹ bkz. Taha Toros arşivi.

¹⁰ Bu makalede Taha Toros arşivinden yararlanılan gazete kupürlerindeki imlaya sadık kalınmıştır.

küçük, şen “Nigâr” olmuştu. Bir anda oturduğu koltuktan fırlayarak, misafirlerin hayretli bakışları karşısında “gelin hanımefendi” sofada, yanlış yere girdikleri için oradan oraya kırlangıçları kovalamağa başlamıştı. (Es.1.,?)

Kırlangıçları kovalayarak neşe içinde gerçekleşen evlilik kısa sürede mutsuzluğa dönüşür. Med-cezirli birleşip tekrar ayrılmalar erken yaşta yapılan bu evlilikte yaşanan ruhsal sıkıntılar, maddi yokluklar Nigâr Hanım’ı hayatı boyunca bırakmaz. Mutlu başlayan evlilik hayatı, M. İhsan Bey’in sorumsuzlukları nedeniyle devam edemez. Nigâr Hanım teselliyi çocuklarında ve kaleminde bulur. 1886’da M. İhsan Bey’den boşanır. 1894’te ise M. İhsan Bey yeniden evlenme teklif eder (b.?)¹¹. Oğlu Münir’in okul dönüşü getirdiği mektup da (Nigâr Hanım, 1959, s. 43), bu evliliğin yenilenmesinde etkili olur. Nigâr Hanım, M. İhsan Bey’den ayrı geçirdiği yılları yok etmek istercesine bu birleşmeyi yeni bir izdivaç olarak tanımlamak ister. Balayı rüzgârlarının estiği bu mesut günleri fotoğrafçıya tespit ettirmek için Fotoğrafçı Febüs eve getirtilir, poz poz resimler çektirilir. Evin içi çiçeklerle süslenir, Garp usulü salonlar düzenlenir, Nigâr Hanım’ın sevdiği ananas konserve kutu kutu sipariş edilir (Es.2.)¹². Altı ay süren mutluluk hüsrarla biter, M. İhsan Bey alışkanlıklarından vazgeçmez; ayrılık kati olarak gerçekleşir.

Nigâr Hanım’ın hayatında olduğu gibi edebiyat anlayışında da resim ögesi etkilidir. Nigâr Hanım, 4 yaşında bir kazada kaybettiği kardeşinin fotoğrafını alarak onun ardından “hırz-ı cânım gibi muhâfaza ettiğim resmini elime alıp temâşâ eyledim!” der ve onun için bir mersiye yazar (Nigâr Hanım, 2015, s. 110). Nigâr Hanım, konu bakımından mersiye formuna uymakla birlikte tüm mersiyelerinde Klasik mersiyenin unsurlarını tam olarak kullanmamıştır (Demir, 2018, s. 299). Günlük yaşamında da resim alıp vermek hayatının bir parçasıdır. İtalyan Veliâht Prens Viktor Emanuel ile görüşmeye bir öğle yemeği için sefarethaneye gider. Önce yaşmağı, sonrasında ise feracesini çıkardığını günlüğüne kaydeder. Prens’ten bir resmini istediğini ve kendisinin de göndereceğini belirtir. 25 Mart 1890’daki bu görüşmenin ardından 29 Mart 1890’da veliaht büyük bir resmini Nigâr Hanım’a gönderir. Nigâr Hanım da hemen kendininkini takdim edebilmek için fotoğrafhaneye bir adam gönderir (Nigâr Hanım, 1959, s. 36-36). Fotoğraf alıp vermek günlük yaşamının bir parçasıdır. Sevgi ve dostluk nişanesidir. Stüdyoya gitmek, fotoğraf çekirmek ve imzalı fotoğraf hediye etmek dönemin modasıdır (Dirican, 1998). Nigâr Hanım’ın hayatında da bu moda yaşamının bir parçasıdır. Ruşen Eşref Ünaydın, Nigâr Hanım’ın yalısını tarif ederken duvarlardaki fotoğraflardan şöyle bahseder:

Duvarlar dolu, dolu, dolu... Veliâhd fotoğrafları, şehzade fotoğrafları; sivil, asker, sırmalı, nişanlı ekâbir fotoğrafları... Kırmızı kadifeli sütunlar üzerinde, tenteneli bir küçük şemsiyenin gölgesine barınmış Mısırlı prensesler, yıldız çerçeve içinde “Carmen Silva”, “Pierre Loti,” “Paul Bourget”, “Sully Prudhomme” daha bilmem hangi yabancı edebiyatın hangi mektebine, hangi nesline mensup bir şair... Sonra bizim

¹¹ bkz. Taha Toros arşivi.

¹² bkz. Taha Toros arşivi.

edebiyatımızın ileri gelenleri, Tanzimat'tan başlayarak, Şinasi dışında, Namık Kemal, Abdülhak Hâmid, Recaizade Mahmut Ekrem, Ahmet Mithat, Ahmet Rasim ve daha bilmem kim, bilmem kim... Sonra, Fikret dışında, hemen Cenâb'ıyla, Halit Ziya'siyle, Faik Ali'si ve Süleyman Nazif'i ile bütün Edebiyat-ı Cedide ve yine şehzadeler, sultanlar, hidivler, elçiler... Hepsi de böyle resimlerini kendisine armağan etmiş, imzalamış kimseler.¹³

Nazan Bekiroğlu, Nigâr Hanım'ın hem yaşadığı dönemde hem de vefatından sonra tablo kadar güzel fotoğraflarının yayımlandığını dile getirir; belki de günümüze ardında en çok fotoğraf bırakan şair olduğuna dikkat çeker (2008, s. 327).

Nazan Bekiroğlu, Nigâr Hanım'ın eserlerinde "pitoresk" değil de doğrudan bir eşya olarak resim/tablo/fotoğraf öğelerinin dikkat çektiğini belirtir (2008, s. 327); ara nesil sanatçısı olarak Nigâr Hanım'ın portresini çizerken "mezarlık pitoresk"ini ise onun şiirinin bir özelliği olarak belirtir (s. 379). Nigâr Hanım'ın, resmin ya da fotoğrafın eserin konusu olduğu "Pederimin Resmi" gibi şiirleri de vardır. Hayatta aradığı sevgiyi bulamayan Nigâr Hanım, çocuklarını ve kalemini hayatının merkezine alır. Kalem onun ruhunun tercümanı gibidir. Kalem kişileştirilerek alegorik bir anlatımla iç içe olarak metinlerde geçer. Kendi kendisiyle mücadele eden ruhun hayat karşısında çektiği ızdırabı anlatan bir ses üretir. Yaşama devam etmek isteyen ancak nasıl devam edeceğini kestiremeyen, kaleminden medet uman bir ses:

"Yarabbî benim için mazi hiç... Hâl elîm! İstikbâl ise muzlim... Ben ne yapayım! Kimden istimdâd edeyim?"

(...)

Al Yarabbi vedî'anı al...! Ben o bî-çâreler o bî-kudretler zümresindenim ki onlarca derd-i elîm hayata nihâyet vermekte yed-i ihtiyarda değildir!

(...)

Yoksa... Ah kalemim ileri gitme... Sen de benim kadar sabırlı ol baht-ı dûnumdan iştikâya başladığım sırada kalbimden beynimden geçen fecî' serâ'iri kâğıd üzerine koyma... Mümkün ise yanık yanık ahlarımı tercümeyle çalış çünkü bedbahtlığımın nişânı ancak o sûzişli âhlarımdır." (Nigâr Hanım, 2015, s. 46-47)

"Açdığın Kalem" adlı manzumede de kalemine seslenir. Bir dost gibi, sevgili gibi onunla bir olmak ister: "Ey hâme, gel seninle olub şimdi yek-zebân/Ahvâl-i rûhu eyleyelim hüzn ile beyân,/Mâdâm enîs-i kalb-i elem-pişesin bugün/ Ben söyleyeyim de derdimi yâz sen yek-ân, yek-ân./Lakin beyân-ı hâle gönül muktedir değil/ Olsan da, ey

¹³ bkz. Taha Toros arşivi.

refik, sadâkatli tercümân./Ta'rif, ihtisâsımı mümkün müdür benim?" (Nigâr Hanım, 2015, s. 173). Refikinin hislerini tam anlamıyla yine de yansıtabileceğinden emin değildir. Şiirin devamında kalemini vekil eylediğini dile getirir. "yadigâr-ı muhterem" tamlaması ise kalemin bir sevgiliye ait olabileceğini çağırıştırır. "Takvim" adlı şiirinde de kalemine "Ey enisim, ey refikim, ey vefâdarım kalem," diye seslenir ve kalemine "kaydı hayât ile esir" (s. 184-185) olduğundan bahseder. Daha önceki kadın şairlerde görülmeyen bu tamlamalar yenidir ve sentimental ruhun yansımalarıdır.

Nigâr Hanım, hayatta aradığını bulamadığını ise "Yine Âh" adlı şiirinde "Olmadım gönlümce aslâ ben bu dehrin hürremi" (Nigâr Hanım, 2015, s. 95) şeklinde ifade eder. Kendine uygun bir hayat arkadaşı bulamadığını ifade eder. "Nerdesin" şiirinde ise sevgiliye, eşe seslenilir. Adını söylemediği sevgilinin yanına kendisi gitmek ister (Nigâr Hanım, 2015, s. 41). Nigâr Hanım, ne kadar çaba sarf etti ise de çocuklarını babaları ile birlikte büyütememiş ve evin çatısı altındaki aile birliğini eş/baba ögesi olmadan sağlamaya çalışmıştır. Nigâr Hanım, eşi ve üç çocuğunun babası M. İhsan Bey'e aşkında ve sadakatinde ısrar etmiş; aşkından ve ailesinden vazgeçmek istememiştir. Hayatında yol arkadaşlığı edeceği kişinin M. İhsan Bey olmadığını idrak ederek boşanmaları gerçekleşmiştir. Çevresinde sevilen, saygı gören bir kadın olmayı başarmıştır. Şiirlerinde, nesirlerinde evlilikte yaşadığı dramı dile getirmiştir. Nesirlerinde aile saadetinin önemini ise içtenlikle dile getirmiştir. "Sa'âdet Servetde midir?" adlı yazıda Karaköy'den Beyoğlu'na giden bir tramvayda gördüğü aileyi pitoresk bir anlatımla yazar. Annesinin kucağında hasta çocuk, babasının refâkatinde ailece yolculuk ediyorlardır. Anlatılan fakir bir ailedir; ancak fakir olmaları saadetlerine gölge düşürmez. "Zevcinin şefkat u muhabbetiyle ne büyük bir hazineye malik olduğunu bilse!" (Nigâr Hanım, 2015, s. 154) cümlesiyle fakir annenin eşinden gördüğü şefkatin aile saadeti için ne kadar önemli olduğu vurgulanır. Bu hikâyede servetin satın alamayacağı bir mutluluktan, aile saadetinden bahsedilir.

"Kurumuş Bir Karanfil Çiçeği" adlı anı-hikâye-deneme türündeki nesirde, muhafaza edilen kurumuş bir karanfil çiçeği tasvir edilir. Romanesk ve pitoresk bir görüntü çizilir. Kurumuş karanfil, mutlu geçirilen anların tesellisi ve sevginin nişanesi olarak saklanmıştır:

Ah mukaddes çiçek! Sen bana bir zamanda geldin ki seni fidanından koparıp bana îsâl eden o dest-i nerm ü nâzın için ben hayâtımı fedaya hâzır bulunuyordum. Âh! O zaman ne hoşdu! Senin yetiştiğin gülistân-ı nûzhet-zâra yalnız onu düşünerek onu severek gezinirdim. Ben onu ne kadar sevdim! Fakat nasıl sevdim? Bir çiçek, veya ondan daha güzel bir bahar gibi, bir yıldız veyahut ondan yüzbin kere daha latif bir mehtâb gibi; onun yadıyla güler onun yadıyla ağlardım; işte onun için – bilir miydi acaba – sözleri on seneden beri – kim bilir kaçınıcı def'a olmak üzere – yine seni gördüğüm dakikada lisânımdan dökülüyordu (Nigâr Hanım, 2015, s.54).

Yazının devamında teselli olarak saklanan kurumuş çiçekten bahsedilir. Hayatta bir seven bulundu ise de bir zamanlar bu kurumuş çiçeği veren el olduğu anılır ve

yaşanılan mutlu anların ve sevginin hatırası, kıymeti getirilir. Nigâr Hanım, aynı yazıda *Nilüfer*'in 52. sayısında 'Abdüllâtif 'Âlî isimli gencin yazdığı bir neşidenin kalbine nasıl tesir ettiğinden bahseder. Anılan gencin neşidesi "Ne Yanık Mâcerâ-yı Sevdâ" notuyla yayımlanmıştır. Vefasız bir sevgilinin anlatıldığı neşidede merhamet dileyen bir âşık görüntüsü verilir: "Ben dedikçe 'Merhamet kıl gül-'izârım bir nigâh!'/Nâz ederdin, cevr ederdin, redd ederdin gâh, gâh!/ Eyledin bir düşmen âgûşun nihâyet hacle-gâh./ Böyle bilmezdim seni ben pek sebâtsizmişsin âh./ Durmadın va'adinde aslâ bî-vefâsın sevdiğim!" (1308: 634). Bu gibi durumların insanı şereflelendirmedeğini belirten Nigâr Hanım, o gencin ruhu ile kendi ruhunu benzer bulur. Her ikisi de ortak hissiyata sahiptir. Bu keder ile yastığa başını koymanın ve çekilen ıstırabın kalbinden sudûr ettiğini dile getirir. Mevsim bahar olsa da yataktan kalkmanın ve insan içine karışmanın, baharın çeşit çeşit yeşil güzelliklerini görmenin zor oluşu istifham edilir. Yatağında can çekişen, baharın geldiğini ve doğanın bütün seslerini duyan bir kalbin tezahürü hikâye edilir. Unutulmuş vefasız bir sevgilinin ardından kalbi ile aklı arasında kalan bir sevgilinin gönül macerası anlatılır. "Şimdi o çiçek soldu mahv oldu ben ise tehî-dest kaldım" cümlesiyle anı-hikâye-deneme bitirilir (Nigâr Hanım, 2015, s. 54-57). Nigâr Hanım'ın kurumuş bir çiçekten yola çıkarak anlattıkları kendi yaşamından bir parça gibi duruyorsa da ayrılık acısı çeken insanın yastıktan başını alıp insan içine karışmaması, mevsim bahar olsa da çekilen aşk acısının insanı kedere hapsedmesi, vefasız âşığın ardından kalbi boş kalan insanın solan bir çiçek gibi oluşu tasvirleri etkileyicidir. Nigâr Hanım, kurumuş bir çiçekten yola çıkarak yataktan çıkamayan insanda yaşamak yükünü pitoresk anlatımla okura sunar.

Nigâr Hanım'da küçük nesnelere, pencereden görülen kar, bazen Boğaziçi'nin suları, kaybedilen bir dost, arkadaş da eserlerine konu olur. Nigâr Hanım'ın edebiyatında mezarlık, ölüm gibi öğeler yaşadığı acılar, kayıplar nedeniyle de etkili olmuştur. Makbule Leman, Aziz Hanım, anne ve babasının vefatı onu derinden sarsmıştır. Sevdiklerini eserlerinde yaşatan Nigâr Hanım, onların kederiyle şiirler yazar. Onlar hakkındaki duygularını ve ölüm duygusunun kendisinde yarattığı hâli resmeder. Ölüm; insanın sevdiklerini uğurladığı bilinmez, sonsuz bir yolculuktur. Nigâr Hanım kardeşinin, annesinin ve babasının vefatlarıyla derinden sarsılmıştır. Sevdiklerine özlemine dile getirmiştir. "Rüyâlarımda Vâlidem" şiirini de annesi için yazmıştır (Ek 2). Rüyâlarında annesinin yüzünü gördüğünü, zor zamanlarda annesinin yüzünün kendisini teselli ettiğini anlatır. Yetim kalbine çare yine annededir.

Ölüm temasını sentimentalist etkiyle ele alan şair, ölüm bağlamında "mezarlık" kavramından bahsetmiştir. "Beni Unutma" şiirinde "Unutma sevdiceğim büsbütün unutma beni" diye seslenir, sevdiğinden onu hatırandan çıkarmamasını, sevdalık ettikleri günleri yad etmesini diler. Mezarından bu sesin yükseleceğini, ancak sevdiğinin aşkıyla hâk olan bedenini hayal etmesini ister sevdiğinden (Nigâr Hanım, 2015, s. 80-81). Bu şiirin ilhamı ise bir gurup vaktinde Nigâr Hanım'ın ikametgâhına yakın civarda, yüksek mevkideki metruk bir mezarlıkta gelir. Yanında ise oğullarından Münir vardır. Münir ağaç dalları ile oynarken onun masum ifadesini seyreden Nigâr Hanım'ı mevsimin letafeti de etkiler, hüznün bulaştığı bu manzarada yapraklar ve Münir'i seyretmek Nigâr Hanım'a garip bir his verir. Nigâr Hanım, gurup vaktinde bu kendinden geçiş hâlini ise şöyle anlatır:

“Bu hâl ile kendim dahî ne yaptığımı bilmeyerek beraber getirdiğim (Alfred de Musset)nin âsârından bir kitâbı açıp taklîb-i sahâif etmeğe başladım. Pek sevdiğim ve pek sevdiğim için tercüme edip de birinci (Efsûs)da neşr ettiğim (Tahattur Et) ismindeki neşidesi gözüme ilişdi, ve ondan istinsâh ederek o mevki-i hazînde âtideki şî’iri nazm ettim; son mısra’ını yazdığım esnâda yavrum avdeti teklif ediyordu etrafıma baktığımda ise güneş büsbütün nazarlardan gâib olmuşdu (Nigâr Hanım, 2015, s.79-80).

Nigâr Hanım’ın edebiyatında bazen bir nesne, küçük bir anı eserin konusu olabilir. Onun üslubundaki tarif, anlatma gücü betimleme gücüyle ilişkilidir. Pitoresk yani sözcüklerle görüntü çizme fikri hâkimdir. Manzara, görüntü fikrine hâkimiyeti ise resim bilgisi ile ilişkilendirilebilir. Dış âlemde gördüklerini birer dekor olarak değil de yaşamın bir parçası olarak değerlendirir. Pitoresk anlatım da onun üslubunu gerçekçi kılar. Kullandığı kelimeler, söyleyiş özelliklerinin klasik edebiyattan farklı olması da bunda etkilidir.

Sonuç

Nigâr Hanım, 1880-1890 yılları arasında devrin kültür hayatına damga vurmuş öncü bir kadın şairdir. Gerek o dönemdeki harem-selamlık uygulamasının dışında kadınlı-erkekli salı kabulleri gerekse entelektüel birikimi ile devrin ilgi odağı olmuştur. Kadının sosyal hayatta ve gazetelerde görüldüğü o dönemde tavrı, yaşayış biçimi, çok eşliliği kabul etmeyen tavrı ile farklı bir kadın imajının habercisidir. Eserlerine kalbinden kopan ahlarını, kederlerini, kendi benliğini koymuştur. Sentimentalist etkiyle marazi bir biçimde konularını ele almıştır. Eserlerinde türlerin iç içe geçtiği görülür. Anı-deneme-öykü türlerinin özelliklerini gösteren metinleri, kendisine yazılan mektupları ya da benzer metinleri bir araya getirerek yayımlar. Edebiyat bilgisinden başka müzik, dikiş, resim bilgisi tercüme yapabilecek derecede yabancı dillere hâkimiyeti onun şairliğini güçlendirmiştir. Batı edebiyatını, divan edebiyatını bilen Nigâr Hanım hakkında Nazan Bekiroğlu’nun hazırladığı doçentlik tezi Nigâr Hanım’ın yaşamının bütün çizgilerini ortaya koyan âdeta bir roman gibidir. Refika Altıkulaç’ın yayına hazırladığı Nigâr Hanım’ın bütün şiirleri de Nigâr Hanım’ın eserlerini bütün olarak görmeyi sağlar. Ancak hâlihazırda Nigâr Hanım’ın günlükleri hâlâ bütününüyle yayımlanmamıştır. Edebiyat tarihlerinde adından söz ettiren Nigâr Hanım, bugün bakıldığında öncü bir kadın şair olarak görülür. Öncülüğü kadın olarak eserlerini kurgulamasından gelir. Devrin kültür yıldızı, Cumhuriyet dönemine kadar Türk edebiyatının en önemli şairi olarak görülmesinin sebebi ise onun kendinden önceki şairlerden farklı olarak klasik edebiyat malzemesini ardında bırakarak içinden geldiği gibi duygularını serbest bir şekilde yazmasından kaynaklanır. Ölüm, mezarlık, vefasızlık, küçük bir nesne ya da bir anı onun eserlerini şekillendirir. Sentimentalizm, dönemin romantik duyusunun bir parçasıdır. Nigâr Hanım’da bu etki marazi bir hâl alır. Erken yaşta yapılan evlilik, biyolojik hastalıklar, yaşamın yükü bu hâlde etkili olur. Romantik etkiden gelen, resim duyarlığı da onun edebiyatının bir parçasıdır. Resim/fotoğraf alıp vermek Nigâr Hanım’ın özel yaşamının bir parçasıdır. Sözcüklerle resim çizme, tarif etme gücü de onun bu yaşam

algısıyla örtüşür. Şiirlerinde, nesirlerinde hüznün gölgesinde marazi bir duygusallıktan taşan canlı tablolar yaratmıştır. Bu tablolarda insanın yaşayabileceği hâller tasvir edilmiştir. Bazen bir annenin, sevgilinin, özlem duyan kederli insanın duyguları samimiyetle yansıtılmıştır. Tasvirlerdeki canlılık onun sözcüklerle resim çizebilen, resmi ihata eden güçte bir şair olduğunu gösterir. Pitoresk bir şehirde pitoresk bir yaşam süren şair, gerek kalemi gerekse özel yaşamındaki tutumu ile modern yaşamın habercisi olmuştur.

Kaynaklar

‘Abdüllâtif ‘Âlî (1308). İstanbul’dan (Ne Yanık Mâcerâ-yı Sevdâ). *Nilüfer*, S. 52, Bedr-i Cemaziye’l-âhir, s. 634.

Akalın, L. S. (1984). *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Varlık Yayınları.

Altıkulaç Demirdağ, R. (2015). Şair Nigâr Hanım’ın Eserlerinde Geleneksel Eğitim Anlayışı: ‘Anne Dili ve Eleştirisi. *International Journal of Languages’ Education and Teaching*, ISSN: 2198-4999, Mannheim-GERMANY, UDES, 2316-2324.

Ayhan, E. (1996). *Dip yazılar*. İstanbul: YKY.

Bayık, H. B. (2000). Cenab Şahabeddin’in *Servet-i Fünûn Dergisi*’nde Yayımlanmamış Makaleleri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, SBE, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Bekiroğlu, N. (1993). Şair Nigâr Hanım’ın hatıraları: ‘Âşiyân Günlüğü. (<http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/handle/11498/21694> E. T. 13.10.2018) (bkz. Taha Toros arşivi.)

Bekiroğlu, N. (2008). *Şâir Nigâr Hanım*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Çotuksöken, Y. (1992). *Dil ve Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Cem Yayınevi.

Demir, H. (2018). ‘Mezâr, Cânımı Âteşlere Eden İlkâ’ Nigâr Hanım’ın Eserlerinde Ölüm Teması. *Modern Dönemde Edebiyat, Eğitim, İktisat ve Mühendislik*, Ankara: Berikan Yayınevi, s.295-311.

Derdiyok, Ç. (2017). Nigâr Binti Osmân’ın *Safahât-i Kalb’i*. *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatında “Kadın” Sempozyumu Bildiriler Kitabı*: KIBATEK Yayınları, 4-6 Mayıs 2017, Amasya, s. 345-352.

Dirican, Gül. (1998). Yaşamak ve feracesiyle, şiir ve güfteleriyle, şöhreti ve yalnızlığıyla Şair Nigâr Hanım: Aman ya Rabbi neler çektim. *Hürriyet Pazar*, 25 Ekim, (Şair Nigâr Hanım kitabı için tanıtma): (<http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/handle/11498/9905> E. T. 13 Kasım 2018). (bkz. Taha Toros arşivi.)

- Eroğlu, Z. D. (2015). “Bir Günlük Usaresi: *Hayatımın Hikâyesi* ve Şair Nigâr Hanım”, *Hece* (Günlük Özel Sayısı), 222-223-224. sayı (Haziran-Temmuz-Ağustos), s.139-158.
- Es, H. F. (a?). Tanımadığımız Meşhurlar: Nigâr hanımın düğününde misafirleri şaşırta vaka. (arsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/handle/11498/21788 E. T. 12 Kasım 2018). (bkz. Taha Toros arşivi.)
- Es, H. F. (b?). Nigar Hanım’ın kocasına hitaben yazılmış şiirleri: Evin içinde yeni bir balayı havası esmeğe başlamıştı, resimler çektirdiler.(<http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/handle/11498/21789> E. T. 12 Kasım 2018). (bkz. Taha Toros arşivi.)
- İleri, S. (1989). Hatırsız Milli Kimlik. (<http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/handle/11498/9766> E. T. 18 Aralık 2018) (bkz. Taha Toros arşivi.)
- Kaplan, M. (1953). “Cenap Şehabettin'in Eserlerinde Pitoresk.” İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, cilt V, sayı 5, s. 15-31.
- Kaplan, M. (2004). *Tevfik Fikret Devir-Şahsiyet-Eser*. 7. bas., İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kösa, A. (2003). *Edebiyat-ı Umûmiye Mecmuası* İnceleme, Tahlilî Fihrist, Seçilmiş Metinler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, KTÜ, SBE.
- Kurtuluş, M. (2011). Osmanlı Şiirinin Modernleşme Sürecinde ‘Kadın’ın Doğuşu: Nigâr Hanım’ın Şiirlerinde Dişil Söylem Üretimi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, Türk Edebiyatı Bölümü.
- Necatigil, B. (2016). *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*. İstanbul: YKY.
- Nigâr Hanım (2015). (haz.: Refika Altıkulaç Demirdağ). *Nigâr Hanım Toplu Şiirleri*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- Nigâr Hanım (1910). Rüyâlarım da Vâlidem. *Şehbâl*, no.28, 1 Teşrin-i evvel 1326/14 Ekim 1910), s. 575.
- Nigâr Hanım (1917). Hanımeli. *Edebiyat-ı Umûmiye Mecmuası*, 1 Kânûn-ı evvel 1917/15 Sâfer 1336, numara 13-44, sene 2, 15 Sâfer 1336, 2.cilt, s. 292-293.
- Önertoy, O. (1978). *Nigâr Hanım ve Tesir-i Aşk*. Ankara: Tiyatro Araştırmaları Enst. (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/13/1160/13667.pdf> E. T. 7 Kasım 2018).
- Özdemir, E. (1996). *Edebiyat Bilgileri Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Özkırımlı, A. (1991). *Açıklamalı Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Altın Kitaplar.

Pitoresk: *Kubbealtı Lugatı*. (<http://www.lugatim.com/s/pitoresk> E. T. 12 Kasım 2018)
Romanesk: *Güncel Türkçe Sözlük*. TDK:
(http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5bca4e66262d00.86064101 E. T. 19 Ekim 2018).

Şemsettin Sâmî (1989). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Enderun Kitabevi.

Taha Toros (?). Bir Devrin Kültür Yıldızı: Şair Nigâr Hanım.
(<http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/handle/11498/21653> E.T. 8 Kasım 2018). (bkz. Taha Toros arşivi.)

Tarakçı, C. (1993). Cenab Şehabeddin (2 Nisan 1871-13 Şubat 1934). *İslâm Ansiklopedisi*, C. 7, s. 346-349.

Til, E. T. (?). Ahmet Rasim beyin Kitabevi gam, Nigâr hanımın Safahatı kalb Eserleri.
Taha Toros Arşivi. (<http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/handle/11498/15107> E. T. 8 Kasım 2018) (bkz. Taha Toros arşivi.)

Ünaydın, R. E. (?). (Yalınlaştıran: Şemsettin Kutlu). Nigâr Hanım Diyor ki...
(<http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/handle/11498/9660> E. T. 8 Kasım 2018) (bkz. Taha Toros arşivi.)

Ek 1:

Hanımeli

Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fe'ûlün

Bir nev-resîde tıfl-ı perîşân hayâl iken
Atmıştı tâli'im beni bîgâne bir yere...
Bîgâne lâkin öyle müşa'sa' ki, hâtra
İhyâ eder, unutmayı 'azm eylesem de ben
Her zerresinde servet ü sâmân u ihtişâm,
Her neşvesinde zehr-i merâret'di âşikâr,
Zâhir gibiydi her neye baksam bir iğbirâr
Rûhum esîr-i gurbet idi zâr u hâk-sâr
Te'lif-i beyne bîhûde ettim ben ihtimâm!

***

Bir gün bahârı geldi o devr-i sabâvetin,
Bosfor gibi Haliç'e de hâkim hadîkalar,
Yek-ser tezehhür eyledi mükerrerem hadîkalar,
Bir bî-nihâye meşheri oldu tarâvetin,
Revzenleri muhât idi hep hacle-gâhımın
Agsân-ı pür-şemîm-i tarâvet-nisâr ile,
Akşam olunca her tarafa intişâr ile,
Ta'tır ederdî dâiremi 'itr-i yâr ile;
Yâriydi o şükûfe dil-i gam-penâhımın!

***

Bir şemmesiyle rûhumu mest eyleyen çiçek,
Nâzende bir "hanımeli" nâzik-nihâl idi;
Pür-'itr u pür-hayâl ü füsûniştîmâl idi;
Bir şemme ki revâyah-i cennete müşterek..
'Âlemde sen sabâvetimin, 'unfuvânımın,
En sevgili şükûfesi hem gam-güsârisin,
Ezhârın en necîbi ve sevdâ-medârısın
Yalnız geçen şu 'ömr-i harâbın nigârısın,
Nermîn-i enîsi rûh-ı melâl-iktirânımın!

***

Kâşâne-i elemde ne gördümse gâm-medâr,
Hâtr-şikendi her ne işittimse dâi'ma,
Yâdiyle sızlamakta dil-i rikkât-i âzmâ,
Hâlâ bugün o silsile-i gamla zâr zâr..
Sensin yegâne hâtra-i lutfu haclemin!

Nisyâna uğrasın o vukûâ't-ı kâhire,
Hep hâtrât-ı mâziye, ekdâr-ı sâire,
Ancak seni muhâfaza etsin şu hâtıra..
Kânûn-ı tesliyet-geri sendin mecellemin!

***

Ezmân teâ'kup eyleyerek hangi meskene
Gittimse taht-ı revzenine hâb-gâhımın
Gars etdirirdi zehre-i sevdâ-penâhımın
Sür'atle başka bir kökünü mâderim yine..
Taktîs-i yâd-ı hürmetine mihrîbânımın!
Kabrinde ben de mâderimin yattığım zamân,
Gars eylesin mezârıma Allah için amân,
Bir dest-i 'âtîfet seni ey nâzenin fidân,
Sen rûh u fikri ol ebedî âşiyânımın!

Nigâr Binti 'Osmân, Rumelihisârı: 14 Ağustos 1917
Edebiyât-ı Umûmîye Mecmuası, 1 Kânûn-ı evvel 1917, numara 13-44, sene 2, 15 Sâfer
1336, 2.cilt.

Ek 2:
Rüyâlarımda Vâlidem

Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
(Fâ'ilâtün) (fa'lün)
Ne zaman gamla çırpınan rûhum
Gecelerce harâb olup kalsa,
Ne zamân kalb-i zâr ü mecrûhum
Ka'r-ı nâyâb-ı mihnete dalsa,
Ne zamân büsbütün garîb ü elîm
Olsa biçârelikle kalb-i yetîm
O zaman sen girip de rüyâma
Görünürsün bana rakîk ü hazîn,
Rüyetin hurda-hâş eder lâkin
Fikrimi, kalbimi, hüviyyetimi
Ve perîşân uyandığım geceler
İhtilâcât içinde zâr u harâb
Sorarım tâli'-i siyeh-fâma:

“Ne için böyle ye's ü mihnetim
Ediyorsun benim – diye– tecdîd?”
Çünkü bir kerrecik ölür insân,
‘Ömre bir def’ada gelir pâyan
Çünkü bir def’ada biter ümmîd,
Çünkü bir def’ada o şu‘le söner.
Sense ey vâlidem, hazîn, bî-tâb,
Âh! Kaç kerreler ölüp gittin,
Gamlı rüyâlarımda kaç kere
Beni giryân u derd-nâk ettin!
Yüređim parçalandı, şimdi yere...

Şehbâl, no.28, 1 Teşrîn-i evvel 1326 (14 Ekim 1910), s.575.

NİGÂR HANIM'IN “FERYÂD” ADLI GAZELİNE YAZILAN NAZİRELER

Hiclâl DEMİR¹

ÖZ

Nazirecilik, Klasik Türk edebiyatının ilk dönemlerinden itibaren görülen bir gelenektir. Şairler, beğendikleri bir şiirle aynı vezin, kafiye/redif ve edada şiir söyleyerek bazen daha iyisini yazma iddialarını ortaya koymuşlar, bazen üstad şairlere olan beğenilerini göstermişler, bazen de nazirenin hazır kalıplarından yararlanmışlardır. Nazire geleneği, Tanzimatla başlayan yenileşme döneminde de devam etmiş, Encümen-i Şuara şairleri, Klasik edebiyatın üstad şairlerine nazireler yazmayı sürdürmüşlerdir. Çok yönlü bir eğitim alarak Doğu ve Batı kültürlerine hâkim olan ve küçük yaştan itibaren şiir yazan Nigâr Hanım'ın ilk şiir kitabı *Efsûs* 1887'de yayımlanınca Hayret Efendi, kitaba yönelik takdirlerini içeren iki yazı yazar. Bu yazıların ilkinde *Efsûs*'ta yer alan “Feryâd” adlı gazele de yer vermiştir. Övgü dolu bu yazılardan sonra Nigâr Hanım'ın gazellerine özellikle de “Feryâd”a çok sayıda nazire yazılarak gazeteye gönderilir. Bu çalışmada, *Saadet* gazetesinde 1303 yılı içinde yayımlanan Nüzhet, Mehmed Esad, Muzaffer, N. Cevâd, Hıfzî, İsmail Safâ ve Muallim Feyzî'ye ait bu nazirelerin yazı çevrimi yapılmış ve nazireler Klasik Türk edebiyatındaki nazirecilik geleneği bağlamında değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Nigâr Hanım, *Efsûs*, “Feryâd”, *Saadet* gazetesi, nazire

THE NAZİRES WRITTEN FOR THE POETESS NİGÂR HANIM'S GAZELLE OF “FERYÂD”

ABSTRACT

Nazire is a tradition (based on imitating poems) seen in the early period of Classical Turkish literature. In the renewal period also, which began with Tanzimat, nazire tradition continued and the poets of Encümen-i Şuara has lasted writing nazires to Classical literature master poets. The first poetry book of Nigâr Hanım, who has a versatile education and who has a command of East and Western cultures and wrote poems from a young age; when *Efsûs* is published in 1887, Hayret Efendi writes two articles about his appreciation about her book. In the first of these writings, he has also given place to the gazelle named “Feryâd (Scream)” which is in *Efsûs*. After these glorious writings, the writings about Nigâr Hanım's gazelles were sent to the newspaper, especially to gazelle named “Feryâd”, with a large number of nazires. In this study, these nazires belonging to Nüzhet, Mehmed Esad, Muzaffer, N. Cevâd, Hıfzî, İsmail Safâ and Muallim Feyzî, which were published in *Saadet* newspaper in 1303 and the nazires were evaluated in the context of the tradition of nazire in Classical Turkish Literature.

Keywords: Nigâr Hanım, *Efsûs*, “Feryâd”, *Saadet* newspaper, nazire

Giriş

Nigâr Hanım (1862-1918); kitapları, gazete yazıları ve entelektüel kişiliğiyle 19. asır Türk edebiyatının önemli simalarındandır. Babası 1848 Macar İhtilali sırasında Osmanlı Devleti'ne sığınıp ihtida eden Macar Osman Paşa'dır. Yüzbaşı olarak Osmanlı Ordusuna dâhil olmuş zaman içinde yükselerek “Paşa” unvanını almıştır. Uzun bir süre orduda

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Hitit Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
hiclaldemir@hitit.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9508-7879.

Received/Geliş: 19/12/2018 Accepted/Kabul: 15/04/2019, Conceptual Article/Kavramsal Makale

Cite as/Alıntı: Demir, H. (2020), “Nigâr Hanım'ın “Feryâd” Adlı Gazeline Yazılan Nazireler”, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, cilt 29, sayı 2, s.73-83.

görev aldıktan sonra Mekteb-i Harbiyede Fransızca ve Almanca muallimliği yapmıştır. Annesi Emine Rifati Hanım, Keçecizade Fuat Paşa'nın mühürdarı Nuri Bey'in kızıdır.

Yaradılıştan gelen şairlik tabiatını Doğu ve Batı edebiyatından yaptığı okumalarla besleyen Nigâr Hanım, yaşadığı devrin de etkisiyle eski ile yeniye harmanlamıştır. Annesinden aldığı söylediği şairlik zevkinin temelinde Klasik edebiyat vardır. Ruşen Eşref'e verdiği mülakatta bunu şöyle dile getirir: “Diyebilirim ki ilk şairlik zevkini annemden almışım; çünkü annem, efendim, gayet çok şiir okurdu. Zavallı hasta olduğu zaman daima beytler okurdu” (Ünaydın, 1972, s. 22). Kendisinin de eski divanları okuduğunu belirtir ve Leyla Hanım, Şeref Hanım ve Esat Muhlis Paşa'nın adlarını özellikle anar (23-24). Nigâr Hanım, bildiği yabancı diller sayesinde Batı edebiyatını, özellikle Fransız edebiyatını yakından izlemiş, edebî birikimini Türk edebiyatı kadar Batı edebiyatını da okuyarak oluşturmuştur: “Hep eski divanları okurdum; daha doğrusu elimin altına ne geçerse okurdum. Bu benim âdetimdir. Bir taraftan da Hugo, Musset, Lamartine... Eskiler arasında beni en çok Fuzulî duygulandırır. Fuzulî, Fuzulî; hâlâ da bugün de Fuzulî... Ve Nedim. (...) Şeyh Galib'i de çok sevdim” (23). Daha sonra bu ilhamlarını yazı hâline getirdiğini belirten Nigâr Hanım, yazıp biriktirdiği eserlerini babasının teşviki ile kitap hâline getirir ve böylece ilk kitabı *Efsûs* yayımlanır (1887). Ardından diğer şiir kitapları *Efsûs (II. Kısım)* (1890), *Nirân* (1896), *Aks-i Sedâ* (1899) ve *Elhân-ı Vatan* (1916) yayımlanır. Fuat Köprülü 1924'te basılan bir yazısında “Eserlerinin kemmiyeti, bir kadın kalbinden koptuğunu gösteren samimiliği, geniş şöhreti ile” Nigâr Hanım'ın o zamana kadar yetişen kadın şairlerin en büyüğü olduğunu söyler (Köprülü'den aktaran Ay, 1934, s. 61).

“Basılan ilk kadın şiir kitabı” olan *Efsûs*'ta şair, içerik olarak yer yer Tanzimat edebiyatı etkisiyle şiirler yazsa da Klasik edebiyattan tamamen uzaklaşmamıştır. Kitapta yer alan “Feryâd” adlı gazel, devrinde çok meşhur olmuş ve bu gazele yazılan pek çok nazire *Saadet* gazetesinde yayımlanmıştır. Bu çalışmada, “Feryâd” a yazılan nazirelerin yazı çevrimi yapılacak ve bu nazireler, Klasik şiirimizdeki nazirecilik geleneği bağlamında değerlendirilecektir.

***Efsûs* ve “Feryâd”ın Şöhreti**

Efsûs'un ilk baskısı 1887 yılında yapılmıştır. Eserin başında, Allah'a hamd, Peygamber övgüsü ve devrin padişahına övgülerin yer aldığı “Tahmîd”, “Tasliye” ve “Takkîs” başlıklı üç kısa yazı vardır. Daha sonra 16 manzum, 5 mensur eser yer alır. *Efsûs*, bazı şiir ve düz yazıların ilavesiyle 1891'de ikinci kez basılmıştır.

Genel olarak bakıldığında *Efsûs*'ta eski ve yeni tarz şiirlerin bir arada olduğu görülür. “Münâcât”, “Na't” ve “Medhiye”, “Feryâd”, “Bir Gazel”, “Bir Şarkı” başlıklı şiirlerinde biçim ve içerik olarak Divan edebiyatı etkisi devam etmektedir.

Nigâr Hanım'ın *Efsûs*'ta yer alan ve yayımlandığı dönemde çok ilgi çeken “Feryâd” başlıklı gazeli şöyledir:

Feryâd²

Feryâd ki feryâdîma imdâd edecek yok
Efsûs ki gamdan beni âzâd edecek yok

² *Saadet*, 29 Teşrinisani 1303 (11 Aralık 1887).

Te'sîr-i muhabbetle yıkılmış güzel ammâ
Virâne dili bir daha âbâd edecek yok
Kes varsa a'lâkan bana ey tâli'-i dünüm
Sen var iken 'âlemde beni yâd edecek yok
Hakkıyla bilir zâr gönül hâlet-i 'aşkı
Mâhirdir o fende anı üstâd edecek yok
Yâ Rab ne için zâr Nigârı şu cihânda
Nâ-şâd edecek çoksa da bir şâd edecek yok

Beş beyitten oluşan gazel, aruzun *mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün* kalıbıyla yazılmıştır. Şekil olarak -başlık dışında- Klasik şiirin özelliklerini taşıyan "Feryâd"; gönlü kırık, mutsuz bir kadının kaderinden ve kimsesizliğinden şikâyetini dile getirir. Hayal zenginliğinden ziyade samimiyetiyle insanın içine işleyen bu gazel, devrinde çok beğenilmiş ve *Saadet* gazetesinde bu gazele yedi nazire yazılmıştır.³

Klasik edebiyatın son demlerinin yaşandığı bu dönemde, bir gazele gazete sütunlarında bu kadar nazire yazılmasının sebebi nedir? Bu soruyu yanıtlayabilmek için öncelikle *Saadet* gazetesinden ve bu gazetenin "Kısm-ı Edebî" başlıklı bölümünden söz etmek gerekir.

Saadet gazetesi, İstanbul'da günlük olarak yayımlanan ve yöneticiliğini Mehmed Nuri'nin yaptığı dört sayfalık bir gazetedir. İlk sayısı 15 Kânunusani 1885'te çıkar. 6 Kânunuevvel 1896'ya kadar kesintisiz devam eder. Yaklaşık beş yıllık bir aradan sonra yine Mehmed Nuri'nin yönetiminde 29 Eylül 1900'den 13 Teşrinievvvel 1901'e kadar yayın hayatına devam eder (Aydın, 1999, s. 25). Gazetede başlangıçta fenni ve edebî konular dağıtık olarak yer alırken 34. nüshadan itibaren "Kısm-ı Fenni" ve 277. nüshadan itibaren "Kısm-ı Edebî" sütunları açılmıştır. Daha önce belirgin bir yazar kadrosu olmayan *Saadet*'e Muallim Naci'nin gelmesiyle gazetenin yazar kadrosu oluşmuş ve edebî verimlerin sayısı artmıştır (28-31). Muallim Naci 8 Kânunuevvel 1887'de gazeteden ayrılmış, onun yerine edebiyat sütunlarını Hayret Efendi idare etmeye başlamıştır (32).

Hayret Efendi *Saadet* gazetesinin edebî kısmını yönetmeye başladıktan sonra Nigâr Hanım'ın *Efsûs* adlı kitabı ile ilgili takdirlerini dile getiren bir yazı yazar ve eseri son derece müessir bulduğunu belirtir: "Hem fevkalâde mü'essir. Bir eser ki bu kadar mü'essir ola." Ve şöyle devam eder: "Her kelimesini okudukca içimizden efsûs kelimesinin ma'nâsını duyardık."⁴ Yazısında, Nigâr Hanım'ın *Efsûs*'a 'ön söz' mahiyetinde yazdığı "Arz-ı mâfi'z-zamîr"e ve "Feryâd" adlı gazeline yer veren Hayret Efendi, iki gün sonra "Yine *Efsûs*" başlıklı bir yazı daha yazar.⁵ Bu yazılar, devrin edebiyatçılarının ilgisini çeker ve "Feryâd" başta olmak üzere Nigâr Hanım'ın şiirlerine nazireler yazılır (Bekiroğlu, 2011, s. 272).

Klasik edebiyatın ilk dönemlerinden itibaren görülen nazire geleneği, şairlerin yetişmelerinde önemli bir rol oynamıştır. Model alınan şiirle aynı vezin, kafiye ve edada şiir söylemek olarak tanımlanabilecek olan nazire, edebiyat dünyasına da bir hareketlilik

³ Nazan Bekiroğlu, *Şâir Nigâr Hanım* (Timaş Yayınları, İstanbul, 2008) adlı kitabında bu yedi nazireyi kimlerin yazdığını ve nazirelerin *Saadet* gazetesinin hangi sayısında yayımlandığını belirtmiştir (bkz. s. 272).

⁴ "Efsûs", *Saadet*, 29 Teşrinisani 1303 (11 Aralık 1887).

⁵ "Yine Efsûs", *Saadet*, 1 Kânunuevvel 1303 (13 Aralık 1887).

getirmiş, devrin şairlerinin en güzel nazireyi yazmak için gayret sarf etmesini sağlamıştır. M. Fatih Köksal, Klasik şiirdeki nazire geleneği üzerine yaptığı kapsamlı çalışmasında şairleri nazire yazmaya iten sebepleri belli başlıklarda toplamıştır. Bunlar; zemin şiiri geçme arzusu, meydan okumalara cevap verme ihtiyacı, üstad şairleri izlemek, dostluk nişanesi olarak nazireleşmek, genç şairleri teşvik ve nazirenin sağladığı imkânlardır (Köksal, 2018, s. 112-122). Şairler, daha iyisini ortaya koyabilmek düşüncesiyle bazen çağdaş bazen de yüzyıllar önce yaşamış üstad şairlerin şiirlerine nazireler yazmış, böylece kendi sınırlarını zorlarken geçmişle de bağ kurmuşlardır.

Nazire geleneği, Tanzimatla başlayan Batılılaşma sürecinde de varlığını sürdürmüştür. Bu dönemde kendisine yöneltilen ağır eleştirilere rağmen Klasik edebiyat bir anda sona ermemiş, Encümen-i Şuara şairlerinin şiirleriyle ve gazetelerde zaman zaman yayımlanan eski tarz şiirlerle sesini duyurmaya çalışmıştır. Nitekim “Feryâd”ın *Saadet*’te yayımlanmasından sonra nazireler art arda gelir. Nazan Bekiroğlu bu nazireleri tespit etmiştir. “Feryâd” a nazire yazan şairler şunlardır: Mehmet Esad, Muzaffer, N. Cevâd, Hıfzî, İsmail Safâ ve Muallim Feyzî. Ayrıca “Feryâd”ı Böyle Tahmîs Ediyorlar” başlığıyla imzasız bir de tahmîs yayımlanmıştır (Bekiroğlu, 2011, s. 272).

Saadet’te yayımlanan ilk nazire “Feryâd’a Nazîre” başlığını taşır. Nazan Bekiroğlu bu nazirenin Mehmed Esad’a ait olduğunu söyler.⁶ Ancak bundan sonraki nazireyi yazan Mehmed Esad, şiirine dair yaptığı açıklamada, bu nazireye nazire yazdığını belirtmiştir. Mehmed Esad’ın naziresinin başlığının “Feryâd’a İkinci Nazîre” olması bu nazirenin de ona ait olduğunu düşündürmüştür olmalıdır. Mahlas beytinde “Nüzhet” isminin geçmesi nedeniyle bu nazirenin Nüzhet’e ait olduğu tahmin edilmektedir. Şair, gazete yönetimine gönderdiği mektupta, “Feryâd” başlığıyla *Saadet*’te gördüğü eşsiz şiire pek parlak olmayan bir nazire yazdığını söyler. Bunun sebebi de “Feryâd”ın bütün parlak manaları kendinde toplamasıdır:

Cerîde-i ferîdelerinde (Feryâd) ser-levhasıyla gördüğüm bir eser-i bî-nazîri ‘âciz melekemle berâber tanzîre çabalayıp birkaç perîşân beyt yazarak takdîm eyledim. Gerçi nazîresi (Feryâd) gibi parlak degildir. Bunun sebebi de (Feryâd)’ın o zemînde ne kadar rengîn ve parlak elfâz u ma‘ânî var ise cem’ olunarak tanzîm edilmiş olmasıdır. (*Saadet*, 5 Kânunuevvel 1303)

Nüzhet’in olduğu düşünülen nazire şöyledir:

“Feryâd” a Nazîre⁷

Hicrân demidir zâr-ı dili şâd edecek yok
Efsûs ki gamdan beni âzâd edecek yok
Bir kalb-i hazîn ‘âlemi ma’mûr eder ancak
Sad hayf o virâneyi âbâd edecek yok
Vâkıf benim ol sırrı su’âl etme hezâra
Âh-ı seherî nâleyi îcâd edecek yok

⁶ Nazan Bekiroğlu, *Şair Nigâr Hanım*, s. 272.

⁷ *Saadet*, 5 Kânunuevvel 1303 (17 Aralık 1887).

Mahv etdi o meh cevri ile ümîd-i visâlin
Hülyâ ile şimden gerü feryâd edecek yok
Nüzhet ana giryân-ı dem-â-dem ki olursa
Ye's ile o bî-çârecigi yâd edecek yok

Bu nazireden sonra *Saadet*'te “Feryâd’a İkinci Nazîre” başlığıyla Mehmet Esad’ın naziresi yayımlanmıştır. M. Esad, 7 Kânunuevvel 1303’te (19 Aralık 1887) yayımlanan mektubunda nazireyi yazma sebebini de açıklamıştır. Bu açıklamada, bir zamanlar öğrencisi olduğu Hayret Efendi’nin *Saadet*’in Kısım-ı Edebî’sine nezaret ettiğini işittiğinden beri tahsilinin semeresini gösterme mecburiyeti hissettiğini belirtir ve daha önce yayımlanan “Feryâd’a Nazîre”ye nazire yazdığını söyler: “Cum’a ertesi günkü nüshada münderic olan (Feryâda Nazîre) ‘unvânlı gazele nazîre olmak üzere inşâd etdiğim gazeli işte şu fikr-i terakkî-cüy-âneye binâen leffen takdîme mücâseret etdim.”⁸ Bu nazire şöyledir:

“Feryâd”a İkinci Nazîre

Gül-bâng-ı figân-ı dile imdâd edecek yok
Bu kişver-i mihnetde beni şâd edecek yok
Ur tîşe-i gaddârımı ey çarh-ı sitemkâr
Feryâda tüvân kalmadı feryâd edecek yok
Ben meykede-i ‘aşkda ser-mest-i belâyım
Bu hâlet-i dil-sûzdan âzâd edecek yok
Tutdumsa da düşmede yine tîşe-i ‘aşkı
Bildim beni kim dehrde Ferhâd edecek yok
Püf-kerde olan şem’a-i ümîdimi **Es’ad**
Efsûs bu gam-hânede îkâd edecek yok

“Feryâd”a yazılan bir diğer nazire, “Muzaffer” imzasıyla yayımlanmıştır:

“Feryâd”a Nazîre⁹

Eyvâh ki âhım kadar îrâd edecek yok
Masrafına ‘aşkımda benim dâd edecek yok
Âh olmasa bu sarsar-ı hasret bilirim ki
Hiç başka gönül bâğımı berbâd edecek yok
Kanmazsa eger hüzn-i dile mahkeme-i ‘aşk
Bu hâl-i melâlim gibi işhâd edecek yok
Kim görse benim âyet-i ‘aşkımda eder îmân
Lâkin o bütün gönlünü irşâd edecek yok
Zencîr-i gamın oldu mukayyed dil esîri
Tenşit ile mutlak anı âzâd edecek yok

Şair, gazetenin bu sayısında “Feryâd” ile birlikte Nigâr Hanım’ın bir gazeline daha nazire yazmıştır. Bu iki nazirenin sonuna *Saadet* başlığı altında Hayret Efendi yorum

⁸ *Saadet*, 7 Kânunuevvel 1303 (19 Aralık 1887). Bu ifadede de bu nazirenin şairin ilk naziresi olduğu anlamı çıkmaktadır. Daha önce yayımlanan nazireye nazire yazdığını belirtmiştir.

⁹ *Saadet*, 10 Kânunuevvel 1303 (22 Aralık 1887).

yapmış, Nigâr Hanım'ın yaradılışının güzelliğine delalet eden bu iki nazireye benzer nazireler yazmak istediğini belirtmiştir: “Nâzıma-i mûmâ-ileyhânın cevdet-i tab'ına delâlet eden şu iki nazîrenin emsâl ü nazâ'irine dahi zafer-yâb olmak isteriz.”

N. Cevâd'in “Nazîre” başlıklı gazeli, 16 Kânunuevvel 1303'te (28 Aralık 1887) yayımlanmıştır. 12 beyitten oluşan nazire, diğer nazireler içinde en uzun olanıdır. “Feryâd”ın beş beyit olduğu düşünülürse ona yazılan nazirenin bu kadar uzun olması, şaire verdiği ilhamla ilişkilendirilebilir.

Nazîre¹⁰

Feryâd ki ‘aşk ehline bir dâd edecek yok
Efsûs ki sevdâda anı yâd edecek yok
    Bir secde-i tâ'atle o şîrîn-lebe mürsel
    Peyk-i dil esîr oldu da âzâd edecek yok
Derdâ meger ol râhda her şebnem-i didâr
Sad-mevc-i şerer-bâr imiş imdâd edecek yok
    Ey ‘aşk bu ifrât ile bî-tâb-ı ten etdin
    Feryâd ki şimden geri feryâd edecek yok
Ey şîr-i sevdâ gönül ey mûcib-i feryâd
Feryâd ki feryâdımı is'âd edecek yok
    Bir cild oluyor terceme-i nutk-ı hayâlim
    Bezminde o yârin anı îrâd edecek yok
Şeb-tâ-be-seher ‘aşkda pervâne-misâlim
Şem'-i emeli hayf ki îkâd edecek yok
    Ey subh-edâ bâd ile imdâda şitâb et
    Berbâd olan ahvâlimi berbâd edecek yok
Tugyân ile gabrâ-i ciger-rîz-i süveydâ
Virân ede gitdi tenim âbâd edecek yok
    Derdim ise gabrâ-i firâk içre hüveydâ
    Dermânına eczâ fakat i'dâd edecek yok
Me'mûl müdür dâd o bî-dâdda heyhât
Dâd etmege ol zâlîmi irşâd edecek yok
    Bîhûde Cevâd isteme feryâddan imdâd
    Cânânını feryâdına münkâd edecek yok

“Feryâd”a yazılan diğer bir nazire Hıfzî'ye aittir. Beş beyitten oluşan bu nazire 23 Kânunuevvel 1303'te (4 Ocak 1888) yayımlanmıştır.

Gazel¹¹

Feryâd ki efgânıma bir dâd edecek yok
Heyhât ki mahzûn dilimi şâd edecek yok
    Şâd olmagı arzû ediyorsun gönül ammâ
    Hayfâ ki cihânda seni bir şâd edecek yok
Baksın şu benim hâlîme ister ise şâhid

¹⁰ Saadet, 16 Kânunuevvel 1303 (28 Aralık 1887).

¹¹ Saadet, 23 Kânunuevvel 1303 (4 Ocak 1888).

Hâlim gibi ‘âşıklığı işhâd edecek yok
Lutf eyler idi bilse eger derdimi ol şüh
Derdâ ki o dildârı da irşâd edecek yok
Yâr etmede agyâr ile ülfet yine **Hifzî**
Yan derdine sen derdine dermân edecek yok

Şiirin altında *Saadet* başlığıyla yapılan eleştiride, son mısradaki kafiye hatasına ve üçüncü beytin ikinci mısraındaki söyleyiş kusuruna dikkat çekilir: “ ‘Dermân’ı ‘dâd’a kâfiye ‘add etmege imkân olmadığı bedihîdir. Bir de hâl ‘aşkı mı işhâd edecek, yoksa aşka mı şehâdet edecek?’”

İsmail Safâ’nın yazdığı nazire “Bizim İsmail Safâ Efendinindir” sunumuyla verilmiştir:

Nigâr Hanım’ın Bir Gazeline Nazîre¹²
Bak! Böyle yanık bir gazel inşâd edecek yok
Mihnet-zede gönlüm gibi feryâd edecek yok
Vardır bana imdâd edecek var o da sensin
Yokdur bilirim başka bir imdâd edecek yok
Kendi kulunu başkası âzâd edemez yâ
Sen etmez isen bendeni âzâd edecek yok
Ben ağlıyorum sızlıyorum işte kederden
Handân edecek yok beni dil-şâd edecek yok
Ben derdimi saydım hele Yâ-Rabbî leke’l-hamd
Sandım ki benim derdimi ta’dâd edecek yok
Kalbim yıkılınca ararım zât-ı Halîlî
Bir Ka’beyi andan güzel âbâd edecek yok
Başdan çıkarır âdemi erbâb-ı dalâlet
Zâhid dimesin fikrimi ifsâd edecek yok
Vâ’iz! Bu sözün işte kerâmet gibi bir şey
Bak derde kerâmet sana isnâd edecek yok
Üstâdımı da kendine şâkird edecek var
Şâkirdini de kendine üstâd edecek yok
Bir şey’i tutar var iken i’dâm eder insân
Yâ Rab! Yok iken bir çöpü icâd edecek yok
..... (**Safâ!**) dogduguma nâdim olurum
Bilsem ki ölürsem de beni yâd edecek yok

Muallim Feyzî’nin “Gazel” başlığıyla yayımlanan naziresi şu şekilde sunulmuştur: Şâ’ir-i bedâyi’-âzmâ Mu’allim Feyzî Efendi Hazretlerinin mahsül-i tab’-ı feyyâzî olan bir gazel-i belîgi¹³:

Dil-haste-i ‘aşkım beni dil-şâd edecek yok
Dil-şâd edecek nerde kalır yâd edecek yok
İ’mârına herkes koşuyor köhne cihânın

¹² *Saadet*, 18 Şubat 1303 (1 Mart 1888).

¹³ *Saadet*, 22 Şubat 1303 (5 Mart 1888).

Ammâ ne ‘aceb bir gönül âbâd edecek yok
Bin âlet-i i‘dâm oluyor dem-be-dem icâd
Bir âlet-i ihyâ neden icâd edecek yok
Her gûşede bir mürşid-i gümrâh var ammâ
Hak meslege bir sâliki irşâd edecek yok
Sûfiler için oldu cihân hân-kah-ı âbâd
‘Aşk ehline bir meykede bünyâd edecek yok
Paşa-yı Münifin kalemi olmasa derdim
Hâmem gibi rengin gazel inşâd edecek yok

Saadet gazetesinde “Feryâd”a, “Feryâd’ı Böyle Tahmîs Ediyorlar” başlığıyla imzasız bir de tahmîs yayımlanmıştır.¹⁴ (Bkz. EK). Nigâr Hanım’ın gazelinin ve ona yazılan nazirelerin özelliklerini şöyle tablolaştırabiliriz:

Şairi	Başlığı	Nazım şekli	Beyit sayısı	Basıldığı Tarih
Nigâr Hanım	Feryâd (zemin şiir)	gazel	5	29 Temmuz 1303 (10 Ağustos 1887) -Efsûs’un içinde-
Nüzhet	“Feryâd”a Nazîre	gazel	5	5 Kânunuevvel 1303 (17 Aralık 1887)
Mehmed Esad	“Feryâd”a İkinci Nazîre	gazel	5	7 Kânunuevvel 1303 (19 Aralık 1887)
Muzaffer	“Feryâd”a Nazîre	gazel	5	10 Kânunuevvel 1303 (22 Aralık 1887)
N. Cevâd	Nazîre	gazel	12	16 Kânunuevvel 1303 (28 Aralık 1887)
Hıfzî	Gazel	gazel	5	23 Kânunuevvel 1303 (4 Ocak 1888)
İsmail Safâ	Nigâr Hanım’ın Bir Gazeline Nazîre	gazel	11	18 Şubat 1303 (1 Mart 1888)
Muallim Feyzî	-----	gazel	6	22 Şubat 1303 (5 Mart 1888)

Nazire geleneğinde; zemin (model) şiirle nazire arasında vezin birliği, kafiye/redif birliği ve söyleyiş, anlam ve hayal benzerliğinin olması hususlarında fikir birliği vardır (Köksal, 2018, s. 37). Nigâr Hanım’ın zemin şiiri *mef’ûlü mefâ’îlü mefâ’îlü fe’ûlün* vezniyle yazılmıştır. Nazire olarak yazılan gazellerin de aynı vezinle yazıldığı görülmektedir. Kafiye ve redif hususunda da şairler, model şiire bağlı kalmışlardır. Şekil olarak üzerinde durulması gereken bir husus da beyit sayılarıdır. Zemin şiir olan “Feryâd” 5 beyitlik bir gazeldir. Ona yazılan nazirelere bakıldığında 7 şiirin 4’ü, zemin şiir gibi 5

¹⁴ *Saadet*, 14 Kânunusani 1303 (26 Ocak 1888).

beyitten oluşur. Bir nazire, 6 beyittir. İsmail Safâ'nın naziresi 11, N. Cevâd'ın naziresi ise 12 beyittir. Nazirelerin, zemin şiirin beyit sayısının üzerine çıkmalarını, şairlerin hüner gösterme ve zemin şiiri geçme arzusuna bağlamak mümkündür. Ayrıca zemin şiirin, nazire yazan şaire verdiği ilhamın zenginliğinden de söz edilebilir.

Nigâr Hanım'ın gazeli ile ona yazılan nazireler, söyleyiş ve hayal bakımından karşılaştırıldığında genel olarak bir benzerlik söz konusudur. Zemin şiirdeki hayallerin nazirelerde de benzer kelimelerle ifade edildiği görülür. Ancak İsmail Safâ ve N. Cevâd'ın daha uzun yazmaları yeni hayaller bulmalarını zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda bir karşılaştırma için, zemin şiir ile nazirelerin matla beyitleri incelendiğinde söz varlığı ve hayal bakımından benzerlikler dikkat çeker:

Nigâr Hanım	Feryâd ki feryâdîma imdâd edecek yok Efsûs ki gamdan beni âzâd edecek yok
Nüzhet	Hicrân demidir zâr-ı dili şâd edecek yok Efsûs ki gamdan beni âzâd edecek yok
Mehmed Esad	Gül-bâng-ı figân-ı dile imdâd edecek yok Bu kişver-i mihnetde beni şâd edecek yok
Muzaffer	Eyvâh ki âhım kadar îrâd edecek yok Masrafına 'aşkımda benim dâd edecek yok
N. Cevâd	Feryâd ki 'aşk ehline bir dâd edecek yok Efsûs ki sevdâda anı yâd edecek yok
Hıfzî	Feryâd ki efgânıma bir dâd edecek yok Heyhât ki mahzûn dilimi şâd edecek yok
İsmail Safâ	Bak! Böyle yanık bir gazel inşâd edecek yok Mihnet-zede gönlüm gibi feryâd edecek yok
Muallim Feyzî	Dil-haste-i 'aşkım beni dil-şâd edecek yok Dil-şâd edecek nerde kalır yâd edecek yok

Sonuç

Nigâr Hanım'ın ilk kitabı olan *Efsûs*, 1887'de yayımlanmış ve samimiyeti ile edebiyat çevrelerinin dikkatini çekmiştir. *Saadet* gazetesinin edebiyat sütunlarını idare eden Hayret Efendi, *Efsûs* için övgü dolu iki yazı yazmış, bu eserde yer alan "Feryâd" adlı gazeli alıntılanmıştır. Gazel, kısa sürede ilgi çekmiş ve Klasik edebiyat zevkiyle yetişmiş şairlerin "Feryâd"a yazdıkları yedi nazire birkaç ay içinde *Saadet* gazetesinde art arda yayımlanmıştır. Klasik edebiyatın son demlerini yaşadığı bu dönemde, bir gazele bu kadar nazire yazılmasında *Saadet* gazetesinde Muallim Naci ile başlayan sürecin etkisi olmuştur.

Nigâr Hanım, adı gibi bir feryat çığlığı olan gazelinde; kaderden şikâyet, mutsuzluk ve yalnızlık temalarını son derece samimi bir şekilde mısralara dönüştürmüştür. Hayret Efendi'nin gazetede "Feryâd"ı yayımlamasından sonra esere Nüzhet, Mehmed Esad, Muzaffer, N. Cevâd, Hıfzî, İsmail Safâ ve Muallim Feyzî nazire yazmışlardır. Klasik edebiyatın köklü bir geleneği olan nazirede, model şiirle ölçü, kafiye/redif birliği ve söyleyiş benzerliği esastır. "Feryâd"a yazılan nazirelerde ölçü, redif/kafiye birliği sağlanmıştır. 5 beyitlik zemin şiire, dört şair aynı beyit sayısı ile nazire yazarken Muallim Feyzî 6, İsmail Safâ 11 ve N. Cevâd 12 beyitlik nazireler yazmışlardır. Model şiirle kelime kadrosundaki benzerlikler, hayal ve söyleyiş birliğinin de genellikle sağlandığını gösterir. Uzun olması bakımından N. Cevâd ve İsmail Safâ'nın nazirelerinde şairler farklı hayallere de yer vermişler, bunun sonucu olarak zemin şiirle içerik ortaklığı azalmıştır.

"Feryâd"a yazılan nazirelerde -daha çok- geleneği devam ettirme gayreti görülür. Şairler, yer yer etkili söyleyiş biçimleri bulsalar da hayal derinliği ve zenginliği oluşturamamışlardır.

Kaynaklar

Ay, T. (1934). *Türk Kadın Şairleri*, İstanbul: Universum Matbaası.

Aydın, E. (1999). "Saadet Gazetesindeki Edebî Faaliyet Üzerine Bir Araştırma", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Bekiroğlu, N. (2011). *Şair Nigâr Hanım*, İstanbul: Timaş Yayınları.

"Feryâd"ı Böyle Tahmîs Ediyorlar", Kısım-1 Edebî, *Saadet*, 14 Kânunusani 1303.

Hıfzî. "Gazel", Kısım-1 Edebî, *Saadet*, 23 Kânunuevvel 1303.

İsmail Safâ. "Nigâr Hanım'ın Bir Gazeline Nazîre", Kısım-1 Edebî, *Saadet*, 18 Şubat 1303.

Köksal, M. F. (2018). *Sana Benzer Güzel Olmaz - Divan Şiirinde Nazire*, İstanbul: Büyüyenay Yayınları.

Mehmed Esad. "Feryâd'a İkinci Nazîre". Kısım-1 Edebî, *Saadet*, 7 Kânunuevvel 1303.

Muallim Feyzî. "[Gazel]". Kısım-1 Edebî, *Saadet*, 22 Şubat 1303.

Muzaffer. "Nigâr Hanım'ın Gazeline Nazîre", Kısım-1 Edebî, *Saadet*, 10 Kânunuevvel 1303.

N. Cevâd. "Nazîre". Kısım-1 Edebî, *Saadet*, 16 Kânunuevvel 1303.

Nigâr Hanım-Toplu Şiirleri (2015). Hzl. Refika Altıkulaç Demirdağ, Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.

Nüzhet. “Feryâd’a Nazîre”, Kısım-ı Edebî, *Saadet*, 5 Kânunuevvel 1303.

Ünaydın, R. E. (1972). *Diyorlar Ki...* Hzl. Şemsettin Kutlu, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

EK

“Feryâd”ı Böyle Tahmîs Ediyorlar¹⁵

Bildim seni ey dil hele is‘âd edecek yok
Hem hâl-i perîşânımı ersâd edecek yok
Yâ bahtımı olsun bana müfâd edecek yok
Feryâd ki feryâdîma imdâd edecek yok
Efsûs ki gamdan beni âzâd edecek yok

Tutmazdı gam u mihneti bir ân dil-i şeydâ
‘Âlemde bir efsâne gelirdi ana sevdâ
Ser-i kûyunda bulup şimdi belâsın cânâ¹⁶
Te’sîr-i muhabbetle yıkılmış güzel ammâ
Vîrâne dili bir daha âbâd edecek yok

Islâhıma yok çâre ki serdâr-ı cünûnum
Hicrân ile şeb-tâ-be-seher nâle-füzûnum
Ne revâ haşre dek aksın mı sirişk-i hûnum¹⁷
Kes varsa ‘alâkan bana ey tâli’-i dûnum
Sen var iken ‘âlemde beni yâd edecek yok

Ey fahr ile eflâke çeken râyet-i ‘aşkı
Kim buldu cihân içre ‘aceb gâyet-i ‘aşkı
İ‘lâma ne hâcet bize mâhiyyet-i ‘aşkı
Hakkıyla bilir zâr gönül hâlet-i ‘aşkı
Mâhirdir o fende anı üstâd edecek yok

..... yâd ile bir şeb felegin künc-i nihânda
Aglardım hemân bir mehi gördüm ki o ânda¹⁸
Söylerdi şu beyti o da feryâd u figânda
Yâ Rab ne için zâr Nigârı şu cihânda
Nâ-şâd edecek çoksa da bir şâd edecek yok¹⁹

¹⁵ *Saadet*, 14 Kânunusani 1303 (26 Ocak 1888).

¹⁶ Bu mısradaki vezin çıkmamaktadır.

¹⁷ Bu mısradaki vezin çıkmamaktadır.

¹⁸ Bu mısradaki vezin çıkmamaktadır.

¹⁹ Tahmîsin sonunda *Saadet* başlığı altında şu tespit yapılmıştır: “Bu tahmîs bir münekkîd eline düşerse “Feryâd!” çağırır zannederiz. Erbâb-ı dikkat içre elbette buna da bir nazar ihâle eden bulunur!”

ŞAİR NİĞÂR HANIM HAKKINDA BİR KAYNAKÇA DENEMESİ

Sema ÇETİN BAYCANLAR¹

ÖZ

19. yüzyılın meşhur şair kadınlarından biri olan Nigâr Hanım'ın sanatı ve yaşamıyla ilgili kaynaklar, kendi yazdıkları ve hakkında yazılanlarla birlikte dikkate değer bir külliyat olmaya doğru gidiyor. Son yıllarda şair hakkında yapılan çalışmalar okurlara, önce biyografisi ve edebi kişiliğini sonrasında ise eserlerini yakından tanıma fırsatı sundu. Çağdaşlarının birçoğu gibi Nigâr Hanım'ın eserlerinin dil içi aktarımla günümüz okuyucusuna ulaşması hayli geç bir vakte denk gelmekle birlikte, bugün bir bütün halinde özellikle şiirlerine ulaşmak mümkün. Ayrıca Nigâr Hanım, tuttuğu günlüklerle kendi yaşamına ışık tutanlardan biri olarak karşımızda duruyor. Nigâr Hanım'ın eserleri dışındaki kaynaklar Latin alfabesi ile yazılmış ya da Latin alfabesine aktarılmış bir seçkiden oluşmaktadır. Kaynakçada; Nigâr Hanım'la ilgili ansiklopedi maddeleri, gazete yazıları, bilimsel makaleler, antolojiler, tezler, kitap bölümleri ve kitaplar yer almaktadır. Alfabetik bir sıralamayla oluşturulan bu çalışmada Nigâr Hanım'a ait bilgi-belge özellikle de görsel bulunması sebebiyle elektronik arşivlere, Nigâr Hanım'a ait belgelerin ve eşyalarının sergilendiği kurum ve kuruluş adreslerine de yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Nigâr Hanım, Şair Kadınlar, Türk Edebiyatı

A BIBLIOGRAPHY ON POET NIGAR HANIM

ABSTRACT

One of the famous poet women of the nineteenth century, the sources about her art and life go towards being a remarkable corpus with her writings and writings. In recent years, the work of the poet on the readers, first, biography and literary personality after the opportunity to get to know the works offered. Just like many of her contemporaries, it is quite possible that the works of Nigâr Hanım reach the reader of today through intraday transfer. In addition, Nigâr Hanım stands as one of those who shed light on her own life with the diaries she keeps. In this study, it was tried to be given in alphabetical order. Although our review seems to need to be completed with the publication of this special issue, we think it will be useful for researchers and enthusiasts.

Keywords: Nigâr Hanım, Poetess, Turkish Literature

Giriş

Nigâr Hanım, 1862 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiş; seyahatleri dışında kalan bütün zamanını da bu şehirde geçirmiştir. Erken yaşta yaptığı evliliği, yaşamının en büyük hüznlerinden biri olmuştur. Şairin anıları ve hakkında yazılanlar, üç oğlu ile birlikte Nigâr Hanım'ın mutluluklarının ve birlikteliklerinin önündeki en büyük engelin, eşi İhsan Bey'in mizacı ve hoyrat ilişkileri olduğunu düşündürür. Şairin yaşadığı bu inşili

¹ Doç. Dr., Çukurova Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, smctnb@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1244-2829.

Received/Geliş: 21/05/2019 Accepted/Kabul: 22/01/2020, ConceptualArticle/Kavramsal Makale
Cite as/Alıntı: Çetin Baycanlar, S. (2020), "Şair Nigâr Hanım Hakkında Bir Kaynakça Denemesi", Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, cilt 29, sayı 2, s.84-90.

çıkışlı ilişki, sanatı açısından değerlendirildiğinde melankolisini ve romantizmini derinden besleyen bir yaradır.

Genç yaşta şiir yazmaya başlayan Nigâr Hanım, şiirlerinde Nigâr Bintî Osman ve Üryan Kalb adlarını kullanır. İlk şiir kitabı Efsûs'un ilk kısmı 1887, ikinci kısmı ise 1890 yılında yayımlanmıştır. Bu eserlerini *Nirân* (1896), *Aks-i Sada* (1899), *Elhan-ı Vatan* (1916) adlı şiir kitapları izler. *Safahat-ı Kalb* (1901) ise mektuplardan oluşan eseridir. Ayrıca Nigâr Hanım'ın vasiyeti gereği ölümünden belli bir zaman sonra oğulları tarafından basılan günlüğü *Hayatımın Hikâyesi* (1959) adını taşır. Nigâr Hanım'ın şiirleri dışında tiyatro türünde yazılmış ancak sağlığında yayımlanmamış *Tesir-i Aşk* ile sahnelenmiş ancak elimizde metni bulunmayan Grive adlı eserleri bulunmaktadır (Bekiroğlu, 2008, s. 300-301). Nigâr Hanım'ın Latin alfabesine henüz aktarılmamış hatıra defterleri *Hatrât* ve *Albüm-i Edibe* ise Milli Kütüphane arşivinde yer almaktadır (Özgül, 2018, s. 92). Nigâr Hanım'ın şiir kitapları Latin alfabesine aktarılarak *Toplu Şiirleri* başlığıyla basılmıştır.

Nigâr Hanım'ın hayatı, eserleri ve sanatı üzerine yapılan çalışmalarda ayrıntılı kaynakçalar yer almaktadır. Özellikle Nazan Bekiroğlu'nun Şair Nigar Hanım üzerine kaleme aldığı eserler zengin kaynakçalarıyla dikkati çeker. Makale oluşturulurken bu çalışmalardan istifade ettiğimizi belirtmek isteriz.

Şair Nigar Hanım üzerine yapılan çalışmalarda edebi şahsiyetini etkileyen unsurlar irdelenmiş, yenilikçi tavrı ve kadın kimliği vurgulanmıştır. Şiirleri özellikle tematik açıdan değerlendirilmiş, günlükleri, kendisine yazılan ve yazdığı mektuplar, yayımlanmamış ya da Latin alfabesine aktarılmamış eserleri tanıtılmış/yayımlanmıştır.

Şair Nigâr Hanım'ın Eserleri :

Nigâr Hanım (1887), Efsus (1. Kısım), İstanbul: Karabet ve Kasbar Matbaası.

Nigâr Hanım (1890), Efsus (2.Kısım), İstanbul: Ahter Matbaası.

Nigâr Hanım (1896), Nîrân, İstanbul: Âlem Matbaası.

Nigâr Hanım (1899), Aks-i Sedâ, İstanbul: Şirket-i Mürettebiye Matbaası.

Nigâr Hanım (1901), Safahât-ı Kalb, İstanbul: Kitaphane-i Hilmi.

Nigâr Hanım (1916), Elhân-ı Vatan, İstanbul: Tercüman-ı Hakikat Matbaası.

Şair Nigâr (1959), Hayatımın Hikâyesi, İstanbul: Ekin Basımevi.

Nigâr Hanım (2015), Toplu Şiirler, *Haz. Refika Altıkulaç Demirdağ*, Salkımsöğüt Yayınları: Erzurum.

Kaynakça

AHMET RASİM (1980), Muharrir Şâir Edip, İstanbul: Tercüman Yayınları

AKSAR, Gülşah (2016), Türk Kadın Şairlerde Kadın ve Çocuk Teması (1886-1960), Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

AKYÜZ, Kenan (1986), Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

ALTIKULAÇ DEMİRDAĞ, Refika (2011), "Emily ve Nigâr, Farklı Kültürlerin Ortak Duygusu: Platonik Aşk?", *Uluslar Arası Bir Bilim Kategorisi Olarak Kadın Sempozyumu*, Malatya, 5-6 Mayıs 2011, s.729-737.

ALTIKULAÇ DEMİRDAĞ, Refika (2015), "A Woman In The Ottoman Empire: Poet Nigâr Hanım And Her Love Poems" Osmanlı İmparatorluğunda Bir Kadın: Şair Nigâr Hanım ve Aşk Şiirleri, *International Journal of Language Academy*, Volume 3/4 Winter, p. 367/373.

ALTIKULAÇ DEMİRDAĞ, Refika (2015)," Şair Nigâr Hanım'ın Eserlerinde Geleneksel Eğitim Anlayışı: 'Anne' Dili ve Eleştirisi", *International Journal of Languages' Education and Teaching*, Mannheim – Germany, p. 2316-2324.

ANDI, M. Fatih (1997), *Servet-i Fünun'a Kadar Yeni Türk Şiirinde Şekil Değişmeleri*, İstanbul: Kitabevi.

ARGUNŞAH, Hülya (2016), *Kadın ve Edebiyat Babasının Kızı Olmak*, İstanbul: Kesit Yayınları.

ANWAR, Ahmad (2000), "Nigâr Dergisinin İsmine Esin Kaynağı Olan Türk Şairi Nigâr Bint-i Osman", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C.40, S.1-2, s. 89-95.

ATASÜ, Erendiz (2000), "Yazmak Ruh Köleliğini Kırar", *Kadınlar Dünyası Dergisi*, C.4, s.13-15.

AVCI, İsmail (2016), "Balıkesirli Mehmed Gazali'nin "Türk Kadın Şairleri" Başlıklı Yazı Dizisi Üzerine", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.19, S.36, s.31-80.

BANARLI, Nihat Sami (2001), *Türk Edebiyat Tarihi*, İstanbul: MEB Yayınları.

BEKİROĞLU, Nazan (1993), "Aşyan günlüğü: Şair Nigâr Hanım'ın Hatıraları", *Dergâh Dergisi*, no:44, s.8-9.

BEKİROĞLU, Nazan (1994), "Ahmed Midhat Efendi'nin Nigâr Hanım'a Mektupları", *Türk Edebiyatı*, no.246, s.31-37.

BEKİROĞLU, Nazan (1994), "Bir Kraliçe, Bir Muharrir, Bir Şaire", *Türk Edebiyatı*, no. 248, s. 18-21.

BEKİROĞLU, Nazan (1994), "Efsûs'un İkinci Kısmı, Ebuzziya Tevfik ve Bir Yayımcılık Macerası", *Dergâh*, no.50, s.7-8.

BEKİROĞLU, Nazan (1995), "Bir Şâirenin Salonunda Bir Şeyh, Bir Sahte Derviş, Bir Dil Âlimi", *Dergâh*, no.63, s.8-9.

BEKİROĞLU, Nazan (1995), “Rapepelle Toi Çevresinde Ekrem ve Nigâr Hanım”, *Türk Edebiyatı*, no. 258, s.32-35.

BEKİROĞLU, Nazan (2005), "Bir Şaireye Mektuplar", *Journal of Turkish Studies/Türklük Bilgisi Araştırmaları*, Festschrift in Honor of Orhan Okay 1, Harvard University, USA., s. 143-170.

BEKİROĞLU, Nazan (2008), Şair Nigâr Hanım Güftesi Garplı Bestesi Şarklı, İstanbul: Timaş Yayınları.

BEKİROĞLU, Nazan (2008), Şair Nigâr Hanım, İstanbul: İletişim Yayınları.

CUNBUR, Müjgân (2011), Osmanlı Dönemi Türk Kadın Şairleri, Ankara: Türk Kadınları Kültür Derneği Yayınları.

DEMİR, Hiclâl (2018), “ ‘Mezâr, Cânımı Âteşlere Eden İlkâ’ Nigâr Hanım’ın Eserlerinde Ölüm Teması”, *Modern Dönemde Edebiyat, Eğitim, İktisat ve Mühendislik*, Ankara: Berikan Yayınevi, s. 295-311.

DERDİYOK, Çetin (2017), “Nigâr Binti Osmân’ın Safahât-i Kalb’i”, *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatında “Kadın” Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, KIBATEK Yayınları, s.345-352.

DERDİYOK, Çetin (2019), “Şair Nigâr Hanım’ın “Safahât-ı Kalb’indeki Dil ve Anlatım”, Nigâr Hanım’dan Günümüze Türk Edebiyatında Şair Kadınlar Uluslararası Sempozyumu Bildirileri, s.171-191, Gazimağusa/KKTC: EMU Press.

DİRİCAN, Gül (1998), “Yaşmak ve Feracesiyle, Şiir Ve Güfteleriyle, Şöhreti Ve Yalnızlığıyla Şair Nigâr Hanım”, *Hürriyet Gazetesi*, 25 Ekim 1998, s.15.

ENGİNÜN, İnci (2013), Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat’tan Cumhuriyet’e (1839-1923), İstanbul: Dergâh Yayınları.

GARİPER, Cafer (2007), “Ara Nesil”, *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000)*, Ed. Ramazan Korkmaz, s.109-112, Ankara: Grafiker Yayıncılık.

EROĞLU, Zehra D. (2015), “Bir Günlük Usaresi: *Hayatımın Hikâyesi* ve Şair Nigâr Hanım”, *Hece Dergisi*, Günlük Özel Sayısı, S.222-223-224, s.139-158.

ES, Hikmet Feridun (1945), “Tanımadığımız Meşhurlar: Nigâr Hanım”, *Akşam*, 30 Mayıs 10 Haziran 1945.

HİSAR, A. Şinasi (1934), “Şair Nigâr Hanım’ a Dair Bir Hatıra”, *Varlık Dergisi*, C.26, s.20-22.

HİSAR, A. Şinasi (2013), Geçmiş Zaman Edipleri, *Haz. Necmettin Türinay*, İstanbul: YKY.

<http://earsiv.sehir.edu.tr> (Erişim tarihi: Mayıs 2019)

<http://kadineserleri.org/> (Erişim tarihi: Mayıs 2019)

<http://www.istanbulkulturturizm.gov.tr/TR-165467/asiyan-muzesi.html> (Erişim tarihi: Mayıs 2019)

İNAL, İbnü'l Emin Mahmud Kemal (2000), Son Asır Türk Şairleri (Kemâlî'ş- Şuarâ), C.3, *Haz. Hidayet Özcan*, s.1622-1626, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

KIZILTAN, Mübeccel (1994), Divân Edebiyatı Özelliklerine Uyarak Şiir Yazan Kadın Şairler, *Sombahar*, S.20-21, s. 104-162.

KÖPRÜLÜ, Fuat (1980), “Nigâr Hanım: Devrinin En İyi Kadın Şairi”, *Hayat Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, C.12, s.55-60.

KURNAZ, Şefika (1991), “Balkan Harbinde Kadınlarımızın Konferansları”, *Aile ve Toplum*, Y.1, C.1, S.1, s.15-23.

KURNAZ, Şefika (2007), “Emine Semiye ile Nigâr Hanım'ın Mektuplaşmaları”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* C.2/4, s.631-646.

KURTULUŞ, Meriç (2001), Osmanlı Şiirinin Modernleşme Sürecinde “Kadın”ın Doğuşu: Nigâr Hanım'ın Şiirlerinde Dişil Söylem Üretimi, Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi.

MENGİ, Mine (2019), “Anılarındaki Şair Nigâr Hanım”, Nigâr Hanım'dan Günümüze Türk Edebiyatında Şair Kadınlar Uluslararası Sempozyumu Bildirileri, s.331-340, Gazimağusa/KKTC: EMU Press.

MORALI, Nesrin (1981), “Şair Nigâr Hanımın Son Şiiri ve M. Rauf Bey”, *Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, S.4, s.41-43.

NECATİGİL, Behçet (1998), Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü, İstanbul: Varlık Yayınları.

Nigâr Hanım Maddesi (1945), Türk Meşhurları Ansiklopedisi, *Haz. İbrahim Alâattin Gövsa*, İstanbul: Yedigün Matbaası.

Nigâr Hanım Maddesi (1998), Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, *Haz.* Mustafa Kutlu, C.7, s. 56-57, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Nigâr Hanım Maddesi (2001), Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, C.2, s. 606-607, İstanbul: YKY.

Nigâr Hanım Maddesi (2005), Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi, C.6, s. 613-614, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Nigâr Hanım Maddesi (2007), TDV İslam Ansiklopedisi, *Haz.* Nazan Bekiroğlu, C. 33, s. 83-85, İstanbul: TDV Yayınları.

ÖNERTOY, Olcay (1976), "Nigâr Hanım ve Tesir-i Aşk", *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, S. 7, s. 233-273.

ÖZGÜL, Kayahan (2006), Divan Yolu'ndan Pera'ya Selâmetle Modern Türk Şiirine Doğru, İstanbul: YKY

ÖZGÜL, M. Kayahan (2018), Seke Seke Ben Geldim III, Ankara: Çolpan Kitap.

ÖZTÜRK, Yakup (2013), "Kadın Edebiyatı Araştırmalarına Bir Kaynak Olarak Nevsâl-i Milli", Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi, 17-19 Mayıs 2013, s.525-538.

SARI, Eren (2016), Osmanlı Kadın Şairleri, Nokta e-book, Net Medya Yayıncılık.

SEVER, Mustafa (1993), Divandan Günümüze Türk Kadın Şairler Antolojisi, Yön Yayıncılık.

SEZER, Sennur (2000), "Kadın ve Şiir Üzerine", *Kadınlar Dünyası Dergisi*, C.7, s.18-19.

TAMSÖZ, Bedihan (1994), Osmanlıdan Günümüze Kadın Şairler Antolojisi, Ayyıldız Yayınları.

TANSEL, Fevziye Abdullah (1976), "Nigâr Hanımın Takma Adı: Üryan Kalb", KAM, S. 3, s. 20-23.

TOROS, Taha (1934), Türk Kadın Şairleri, İstanbul: Universium Matbaası.

TOROS, Taha (2000), O Güzel İnsanlar, İstanbul: Aksoy Yayıncılık.

TUNALI, Tahsin (1965), "Avrupa'ya ün Salan İlk Kadın Şairi Nigâr Hanım ", *Hayat Tarih Mecmuası*, 1/12, (1 Mart 1965), s.16-17.

Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 29, Sayı 2, 2020, Sayfa 84-90

URAZ, Murat, (1940), Resimli Kadın Şair ve Muharrirlerimiz, İstanbul: Numune Matbaası.

ÜNAYDIN, Ruşen Eşref (1985), Diyorlar ki, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

ZEREN-ENİS, Ayşe (2014), “Geç Dönem On Dokuzuncu Yüzyıl Osmanlı Edebiyatında “Kadın:” Fatma Aliye Hanım, Emine Semiye Hanım ve Şair Nigâr Hanım’ın Eserlerinin Karşılaştırmalı Analizi”, Kadın Hayatlarını Yazmak: Oto/Biyografi, Yaşam Anlatıları, Mitler ve Tarih Yazımı Uluslararası Sempozyumu, 19-20 Nisan 2014, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, s.860-867.

NİGAR HANIM'IN ELHÂN-I VATAN KİTABI VE VATAN

Bedri AYDOĞAN¹

ÖZ

1862'de doğan 1918'de ölen Nigâr Hanım, Tanzimat'la başlayan Batı etkisindeki Türk edebiyatının az sayıdaki kadın şairlerinden biridir. Macar kökenli Osman Paşa'nın kızı olarak iyi bir eğitim görmüş, sanat ve edebiyatla dolu bir ortamda yetişmiştir. Nigâr Hanım, kardeşinin ölümü üzerine bir mersiye yazarak şiir dünyasına girmiş, düzyazı ve çevirileriyle edebiyatın diğer dallarında kalem oynatmış, ilk tiyatro oyununu yazan kadın olarak da Türk edebiyatı tarihinde yerini almıştır. Çok yönlü bir sanatçı olan Nigâr Hanım, edebiyatımızda şairliğiyle öne çıkmıştır. Nigâr Binti Osman olarak tanındığı gibi Şaire Nigâr Hanım olarak da tanınmış ve anılmıştır. *Efsus I*, *Efsus II*, *Niran*, *Aks-i Sada* kitaplarında daha çok bireysel temaları işleyen Nigâr Hanım, son şiir kitabı *Elhân-ı Vatan*'la toplumsal temalara yönelmiş; savaşın yarattığı sıkıntı ve acıları işleyen şiirler yazmıştır. Bu makalede Nigâr Hanım'ın *Elhân-ı Vatan*'da işlediği vatan konusu ele alınacak, kitapta yer alan şiirler, biçim ve içerik olarak incelendikten sonra değerlendirme ve sonuca gidilecektir.

Anahtar Kelimeler: Nigâr Hanım, Vatan, Elhân-ı Vatan, Savaş, Millî Duygular

NIGAR HANIM'S ELHAN-I VATAN AND THE HOMELAND

ABSTRACT

Nigâr Hanım, who died in 1918, was born in 1862, is one of the few women poets of Turkish literature under Western influence. She had a good education as the daughter of Osman Pasha, of Hungarian origin, and grew up in an environment full of art and literature. After her brother's death, Nigâr entered the world of poetry by writing a "mersiye", wrote in other branches of literature with her prose and translations, and as a woman who wrote her first plays. Nigâr, a versatile artist, became prominent in our literature with her poetry. She was known as Nigâr Hanım as Nigâr Binti Osman. Nigâr Hanım, handles more individual themes in her books (*Efsus I*, *Efsus II*, *Niran*, *Aks-i Sada*), has turned to social themes with her latest poetry book *Elhan-ı Vatan*; she wrote poems that handled the hardships and suffering of war. In this article, the subject of the homeland which he worked in *Elhan-ı Vatan* will be discussed. After analyzing the poems, form and content in the book, evaluation and conclusions will be made.

Keywords: Nigâr Hanım, Homeland, Elhan-ı Vatan, War, National Feelings

Giriş

On dört yaşında şiir yazmaya başlayan, Kenan Akyüz'e göre "zamanının en bol ve en özlü eserlerini veren" dolayısıyla üretken bir sanatçı olan Nigâr Hanım'ın (1862-1918) konu yelpazesi geniştir (Akyüz, 1986, s. 217). Refika Altıkulaç'ın Latin harflerine aktardığı *Efsus 1. Kısım*, *Efsus 2. Kısım*, *Niran*, *Aks-i Sada* ve *Elhân-ı Vatan* adlı beş kitapta yer alan çoğu şiir 250'yi aşan edebî ürün (şiir, düzyazı, çeviri) Kenan Akyüz'ü onaylar niteliktedir (1). Kültürlü ve sanata eğilimli bir aile ortamında büyüyen Nigâr Hanım, şiire elim bir olayla, ölen kardeşi için yazdığı bir mersiye ile başlar. Daha sonraki

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Çukurova Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, baydogan@cu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5450-551X.

Received/Geliş: 06/04/2019 Accepted/Kabul: 15/06/2020, Conceptual Article/Kavramsal Makale

Cite as/Alıntı: Aydoğan, B. (2020), "Nigâr Hanım'ın Elhân-I Vatan Kitabı Ve Vatan", Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, cilt 29, sayı 2, s.91-115.

şiiirlerinde de ağırlıklı olarak kendi yaşamını, duygularını ve yakın çevresini ele alan şair, bir iç döküş şiiri oluşturur.

“Ferdi ve romantik bir kimlik sergilediği eserlerinde mutsuzluk, anlaşılama, kendisini anlatamama, sevmeye ve sevilme ihtiyacı, marazî bir duygusallıkla iç içe örülen tutkulu aşk, tabiata sığınma...” gibi temaları işlemiştir (Bekiroğlu, 2007, s. 84). Bunlara ölüm, annelik, vatan ve yurt sevgisini de ekleyebiliriz. Bu temalar, Nigâr Hanım’ın ağırlıklı olarak bireysel, kendi duyguları ve yaşamına yönelik bir şiir dünyası yarattığını gösterir.

Son kitabı *Elhân-ı Vatan*’da genel çizgisinden ayrılan Nigâr Hanım, kitabın adının da çağrıştıracığı üzere bu eserinde vatan konulu şiirlerini toplamıştır. Bu kitaptaki şiirlerin altındaki tarihlere göre ilk şiir (Vatanım) 1320 (1904) son şiir (Çanakkale’de Türk Ordusu) 1331 (1915) yılında yazılmıştır. Nigâr Hanım’ın ölümünden iki yıl önce 1916’da “Şaire Nigâr Hânım Efendi’nin Esirgeme Derneği Yetimhânesine Hediyeleridir” notuyla yayımlanan bu küçük kitapta yer alan on bir şiir şunlardır:

- Vatanım (30 Haziran 1320) (1904)
İ’âne-yi Milliye (13 Ağustos 1324) (1908)
Terâne-i Vatan (10 Teşrin-i Evvel 1324) (1908)
Neşide-i Milliye (22 Teşrin-i Evvel 1325) (1909)
Taşlar Mesîresi (20 Kânûn-ı Sâni 1328) (1912)
Koşalım Çünkü Vatan Tehlikede (18 Kânûn-ı Sâni 1328) (1912)
Edirne’nin İstirdâdı (8 Eylül 1329) (1913)
Hilâl-i Ahmer’in Tab Ettireceği Talebe Defteri İçindir (20 Kanun-ı Sani 1329)
Hilâl-i Ahmer Kartpostalları İçin (Tarihsiz) (2)
Diğer (20 Kânûn-ı Sâni 1329) (1913)
Çanakkale’de Türk Ordusu (1 Kânûn-ı Sâni 1331) (1915)

Nigâr Hanım’ın vatan konusuna girmesini, döneminin koşullarının getirdiği bir zorunluluk olduğunu düşünebilir ve iddia edebiliriz. Şiiirlerin yazılış tarihleri 1904-1915 yılları arasına işaret etmektedir. 20. yüzyılın başında Osmanlı İmparatorluğu epey güç kaybetmiş, büyük sarsıntılar geçirmişti. 1853 yılında Rusya tarafından “Hasta adam” olarak nitelenen imparatorluk, Rusya ve Avrupa’nın diğer büyük devletleriyle bir denge politikası güderek varlığını sürdürmeye çalışıyordu. 1856 Kırım Savaşı’ndan sonra Osmanlı yönetimi Tanzimat’ı güçlendirecek İslahat hareketini bir fermanla gerçekleştirmeye çalışsa da gerilemeyi durduramadı. İç işlerinde ise İttihat ve Terakki etkili olmaya başladı. Dış etki ve sarsıntılara içteki siyasal sarsıntılar da eklendi. İçeride İttihat ve Terakki özgürlük parolasıyla önemli bir güç hâline gelmiş ve II. Abdülhamit’e II. Meşrutiyeti ilan ettirmişti. Bu, halk ve aydınlar arasında taraftar topladı. Özgürlükçü yeni yönetim Osmanlı’yı ayağa kaldıracaktı, ama bu da olmadı. 1911 Trablusgarp Savaşı, I. ve II. Balkan Savaşları yenilgi ve felakete sonuçlandı ve nihayet Almanlarla birlikte I. Dünya Savaşına girildi. İşte bu koşullar Nigâr Hanım’ı vatan, yurt sevgisi, savaş ve savaşın sıkıntılarına yönlendirdi. Bireysel temalar içinde dolaşan Nigâr Hanım’ın şiiri toplumsal noktaya kaydı. Şimdi Osmanlı Devleti ve her Osmanlı bireyi gibi o da harbin içindeydi ve vesika ekmeğini bile bulmakta zorlanıyordu. *Hayatımın Hikâyesi* adlı anı-günlük kitabının ikinci yarısı bu günlerin sıkıntılarını da yansıtır. Nigâr Hanım evliliği, boşanması, yeniden eski kocasıyla bir araya gelişi, evlenişi, çocuk özlemi gibi konulardan uzaklaşıp, savaşın sıkıntıları içinde boğuşurken vatan için bizzat uğraşüyor ve diğer

kadınları da örgütlemeye çalışıyordu. Asker için yatak yorgan hazırlarken şiirlerinde bu ve benzeri konuları işliyor, savaşın gerçeklerini ve acılarını yine romantik ve coşkulu bir dille ele alıyordu.

Halk, hatta varlıklı sayılanlar bile yiyecek sıkıntısı çekmektedir. Nigâr Hanım, en adi bisküviyi alacak durumda olmadığından yakınıdır. Vesika ekmeği ona iyi gelmez. Sağlığı iyiden iyiye bozulmuştur: “Sabahtan beri mustaribim. Vesika ekmeğini hazmedemiyorum. Şimdi ne yapacağımı bilmiyorum, çünkü başka ekme -benim için- yok: Ne unum var ne de yapacak adamım... Süpürge tohumu, mısır kepek, saman ve sâireden ibaret olan vesika ekmeğine hasta bünyem işte bu kadar alışabildi” (Nigâr Binti Osman, 1959, s. 90).

Bu sıkıntılar içindeki Nigâr Hanım, halk, hatta Saray bunalımdadır. Herkes barışın gelmesini bekler. Nigâr Hanım daha silah tutmamış çocukların savaşa gitmesine üzüldür. 19.10.1916’da defterine şunları yazar: “Silahı yalnız uzaktan gören, kalemden başka bir şey tutmayan gençler birdenbire nasıl asker olurlar Yarab’bî? Bir mucize yarat da bu harp artık bitsin, insanlık işkenceden, anneler de kâbustan kurtulsun. Bana, çocuklarımın acısını gösterme; bütün çektiklerimin mükâfatı bu olsun Yarab’bî!” (Nigâr Binti Osman, 1959, s. 82)

Savaşın bitmesinin millî bayram olacağını düşünen Nigâr Hanım, işte bu şartlarda *Elhân-ı Vatan*’ı kaleme alır. Eserdeki şiirler peyderpey yazılmıştır. 1904’te yazılan ilk şiir Vatanım ile 1915’te yazılan Çanakkale’de Türk Ordusu şiiri arasında 11 yıl vardır. 1913 yılında yazdığı Edirne’nin İstirdadı (kurtuluşu) şiiri ise Velihaht Vahdettin tarafından bestelenmiştir (Nigâr Binti Osman, 1959, s. 70). Temmuz 1916 tarihinde kitabın basıldığını defterine yazan Nigâr Hanım, bir nüsha Fehime Sultan’a takdim etmiş, bir nüsha da Padişah’a sunulmak üzere Başkatip Usta’ya vermiştir. Başhazinedar’ın sunduğu *Elhân-ı Vatan*’ı padişah görmüş, iltifatta bulunmuş ve kısa zamanda hepsini okuyacağını söylemiştir (Nigâr Binti Osman, 1959, s. 78).

Elhân-ı Vatan’ın hangi koşullarda oluştuğunu belirlediğimiz bu kısımda kitabın bir başka özelliğinden söz etmek yerinde olacaktır. O da kitabın yazılma ve basılma nedenidir. Bu şiirler daha önce peyderpey yazılmış ve muhtemelen yazıldıkları dönemde yayımlanmıştır. İlk şiirle son şiir arasında 11 yıl fark olması bizi böyle düşünmeye sevk ediyor. Şiirler kitap hâline geldiğinde de “Şaire-i şehîr Nigâr Hanım Efendi’nin Esirgeme Derneği Yetimhânesine hediyeleridir” notu konuluyor. Bu da gösteriyor ki bu kitabın geliri kuruma bağışlanmıştır.

Kadınlarımız cephede ve cephe gerisinde pek çok hizmette bulunmuşlar, çeşitli yardım kuruluşlarının çatısı altında devlet ve milleti için özveriyle çalışmışlardır. Bu kuruluşların kadın kol, şube ve kurullarını da oluşturmuşlardır.

Bu kurumlar arasında Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi (3), Müdafaa-i Milliye Cemiyeti, İstihlâk-ı Millî Kadınlar Cemiyeti, Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti, Türk Kadınları Bıçkı Yurdu Cemiyeti, Esirgeme Cemiyeti, Teâlî-i Nisvân Cemiyeti ve Cemiyet-i Hayriye-yi İslâmiye’yi sayabiliriz (Yazıcı, 2011, s. 245-264).

Bu derneklerin bir kısmı hizmet, iş ve eşya üretmekte bir kısmı ise çeşitli yollarla başka yardım olanakları yaratmaktadır. Bu kuruluşların en köklüsü ve eskisi devlet eliyle kurulmuş, uluslararası bağlantıları da olan Hilâl-i Ahmer’in hizmetleri ve hizmetleri gerçekleştirme yolları şöyledir:

“Kuruluşundan itibaren cephede savaşan askerlere, yaralı ve hastalara, kimsesizlere ve bakıma muhtaç olanlara, şehit ve asker ailelerine, göçmenlere, esirlere

yardım eden Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi, bu faaliyetlerini bağış kampanyalarının yanı sıra; aşhane, çayhane, hastane, dispanser, sanat evi, atölyeler, nekâhet-hane, gibi kuruluşlar aracılığıyla gerçekleştirmiştir” (Yazıcı, 2011, s. 249).

150

Hilal-i Ahmer Hanımlar Merkezi-1912

(Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkez-i Umûmîsinde faaliyet muhannık gazlara karşı ağızlık ve burunluk imali Harb-i Umumi 1331-1915)

Kadınlar, bu derneklerde gönüllü hemşirelik, hastabakıcılık yaptıkları gibi hastaları ziyaret edip moral vermişler, elleriyle işledikleri keselere yiyecek koyup ziyaretlerde bulunmuşlar, vapurdan aldıkları limonları dağıtmışlardır. Manevi değeri ağır basan bu hediyeler yanında ciddi paralar toplayıp bağışlamışlardır.

Elhân-ı Vatan'ın gelirinin bağışlandığı Esirgeme Cemiyeti art arda gelen savaşlar sonucunda ailesiz kalan çocukları korumak için kurulan Darü'l-hayr-ı Âli ile açılan Darül-eytamların yetersiz kalması üzerine Himaye-i Etfal Cemiyeti adıyla Mart 1917'de kuruldu. Mart 1918'de ise Hanımlar Heyeti oluşturuldu ve çalışmaya başladı. Nigâr Hanım bu ve başka derneklerde hastalara yatak yorgan hazırlamakla kalmadı, yazılarıyla, bu kitaptaki şiirleriyle gençleri ve hanımları uyandırıp destek olmaya çalıştı.

***Elhân-ı Vatan*'ın Biçim ve İçerik Yönünden İncelenmesi**

Şiirlerin Biçimsel Özellikleri:

Vatanım:

Kitaptaki ilk şiir olan *Vatanım* on ikişer dizelik üç bentten oluşur. Aruzun Mef'ûlü/Mefâ'îlü/Mefâ'îlü/Fe'ûlün kalıbıyla yazılmıştır. Üç bentte de uyak dizilişi

(örgüsü) aynıdır. Baştaki dört dize çapraz, sonraki dizeler ikişerli olarak birbiriyle uyaklanmıştır. a b a b c c d d e e f f biçiminde şemalandırdığımız bentlerde dizeler birbirinden koparılmamıştır. Bir dörtlük dört beyit aynı uyak dizilişine bağlıdır. Serbest düzenli nazım biçimlerinden eşit düzenlidir.

İ'âne-i Milliye :

İkinci şiir *I'ane-i Milliye* de üç bentten oluşmuştur. Kalıbı “Mef'ûlü/Mefâ'ilü/Mefâ'ilü / Fe'ûlün” dür. Bentlerin dize sayısı eşit değildir. İlk bent on dokuz, ikincisi on üç ve üçüncüsü yedi dizedir. Şiirin bentlerinde dizeler yığma ve blok hâlidir. Uyak dizilişi biraz karmaşıktır. Nazım biçimi ölçülü uyaklı serbest şiirdir.

Terâne-i Vatan :

Üçüncü şiir dört dörtlükten oluşur. Kalıp “Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün”dür. Dörtlükler a b a b biçiminde bir uyak örgüsüne sahiptir. Askeri kurtarıcı olarak görüp yücelten içeriğe sahip şiir, bir marş havası da taşıdığından Madam Furlani tarafından bestelenmiştir. Dörtlükler ve kısa dizelerle yazılmış olması da şiiri besteye uygun duruma getirmiştir. Serbest düzenli nazım biçimlerinden eşit düzenlidir.

Neşide-i Milliye :

Mektep talebesi için yazıldığı notu düşülen Mef'ûlü/Mefâ'ilü/Mefâ'ilü/Fe'ûlün kalıbının kullanıldığı dördüncü şiir, üç üçlükten oluşan kısa bir şiirdir. Üç üçlükte uyak düzeni a b a biçimindedir. İkinci dizeler serbest bir ve üçüncü dizeler birbiriyle uyaklıdır.

Taşlar Mesîresi:

Kitabın beşinci şiiri, on üç dörtlüğüyle uzun şiirlerdendir. “Balkan Muharebesi Esnasında” yazıldığı notu düşülen şiirin kalıbı “Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün” dür. Uyak dizilişi ise (a b a b) çaprazlamadır. Nazım biçimi düzenli nazım biçimlerinden çapraz uyaktır.

Koşalım Çünkü Vatan Tehlikede:

Kitaptaki altıncı şiir dört yedilikten oluşur. Bu da kısa dizeli şiirlerdendir. Kalıbı “Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilün” dür. Şiirin adı olan dize her yediliğin sonunda yinelenir. 1, 2, 3 ile 5; 4 ile 6. dizeler birbiriyle uyaklanmış, şiirin adı “Koşalım çünkü vatan tehlikede” dizesi ise her yediliğin sonunda yinelenmiştir. Şema her yedilikte a a a b a b c biçimindedir. Serbest düzenli nazım biçimlerinden eşit düzenlidir.

Edirne'nin İstirdâdı :

Kitabın yedinci şiiri dokuz altılıktan oluşan uzun şiirlerindendir. Kalıbı “Mefâ'ilün/Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün” dür. Uyak örgüsü tüm altılıklarda aynıdır. İlk dört ve son iki dize (a a a b biçiminde) kendi aralarında uyaklıdır. Altılıkların son beyitleri aynen tekrar edilir. İlk dört altılıkta son iki dizenin uyakları mazlum/masum, izleyen dört altılıkta hukema/ulema ve son altılıkta (dokuzuncu) inayet/siyaset sözcükleridir. Son altılıkta uyaklı sözcükler dize başına gelmiş, dizenin geri kalanı rediftir. Bunları alıntılıyoruz.

Semâya çıktı demek âh u girye-i mazlûm
Dokundu gayret-i Yezdâna nekbet-i ma'sûm!

Çalışmalı gece gündüz ekâbir ü hukemâ
Çalışmalı gece gündüz efâdil u 'ulemâ.

Înâyet eyle amân Müslimînin Allah'ı,

Siyânet eyle amân Müslimînin Allah'ı

Hilâl-i Ahmer'in Tab Ettireceği Talebe Defteri İçindir:

Kitabın sekizinci şiiri dördlüklerle yazılmıştır. Çaprazlama (a b a b) uyaklanmış altı dördlükten ibarettir. Kalıbı “Fe’ilâtün/Mefâ’ilün/Fe’ilün” dır. Nazım biçimi çapraz uyaktır.

Hilâl-i Ahmer Kartpostalları İçin:

Elhân-ı Vatan’daki dokuzuncu şiir kartpostal üzerine yazılmak için düşünülmüş ve kart olarak basılmıştır. Bu şiir kitapta yedi dizedir ve eksiktir. Biz bu şiiri bir kartpostalın üzerinde sekiz dizeli hâliyle bulduk. Doğrusu bu olmalıdır. Yedi dizeli biçimiyle şiirin uyak düzeni bozuluyor, nazım biçimi belirlenemiyordu. Sonuç olarak sekiz dizelik kısa bir şiirdir. “Mefâ’ilün/Mefâ’ilün/Mefâ’ilün/Mefâ’ilün” kalıbıyla yazılan şiir, a a b c c b d d biçiminde uyaklanmıştır. Nazım Biçimi ölçülü uyaklı serbest şiirdir. Kartpostalın üzerine iki dördlüğe bölünerek yazılan şiir uyak düzeni açısından iki dördlüğe ayıramıyor.

Diğer:

Geleneğimizden gelen bir ad alan “Diğer” şiiri de sekiz dizeden oluşan kısa şiirlerindedir. Divanlarda birbirini izleyen gazeller arasına eyzan (keza, öteki gibi, bu da onun) yazılırdı. *Diğer* de buna benzer bir anlam taşır. Yani kart üzerine düşünülmüş bir başka şiir anlamındadır. Boyutu gibi kalıbı da kısadır: “Fe’ilâtün/Fe’ilâtün/Fe’ilün”. Bizim kaynak aldığımız kitapta yığma bir diziliş var, ama şiir uyak örgüsü açısından iki dördlüğe ayrılıyor. İki dördlük çaprazlama olarak (a b a b) uyaklanmış. Nazım biçimi eğer yığma kabul edersek ölçülü uyaklı serbest şiir, kafiyeye bağlanarak iki dördlüğe ayırırsak çapraz uyaktır.

Çanakkale’de Türk Ordusu:

Elhân-ı Vatan’ın son şiiri altı dördlükten oluşur. “Mefâ’ilün/Fe’ilâtün/Mefâ’ilün/Fe’ilün kalıbıyla yazılmıştır. Dördlükler sarmal olarak (a b b a) uyaklanmıştır. Yalnızca son dördlükte dört dize birbiriyle uyaklıdır. Nazım biçimini son dördlüğe rağmen sarmal uyak olarak belirleyebiliriz.

On bir şiirde kullanılan aruz kalıpları şiir adlarına göre şunlardır:

Vatanım, İâne-i Milliye, Neşide-i Milliye (3 şiir):
Mef’ülü/Mefâ’ilü/Mefâ’ilü/Fe’ülün

Terâne-i Vatan, Taşlar Mesiresi, Hilâl-i Ahmer’in Tab Ettireceği Talebe Defteri (3 şiir):
Fe’ilâtün/Mefâ’ilün/Fe’ilün

Koşalım Çünkü Vatan Tehlikede, Diğer (2 şiir):
Fe’ilâtün/Fe’ilâtün/Fe’ilün

Çanakkale’de Türk Ordusu, Edrine’nin İstirdadı (2 şiir):
Mefâ’ilün/Fe’ilâtün/Mefâ’ilün/Fe’ilün

Hilâl-i Ahmer Kartpostalları İçin (1 şiir):
Mefâ’ilün/Mefâ’ilün/Mefâ’ilün/Mefâ’ilün

Nigâr Hanım on bir şiirde beş ayrı kalıp kullanmıştır. Bu kalıpların ikisi (birinci grup ve son şiir) klasik şiirde sık kullanılan kalıplardır. Diğer kalıplar ise Tanzimat ve sonrası şiirinde sık kullanılan, çok tercih edilen kalıplardır. Sık kullanılan bu kalıpların özelliği açık hecelerinin fazla olmasıdır. Dolayısıyla Türkçeye daha uyumlu ve uygundur. Yine bu kalıplar Batı etkisindeki Türk şiirinde en çok tercih edilen kalıplardır.

Şiirlerin İçerik Açısından Değerlendirilmesi:

Vatanım:

Şiirde vatanın değeri ve güzellikleri sayılır. Tapılacak derecede güzel olan vatana herkes imrenerek bakmaktadır. Vatan ışığını Tanrı'nın cazibesinden aldığı sonsuz güzelliğine devirler de hayrandır. Vatanı sevgili, can olarak niteleyen Nigâr Hanım, vatanı aynı zamanda Osmanlı'nın vicdan ve iman kaynağı olarak görür. Bu nedenlerle canlar vatanın zerresine minnetle fedaya hazır, asker ise yolunda fedaidir.

İkinci bentte de sevgili olarak nitelediği vatanın mayasının güzellik olduğunu, ışığının sakinlerini mutlu ettiğini belirtir. Ancak vatan mihnet ve zulmet altında olduğundan gelecek durumda değildir. Vatanın gülmesini, sonsuza kadar gülen bir sabahla birlikte olmasını diler. Bunun için, yaşanan uğursuz dönemin geçmesi, kışın hüznü gecelerin kara renginin değişmesi gereklidir. Nigâr Hanım, bu havayı dağıtmak için herkesin gerekeni yapacağına inanmaktadır. Asker vatana kurban, millet fedai, gençler vatan savunmasına yardımcı, çocuklar ise duacıdır. Vatanın büyük küçük her bireyinin vatan için üzerine düşeni yapacağına olan inancını belirtir, Osmanlıları gayrete çağırır ve "gün bu gündür" der.

Osmanlı vatandaşı soyunu, tarihini, değerlerini hatırlayıp ömrünü vatanın yaşatılmasına adanmalı, garaz ve ayrılıktan uzaklaşıp çalışmalı; bizi koruyan orduya layık, aslına, soy ve tarihine sadık kalmalıdır. Böyle olduğuna da inanır. Vatan yolunda duygusunu:

Her uzv-ı zebûnum titrer hubb-ı vatanla
Her zerre-i hûnum titrer hubb-ı vatanla

beytiyle ifade ederek bu duyguyu millete geçirmeye çalışır. Vatan evlatlarının şanlı soyları ve atalarıyla gurur duymalarını, onları takdir etmelerini, onlara layık olmak için şevkle çalışmalarını anımsatır. Böyle atanın torunlarının, atasına, yurduna sahip çıkacaklarına inanır ve bu inancı güçlendirmek ister.

İ'âne-i Milliye:

Şiir başlığının çağrıştırdığı gibi yardım çağırın, isteyen bir şiidir. 1908 yılında 2. Meşrutiyet'in ilanından sonra yazılmış ve ilk bentte meşrutiyete duyulan özlem dile getirilmiş, meşrutiyetin ilanı herkesi ama özellikle gençleri sevindirmiştir. İkinci Meşrutiyet, adalet, eşitlik, kardeşlik sloganıyla gelmiş, bunlara bağlı, bunları özleyen gençlerin gereksinimine karşılık vermiş, ülkeye nefes aldırılmıştır. Nefes almak iyi, ancak yeterli değildir, çünkü vatan hâlâ yaralıdır. Hürriyete layık olmak ve onu sürekli kılmak, vatanın yaralarını sarmak gerekir. Bunun için de ülkü ve gönül birliğiyle çok çalışmak, bencillikten vazgeçmek, uykudan uyanmak şarttır.

Vatan hâlâ zulüm altında ve geri durumdadır, bu şakaya gelmeyecek bir konudur. Düşmanlık, ayrılık, kin bir kenara bırakılmalı vatan için çalışılmalıdır. Nigâr Hanım bu şiirinde gençlerden sonra kadınlara seslenir ve onları yardıma çağırır.

Bizler, hele bizler şu melâmet-zede nisvân
Rikkatle, sükûnetle, temâdi ile lâkin
Hem-fikir olalım sa'y edelim, işte bu mümkün (Elhân-ı Vatan, s. 6)

Nigâr Hanım vatanın kurtuluşu, ilerlemesi için kadınlara da sorumluluk düştüğünü söyler. Kadınların incelikle, sakinlikle, kararlılık ve devamlılıkla düşünce birliği ederek çalışmalarının mümkün olduğunu düşünür. Askeri bu konuda örnek gösterir, başarısının herkese örnek olduğunu söyleyip şükranlarını sunar. Askerin adı tarihe yazılmıştır. Şiirin üçüncü bendinde yeniden eli kalem tutan kadına döner.

Hep ma'rekeler oldu bugün meşher-i gayret,
Erbâb-ı kalem sa'y ile mevkûf-ı himmet,
Mebhût u mu'attal mı nigehbân olalım biz?
Bizler ki kadın za'f ile mahlûk ve 'âciz
Olsak bile bu unsura safvetle fedâ'iz,
Birlikte gelin eyleyelim şimdi i'ânet,
Etmekte hamîyyet bizi bu hizmete da'vet (Elhân-ı Vatan, s. 7)

Nigar Hanım, kadınların vatanı için yapacağı şeyler olduğuna inanır, diğer kadınları özveriye, yardıma çağırır. Bu kitapta sürekli tekrar ettiği hamîyyet kavramı ve duygusunun bunu bir görev olarak vicdanlara yüklediğini vurgular.

Terâne-i Vatan:

Kısa dizeli dört dörtlükten oluşan şiir, Madam Furlani tarafından bestelenmiştir. Ölçülü uyaklı, kısa dizeli ve bent sayısı bakımından da sınırlı olması (dört dörtlük) şiiri bestelenmek için uygun kılmıştır. Vatan, millet, asker ve özgürlük kavramlarını ele alan şiir tema açısından da bestelenmeye uygundur.

İlk dörtlükte haklı olarak askeri anlı, şanlı, şerefli, dilaver (yiğit, yürekli), şeci (yiğit, cesur), dilir (bahadır, yürekli) sıfatlarıyla övüp yücelten Nigâr Hanım, milletin de onlarla övünç duyduğunu vurgular. Sıfatların çoğu yakın ya da eş anlamlıdır. İkinci dörtlükte sözü vatana getirir. Mefahir-i millet (milletin övücü) olan askerin çabası ve emeğiyle afetler kovulmuş, vatan kurtulmuştur. Bu yüzden ümmetin kalbinde kahraman askere yönelik övgü, şükür ve dua vardır. Üçüncü dörtlükte bu şükürün nedeni açıklanır. Gönüllerin karanlık, gözlerin yaşlı olmasına alışan milletin gözyaşları askerin çabasıyla kurumuştur. Şiirin şu son dörtlüğünde söz hürriyete bağlanır:

Ey enîs-i cihân hürriyyet,
Şân-ı Osmâniyân hürriyyet,
Yaşa binler yaşa, azîz ü kerîm
Yaşa ey yâr-ı cân hürriyyet! (Elhân-ı Vatan, s. 8)

Hürriyet, Osmanlı'nın bağımsızlığı açısından düşünülürse, ilk bakışta öyle düşünülmesi, ilk üç dörtlülle uyumludur. Asker savaşı kazanarak ülke(sinin) bağımsız ve özgür kalmasını sağlamıştır. Ayrıca Osmanlı Mondros'a kadar bağımsız kalmıştır. Mondros, Sevr sonrası mütarekede ara dönem yaşanmış, Kurtuluş Savaşı ardından Lozan'la bağımsızlığını sürdürmüştür. Bu açıdan bakarsak ülke bağımsızdır.

İkinci olarak "hürriyet"i her alanda düşünmek gerekir ki dörtlülükte bu anlam da vardır. Kavram olarak ve anlam olarak hürriyet övülmekte, "yaşa" diye dilekte bulunmaktadır. Her alanda hürriyet, bireyin özgürlüğü öne çıkarılmaktadır. Bu nedenle hürriyet yaşamalıdır. Hürriyet dünyada en iyi arkadaş, hürriyet Osmanlı için şan ve şeref, hürriyet insan için en candan dosttur. Büyük, yüce ve sevgili hürriyet bu nedenlerle yaşamalıdır. Ayrıca şiirin tarihi de bu anlamı güçlendiren bir işarettir. Hicri 1324 Hicri Miladi 1908'e denk düştüğü dikkate alınırsa "2. Meşrutiyet"e gönderme vardır. Şiir meşrutiyetin ilanından kısa bir süre sonra yazılmış ve hürriyet bu yanıla da övülmektedir. Yine dörtlülükteki hürriyete verilen sıfatlar bunu destekler özelliktedir.

Neşide-i Milliye:

Üç üçlükten oluşmasıyla kitabın en kısa şiiridir. Başlığın altındaki "Mektep talebesi için yazılmıştır" notu hedef kitlesini belirtir. Öğrencilere, çocuk ve gençlere milletinin özellikleri anlatılarak bu özellikleri tanıma ve üzerlerinde taşıma sorumluluğu vermek amaçlanır. Osmanlı'nın kim olduğu, nasıl bir millet olduğu hatırlatılır ya da öğretilir.

Osmanlı'nın her askeri yaralı bir aslandır. Osmanlı için en önemli haslet ise şan, şeref sahibi olmak ve böyle anılmaktır. Vatanını seven, Osmanlı vatanında adalet, eşitlik, bayındırlık ve mutluluk olsun ister. Nigâr Hanım, gençlerin bu emeller peşinde koşmasını bekler ve bunu hatırlatır.

Bir kavm-i necîbiz bize mevrûs hamîyyet
Ecdâd-ı vatan-perverimizden ezeliyen,
Takdîs-i vatan, hubb-ı emel, fikr-i şecâ'at (Elhân-ı Vatan, s. 9)

Osmanlı soylu ve iyi ahlaklı, hamiyet sahibi bir toplumdur. Bu iyi özellikleri, erdemleri, vatansever atalarımız tarih sahnesine çıktıkları zamandan bize miras bırakmışlardır. Bu mirasa bağlı olarak Osmanlı'nın yani Türk ulusunun pek çok değeri ve erdemi vardır. Bunlar arasında vatanın kutsallığına inanma, emel birliği (ortak ülkü, gönül birliği) ve yiğitlik de yer alır. Bütün bu özellikleri Nigâr Hanım bir sözcükte toplamıştır: "Hamiyet". Ona göre ulusları bir arada tutan da her türlü korku ve tehlikeden uzak tutan da hamiyettir. Biz de hamiyet sayesinde büyük tehlikeleri atlattık, çalışmalarımız ve eserlerimizle özümüzü, aslimizi ortaya koyduk. Osmanlı budur dedik ve gösterdik. Nigâr Hanım gençlerin de böyle olmalarını; soylarına, milletlerine yakışır bir biçimde davranmalarını bekler ve hatırlatır.

Taşlar Mesiresi:

On üç dörtlülükten oluşan bu uzun şiir "Balkan Muharebesi Esnasında" notuyla yayımlanmıştır. Altına yazılan Kânûn-ı Sâni 1328 hicri tarihi 1912'ye denk düşmektedir.

Balkan felaketi yaşanmış, büyük hezimetin ardından zorlu ve acılı göçler başlamış; Osmanlı Balkanlardan çekilmiştir. Taşlar Mesiresi, şiirdeki bilgilere göre Boğaz'da Nigâr Hanım'ın yalısından görülen bir yerdedir. Güzel havalarda insanların ferahladığı, gülüp söylediği mesire yerinde toplananları Nigâr Hanım yalısının penceresinden görmekte ve üzülmemektedir, çünkü bu vatan parçasına düşman göz dikmiştir:

Kâ'inâtın ki matmah-ı nazarı,
Düşmesin zîr-i pâ-yı ağyâre
-Diyerek- Hakkın en güzel eseri:
Titriyordu bu kalb-i âvâre... (Elhân-ı Vatan, s. 11)

Nigâr Hanım, dünyanın tamahkâr gözlerinin Boğaz'a kadar yönelmesinden kaygılıdır. Tanrının en güzel eseri olan bu vatanın yabancıların ayakları altında çiğneneceği kaygısı onun kalbini titretmektedir. Böyle kötü bir sonun olmaması için dua eder gibidir. Şair hem doğanın (vatan parçasının) güzelliklerini anlatır hem kendi ruh durumunu. Ruhunu elem, keder, hüznün sarmış, içinde matemli bir ağıt vardır. Nigâr Hanım kendi ruh dünyası ve psikolojine uygun olarak bağırılmaz, isyan etmez, bir şarkı gibi içten ağlar, ah ile sorar:

Ne olur hâlimiz vatansız âh?
Kalem ü kâlimiz vatansız âh!
Hiss ü âmâlîmiz vatansız âh,
Nûr-ı ikbâlîmiz vatansız âh, (Elhân-ı Vatan, s. 12)

Bir sonraki dörtlükte de yanıtı verir. Yanıt dörtlüğü şu şekildedir:

Söner artık, müebbeden kararır,
Mahvolur izzet ü sa'âdetimiz,
Sürünür yerde vechimiz sararır,
Bu vatandır medâr-ı izzetimiz. (Elhân-ı Vatan, s. 12)

Vatan hâl, kâl, his, âmâl'den çıkarsa ışığımız söner, geleceğimiz kararır, şanımız şerefimiz, mutluluğumuz mahvolur, sararan alınımız yerde sürünür. Bunların birinin bile yitirilmesi Nigâr Hanım'a göre Türk ulusu için felakettir, vatan ve millet onurunun yitirilmesidir. Şiirin bundan sonraki dörtlüğü de (sondan bir önceki dörtlüktür) vurucudur. Özellikle son dizesi:

Ne kadar valideyn ü zevcelerin
İniyor kanlı yaşları hâke,
Şühedâımız fedâ'isi kederin
Başka türlü yıkanmıyor bu leke.... (Elhân-ı Vatan, s. 12-13)

Vatan, namus ve iffet olarak düşünüldüğünden edebiyatımızda anne, kız evlat ve eşe benzetilir. Bunların namusu neyse vatanın namusu da odur. Bizi annemiz kadar vatan doğurmuştur. O yüzden Yahya Kemal anne-toprak der, ordu millet dediği gibi. Anneler ve eşler vatan toprağına kanlı yaşlar dökerler ki üzerindeki leke yıkansın diye (4). Başka türlü bu lekenin temizlenme olanağı yoktur. Şehit olmuş askerlerimiz vatanın değil kederin fedailiğini yapmaktadırlar.

Şiirin son dörtlüğünde Nigâr Hanım “Bize taşlar atan ecânbiden” dizesindeki taş atmak deyiimiyle şiirin adına, mekânına göndermede bulunur. Ecnebiler derken içimizdeki hainlere de gönderme yaptığını düşünebiliriz. Tebamız olup da düşmanla birlik olup bize taş atanlar Taşlar Mesiresi’ne gidebilir. Düşman ateşiyle askerimizin içi yanarken biz taşlara (Taşlar Mesiresi) gidemeyiz der Nigâr Hanım.

Koşalım Vatan Tehlikede:

Şiire adını da veren “Koşalım vatan tehlikede” dizesinin her yediliğın sonunda tekrarlandığı şiir, 1912 yılında yazılmıştır. Balkan Savaşı felaketini konu edinir. Nigâr Hanım vatanın tehlikede olduğunu gördüğü için her bendin sonunda (yediliğın) halkı vatani tehlikeden kurtarmak için el ele verip koşmaya çağırır. Vatanın kötü durumdan çıkması için askerın çabası yetmez, herkesin çaba göstermesi gerekir. Kendisi de sorumluluk üstlenir ve söz erbabına seslenir. Onlar da askerle birleşip şevkle vatan savunmasına katılmalıdır. Bu gayret gösterilmezse Hristiyanlık ve Hristiyanlar bize güleceklerdir. Nigâr Hanım vatan konulu şiirlerinde dine vurgu yapar. Müslümanlığın karşısında Hristiyanlık vardır. Savaş vatan olduğu kadar din içindir de.

Birinci bentte ehl-i vatan demişti, ikinci bentte ehl-i vicdan der. Birinci bentte redif “birleşelim” fiiliydi. İkinci bentte de birlikten birleşmeden söz eder. Damardaki kan donmadıysa kalp ve iman birliğini sağlayıp şevkle heyecanla elimizde ne varsa verelim ve vatan için koşalım çağrısını yineler.

Üçüncü bentte sözü Rumeli’ye getirip Rumeli’nin kanlar içinde kaldığını, düşmanın dört yandan saldırıp o güzel yerleri aldığını, şimdi o yerleri geri almak, kurtarmak için koşmak gerektiğini söyler. Canavar düşman haremimize girip namusumuza el uzattığından bu kez kadınları vatan için koşmaya çağırır.

Yaralı sâde değil gâziler
Bütün Osmanlılık ağlar, inler,
Gelin, ey ehl-i hamiyet yekser
Olalım yaralara merhem-sâz;
Kırılırken bunu bekler asker..
Ederek şimdi kelâm-ı îcâz
Koşalım çünkü vatan tehlikede! (Elhân-ı Vatan, s. 15)

Son bentte yaralananın sadece asker olmadığını, aynı zamanda millî onur ve gururun da yaralandığını, tüm Osmanlılığın ağlayıp inlediğini söyleyip hamiyet sahiplerini yaralara merhem olmaya çağırır. Asker kırılırken yaraya merhem beklediğinden sözü bırakıp vatan imdadına koşalım çağrısını tekrarlar. Bu şiirde kendine, kendisi gibi söz erbabına ve hemcinsleri olan kadınlara seslenir. Vatan yolunda sen ben, kadın erkek farkı yoktur. Kadınlar cephede de cephe gerisinde de sorumluluklarına sahip çıkmışlardır.

Edirne’nin İstirdâdı:

Bu şiirde “Edirne’nin istirdadı” yani geri alınışı konu edinilir. İlk dört altılıkta:

Semâya çıktı demek âh u girye-i mazlûm
Dokundu gayret-i Yezdâna nekbet-i ma’sûm! (Elhân-ı Vatan, s. 16-17)

ardından gelen dört altılıkta şu beyit tekrar edilir:

Çalışmalı gece gündüz ekâbir-i ‘ulemâ

Çalışmalı gece gündüz efâdıl-ı ‘ulemâ (Elhân-ı Vatan, s. 17-18-19)

Son altılık ise:

Înâyet eyle amân Müslimînîn Allah’ı

Siyânet eyle amân Müslimînîn Allah’ı (Elhân-ı Vatan, s. 19)

beytiyle biter. Son beyitler vasıta beyti gibidir ve konu birliğini sağlar. Ancak şiir vasıta beyitlerine göre üç bölüme ayrılmıştır.

Nigâr Hanım, ilk altılıkta Tanrı’nın mucize kabilinden yardımıyla Edirne’nin kurtulduğunu, bunun gönülleri aydınlattığını söyler. Tanrı’nın yardımının nedeni ise mazlumların ahının gökleri tutması, masumların bahtsızlığının Tanrı’ya dokunmasıdır. Onlara acıyan Tanrı kurtuluşu bağışlamıştır.

İkinci altılıkta düşmanın niyeti ve eylemi ortaya konur. Düşman, sarsan fırtına yıkan zelzeleye benzetilir. Düşmanın amacı Türk topraklarını kirlî ayaklarıyla çiğnemek, tüm Türkleri ve Türk yurdunu baştan başa yok etmektir. Üçüncü altılıkta düşmanın hırsla kendi içinde ayrılmasının Edirne’nin kurtuluşunu sağladığı belirtilir. Dördüncü altılıkta Tanrı’nın bu yardımına karşı yapacaklarımıza işaret edilir. Bu felaket bizim için ders olmalı, gayret, hizmet, çalışma ve vatan sevgisiyle Tanrı’ya şükür ve ibadet edilmelidir.

Buraya kadar olan dörtlükler Edirne’nin kurtuluşu ve bu kurtuluşun Tanrı’nın mazlum ve masumların sesini duyması, onlara acıması ve yardım etmesiyle bitiyordu. Şiirin ikinci kısmı olan dört dörtlükte ise, son iki dize, gece gündüz çalışmayı önerir.

Edirne kurtulsa da Rumeli gittiğinden dünyamız kararmıştır. Tesellimiz çalışmak olmalıdır, çünkü ihtiyacımız olan budur. Ekabir, ulema, hukema ve efadıl hep birlikte gece gündüz çalışmalıdır. Kurtuluşumuza sebep olan Tanrı’nın rızasını kazanmak için çalışmak, aynı zamanda bir şükran borcudur. Evler için düzen, ülkeler için refah çalışmayla olur. Kul için çalışma selamet yoludur, Tanrı ise çalışkan ümmete yardımcıdır. İlerleme durursa düşüş başlar; tembellik, avarelik günah olduğuna göre kadın erkek çalışmalıdır.

Son altılıkta Nigâr Hanım yine Tanrı’ya gayret, uyanıklık, dayanıklılık ver, iyi niyetimizi artır diye dilekte bulunur. Müslümanların Tanrısından kendilerini korumasını ve yardımda bulunmasını ister.

Hilâl-i Ahmer'in Tab Ettireceği Talebe Defteri İçindir: (5)

Bu şiirin öğrenciler için yazıldığını adı söylemektedir, ancak şiirin içinde öğrenci geçmez, şiir tüm millete olmakla birlikte daha çok gençlere hitap etmektedir. Hilâl-i Ahmer'in muhterem olduğu söylendikten sonra onun önemini Balkan Savaşı'nın anlattığı belirtilir. Şiirde akıl, gayret, ahlâk, çalışma, ilerleme ve birlikten doğacak kuvvetin önemi ve gerekliliği vurgulanır.

Hilal için çalışan, bunu yaşamlarının tacı ve süsü olarak gören Müslümanları şefkat için çalışan, övüncümüz olan Hilâl-i Ahmer'i desteklemeye çağırır. Balkan Savaşı Hilâl-i Ahmer'in önemini göstermiştir. Vatan ve vatandaşlar, Türklüğün hayrı ve ilerlemesi için gayret ve ateşli çalışmalar beklemektedir. Mantık el ele verip durmadan çalışmayı emretmektedir. Nigâr Hanım şiiri bize gerekli özellikleri sayarak şöyle bitirir:

Bize lâzım metânet-i ahlâk
İktisâd ü fazilet ü gayret
Çalışan kulları sever Hallâk
Her zamân pâyidâr olur kuvvet (Elhân-ı Vatan, s. 21)

Sevgi, gayret, birlik, din için vatan için çalışma, iş, eylem daha önce vurgulanmıştı. Buna sağlam ahlak, iyi huy, tutumluluk; bir kez daha gayret ve çalışmayı ekler. Şiirine “Her Müslüman hilâl için çalışır” diyerek dinî bir giriş yapan Nigâr Hanım, sözü yine dine ve Tanrı’ya getirerek “Çalışan kulları sever Hallâk” diyerek şiirini bitirir. Yukarıda sayılan özellikler insanları ve devletleri güçlü kılar, güçlü olan ise ayakta kalır.

Hilâl-i Ahmer Kartpostalları İçin: (6)

Bu şiirde Hilâl-i Ahmer’e yani bugünün Kızılay’ına sesleniliyor. Hilâl-i Ahmer denince akla hastabakıcı kadınlar, bu kadınlar aracılığıyla kadınlığa ilişkin duygu ve erdemler geliyor. Kadınlar, şefkat ve merhamet duygularının en iyi temsilcisi ve aktarıcısı olması nedeniyle Hilâl-i Ahmer’le özdeşleşmiştir. Asker cephede savaşıyor, şehit ya da gazi oluyor. Gaziler, hastabakıcı kadınlar tarafından iyileştiriliyor, savaşılabilecekler yeniden cepheye dönüyorlar. Şiir önce bir tasvirle başlıyor:

Serilmiş kan içinde yerde bir genç nâ-tüvân kalmış,
Hilâl-i Ahmer ondan reng-i şefkat istimâl almış.
Şu hûn-âlûd olan sahra-i vahşette yatan mecrûh
Fedâ’î-yi vatandır, sînesinde yaralar pür-hûn...

Yetiş imdâdına şefkat! O kalb-i ibtila meşhûn
Vatan hissiyle elân çarpıyor, ey şefkât-i memdûh
Yetiş, gel, dest-gîr ol, sen ki mevhûb-ı ilâhisin
Înâyet, merhamet, sen çünkü mahbûb-ı ilâhisin (Elhân-ı Vatan, s. 22)

Vatanın fedaisi asker yaralanmış, güçsüz, yaraları kanıyor. Bu belaya uğramış kalp hâlen vatan hissiyle çarpmaktadır. Ona yardım edecek, merhamet ve şefkat gösterecek olan hastabakıcı kadınlar, Tanrı'nın sevgili kullarıdır ve Tanrı'dan aldıkları bağışlayıcılığın taşıyıcılarıdır. Uzanan el, hastabakıcı kadınların değil Tanrı'nın elidir âdeti.

Diğer:

Diğer başlıklı şiirde yine hastabakıcı hanımların yardımı, koruyuculuğu ele alınır. Bu kez asker ve yaralılara değil, kimsesiz ve çaresizlere yardım etmekte, onların yaralarını gizlice sarmaktadırlar:

Gizli ellerle sarar yaraları
Şefkat hâdim-i ulviyyetdir
Tesliyet-yâb eder âvâreleri

...

Dolaşır Külbe-i ahzân ü gamı, (Elhân-ı Vatan, s. 22)

Merhamet ve adaleti göğüslerinde taşıyan hastabakıcılar ihtiyaç sahiplerinin hüznü dolu kulübelerini (evlerini) dolaşır onların yanında, yakınında olduklarını hissettirir, üzüntülerine ortak olup elemi ümide döndürürler. Nigâr Hanım, savaşın ölüm, yıkım, yokluk getirdiğini bilen, duyan bizzat yaşayarak da gören biri olarak Hilâl-i Ahmer'in yaptıklarını çok kutsal bulur ve över.

Çanakkale'de Türk Ordusu:

Şiirde Çanakkale'de çarpışan yiğit ordu ve askerleri anlatılır. Türk askeriyle düşman askeri karşılaştırılır. Türk askeri bilgili, sağlam ve yiğitliğiyle düşman askerini korku ve üzüntüyle titretirken düşman askeri korku ve telaş içindedir. Akıllı, yiğit bir ordu karşısında düşman ordusunun dağılması kaçınılmazdır. Nigâr Hanım bunu iflas sözcüğüyle ifade etmiştir.

İkinci dörtlükte Türk ordusu hayale benzetilir, ama gerçekte kahreden bir hakikattir. Dehşetlidir, yiğitçe hücumu gazanferanedir. Kötü emelli ve eylemli düşman askeri, ışığa rastlayan yarasa gibi kaçmıştır.

Üçüncü dörtlükte mübarek zaferin, hayalin üstünde olduğu söylendikten sonra gazanın kutsal, olağanüstü büyük ve hayırlı olduğu vurgulanır. Askerin bu yüz ağartan başarısı, yalnız dostları değil düşmanı da hürmet ve saygıya mecbur kılmıştır. Çünkü düşman güçlü donanmasıyla Çanakkale'yi kısa sürede geçeceğine inanıyordu. Güç dengesi de bunu gösteriyordu. Ancak bu yiğit ordu herkesin inancını değiştirdi, düşman Çanakkale'deki başarıyı tasdik etti, ama emeli ve saldırısından vazgeçmedi. Bu nedenle bir sonraki dörtlükte Nigâr Hanım, ümmeti için Tanrı'nın yardımını sürdürmesini dilemektedir. Ağlayan anneler, inleyen eşlerin gamının silinmesi için herkes sessiz ve içten duadadır.

Türk askeri saf, pak, uğurlu alniyle cephelede naz ile parlamakta; din ve vatan gözcülüğü adına mutlulukla, umutla kibleye gülümseyerek bakmaktadır. Son dörtlükte bu asker ve bu ordu için dua edilir:

Fahûr-ı kıymet ü mahiyetiyle inşallah
Ve yâd-ı savlet-i pür-dehşetiyle inşallah
Celâletiyile ve sâfiyyetiyle inşallah
Tamâm-ı nusret-i bâ-şevketiyle inşallah (Elhân-ı Vatan, s. 24)

Dörtlüğün redifi olan inşallah “Allah nasip etti ise, Allah isterse” anlamındadır. Her şey Tanrı’nın isteğiyle ve yardımıyla olmaktadır. Allah ise aslı, özü temiz, kıymetli, saf olana ve gayret edene yardım eder. Türk askerinde bu özelliklerin hepsinin olduğunu şiirin önceki dörtlüklerinde Nigâr Hanım söylemişti. Son dörtlükte de askerin bu ve başka özelliklerini bir kez daha vurgulayarak Tanrı’ya zafer nasip etmesi için dua eder ve yalvarır. Tanrı’nın bu yardımı yapacağından da emindir. Asker ve ordu da iyi bir savunma yapmış, ümit uyandırmış, canını hiç düşünmeden savaşmıştır.

Bulgular, Değerlendirme ve Sonuç:

Nigâr Hanım Tanzimat döneminin genel çerçevesine uyarak şiir, piyes, çeviri, kısa düzyazı gibi pek çok türde eser veren öncü bir kadın yazardır. Türk edebiyatında piyes yazan ilk kadın olmak yanında etkilendiği Victor Hugo, Alphonse de Lamartine, Alfred de Musset gibi Batılı ünlü romantiklerden çeviriler yapmış ve şiirleriyle ün kazanmış verimli ve doğurgan bir şairdir. Şiir üzerinde yoğunlaşması onun edebiyatımızda Şair Nigâr Hanım diye adlandırılması ve anılmasına neden olmuştur. Küçük yaşta ölen kardeşi için yazdığı bir mersiyeyle 1876 yılında başladığı şairliği ölümüne kadar sürdürmüştür.

Macar Osman Paşanın kızı olan Nigâr Hanım, dönemi için son derece özgür ve sanat dolu bir konak ortamında doğmuş ve büyümüştür. Son derece şık, kendine özgü giyimi ve yaşanı olan Nigâr Hanım Şişli’deki konağında Salı günleri yerli ve yabancı sanatçı ve devlet adamlarını kabul eder, piyano çalar, edebî ve kültürel sohbetler yaparlardı. Ruşen Eşref Ünaydın’ın “Diyorlar ki” kitabında (Ünaydın, 1985, s. 17-18) iki sayfayla ayrıntılı bir tasvirini yaptığı salonundaki toplantılarına katılanlar arasında “Recâizâde Mahmud Ekrem, Süleyman Nazif, Faik Âli Ozansoy, Abdülhak Hâmit Tarhan, Mustafa Reşid, Ali Ekrem Bolayır, Celâl Sahir Erozan, Ercüment Ekrem Talu, Ahmed Râsim, Macar Türkoloğu İgnacz Kunos, Arminius Wambery, Ressay Zonaro, Piyanist Furlani ve Hegey, Kemânî Tatyos Efendi, Dönemin Maarif Nâzırı Münif Mehmed Tâhir Paşa ve Paris sefiri Salih Münir Paşa ve çeşitli elçilik erkânı başta gelmektedir” (Bekiroğlu, 2007, s. 84).

Romantik bir yaratılışa sahip olan Nigâr Hanım’ın şiirleri de romantik karakter gösterir. Romantizm akımından etkilenen ve en çok romantikleri okuyan Nigâr Hanım, bütün bu nedenlerle şiirlerinde aşk, ölüm, doğa ile evliliği, boşanışı, mutsuzluğu, acıları ve kederleri, çocuklarını göremeyişi, onlara olan sevgisi gibi öz yaşamına bağlı temaları işlemiştir.

Yaşamının tamamına yakın bir süresinde Osmanlı Devleti’nin savaşlar içinde bulunması (Osmanlı Karadağ Savaşı 1876, 93 Harbi, Osmanlı Yunan Savaşı 1897, Trablusgarp Savaşı 1911, I. Balkan Savaşı 1912, II. Balkan Savaşı 1913, I. Dünya Savaşı 1914, Çanakkale Muharebeleri 1915), savaşların getirdiği sıkıntı ve felaketler Nigâr Hanım’ın yaşamını, duygu dünyasını etkilemiş, ömrünün son yıllarında sosyal, siyasal ve toplumsal temalara yöneltmiştir. Son kitabı *Elhân-ı Vatan*, savaş ve savaşın getirdiği felaketleri konu alan şiirlerden oluşur.

Bu temalara yönelik Nigâr Hanım için kaçınılmaz duruma gelmiş ve son kitap onun toplumsal sorumluluk duygusunun, vatan sevgisinin ifadesi olmuştur. Yaşının ilerlediği bu yıllar, herkes için savaş yıkımının son raddeye geldiği yıllardır. Sarayı bile maddi, en çok da manevi olarak son derece etkileyen savaş, Nigâr Hanım'ı da etkilemiştir. Salı toplantılarını sürdüren Nigâr Hanım, konuklarına “en adi bisküvi”yi bile alamayacağı kadar pahalı olması nedeniyle ikram edememenin acısını yaşar (Nigâr Binti Osman, 1959, s. 88). Vesika ekmeğini hazmedemeyen, hasta Nigâr Hanım, düzenli maaş alamadığı için yiyecek sıkıntısı çeker ve parasını ödemek koşuluyla hazineye mal oluş fiyatından pirinç ve erzak verilmesi konusunda Saraydan yardım ister (Nigâr Binti Osman, 1959, s. 89).

Nigâr Hanım'ın sosyal, siyasal ve toplumsal konulara yönelik *Elhân-ı Vatan*'ı oluşturma nedenlerinden biri de Nigâr Hanım'ın yardım faaliyetlerine katkıda bulunma isteğidir. O dönemde pek çok yardım faaliyeti vardır. Nigâr Hanım da bunlara katılmıştır. Bunlar arasında hastane ziyaretleri yapma, hasta ve yaralı gazilere moral verme, onlara yatak, yorgan temini yer alır. Şair ve yazar olan Nigâr Hanım şiiirleriyle de bu faaliyetlere katılmıştır. Eli kalem tutan kadınların bunu yapmalarını ister, kendisi de yaparak örnek olur, onlara yol açar.

Bu yolda bir talep de gelmiş olabilir. Kitabın Esirgeme Derneği Yetimhanesine armağan edilmesi bunu düşündürüyor. Kitabın gelirinin bu kuruma ve yetimlere bırakıldığını düşünmek yanlış olmaz. Dolayısıyla bu kitap sosyal ve toplumsal sorumluluk projesidir. Sorumluluk hem şiiirlerde ileri sürülen düşüncelerle hem de elde edilecek gelirle yerine getirilecektir.

Kitapta yer alan “Hilâl-i Ahmer Kartpostalları İçin” adlı şiiir bir kartpostal üzerine yazılmış ve basılmıştır. Bu kartpostal çeşitli kaynaklarda yer almaktadır. “Diğer” başlıklı şiiirin de aynı amaçla yazıldığını söylemek mümkündür. Diğer ifadesini ve adlandırmasını, kartpostal için yazılmış bir başka şiiir anlamında yorumluyorum. Biraz önce kitabın gelirinin Esirgeme Derneği Yetimhanesine bırakıldığını söylemiştik. Kartpostallar da gelir amaçlı çıkarılmakta ve satılmakta, aynı zamanda bir propaganda aracı olarak da kullanılmaktadır. Bir yandan gelir elde edilirken bir yandan gönüllü hemşirelik özendirilmekte, yaralı askerlere yardım bilinci oluşturulmaktadır. Hilâl-i Ahmer'in en önemli ögesi gönüllü hemşire ve hastabakıcılarıdır. 1915 yılından sonra bu tür kartpostallar basılmış ve 1922 yılına kadar yardım için satışı sürdürülmüştür.

Elhân-ı Vatan'da on bir şiiir yer alır. Şiiirler bir çırpıda ve kısa bir sürede yazılmıştır. 1904 yılında yazılan ilk şiiir “Vatanım”la 1915 yılında yazılmış son şiiir “Çanakkale’de Türk Ordusu” arasında 11 yıl vardır. Kitapta Nigâr Hanım'ın farklı zamanlarda yazdığı on bir şiiir yer alır.

Düzenli ve sistemli uyak kullanılan şiiirlerin hepsi aruz ölçüsüyle yazılmıştır. Nazım biçimleri ölçülü uyaklı serbest şiiir ve serbest düzenli şiiirdir. Şiiirlerin biri üçlük, beşi dördlük, biri altılık biri yedilik, biri on ikilik birimi, biri ise eşit olmayan bentlerle yazılmıştır.

Neşide-i Milliye üçlük; Terane-i Vatan, Taşlar Mesiresi, Hilâl-i Ahmer'in Tab Ettireceği Talebe Defteri İçindir, Diğer dördlük, Edirne'nin İstirdadı altılık, Koşalım Çünkü Vatan Tehlikede yedilik; Vatanım on ikilik birimlerle yazılmışlardır. İ'âne-i Milliye ise on dokuz, on üç ve yedi dizelik üç bentten oluşur. Dolayısıyla son şiiir dışındakiler eşit birimlidir. Hilâl-i Ahmer Kartpostalları İçin başlıklı şiiir kitapta yedi dizelik bir bent halinde yer alır. Kartpostalın üzerinde ise sekiz dizedir.

İçerik olarak şiirlere bakıldığında doğal olarak vatan sevgisi ön plana çıkmaktadır. İkinci olarak vatanın içinde bulunduğu güç durum ve bu durumdan çıkmanın yolları ele alınır. Vatanın içinde bulunduğu güç durumdan çıkması büyük küçük her vatandaşın gayreti ve özverisiyle mümkün olacaktır. Ayrılık gayrılık, haset, kin, düşmanlık gibi ayrıştırıcı duygu, düşünce ve eylemlerden uzak durmak; gönül, ülkü ve elbirliğiyle vatan için çalışmak gerekir. Osmanlı ve Türkün değerleri, hasletleri vardır; atalarımız bunlarla birlikte vatani bugüne ve bize miras bırakmışlardır. Bu duygulara, değerlere ve vatana sahip çıkmak şarttır. Vatanım adlı şiirle bunlar hatırlatılır.

Şiirlerde askerin görevini layıkıyla yaptığı vurgulanır. Millet de görevini yapmaktadır, ancak onları biraz coşturmak, uyarmak ve gayrete getirmek gerekir. Nigâr Hanım gençler ve hemcinsi kadınlara yönelir. Onların da üzerlerine düşen görevler vardır. Bu yolda onları şevklendirir ve göreve çağırır. Kadınlar, sakinlikle, ıncelikle, kararlılık ve devamlılıkla düşünce ve gönül birliği içinde çalışmalıdırlar. Nigâr Hanım'a göre bu mümkündür ve bunların yapılacağı gün bu gündür. Vatan için yapılacak yardıma "iane-i milliye" der. Bu yardım öncelikle manevidir.

Nigâr Hanım, özgürlüğe de vurgu yapar. II. Meşrutiyet özgürlük getirmiştir, ama vatan için bu yeterli değildir, ancak bir başlangıç sayılır. Özgürlüğe layık olup vatanın yaralarını sarmak gerekir. Vatanın kurtuluşunu ve özgürlüğünü sağlayan asker üçüncü şiir olan Terane-i Vatan'da övülür. Şiir vatan ve onu kurtaran asker üzerinedir. Anlı, şanlı, şerefli, dilaver (yiğit yürekli), şeci (yiğit, cesur) sıfatlarıyla övülen asker milletin de övüncüdür.

Neşide-i Milliye'de Nigâr Hanım, öğrencilere yönelir. Çocuk ve gençlere ataları Osmanlı'nın nasıl bir millet olduğunu hatırlamaları, öğrenmeleri gerektiğini söyler. Osmanlı, soylu, iyi ahlaklı ve hamiyet sahibi bir millettir. Bu özellikler bizim mayamızda vardır. Vatanın kutsallığı, milletin ülkü ve emel birliği ile yiğitlik Osmanlı'nın temel özellikleridir. Gençler bu özelliklere sahip çıkmalıdır. Osmanlı bunlarla tarihte var olmuş ve yerini almıştır.

Taşlar Mesiresi şiiri Balkan Savaşları ile ilgilidir ve 1912'de yazılmıştır. Taşlar Mesiresi, Boğaz'da Nigâr Hanım'ın yalısından gördüğü bir mesire alanıdır. Güzel havalarda, vatanın mesut günlerinde insanların ferahladığı güzel bir doğa parçasıdır. Balkan Savaşları yenilgisi, düşmanın buralara göz dıkeceği kaygı ve korkusu Nigâr Hanım'ı üzer. Buraya her baktığında acı duyar. İnsanların bu mesire yerine gitmemesini ister. Vatani sevgili, kız evlat ve anneye benzeten Nigâr Hanım, vatanın namusla bir olduğunu söyler. Vatani yitirmek, anneyi, kız evladı, sevgiliyi, topluca namusumuzu yitirmek demektir. Vatanımıza sahip çıkmak, namusumuzu korumak şarttır. Taşlar Mesiresi'ne bu koşullarda biz değil, yabancılar gitsin düşüncesindedir.

Koşalım Vatan Tehlikede şiiri de Balkan Savaşları sonucunda uğranılan felakete işaret eder. Balkanlar gitmiştir, ama düşmanın iştahı kabarıktır, gözü bir önceki şiirde söylediği gibi Boğaz'da, İstanbul'dadır. Bu, her zaman için bir tehlikedir ve düşmanların gözü doymamaktadır. Şiirdeki her yediliğin sonunda herkesi vatan için koşmaya çağırır. Vatanın zor durumdan çıkmasına tek başına askerin çabası yetmeyeceğinden çocuk, genç, kadın her vatandaş çaba göstermelidir. Nigâr Hanım hem diğer şiirlerinde hem bu şiirde din vurgusu yapar. Savaş, mücadele vatan için olduğu kadar din içindir de. Yaralanan ve kırılan sadece asker değil, aynı zamanda milletin onurudur. Bu şiirde kadınlara da seslenir, onları vatan için çalışmaya çağırır. Kadınlar da cephe ve cephe gerisinde üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmiştir.

Edirne'nin İstirdadı şiiri adının da çağrıştırdığı gibi Edirne'nin geri alınışı ve buna duyulan sevinci yansıtır. Edirne, Tanrı'nın acıması ve yardımıyla geri alınmıştır. Tanrı mazlum ve masumların sesini duymuştur. Bir başka neden de düşmanların hırsla kapılıp kendi içinde ayrılığa düşmeleridir. Tanrı bize yardım etmiştir, ama bizim de yapacaklarımız vardır. Nigâr Hanım Tanrı'nın rızasını kazanmak için gece gündüz çalışmak gerektiğine inanır. Ev için düzen, ülke için refah çalışmayla sağlanacaktır. Tanrı, çalışan ümmete yardımcıdır. Nigâr Hanım şiirin sonunda vatan için gayrete, uyanıklık, dayanıklılık vermesi için de Tanrı'ya dua eder, Tanrıdan kendilerini korumasını ve yardım etmesini diler.

Hilâl-i Ahmer'in Tab Ettireceği Talebe Defteri İçindir adlı şiir, öğrenciler için yazılmakla birlikte öğrenci sözcüğünün geçmediği, tüm Türklere hitap etse de daha çok gençlerin hedeflendiği bir şiirdir. Bayrak için, din için çalışan Hilâl-i Ahmer tanıtılıp övülür. Bu şiirde de Nigâr Hanım, Türklüğün hayrı ve ilerlemesi için gençlere seslenir. Şiirde akıl, gayret, ahlak, çalışma ve birlik olma üzerinde durulur. Bu özellikler insanları ve devletleri güçlü kılar. Tanrı çalışan kulları sever ve ancak onlara yardım eder. Gençlerden çalışma ve gayret beklenir. Övüncümüz olan Hilâl-i Ahmer'in desteklenmesi istenir. Bu defter de gelir sağlamak amacıyla bastırılacaktır. Bu şiirle Nigâr Hanım deftere katkı yapar.

Daha önce söylediğimiz gelir getirici çalışmalardan biri de Hilâl-i Ahmer yararına Almanya ve Avusturya'da bastırılan kartlardır. Bu kaliteli kartların satışından gelir elde edilir. Nigâr Hanım, Hilâl-i Ahmer Kartpostalları için başlıklı şiiriyle gelir sağlama çabalarına katılır. Yazdığı şiir kartpostalın altına iki dörtlük halinde basılır. Kartta şiire uygun bir görüntü vardır. Bu kartı yukarıda vermiştik. Vatan için canını hiçe sayan yaralı asker ve onun başında yarasını saran bir hemşire vardır. Asker ve hemşire övülür. Hemşireler vatan yolunda canını vermekten çekinmeyen yaralı askerlere şefkat ve merhametle hizmet ederler.

Diğer başlıklı şiirde de yine Hilâl-i Ahmer'in özverili hemşireleri anlatılır. Hemşireler bu kez (yardıma) ihtiyacı olan halka yönelirler. Evleri tek tek dolaşıp muhtaçlara ulaşır yardım ederler. Askerler gibi halkın da yaralarını sarar, dertlerine ortak olurlar.

Son şiir Çanakkale'de Türk Ordusu adını taşır. Nigâr Hanım Osmanlı Devletinin bir üyesi olarak şiirlerinde kimliği belirtirken çoğunlukla Osmanlı sözcüğünü tercih eder, yer yer de Türk adını kullanır. Osmanlı devletin ve hanedanın adıdır, Türk ise milletin. 1900'lü yıllardan sonra bu görüş hâkim olmuştur. Türk askeriyle düşman askeri karşılaştırılır ve doğal olarak vatan fedaisi askerimiz yüceltilir. Bilgisi, deneyimi, yiğitliğiyle Türk askeri karşısında düşman yenilecektir. Buna inanan Nigâr Hanım, askere moral verir. Türk ordusunun kahrediciliği karşısında düşman ordusu ışık görmüş yarasa gibi kaçmıştır. Çanakkale'de zafer hayal değil gerçektir. Türk ordusunun başarısı düşmanı bile hürmete getirmiştir. Din ve vatan gözcüsü askere başarılı olması için dua edilir, zafer nasip etmesi için Tanrı'ya yalvarılır. Nigâr Hanım bu vatansever, inançlı ve yiğit askere Tanrı'nın yardım edeceğinden kuşku duymaz.

Nigâr Hanım biçim olarak Batı etkisinde bir şiir oluşturur. Aruz ve uyaktan vazgeçmez, ama yeni sayılabilecek nazım biçimleri kullanır. Bana karşılık kullandığı kavramlar ve motifler tamamen yeni sayılmaz. Vatan sevgisi, vatana bağlılık, vatan uğruna yapılacak özveri üzerinde durur. Dini, tarihi, millî vurgular yapar. Bu açıdan Namık Kemal'in etkisi görülür. Namık Kemal için şu sözleri söylemesi bu etkiyi gösterir:

“-Kemal’in zannederim söylemeye bile hacet yok, en ziyade sevdiğim şeyi edebiyatımıza vatanseverliği getirmesidir. Onun için onu eşsiz bulur ve on iki yaşından beri bu üstün tarafını severim. Kibar bir üslubdur Namık Kemal’in üslubu” (Ünaydın, 1985, s. 22).

Namık Kemal’le Nigâr Hanım’ın vatan konusundaki ortak noktaları vatanın durumudur. İkisi de vatanın durumunu iç acıcı bulmazlar ve vatani tehlikede görürler. Nigâr Hanım bu yüzden “Koşalım vatan tehlikede” demektedir. Her ikisi de kişisel arzuları ve çekişmeleri bir kenara bırakmak gerektiğini düşünürler. Sevgili, anne olan “nazende” vatan yaralı, bakım ve onarıma (imara) muhtaçtır.

Nâzende vatan yaralı muhtâc-ı imâret,

...

El birliği ister, yetişir hâb ü atâlet

Terk eyleyelim hiffeti hodbinliği artık (Nigâr Hanım, İâne-i Milliyye)

Sıdk ile terk edelim her emeli her hevesi (Namık Kemal, Murabba)

Yetişir terk edelim gayri hevâ vü hevesi (Murabba)

Memleket bitti yine bitmedi sen ben (Murabba)

Uyan ey yâreli şîr-i jiyân bu hâb-ı gafletten (Namık Kemal, Hürriyet Kasidesi)

Bir handesini görünce dersin (Bir hande edince zannedersin, farklı nüshadan)

Her kûşede bir sabah açılmış (Namık Kemal, Hilâl-i Osmânî)

Gül, gül, vatan, artık yetişir mihnet ü zulmet

Gülsün sana da vech-i subh-ı ebediyet (Nigâr Hanım, Vatanım)

Ey enîs-i cihân hürriyyet (Nigâr Hanım, Terâne-i Vatan)

Ne yâr-i cân imişsin ah ey ümmid-i istikbâl (Namık Kemal, Hürriyet Kasidesi)

Bu örnekler, vatan ve vatanseverlik konusunda dile getirilen düşünce ve duygular sadece Nigâr Hanım’ı değil pek çok şairi etkilemiş ve ortak bir vatan dili oluşturmuştur. Buna yine Namık Kemal’den kaynaklanan özgürlük tema ve duygusunu da eklemek gerekir. Nigâr Hanım, *Elhân-ı Vatan*’da yer alan İâne-i Milliye şiiriyle II. Meşrutiyete ve onun simgelediği özgürlüğe değinmiş ve bunun vatana nefes aldığını söylemiştir. Nigâr Hanım da Namık Kemal gibi vatanın darda ve yaralı olduğunu düşünmektedir. Şimdi yapılması gereken zulüm altında gördüğü vatani bu sıkıntıdan kurtarmak için birlik içinde olmak, çok çalışmak ve sorumluluklara sahip çıkmak ve yerine getirmektir.

Bu şiir yazıldığında ülke savaşın içinde değildir. Art arda gelen savaşlarla vatanın durumu daha kötüye gitmiş özgürlük ve bağımsızlığını yitirecek olumsuz gelişmeler olmuştur. Nigâr Hanım, *Elhân-ı Vatan*’ı kendi sorumluluğunu yerine getirmek için yazmıştır. Eli kalem tutanların vatan yolunda kalemleriyle yapacakları vardır. Nigâr Hanım, ordunun ve askerinin millet yolunda canını vermekten çekinmeden savaştığını görmüş ve onların hakkını teslim etmiştir. Aslında tüm millet elinden gelen özveriye göstermektedir, ancak milletin bu konuda biraz daha teşvik ve yüreklendirmeye gereksinimi vardır. *Elhân-ı Vatan*’la bu yüreklendirmeyi yapmaya çalışır. Gençleri, kadınları hatta çocukları milletlerini, soylarını, yarattıkları değerleri tanımaya ve askerine, milletine vatanına sahip çıkmaya çağırır. Bu yüzden öğrencileri etkilemek için talebe defterine, cephe ve cephe gerisinde kadınların gayretiyle büyük yararlıklar

gösteren Hilâl-i Ahmer adına bastırılan kartpostallara şiirler yazar. Böylelikle Nigâr Hanım milleti ve vatani yararına propaganda yapmış olur. *Elhân-ı Vatan* aynı zamanda bir propaganda ürünü ve aracıdır. Bireysel şiirleriyle tanıdığımız Nigâr Hanım, *Elhân-ı Vatan*'la milli, vatani sorumluluğunu yerine getirmiş, özellikle kadınlara çağrı yaparak onların duyarlılığını yükseltip teşvik etmeye çalışmıştır.

Notlar ve Açıklamalar:

1- Refika Altıkulaç Demirdağ, Nigâr Hanım'ın şiirlerini Latin harflerine aktarıp kitap hâlinde yayımlamıştır. Bu kitabı gördük ve yararlandık. Biz alıntılarımızı kaynakçada künyesini verdiğimiz kitaptan yaptık. Türk Tarih Kurumu kitaplığından temin ettiğimiz kitap 24 sayfadan oluşmaktadır. Kitabın kapağında Şâ'ire-i şehîr Nigâr Hanımefendinin Esirgeme Derneği Yetimhânesine hediyeleridir ibaresi yer almaktadır. Bu da kitabın gelirinin bu kuruma bağışlandığını göstermesi açısından önemlidir.

2- Bu şiirin altında tarih yok, ancak bir sonraki şiirle bu şiirin aynı anda yazıldığını düşünüyoruz. Diğer başlığı bunu gösteriyor. Özel bir başlık koymadığı şiirin Diğer başlığını bir önceki şiirle aynı sıradan anlamına alıyoruz. Klasik edebiyattaki “ve lehu” (bu da onun), “ve lehu eyzan” (bu da onun, bu da öyle) kullanımı benzeridir. Dolayısıyla alttaki şiirin tarihi bu şiir için de geçerli olmalıdır.

3- Hilâl-i Ahmer'de gönüllü olarak hizmet eden pek çok kadın vardır. Bazıları Hilâl-i Ahmer'in kadınlar kolunu kurmuş ve öncü olmuşlardır.

Safiye Hüseyin Elbi, İlk Hemşiremiz, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi'nin kurucularındandır. Çanakkale savaşlarında gönüllü hastabakıcılık yapmış, çalışmalarından dolayı pek çok madalya almıştır.

Halide Edip Adıvar, yazar, asker ve hastabakıcıdır. Konuşmalarıyla kadınların seferberliğe katılmasında etkili olmuştur.

Fatma Aliye, Hilâl-i Ahmer'in ilk üyesi. Hilâl-i Ahmer'in Hanımlar Merkezini kurmuş, kâtipliğini yapmıştır. Cephede ve cephe gerisinde çalışmıştır.

Fatma Seher Hanım (Kara Fatma), Üsteğmen Kara Fatma komutanlık, açıcılık, hastabakıcılık ve hemşirelik yapmıştır.

Selma Rıza Feraceli, Sorbon'da okumuş ilk Türk kızı ve gazeteci. Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezinin beş yıl sekreterliğini yapmıştır.

İhsan Raif Hanım, şair, gönüllü hemşire.

Şair Nigâr Hanım, Şair, Hilâl-i Ahmer Kartpostallarına şiir yazmıştır.

4- “Ordu milletlerin en çok döğüşen, en sarpı

Adamış sevdiği Allah'ına bir böyle yapı” (Süleymani'de Bayram Sabahı)

“Duymaz bu anda taş gibi kalbinde bir sızı;

Farketmez anne toprak ölüm mâcerâmızı” (Sonbahar)

5- Böyle bir talebe defteri görselini internette bulduk, ancak telif sorunu çıkaracağından buraya koyamadık. Bu talebe defterindeki görsel yerine Hilal-i Ahmer bayrağının görselini koyduk. Defterde de doğal olarak aynı standart görsel kullanılmış. Bu görsel bir çerçeve içine alınmış, ortada yer alan logo defterde sayfa başına çerçeve içine ortaya çekilmiş. Sayfa üstünde çerçevenin dışına Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Mekteb Defteri sayfa altında ise “... Efendiye ‘âid ... defteri” ibareleri yazılmış. Boşluklara öğrencinin adı ve

hangi ders için kullanılacaksa onun adı yazılacaktır. Örneğin Ahmet Hilmi Efendiye ait Türkçe defteri olacak. Çerçeve içinde ortaya alınan logonun sağında o yılın tarihi “1327 Nisanında” solunda “ihyaen te’sis olunmuşdur” ibareleri yer almaktadır. Altında “Hilâl-i Ahmer muhârebe meydânlarında yaralanan ve hastalanan ‘askerlere bakmak maksad-ı vatan-perverâne ve” sonra Hilal-i Ahmer bayrağı, bayrağın altına “insâniyet-perverânesiyle teşekkül etmiş bir cemiyetdir; “ ‘alâmet-i fârikası” beyâz zemîn üzerinde kırmızı hilâldir.” ibareleri yazılmıştır. Tek ibare ikiye bölünerek bayrağın altına ve üstene yerleştirilmiştir.

Hilâl-i Ahmer’in Logosu:

Logoda yazılanlar:

Vatana muhabbet, yaralılara mu’âvenet
Taht-ı Himâye-i Hazret-i Mülûkânede
Osmânî Hilâl-i Ahmer Cem’iyeti

6- Hilâl-i Ahmer’e yardım amacıyla 1915 yılında Viyana’da ve Almanya’da kartpostallar bastırılmıştır. Sulu boya tekniğiyle renkli ve kaliteli olarak 1915 ve 1917 yılında ilk ve son posta bastırılan kartpostallar, 1915’ten itibaren satılmaya başlanmış ve 1922-3 yılına kadar satışı sürdürülmüştür. Elde edilen gelir Hilâl-i Ahmer’e gitmektedir. Binlerce bastırılan kartpostallar büyük ilgi görmüştür. Sultan Reşat da yarım boy suluboya bir resmini yaptırıp bir kartpostala bastırılmasına izin vermiştir. Bu kartpostal örnekleri bugün eldedir. İnternet sitelerinde satışı yapılmaktadır. Kaç çeşit olduğu konusunda kesin bilgi yoktur.

Tarihçi akademisyen Yavuz Selim Karakışla bunlardan 24 adedini elde etmiştir. Kartpostallar, hem gelir sağlama amaçlı hem propaganda aracı olarak kullanılmışlardır. Eldeki kartpostalların önemli bölümü hemşireler ve yaralı askerleri resmeder. Mekân genellikle hastanelerdir. Bazıları cephede yapılan müdahaleleri yansıtır. Çanakkale Savaşlarında hasta ve yaralıların çokluğu nakil sorunu yarattığından iki gemi kiralanmış, hastane ve nakil aracı olarak kullanılmıştır. Birkaç kartpostal bunları resmeder. Üç kartpostal ise seri halinde bir protez bacağıın takılışını gösterir. Son kartta protez bacağı

takılan subay hemşire karşısında selam durup şükran, minnet ve saygısını gösterir. Kartların bir amacı da hemşirelere ve mesleklerine duyulan saygıyı ifade etmektir. (2011 yılında Cine 5 için Yavuz Selim Karakışla ile Yalın Alpay'ın birlikte yaptıkları 5 dakikalık program.) bk.: Yavuz Selim Karakışla'nın "Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Kartpostalları ve Pulları 1912-1923", "Toplumsal Tarih", Eylül 2004, S. 129.

Yine gelir için Hilâl-i Ahmer Çiçeği adıyla bir rozet yaptırılmış ve Galata köprüsünde ve başka yerlerde satılmıştır. Bir kartpostal, rozeti ve satışı yansıtır. Bu kartpostallar gelir sağladığı gibi Hilâl-i Ahmer'i tanıtmış ve gönüllü hemşireliği özendirmiştir. Art arda gelen savaşlarda kadınların şefkat ve merhametli ellerine büyük ihtiyaç vardır. 1913 yılında Ramazan bayramının ilk günü çiçek günü ilan edilerek satışa başlanmış ve aynı yıl temmuz ayından sonra sürekli kırmızı (kızıl) aylı sepetlerde kadınlar bu rozetleri satmayı sürdürmüşlerdir. Hasta ve yaralılara yardım için kullanılan gelir ve satış çalışmaları halka önemle duyurulmuş, yayınlar yapılmıştır. Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Takvimi'nde Hilâl-i Ahmer Çiçeği'nden şöyle bahsedilmektedir:

“Bütün Osmanlılar bu beyaz kırmızı küçük ve saf çiçekler ile id-i fitrin ilk günü sinelerini tezeyyün eylemektedirler. Bayram günü “Hilal-i Ahmer”in “Çiçek Günü”dür. Hilâl-i Ahmer çiçeğinin neye delalet ve muavenet ettiğini bilmeyecek, bu çiçeği göğsünde hürmet ve muhabbet ile taşıyamayacak bir Osmanlı yoktur.

Hilâl-i Ahmer Çiçeğini ta'lik etmek harp zamanında kahraman ve sevgili askerlerimizin kıymetli vücutlarında düşman silahıyla açılan yaralarını sarmak demektir. İşte bu küçük çiçekler birçok ıstıraptan, hastalıktan, ma'luliyetten (sakatlık, hastalık), ölümden kurtarır; birçok kahraman evlat vatanın kanlarını durdurur, açılan yaralarına merhem olur, ateşler içinde vücutlarına bir zelal-ı afiyet gibi tesir eyler; sulh hengaminde (zamanında) hastabakıcılık teşkilatına, imdat mevkileri, hastaneler, nekahathaneler ve şifa yurtları tesisine hizmet/hidemat (hizmet) eder; mesai ve felaket anında imdat ve muavenete, emraz-ı sariyye (bulaşıcı hastalık) istilatında mücadeleye sevk ve ihzar eder.”

İşte bu küçük çiçeklerle Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne senevi mühim varidat temin edilmektedir.

Bu çiçekten 1913'te 549, 1914'te 1518, 1915'te 2555, 1916'da 1450, 1917'de 3249 ve 1918' de 2140 Osmanlı Lirası gelir elde edilmiştir.

bk. Prof. Dr. Seçil Karal Akgün/Murat Uluğtekin (2000), Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilal-i Ahmer İcraat Raporları 1914-1928.

Hanımlar Takvimi yayınlarından derlenmiştir.

Mehtap Baykal Yeşilyurt /Hande Uzun Külcü

İnternet: http://kizilaytarih.org/dosya_007.html

Aykut Çetin (2015), Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Sanatsal Faaliyetleri, Tarih İncelemeleri Dergisi XXX/2, 413-428.

Kaynaklar

- Akgün S. K.-Uluğtekin M. (2000), Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilal-i Ahmer İcraat Raporları 1914-1928.
- Akyüz, K. (1986). *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi*. 4. bas. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Baykal Yeşilyurt, M.- Uzun Külcü, H. http://kizilaytarih.org/dosya_007.html.
- Bekiroğlu, N. (2007). Nigâr Hanım. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 33 s. 83-85, İstanbul: TDV.
- Çetin, A. (2015). Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Sanatsal Faaliyetleri. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXX/2, 413-428.
- Hilâl-i Ahmer Tarihinde İz Bırakan Kadınlar, <http://kizilaytarih.org/dosya005.html>, Erişim tarihi: 03.02.2019.
- Karakışla Y. S. (Eylül 2004). Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Kartpostalları ve Pulları 1912-1923. *Toplumsal Tarih*, S. 129.
- Nigâr Binti Osman. (1232). *Elhân-ı Vatan*. Tercümân-ı Hakikat Matba'ası.
- Nigâr Binti Osman. (1959). *Hayatımın Hikâyesi*. İstanbul: Ekin Basımevi.
- Nigâr Binti Osman. (2015). Nigâr Hanım Toplu Şiirleri. haz.: Refika Altıkulaç Demirdağ. Konya: Salkımsöğüt Yayınları: 206.
- Ünaydın, R. E. (1985). *Diyorlar ki*. haz.: Şemsettin Kutlu. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 613.
- Yazıcı, N. (2011). "Çanakkale Savaşı'nda Türk Kadınının Rolü The Role of Turkish Women During the Gallipoli Campaign", *Akademik Bakış*, 5 (9) Kış.

ŞÂİR NİGÂR HANIM'IN AHMET MİTHAT'IN VEFATININ ARDINDAN YAZDIKLARI

İbrahim Çetin DERDİYOK¹

ÖZ

Bu yazıda Şâir Nigâr Hanım'ın Ahmed Mithat Efendi'nin 28 Aralık 1912 yılında ölümünün ardından yazdığı ve 3 Ocak 1913 tarihinde Şehbal dergisinde yayımlanan yazı ve şiirlerinin dil, kültür ve edebiyat açısından tahlili, yeni Türk harflerine çevrili metni ve tıpkıbasımı yer almaktadır. Nigâr Hanım 1862-1918 yılları arasında yaşamış, manzum ve mensur pek çok eser vermiş aydın bir yazar ve şairdir. O da arkasından yazılar yazdığı Ahmet Mithat Efendi gibi yazılarıyla ve şiirleriyle çağına tanıklık etmiş, arkasında eserler bırakmış şair bir kadındır. Burada gençlik yıllarından bu yana kendisine hocalık, kılavuzluk etmiş Ahmet Mithat Efendi'nin arkasından yazdığı mensur metinler, bir dördlük, altılık kıt'a ve 18 beyitlik ölüm temalı bir manzum eseri dil, kültür ve edebiyat açısından incelenmiştir. Manzum kısımları daha sağlıklı anlayabilmek için beyit ve kıt'aların önce vezin ve gramer kontrolleri yapılmış, sonra nesre ve günümüz Türkçesine çevrilmiş en son anlam vermeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nigâr Hanım, Ahmet Mithat, Şehbal

POET NIGAR'S WRITINGS AFTER AHMET MITHAT'S DEATH

ABSTRACT

In this article, the analysis of the writings and poems of Şâir Nigar Hanım after Ahmed Mithat Efendi's death on December 28, 1912 and published in Şehbal magazine on January 3, 1913, the text translated into new Turkish letters, and the editorial. Nigâr Hanım is an intellectual writer and poet who lived between 1862-1918 and gave many works in verse and prose. She is a woman, a poet who witnessed her era with her writings and poems, such as Ahmet Mithat Efendi, from whom she wrote articles. Here, the prose texts written by Ahmet Mithat Efendi, who has been a teacher and a guide since his youth, were examined in terms of language, culture and literature with a verse of 18 couplets and a death themed theme.

Keywords: Nigâr Hanım, Ahmet Mithat, Şehbal

Giriş

Nigâr Hanım, genç yaşta tanıdığı, öğretmeni ve hayattaki kılavuzu olarak gördüğü Ahmed Mithat Efendi'nin 28 Aralık 1912 yılındaki vefatından sonra büyük bir acı yaşar. Nigâr Hanım duygu ve düşüncelerini, vefattan beş gün sonra yayımlanan Şehbal dergisinde "Mâtem-i Millîye Munzam Bir Keder" başlığında anlatmaya çalışır. (Nigâr Binti Osman, 1328, s. 424, 425) Nigâr Hanım'ın yazı ve şiirlerinin yer aldığı sayfaların ortasında 1910 yılında satın alınan ve Trablusgarp (Osmanlı-İtalyan) harbiyle I. Balkan harbinde büyük yararlıklar gösteren Barbaros zırhlısının zabıtlar ve çavuşlarla fotoğrafları yer almaktadır. Bu fotoğraflar ve başlıkla ilgi kurduğumuzda 1912 ve 1913 yıllarının yurdumuz açısından acı ve yasla dolu yıllar olduğu görülür. (Küçük, 1992, s. 23) Yüreği yurt sevgisiyle dolu Nigâr Hanım savaşı askerlerimizi ve milletimizi

¹ Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyesi. cderdiyok@cu.edu.tr ORCID: 0000-0003-4055-8941.

Received/Geliş: 19/02/2019 Accepted/Kabul: 15/06/2020, Conceptual Article/Kavramsal Makale

Cite as/Alıntı: Derdiyok, İ. Ç. (2020), "Şâir Nigâr Hanım'ın Ahmet Mithat'ın Vefatının Ardından Yazdıkları", Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, cilt 29, sayı 2, s.116-115.

yücelten şiirler de yazmıştır. İşte bu acıların üstüne Ahmet Mithat Efendi'nin kaybı eklenince "Mâtem-i Millîye Munzam Bir Keder" başlığını uygun görmüşler diye düşünüyoruz.

Yukarıda belirtildiği gibi bu iki sayfada Nigâr Hanım, duygu, düşünce ve hayallerini hayli sanatlı sayılabilecek bir dille anlattığından günümüz insanı için bu metinlerin anlaşılmasının oldukça güç olduğunu düşündük. Bu nedenle metinleri incelemeye gayret ederek tanıtmaya çalıştık.

Bu kısımdan sonra Nigâr Hanım'ın manzumeleri yer alıyor, fakat Nigâr Hanım, Fâik Ali'nin ölüm karşısındaki duyguları yoğun bir biçimde anlatan bir beyitini kendi manzumelerinin başına koyuyor. Bu beyit, Nigâr Hanım'ın aşağıda yer alan manzumelerine kılavuzluk etmiştir diyebiliriz. Nigâr Hanım'ın dörtlük, altılık şeklindeki manzumelerden sonra 18 beyitlik mesnevi kafiyesiyle yazılmış bir manzum metin yer alıyor. Nigâr Hanım'ın yazısı bu mesnevi ile bitmiyor, yazıyı birkaç paragraf ile tamamlıyor.

Vefatın Ardından Yazılan Mensur Kısımlar

Nigâr Hanım ilk paragrafta, insanları aydınlatan bir ışık gibi gördüğü Ahmed Mithat Efendi'nin beklenmedik ölümü karşısında son derece üzgün ve şaşkın bir hâledir. Pek çok bilginin kaynağı olarak gördüğü o çalışkan ve üretken insanın ani kaybından büyük üzüntü duymaktadır. Bu duygusunu "O zinde ve fa'âl vücûd hiç olmazsa yigirmi sene daha yaşmalıydı", "o menba'-ı bî-gerân-ı 'irfândan istinâre eden bir kavm-i bî-nasîbi yigirmi sene daha irşâda muvaffak olmalıydı" sözleriyle dile getirir.

Nigâr Hanım, Ahmed Mithat'ı anlamayan genç insanlara karşı onu daima savunduğunu anlatır. "Onun en büyük hizmetinin toplumumuza düşünerek davranma ve tartışma zevkini kazandırmış olmasıdır" der.

Sonraki paragrafta daha Recaizade Mahmud Ekremleri, Abdülhak Hâmidleri bilemediği çocukluk çağlarında Ahmed Mithat'ı tanıdığını, sonra hemen bütün eserlerini okuduğunu, onun sayesinde dilini geliştirdiğini, Türkçesini sevdiğini anlatır. Ahmet Midhat çocukluğundan beri onun manevi hocası olmuştur. Nigâr Hanım, "öğrencisinin ustaya duyduğu bu saygının etkisiyle" adeta bir yas çılgılığı atmak istediğini dile getirir.

Nigâr Hanım yine Midhat'ın alçak gönüllü, öğrencisine değer veren, yücelten, onları bilgiye yönelten bir hoca olduğunu belirtir. Hatta gözlemine göre iri yapılı bir insan olan Ahmed Mithat'ın çok iyiliksever, faydalı, merhametli ve saf bir insan olduğunu anlatır. Onu, hayatının tek amacı kalemi olan, bir bilgi okyanusuna benzetir. Basın ve yayın dünyasında onun hatırasını kalıcı kılan arkadaşlarına "Midhat, bana karşı şefkat doluydu, teşvik ediciydi ve son günlerinde kullanmış olduğu şu elimdeki kalemle benim o aziz varlığın vefatının mersiye-hâmı olacağımı kim bilebilirdi? İşte hayat!" sözleriyle teşekkür eder.

Devrin yazar ve şairleri iki Ahmet Mithat portresinden söz ederler. "Kimilerine göre iri cüssesi, ablak yüzü, süpürge gibi sakalı, koca ağzıyla ürkütücü, otoriter; gazeteci olarak da tartışmacı ve polemikçi Ahmet Midhat. Diğeri ise bu özelliklerin tersine iyi kalpli, genç yazarları kollayan baba Ahmet Midhat." (Aydoğan, 1996, s. 58, 179, 186). Yukarıdaki satırlarda Nigâr Hanım'ın gözünden iyi Ahmet Midhat anlatılıyor.

Nigâr Hanım, burada Ahmed Midhat'ın çok fedakâr bir ruha sahip olduğunu belirttiikten sonra hastalandığı bir gün onun kendisine karşı nasıl ilgili davrandığını "İki buçuk sene önceydi; şiddetli bir humma hastalığıyla yanıp kavrulduğumu muhterem

ailesinden işiterek ziyaretime gelmişti; beni ölecek zannederek üzüntülü bir ruh hâliyle yasa büründüğünü, humma ıstırabıyla kıvrandığım yatağımdan gördüm” diyerek anlatıyor. Sonra “Ne korkunç hakikat! Ben hayattan yüz çevirmiş mustarip varlığımla yaşıyorum, fakat hayatı seven o faal varlık başı kara toprağın üstünde ebedi uykuya daldı...” sözleriyle bu tezatlı duruma dikkat çekerek acısını dile getiriyor.

Nigâr Hanım burada Ahmed Midhat’la ilgili bir başka anısını anlatıyor. Ahmet Mithat² üniversite heyetiyle Romanya’ya giderken Kraliçe Karmen Silva’yla karşılaşacağını düşünerek, ona içten gelen sevgi ve saygılarını iletmesini rica eder. Nigâr Hanım daha sonra Kraliçe Karmen Silva’dan gönül alıcı, samimi bir dille yazılmış mektubu alınca çok duygulanır, gözyaşını tutamaz. (Nigâr Binti Osman, 1328, s. 425)

Nigâr Hanım, Ahmet Mithat’i “Kendisine bütün eserlerini gönderen erdemli, cömert, incelik sahibi bir insan” olarak över ve şu hatırasını anlatır:

Nigâr Hanım, rahmetli Ahmet Midhat’tan bir gün uygun gördüğü eserlerinden birini adına hediye etmesini ister. Nigâr Hanım’ın evi Rumelihisarı’nda kıyıya yakındır. Bir gün iskeleye bir sandal yanaştığını görür. Sandalın içinden Midhat’ın saygıdeğer ailesinin birkaç büyük bohçayla çıktığını görünce birkaç gün kalacaklarını düşünerek sevinir. Fakat Ahmet Midhat’ın kızkardeşi, Nigâr Hanım’a bir mektup verir. Mektupta Ahmet Mithat, gönül alıcı sözlerle gönderdiği bu eserlerin hiçbirinin yeterli derecede şâirane olmadığını, hatta Nigâr Hanım’a layık bulmadığı için adına ithaf edemediğini belirterek kitapların hepsini bir hatıra ve mektubu da bir iltifatname olarak kabul etmesini ister.

Nigâr Hanım, onun bu sözlerinin “öğrencisini yücelten, değerlendiren bir dille” olmasına dikkat çeker. Hatta Mithat’ın bir albüme yazdığı notta kendisinin şiire yabancı olduğunu, şiiri kendisine sevdirmek için Nigâr Hanım’ı bir elçi olarak sıfatlandığını belirtir.

Sonunda Nigâr Hanım, “İşte bu yazılar hayatımın vesâ’ik-i edebiyesindedir” diyerek bu yazıların kendi hayatının edebî belgeleri olduğunu söyleyerek sözlerini tamamlar.

Nigâr Hanım’a Manzumelerini Yazdıran Beyiti

Nigâr Hanım, Ahmet Mithat’ın deniz kıyısındaki evinde misafir bulunduğu sırada mehtaplı ve hüznü bir Eylül gecesini tasvir ederek yazdığı şiirleri paylaşır. Fakat burada yer alan “Ölüm” başlıklı beyitin altında “Fâik ‘Alî” imzası bulunmaktadır. Nigâr Hanım, büyük bir ihtimalle Fâik Ali’nin “ölüm”ü anlatan bu beyitini hem duygularına tercüman olması hem de aşağıda yer alan diğer manzumelerine bir giriş olması bakımından buraya almış olmalıdır.

Şimdi beyite bakabiliriz. Beyit “Mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün” kalıbıyla yazılmıştır.

Sen ey mevt, ey rehâ-kâr-ı beşer, ey ‘adl-i rûhânî
Bu kizb-âbâd-ı süfliyyetde en yüksek hakîkatsın

Fâ’ik ‘Âlî

² Ahmed Midhat, “1889’da Stockholm’de toplanan Şarkiyatçılar Kongresi vesilesiyle iki buçuk ay süren bir Avrupa seyahati de yapmıştır.” Ahmed Midhat mad. haz. Orhan Okay, TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1889, s. 100-103.

Beyti, “Ey mevt! Ey rehâ-kâr-ı beşer! Ey ‘adl-i rûhânî! Sen bu kizb-âbâd-ı süfliyyetde en yüksek hakikatsın” şeklinde nesre ve “Ey ölüm! Ey İnsanoğlunun kurtarıcısı! Ey ilâhî adalet! Sen bu aşağılık yalan dünyada en büyük gerçeksın.” şeklinde günümüz Türkçesine çevirirsek daha kolay anlaşılır.

“Rehâ-kâr” sözcüğü Farsça “kurtarıcı” anlamına gelir. Arapça “beşer” sözcüğü de “insan, insanoğlu” anlamındadır. Arapça, Farsça sözcüklerden kurulu “rehâ-kâr-ı beşer” tamlaması da “insanı kurtaran, insanlığı kurtarıcı” gibi anlamlarda kullanılır. Şair beyitte ölüme “rehâ-kâr-ı beşer” yani “insanı kurtaran, insanlığı kurtarıcı” diyerek sesleniyor. Burada bir tezat çıkıyor karşımıza insanı öldüren, yok eden “ölüm”e şair kurtarıcı sıfatı veriyor. Bu durum, büyük bir ihtimalle üzücü olaylar karşısında büyük acılar duyan insanların acılarından bu şekilde kurtulduklarını düşünmelerinden kaynaklanmaktadır. Şair, bunun arkasından da yine “ölüm”e ‘Adl-i rûhânî, yani “ilâhî adalet” diyerek sesleniyor. Şairin bu ifadeyi de, ölümün yaşlı-geç, zengin-fakir kimseyi ayırt etmemesi nedeniyle kullandığını düşünebiliriz.

Şair, ikinci mısradan da tezat sanatından yararlanarak “yalan-hakikat” karşılaşması yapıyor. Gerçekten de capcanlı insanların, varlıkların ölüm sonucunda yok olmaları, insana dünyanın gerçek olmadığı, bir bakıma yalan olduğu duygusunu veriyor. İşte bu duyguyu da “ölüm” olayıyla daha yoğun olarak hissediyor. Şair bu nedenle dünyayı “kizb-âbâd-ı süfliyyet” yani “aşağılık yalan dünya” olarak nitelendiriyor ve “ölüm”ü “en yüksek hakikat” olarak görüyor.

Ölümün tanıtıcı özelliklerinin işlendiği bu beyit, Nigâr Hanım’ın yukarıda Ahmed Midhat’ın ölümünden duyduğu ıstırapın tercümanı gibidir.

Nigâr Hanım’ın Ahmed Mithat’ın Ardından Yazdığı Kıt’alar

Bundan sonra Nigâr Hanım’ın “Mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün” vezniyle yazılmış dört mısralık bir kıt’ası yer almaktadır.

Mü’ebbed hâb iken ismin safâ vaktindeki hâba,
Müşâbih, vakt-i gamda bî-mürüvvet, bî-‘inâyetsin,
Yetiş imdâda dindükçe kaçan ey şekl-i zulmânî
Ne yetişmez nâza düşkün nâzenin-i bî-sabâhatsin.

Kıt’ayı daha önceki beyitte uyguladığımız gibi önce nesre, sonra günümüz Türkçesine çevirdiğimizde daha kolay ve sağlıklı anlayabileceğimizi düşünüyoruz. Kıt’ayı, “İsmin, safâ vaktindeki hâba mü’ebbed hâb iken; müşâbih, vakt-i gamda bî-mürüvvet, bî-‘inâyetsin, “Kaçan imdâda yetiş” dindükçe “Ey şekl-i zulmânî! Ne yetişmez nâza düşkün nâzenin-i bî-sabâhatsin” şeklinde nesre ve “Mutluluk anındaki uykuya benzer ismin ebedî uykuyken, ıstırap anında ilgisiz, uzaksın; “Yardıma koş!” dedikçe kaçıp giden “Ey karanlık şekil! Ne kadar güzelliğini kaybetmiş, nazlı bir güzelsin” şeklinde günümüz Türkçesine çevirebiliriz.

Şair, hemen ilk mısradan “mü’ebbed hâb” sözüyle “ebedî uyku”, yani “ölüm”ü kastederek “ölüm”e sesleniyor. Büyük acılar içinde yaşayanların ölümü kurtuluş olarak gördüğü, ölümü istediği anda, ölümün karanlık bir gölge gibi kaçıp gittiğini anlatıyor. Şairin duygusu “ölümün kaçıp gitmemesi, kendisinin canını da alarak bu ıstıraplardan kurtulması”dır.

Fâik Ali’nin yukarıda yer alan beytinde “ölüm” bir kurtarıcı olarak anlatılmıştı. Bu kıt’ada “ölüm”ün kurtarıcı olmamasından şikâyet ediliyor. Bunu “Ey şekl-i zulmânî!

Ne yetişmez nâza düşkün nâzenin-i bî-sabâhatsin” sözlerinde açıkça görebiliriz. Şair Nigâr Hanım, ölüme ilgisiz, kararsız, nazlı bir insanmış gibi sesleniyor. Kendisinin canını alıp ıstıraptan kurtarmayan “ölüm”ü karanlık bir şekle benzeterek ölümden şikâyet ediyor.

Bundan sonra Nigâr Hanım’ın yine “Mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün” vezniyle yazılmış altı mısralık bir kıt’ası yer almaktadır.

Rehâ-kâr ol, diye, yıllarca etdim senden istimdâd;
Sen ey zâlim, mu’annid, bî-zebân hâkân-ı nâ-bînâ,
‘Anûdâne tahâşşî eyledin, bir zerreden, benden,
Hayâlâtım olurken şahsını bir zerrede cûyâ,
Otuz yıl böyle bîçâre, zelil ü zâr u bî-imdâd,
Bırakdın da beni binlerce şahsı eyledin ifnâ.

“Rehâ-kâr ol” diye, yıllarca senden istimdâd etdim; “Sen! Ey zâlim, mu’annid, bî-zebân, hâkân-ı nâ-bînâ!” “Bir zerreden, benden, ‘anûdâne tahâşşî eyledin; hayâlâtım şahsını bir zerrede cûyâ olurken, otuz yıl böyle bîçâre, zelil ü zâr u bî-imdâd, beni bırakdın da binlerce şahsı ifnâ eyledin.”

“Kurtarıcı ol!” diye yıllarca senden yardım istedim; “Sen! Ey merhametsiz, inatçı, dilsiz, kör hakan!” “Küçük bir zerre olan benden inatla korkup kaçtın; hayallerim seni bir zerrede arayıp sorarken, beni otuz yıl böyle çaresiz, yardımsız, düşkün ve ağlar bir hâlde bıraktın da binlerce kişiyi yok ettin.”

Bu kıt’ada da şair, Fâik Ali’nin beytinde olduğu gibi “Rehâ-kâr ol!” yani “Kurtarıcı ol!” diyerek “ölüm”e sesleniyor. Ölümden yardım istiyor. Kendisinin canını bir türlü almayan “ölüm”ü acımasız, inatçı, dilsiz, kör bir hükümdar olarak tasvir ediyor. Şair kendisini küçük bir zerreye benzetiyor. Yine “ölüm”e seslenerek bu küçük zerreden korkup inatla kaçtığını tezat sanatıyla anlatıyor. Şair, ölümlü konuşmasını yine tezat sanatıyla “Düşüncelerim, senin varlığını küçük bir zerrede bile ararken, sen otuz yıl beni böyle perişan, yardıma muhtaç, ağlar ve inler bir hâlde bıraktın da binlerce insanı öldürüp, yok ettin” şeklinde sürdürüyor.

Bu sözler, Nigâr Hanım’ın Ahmet Midhat’ın ölümüne üzüntüsünü yansıtmakla birlikte otuz yıldır çektiği acıların bir sonucudur.

Nigâr Hanım’ın Ahmed Mithat’ın Ardından Yazdığı 18 Beyitlik Mesnevisi

Bu altı mısralık kıt’adan sonra mesnevi nazım şekliyle, “Mefâ’ilün fe’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün” kalıbıyla yazılmış 18 beyitlik “ölüm ve ıstırap” temalı manzume geliyor.

İlk beyit altı mısralık kıt’ada belirtilen “otuz senelik” zaman diliminin dile getirilmesiyle başlıyor. Ahmed Mithat Efendi 28 Aralık 1912 yılında vefat ettiğine göre (Okay, 1989. C. 2, s. 101) otuz yıl öncesi 1882 yıllarına karşılık gelir. Bu yıllar, 1875 yılında Mehmed İhsan Bey’le evlenen Nigâr Hanım’ın mutsuzluğunun başladığı yıllardır. (Şair Nigâr, 1959, s. 16)

1
Evet, otuz sene yandım bu intizâr ile ben,
Bütün hayâlîmin oldu mutâfi bir medfen,

Evet, ben, bu intizâr ile otuz sene yandım; bütün hayâlimin mutâfî bir medfen oldu.

Evet, ben, bu bekleyişle otuz yıl ıstırap çektim; bütün düşüncemin dolaşıp durduğu yer bir mezar oldu.

Nigâr Hanım bu beyitte otuz yıl büyük bir acı çektiğini anlatıyor. Hatta “otuz sene” ibaresi, şiirde birinci beyitte bir, ikinci beyitte iki, onuncu beyitte bir kez olmak üzere dört yerde geçiyor. Yukarıda belirtildiği üzere “otuz sene”nin Nigâr Hanım için özel bir anlamı vardır. Nigâr Hanım’ın kendisinin anlattığına göre 30 yıl öncesi 1882 yılına karşılık gelir. Bu da hastalığı nedeniyle eşi ve çocuklarından ayrılıp Büyükkada’ya anne ve babasının yanına taşındığı zamandır. Bu sıralar evliliği de kötü gitmeye başlar. (Şâir Nigâr, 1959, s. 19)

2

Tamâm otuz senedir böyle nâle-kâr u hazîn,
Tamâm otuz senedir muztarib ü gam-âgîn;

Tamâm otuz senedir böyle nâle-kâr u hazîn; tamâm otuz senedir muztarib ü gam-âgîn;

Tam otuz yıldır böyle üzüntüyle ağlayıp inlerim; tam otuz yıldır ıstırap ve üzüntüyle doluyum.

Nigâr Hanım, büyük bir acı içinde otuz yıl geçirdiğini belirtiyor. Bu beyitten Nigâr Hanım’ın acılarının bitmediği anlaşılıyor. “Otuz sene” ifadesi bu beyitte iki kez geçiyor, bir bakıma tekrar sanatı yapılarak vurgulanıyor. Şiirin başında da belirttiğimiz gibi nüfuzlu bir ailenin kızı olmasına rağmen Nigâr Hanım’ın hayatı acılar içinde geçmiştir. Nigâr Hanım’ın özellikle vurguladığı “otuz sene” öncesini iyi hesaplamak gerekir. Nigâr Hanım, bu yazıyı 28 Aralık 1912 yılında vefat eden Ahmet Mithat’ın arkasından yazdığına ve bu yazının beş gün sonra 3 Ocak 1913 tarihinde Şehbal dergisinde yayımlandığına göre 30 yıl öncesi 1882-1883 yıllarına yakın gelir. Bu yıllar, Nigâr Hanım’ın hastalık nedeniyle eşi ve çocuklarından ayrılarak anne ve babasının yanına Büyükkada’ya gittiği zamandır. Kendi anılarından oluşan Hayatımın Hikâyesi adlı eserde çektiği acılar ayrıntılarıyla anlatılmaktadır. (Şâir Nigâr, 1959, s. 19)

3

Bütün seni aradım, bekledim seni her ân
Nasıl ümidini ta’kîb eder ise insân.

İnsân, ümidini nasıl ta’kîb eder ise, bütün seni aradım, her ân seni bekledim.

İnsan nasıl umudunun arkasından giderse, ben de her zaman seni aradım, seni bekledim.

Şâir, ümidini hiç yitirmediğini, umutlu insanın umduğunu aradığı gibi sevdiğini ömrünce aradığını, beklediğini dile getiriyor. Şairin altı mısralık kıt’ada bir sevgili gibi beklediğinin ölüm olduğunu belirtmiştik. Burada aynı duygunun anlatıldığını görüyoruz.

4

Neler şu müddet içinde neler geçip bitdi,
Benim şu ‘ömr-i harâbımsa bitmedi gitdi...

Şu müddet içinde neler geçip bitdi, neler? Benim şu ‘ömr-i harâbımsa bitmedi gitdi...

Bu süre içinde pek çok şey olup bitti, fakat benim şu perişan olmuş ömrüm hâlâ bitmedi.

Şair, bu arayış ve bekleme süresi içinde hayatında pek çok olayın yaşanıp bittiğini, fakat ıstıraplı ömrünün bitmediğini vurgulayarak âdeta ölümü istediğini bildiriyor. Nigâr Hanım anılarında anlattığına göre ölüm acısını henüz 14 yaşındayken biricik kardeşini bir kazada kaybetmesiyle yaşamıştır. (Nigâr Binti Osman, 1959, s. 17)

5

Sabâvetimde idi bir gece şu balkonda³
Sabaha karşı sekiz belki de sâ'at onda

Sabâvetimde idi; bir gece şu balkonda; sabaha karşı sekiz belki de sâ'at onda;
Çocukluğumdaydı; bir gece şu balkonda sabaha doğru, belki saat onda;

Bu beyitte yalnızca zaman ve mekân veriliyor, şairin çocukluk zamanı, sabahleyin saat 8-10 arası ve mekan olarak balkon. Bu beyti altıncı beyitle birlikte değerlendirmek gerekir.

6

Seni görüp şu mücellâ denizde ben 'uryân
Atılmak istedim âgûşuna o anda hemân;

Şu mücellâ denizde ben seni 'uryân görüp, hemân o anda âgûşuna atılmak istedim.
Şu pırl pırl denizde seni çıplak görünce, hemen o anda kucağına atılmak istedim.

Bir önceki beyitte zamanı ve mekânı belirten şair, parlak, aydınlık denizde "seni 'uryân görüp, hemân o anda âgûşuna atılmak istedim" derken sevdiği bir kimseye olan ilgisini anlatır gibidir. Fakat şairin 18 beyitlik bu manzumenin hemen her beytinde "ölüm"ü dile getirdiğini düşünce olursak "Acaba bu sevgili ölüm olabilir mi?" diye düşünmemek elde değil.

7

Fakat sarıldı giribânıma kavî bir el,
Kader, dedikleri zâlim yetişdi mevte bedel..

Fakat giribânıma kavî bir el sarıldı, kader dedikleri mevte bedel zâlim yetişdi..
Fakat yakama güçlü bir el yapıştı, kader denilen ölüme denk zalim yerleşti...

Bu beyitten şairin sevdiğine kavuşamadığı anlaşılıyor. Kader, güçlü elleriyle şairin yakasını tutan, sevdiğine kavuşmasını engelleyen acımasız bir kimseye benzetiliyor. Şaire göre bu ayrılık, ölüm gibidir. Gerçekten de 1862 yılında doğmuş olan Nigâr Hanım'ın 1874 yılında nikâhı kıyılır, yani 12 yaşında resmen evlendirilir; 1875 yılında yani 13 yaşındayken de düğünü yapılır. (Şâir Nigâr, 1959, s. 16) Nigâr Hanım'ın mutsuz günleri böylece başlar.

8

Bu zevk satırları, imlâsı da hatâ-âlûd
Bu intihârımı mu'lin kâğıd bile mevcûd

³ Rûmeli Hisârında

Bu zevk satırları, imlâsı da hatâ-âlûd; bu intihârımı mu'lin kâğıd bile mevcûd
İmlası da hatalı bu haz satırları, intiharımı ilan eden bu kâğıt bile vardı.

Sekiz ve dokuzuncu beyitler birbirine bağlı görünüyor. Sekizinci beyitte Nigâr Hanım'ın yazmaktan bir zevk aldığını, bir haz duyduğunu da anlayabiliriz. Kim bilir belki de yazmanın onu iyileştirici bir etkisi olmuştur. Nigâr Hanım'ın “Bu intihârımı mu'lin kâğıd bile mevcûd” ifadesinde “intihar” sözcüğü açıkça telaffuz ediliyor. Bu sözler, şairin ölümü düşünecek kadar büyük bir acı içinde olduğunu göstermektedir. Hatta intihar edenlerin yazılı bir kâğıt bırakmalarına da telmihte bulunulmuştur.

9

İdi, niçindi bilinmez? O hıfz⁴-ı nefis elemi
Yetişdi, mâni'-i 'azm oldu himmet-i sitemi..

İdi. O hıfz-ı nefis elemi niçindi bilinmez? Himmet-i sitemi yetişdi; mâni'-i 'azm oldu.

Dokuzuncu beyitin başında yer alan “İdi” sözcüğü tek başına hayli anlamsız duruyor, fakat bu sözcük sekizinci beyitin sonundaki mevcud sözcüğünü yüklem hâline getiren yardımcı fiildir. Sekizinci beyit ile birleştirirsek “Bu intihârımı mu'lin kâğıd bile mevcûd idi” şeklinde anlamlı olur ve günümüz Türkçesine “İntiharımı bildirecek kâğıt bile vardı, fakat benliğimi koruyan kederin ıstırap veren yardımını geldi, büyük bir engel oluşturdu” diye çevirebiliriz. Bu beyitte de şair, ölüm ve yaşam arasında gelgitler yaşamaktadır. Ölmeye hazırken benliğini koruyan ıstırapın kendisini kurtardığını dile getiriyor.

10

Bugün otuz sene geçdi, fakat yine o emel
Dilimde olmadı bir lahza muntafî, muhtel;

Bugün otuz sene geçdi, fakat yine o emel, dilimde bir lahza muntafî, muhtel olmadı;

Bugün otuz yıl geçmiş bulunuyor, fakat yine de o arzu, istek, hiç değişmedi, gönlümde olduğu gibi duruyor.

Şair, hayatının kötü zamanlarının başladığı anı unutamıyor ve sık sık geriye dönüyor. Bu beyitte de “otuz sene” sözleri dördüncü kez geçiyor. Nigâr Hanım, yukarıda yer alan altı mısralık kıt'ada ise “otuz yıl” ibaresini kullanmıştır. Sene ve yıl sözcüklerini aynı yazıda kullanması dikkatimizi çekmiştir. Otuz yıl, insan ömrü için hayli uzun bir süredir. Fakat bu kadar uzun bir süre geçmiş olmasına rağmen, şairin duygularının hiç değişmediği, sönmediği görülüyor. Yani şairin, ölmek düşüncesini hâlâ koruduğunu anlıyoruz.

11

Fakat ne çâre ki bir za'f-ı müzmin ü mel'ûn
Bugün de mâni'-i 'azmim, bu hâlet-i magbûn

Fakat ne çâre ki bir za'f-ı müzmin ü mel'ûn, bu hâlet-i magbûn, bugün de mâni'-i 'azmim.

⁴ Metinde “Huffâz” şeklinde yazılmış. Doğrusunun “Hıfz” olması gerektiğini düşünüyoruz. Huffâz, vezin ve anlam bakımından uygun düşmüyor. Mısra “İdi, niçin/di bilinmez?/O hıfz-ı nefis elemi” şeklinde olmalı.

Fakat ne yazık ki kötü ve sürekli hâle gelmiş zayıflığım, bu şaşkın hâlim, bugün de azmime, isteğime engel oluyor.

Şair, burada eski zayıflığımın, kararsız ve şaşkın hâlinin sürdüğünü, bu durumun harekete geçmesine engel olduğunu üzümlere belirtiyor. Kısacası ölmediği için üzgün olduğunu anlatıyor.

12

İlâhî, kaç seneler böyle ber-devâm olacak?

Benim şu çile-i ‘ömrüm nasıl, ne gün dolacak;

İlâhî! Benim şu çile-i ‘ömrüm nasıl, ne gün dolacak? Kaç seneler böyle ber-devâm olacak?

Tanrım! Benim bu ömrümün çilesi me zaman bitecek? Bu, daha kaç yıl böyle sürüp gidecek?

Beyitte ıstırap içinde yaşayan bir insanın bir an önce bu hayattan ayrılıp, acılarının sona ermesi isteği dile getiriliyor. İkinci mısradaki “Benim şu çile-i ‘ömrüm nasıl, ne gün dolacak?” ifadesi, şairin bu ıstıraplı hayattan ayrılmayı şiddetle istediğini gösteriyor.

13

Kıyâm edip gidivermek şu sâhile bu gece

Durur iken, ne durur beklerim ‘aceb delice?

Bu gece kıyâm edip şu sâhile gidivermek durur iken, ‘aceb delice ne durur beklerim?

Bu gece kalkıp şu deniz kıyısına gitmek varken, acaba neden delice durup beklerim?

Beyitte “gitmek” sözüyle kanımızca “ölüm” kastediliyor. Şair bir an önce ölmediği için kendisini suçluyor. Kendisine “neden delice beklediğini, neden kendini hemen denize atmadığını” soruyor. İkinci mısradaki “ne durur beklerim ‘aceb delice?” sözleriyle kendisini açıkça suçlamaktadır. Burada her şeye rağmen yaşama isteğinin ağır bastığını düşünebiliriz.

14

Bi’l-istifâde her akşâm siyâhî-i şebden

Gidip de kendimi ilkâya niyyet eylerken,

Her akşâm siyâhî-i şebden bi’l-istifâde gidip de kendimi ilkâya niyyet eylerken, Her akşam, gece karanlığından yararlanarak gidip kendimi atmaya niyet ederken, Burada da “ölüm” duygusunun, hatta “intihar” düşüncesinin beytin tamamına hâkim olduğu görülüyor. Arapça “likâ”dan türetilmiş ilkâ’ sözcüğü, “Koma, bırakma; atma” anlamlarına gelir. (Özön, 1973, s. 321) Şair, “siyâhî-i şebden bi’l-istifâde” yani “karanlık geceden yararlanarak”, “kendimi ilkâya niyyet eylerken” yani “kendimi atmaya düşünürken” sözleriyle bu düşüncesini anlatıyor. Şair, büyük ihtimalle “gece karanlığından yararlanarak kendisini denize atmaya” düşünüyor. Nitekim 16. beyitte şairin “Ey yem!” diye denize seslendiği görülüyor.

15

Nedir bu za’f-ı müberhen ki etmede teshîr..?

Vurur gibi benim şu pâ-y-i ‘azmime zencîr..

Bu za'f-ı müberhen nedir ki benim şu pâ-y-i 'azmime zencîr vurur gibi teshîr etmede..?

Bu nasıl bir çaresizlik? Benim şu gayretime zincir vurmuş gibi etki etmektedir..

Şair, bu beyitte de kararsızlığından şikâyet ederek kendisini suçlamayı sürdürüyor. İradesinin güçlü olmamasından şikâyet ediyor. Kendi zayıflığını, iradesini, hareket etmesini engelleyen, ayağına vurulmuş bir zincire benzetiyor.

16

Gelen şitâ yine senden uzak düşüp ey yem

Nedâmetle bütün kış harâb-ı ye's ü elem,

Ey yem! Gelen şitâ, yine senden uzak düşüp nedâmetle bütün kış harâb-ı ye's ü elem,

Ey deniz! Önümüzdeki kış, yine senden uzak düşüp bütün kış acı ve üzüntüden perişan olup pişmanlıkla,

Yem, Arapça deniz anlamına gelen bir sözcüktür. Şair, beyitte “Ey yem!” diyerek denize seslenmektedir. Kış mevsiminin geleceğini ve denizden uzunca bir süre uzak kalacağını, bu nedenle ölüm duygusundan uzaklaşacağını, büyük üzüntü ve pişmanlık duygusuyla anlatmaktadır. Yani şair, deniz kıyısında kendisini ölüme daha yakın hissettiğini anlatmaktadır.

17

O bitmeyen geceler bî-mecâl-i derd-i seher

Ölüm, ölüm.! diye ben vakfe-gîr-i hüzn ü keder,

O bitmeyen geceler, bî-mecâl-i derd-i seher; ben vakfe-gîr-i hüzn ü keder, “Ölüm, ölüm.!” diye,

O sabahı olmayan geceler, seherin ıstırapıyla bitkin, “Ölüm, ölüm!” diye inleyen, hüzn ve kederle ayakta duran ben.

Bu beyitte şair, “ölüm” sözcüğünü nida sanatıyla tekrarlayarak “ölüm”ü istediğini açıkça göstermektedir. Şair, ayrıca “O bitmeyen geceler” diyerek büyük acılar çektiğini, üzüntü ve kederle sabaha dek ölümü anarak inlediğini anlatıyor.

18

Şitâ içinde şitâ-yı melâl ü gam yaşarım

Ve kim bilir daha kaç sâl-i pür-elem yaşarım?

Şitâ içinde şitâ-yı melâl ü gam yaşarım ve kim bilir daha kaç sâl-i pür elem yaşarım?

Kış mevsimi içinde üzüntü ve keder kışını yaşarım ve kim bilir daha kaç elem dolu yıl yaşayacağım?

Şair, beyitte kış mevsiminde üzüntü ve kederin verdiği soğuk, üşüten, ıstıraplı duyguları yaşadığını, daha da yaşayacağını düşünerek üzülüyor. “Şitâ içinde şitâ-yı melâl ü gam” diyerek “kış içinde duygusal bir kış mevsimi” yaşadığını söyleyerek istiare ve mübalağa sanatıyla çektiği acıyı anlatmaya çalışmıştır.

Bu mesnevi tarzında kafiyelenmiş 18 beyitlik manzumesinde Niğâr Hanım, ıstırap ve bir kurtarıcı gibi düşündüğü ölüm temasını işlemiştir. Bu temayı işlerken anlarıyla karşılaştırdığımızda kendi hayatıyla ilgi kurduğu da açık bir biçimde görülmektedir.

Manzumenin dört yerinde geçen “otuz sene” ibaresi, onun 12 yaşında evlendirilişini ve mutsuzluğunu hiç unutmadığını gösteriyor. Hemen her beyitte de ölüme özlemine dile getiriyor. İntiharı gerçekleştiremediği için de zaman zaman kendisine kızıyor. Biz buradan yine de hayatın yaşanmaya değer güzellikte olduğu düşüncesine vardığımızı düşünüyoruz. Fakat şairin yaşadığı sorunları unutamadığı ve ıstırap dolu bir hayat yaşadığı da anlaşılıyor.

Manzum Kısımdan Sonra Gelen Mensur Kısım

Nigâr Hanım, Ahmet Mithat Efendi'nin vefatından duyduğu üzüntü ve anılarını mensur bir bölümle anlatmıştı. Sonra Fâik Ali'nin bir beyti, bir dörtlük, bir altılık kıt'a ve ölümü isteyişini anlatan 18 beyitlik mesneviden sonra yine mensur bir paragrafla yazısını sonlandırıyor.

Nigâr Hanım bu paragrafta “âsâr” diyerek, duygu ve düşüncelerinin yer aldığı bu mensur ve manzum metinleri kastediyor. Bu metinleri pek çok kimsenin uygun bulmayacağını bildiğini, fakat kendisinin ezelden beri insanda mevcut olan bir yaraya teselli çaresi bulmak istediğini söylüyor. Ezelden beri insanda var olan bu yara “ayrılık yarası”dır, “aşk yarası” da diyebiliriz. İşte Nigâr Hanım burada aşk yarası tesellisinin yazıda ve şiirde olduğunu belirtiyor. Bu yazı ve şiirleri de matem, ıstırap kaynağından akan, donuklaşmış gözyaşlarına benzetiyor. Nigâr Hanım bu paragrafta acı, ıstırap sözüyle “ezeli yara”yı, “aşk yara”sını kastediyor ve eserlerini bu yarayı, ıstırapı bilenlere hediye ettiğini söyleyerek yazısını tamamlıyor. Yazının sonunda Nigâr Binti Osman imzası yer alıyor.

Nigâr Hanım'ın Yazısına Yaptığı İki Paragraflık Ek

Yazının sonunda yine Nigâr Binti Osman imzalı Ahmet Mithat ile ilgili iki paragraflık kısa bir yazı yer alıyor. (Nigâr Binti Osman, 1328, s. 425)

Bu kısımda Nigâr Hanım yine Ahmed Mithat Efendi ile ilgili bir anısını anlatıyor. Nigâr Hanım, Ahmet Mithat'ın ailesine çok yakındır. Ailece görüşürler. Yine böyle bir toplantıda Nigâr Hanım duygulu bir şiir okur. Bunun üzerine Ahmet Mithat Efendi, orada bulunan aileden kimselere bakarak “Biliyor musunuz? Bütün hiss olunmuş ciddi sözler. Yalnız şi'ir olarak dinlemeyiniz demişdi” der. Nigâr Hanım, burada Ahmet Mithat'ın ne kadar duyarlı ve ince düşünen bir kişiliğe sahip olduğuna dikkat çekmek istiyor.

Nigâr Hanım, kendi değersiz varlığının yaşadığını, fakat insanlığın istifade ettiği, ilim irfân sahibi bir insan olan Ahmet Mithat'ın vefat ettiğini belirterek duyduğu üzüntüyü dile getirir.

İkinci ve son paragrafta Nigâr Hanım biraz teselli olmuş gibidir. “Fakat hayâtı kadar güzel bir memât!” diyerek Mithat'ın ölümünde bir güzellik bulur. Hatta kendisi için de böyle bir ölüm diler. Onun ebedî hatırası için bu satırları yazarken merhuma karşı saygı ve yüceltici duygularının bulunmasını teselli kaynağı olarak kabul eder. Şimdi kederli ailesiyle birlikte döktüğü gözyaşlarının adeta ruhunu arındırdığını belirterek yazısını tamamlar.

Tarih kısmı

Bu kısmın altında “Nişân Taşı gece – 20 Kânûn-ı Evvel, 1328” yer ve tarih bildiren bir ibare vardır. Yazarın adının “Nigâr Binti ‘Osmân” aynı sayfada ikinci kez yer aldığı görülüyor. Ayın “Kânûn-ı Evvel” olarak belirtilmiş olması bize Rûmî tarihin

kullanıldığını gösteriyor. TTK Tarih çevirme kılavuzuna baktığımızda yazının yazıldığı tarihin milâdî takvime göre “2 Ocak 1913” yılına denk geldiği görülmektedir. Ahmed Mithat Efendi 28 Aralık 1912 yılında vefat ettiğine göre (Okay, 1989. C. 2, s. 101) Nigâr Hanım’ın yazısını, acısı henüz çok yeniyken hemen 5 gün sonra yazıp yayımladığı anlaşılıyor (Nigâr Binti Osman, 1328, s. 424).

Sonuç

Sonuç olarak Şair Nigâr Hanım, Ahmed Mithat Efendi’nin 28 Aralık 1912 yılında ölümünün ardından Şehbal dergisinde mersiye diyebileceğimiz mensur ve manzum metinlerden oluşan bir yazı yazmıştır.

Bu yazılardan Nigâr Hanım’ın Ahmed Mithat Efendi’nin iyi bir öğrencisi, kılavuzu, yazarlık hayatında yol göstericisi olduğu anlaşılıyor. Nigâr Hanım’ın üslubundan anlaşıldığına göre Ahmed Mithat’ı aşk derecesinde sevmektedir. Hatta yazısının bir yerinde “Ne korkunç hakikat! Ben hayattan yüz çevirmiş mustarip varlığımla yaşıyorum, fakat hayatı seven o faal varlık başı kara toprağın üstünde ebedi uykuya daldı...” diyerek “sen öleceğine ben ölseydim” anlamında ifadeler kullanmıştır.

Yazıda manzum kısımlar mensur kısma serpiştirilmiş gibidir. Bu makalede Nigâr Hanım’ın mensur ve manzum metinleri incelenmiştir. Mensur kısımlar yazının başında ve sonun bulunmaktadır. Yazıda manzum metin olarak dört ve altı mısradan oluşan iki kıt’a ve 18 beyitlik ölüm temalı bir mesnevi bulunmaktadır. Gerek manzum gerekse mensur kısımlar, dil, kültür ve edebiyat açısından incelenmiştir. Sonuç olarak Nigâr Hanım ve Ahmed Mithat Efendi’nin insanî özellikleri ve edebî kişilikleri hakkında tanıtıcı bilgiler elde edilmiştir.

NİGÂR HANIM'IN YAZI VE ŞİİRLERİNİN METNİ⁵

Mâtem-i Millîye Munzam Bir Keder⁶

Ahmed Mithad! Bu büyük sîmâ-yı 'irfânın beklenmedik bir zamânda bagteten zevâli meftûn-ı sa'y u verziş olanlar için yeni bir elem, unutulmaz bir zıyâ' oldu. O zinde ve fa'âl-i vücûd hiç olmazsa yigirmi sene daha yaşamalıydı; yazılarına karşı isbât-ı güfrân eden şebâb-ı münevverin (!) olmasa bile o menba'-ı bî-gerân-ı irfândan istinâre eden bir kavm-i bî-nasibi yigirmi sene daha irşâda muvaffak olmalıydı. Merhûmu dâ'imâ erbâb-ı şebâba karşı müdâfa'a ettiğim sıralarda:

"O zengin dimâğın bu millete en büyük hizmeti ona zevk-i mütâla'ayı ihsân etmiş olmasıdır."

Derdim. Ben Ekremleri, Hâmidleri anlayamayacak bir yaşda iken "Hâce-i Evvel"⁷e dahâletden başlamış, Midhat'ın ta'âkib eden bi'l-cümle âsâr-ı muhallidesini sırasıyla okuyarak nâm-ı nisyan-nâ-pezirini tebcile almış ve Türkçemi ancak o sâyede sevmeyi öğrenmişdim! Şurada fahr ile i'tirâf ederim ki sabâvetimin hâce-i ma'nevîsi büyük Midhat olmuştu. İşte bu hissini şevkiyledir ki tilmizden üstâda olan hürmet-i meşrû'a-i kalbiyeyi bir feryâd-ı mâtem sûretinde esmâ' etmek istiyorum.

Midhat tilmîz-nüvâz olduğu kadar tevâzu'-kâr, teşvîk-sâz-ı 'irfân olduğu derecede nezihü'r-rûh, hayır-hâh, maddiyetiyle mütebâyin bir rikkat-i hisseye ile mütehâllık, rahîm, şefîk, hem-nev'ine müfid, yegâne gâye-i hayâlisi olan kalemine 'âşık, muhîtü'l-ma'ârif bir genç-i kıymet-dâr idi ve bunu takdir ile sahâyif-i matbû'âtda hâtırasını bir kere daha te'bide himmet eden arkadaşlarına şu satırlarla beyân-ı şükran etmek ihtiyâc-ı kalbîsini hissediyorum.

Midhat, hakkımda şefîk olduğu kadar, teşvîk-kâr idi, ve kim bilirdi ki son günlerinde isti'mâl ettiği şu elimdeki kalemlerle ben o vücûd-ı muhteremin mersiye-hân-ı ufûlü olacağım? İşte hayât!

Midhat'ın ne kadar kerîmü'r-rûh olduğunu isbât etmek üzere şurada ba'zı hâtırat-ı hayâtı yâd ermeden geçemeyeceğim: İki buçuk sene evvel idi; şedîd bir hummâ-yı ıstırâb ile kavrulduğumu muhterem 'â'ilesinden işiterek 'iyâdetime gelmişti; beni karîn-i zevâl zannederek o merhûm-ı mu'azzezini bir mâtem-i kalbî ile mütehassis olduğunu firâş-ı ıztırâbımdan gördüm. Ne fecî' hakîkat! Ben hayâtdan rû-gerdân olan mevcûdiyet-i muztaribemle yaşıyorum ve hayâtı seven o cism-i fa'âl ser be-zemîn-i hâk-i siyâh hâb-ı ebedîye daldı...

Yine bir gün dârü'l-fünûn hey'etiyle berâber Romanya'ya müteheyyi-i 'azîmet olduğu sırada mülâkî olacağından emîn bulunduğum melîke-i edîbeye ta'zîmât-ı kalbiyemi 'iblâğa 'inâyeti recâ etmişdim; Romanya'dan aldığım mektûbda haşmet-penâh Carmen Silva'nın 'aciz-nüvâzâsından o kadar hâr ve samîmî bir lisân-ı fasîh ü mahsûs ile bahs etmişti ki mütâla'asıyla eşk-rîz-i (s. 425) tahassüs olduğumu el-ân tahattur ederim.

O üstâd-ı kemâlât-perverin rikkat ve mürüvvetinden bir hâtıra-i mu'azezede mecmû' âsârının sûret-i lutf-ı irsâlî idi.

⁵ Burada Şebâl dergisindeki Nigâr Hanım'a ait yazının yeni Yürk Harflerine aktarılmış metni yer almaktadır. Bundan sonra Arap harfli iki sayfa da yazıda yer alacaktır.

⁶ 'Aded – 70, Şebâl, Sayfa 424; 'Aynı mevzû'a dâ'ir müze müdürü Halil Beg Efendi'nin bir makâleleri bu nüshanın 428'inci sahifesinde mündericdir. İdâre.

Bir gün eserlerinden her hangisini tensib ederse lutfen nâmıma ithâf etmesini merhûm müşârû'n-ileyhden recâ etmişdim; birkaç gün sonra yanaşan sandaldan 'â' ile-i muhteremesinin çıktığını gördüğüm sırada beyâzlara sarılmış birkaç dâne büyük boğçanın yukarıya naklolunduğunu müşâhede ederek nezdimde birkaç günlük misâferetle beni tesrîr edecekleri zehâbına düşmüşdüm. Birkaç dakikalık istirahatdan sonra merhûme hemşiresinin tevdî' ettiği bir iltifât-nâmede, Mîdhat, nüvâziş-kâr bir tarz-ı beyân ile: Bu eserlerin hiç birisini kâfi derecede şâ'irâne bulmadığım için hiç birisini nâmınıza ithâf etmedim. Hepsini yâdigârım ve bu mektûbumu ithâf-nâme olarak kabul ediniz."

Diyordu, fakat nasıl bir lisân-ı tilmîz-nüvâz ile... Albüme yazdığı sahîfede ise bîgânesi bulunduğu şi'ri kendisine sevdirmek için beni bir sefire sıfatıyla telkîb etmişti. İşte bu yazılar hayâtımın vesâ'ik-i edebiyesindedir.

Bir Eylül gecesi, bir leyl-i mukammer ü hazîn idi,
Sâhil-hânesinde misâferetim esnâsında şu eser-i hüzn ü melâlimi:

Ölüm

Me fâ 'î lün me fâ 'î lün me fâ 'î lün me fâ 'î lün

"Sen ey mevt, ey rehâ-kâr-ı beşer, ey 'adl-i rûhânî
Bu kizb-âbâd-ı süfliyyetde en yüksek hakîkatsın

Fâ'ik 'Âlî

*

Me fâ 'î lün me fâ 'î lün me fâ 'î lün me fâ 'î lün

Mü'ebbed hâb iken ismin safâ vaktindeki hâba,
Müşâbih, vakt-i gamda bî-mürüvvet, bî-'inâyetsin,
Yetiş imdâda dindükçe kaçan ey şekl-i zulmânî
Ne yetişmez nâza düşkün nâzenîn-i bî-sabâhatsin.

*

Me fâ 'î lün me fâ 'î lün me fâ 'î lün me fâ 'î lün

Rehâ-kâr ol, diye, yıllarca etdim senden istimdâd;
Sen ey zâlim, mu'annid, bî-zebân hâkân-ı nâ-binâ,
'Anûdâne tahâşşî eyledin, bir zerreden, benden,
Hayâlâtım olurken şahsını bir zerrede cûyâ,
Otuz yıl böyle bîçâre, zelil ü zâr u bî-imdâd,
Bırakdın da beni binlerce şahsı eyledin ifnâ.

*

Me fâ 'î lün fe 'î lâ tün me fâ 'î lün fe 'î lün (fa' lün)

1

Evet, otuz sene yandım bu intizâr ile ben,
Bütün hayâlîmin oldu mutâfi bir medfen,

2

Tamâm otuz senedir böyle nâle-kâr u hazîn,

Tamâm otuz senedir muztarib ü gam-âgîn;
3
Bütün seni aradım, bekledim seni her ân
Nasıl ümîdini ta'kîb eder ise insân.
4
Neler şu müddet içinde neler geçip bitdi,
Benim şu 'ömr-i harâbımsa bitmedi gitdi...
5
Sabâvetimde idi bir gece şu balkonda
Sabaha karşı sekiz belki de sâ'at onda
6
Seni görüp şu mücellâ denizde ben 'uryân
Atılmak istedim âgûşuna o anda hemân;
7
Fakat sarıldı giribânıma kavî bir el,
Kader, dedikleri zâlim yetişdi mevte bedel..
8
Bu zevk satırları, imlâsı da hatâ-âlûd
Bu intihârımı mu'lin kâğıd bile mevcûd
9
İdi, niçindi bilinmez? O hufâz-ı nefis eleme
Yetişdi, mâni'-i 'azm oldu himmet-i sitemi..
10
Bugün otuz sene geçti, fakat yine o emel
Dilimde olmadı bir lahza muntafî, muhtel;
11
Fakat ne çâre ki bir za'f-ı müzmin ü mel'ûn
Bugün de mâni'-i 'azmim, bu hâlet-i magbûn
12
İlâhî, kaç seneler böyle ber-devâm olacak?
Benim şu çile-i 'ömrüm nasıl, ne gün dolacak;
13
Kıyâm edip gidivermek şu sâhile bu gece
Durur iken, ne durur beklerim 'aceb delice?
14
Bi'l-istifâde her akşâm siyâhî-i şebden
Gidip de kendimi ilkâya niyyet eylerken,
15
Nedir bu za'f-ı müberhen ki etmede teshîr..?
Vurur gibi benim şu pâ-y-i 'azmime zencîr..
16
Gelen şitâ yine senden uzak düşüp ey yem
Nedâmetle bütün kış harâb-ı ye's ü elem,
17
O bitmeyen geceler bî mecâl-i derd ü seher
Ölüm, ölüm.! Diye ben vakfe-gîr-i hüzn ü keder,

18

Şitâ içinde şitâ-yı melâl ü gam yaşarım
Ve kim bilir daha kaç sâl pür elem yaşarım?

Şu âsâr-ı hüzn ü elemi ne kadar çok kişiler tarafından reddedileceğini bilir ve bundan beşeriyetin yâre-i ezelisine karşı bir teselliyet bulmak istiyorum; fakat bunu da bilirim ki bu dümû-ı câmidenin nasıl bir menba'-ı mâtem-engîzden nebe'ân ettiğini anlayacaklar da vardır; işte bu satırlar o bed-bahtâna ithâf olunmuş bir yâdigâr-ı hazîndir.

Nigâr Binti Osmân

*

Nigâr Hanım'ın aynı sayfada yer alan iki paragraflık yazısı

Okumuşdum merhûm derîn bir te'essür-i âşikâr ile dinledikten sonra, mütehassis ve elemnâk nazarlarını yegân yegân 'âile-i muhteremesi efrâdına tevcîh ederek:

Biliyor musunuz? Bütün hiss olunmuş ciddî sözler. Yalnız şî'r olarak dinlemeyiniz demişdi. Evet, ne zâlim bir hakikat-ı mâtem-âlûd! Bî-lüzûm, bîgâne-i hayât olan ben ber-hayât, o müfid-i insâniyet, o kenz-i 'adil-i ma'rifet ise ser-be-hâk-i memât...

Fakat hayâtı kadar güzel bir memât! Ben kendim için böyle ânî bir netîce-i ıstrâbı dâ'imâ temennî ederim; hâtıra-i mü'ebbedine ithâf ettiğim şu siyâh satırları tesvîd ettiğim sırada yegâne medâr-ı teselliyetim varsa o da merhûma karşı dâ'imî bir hiss-i ta'zîz ü tebcîl ile mütehassis bulunmuş olduğumdan 'ibâretidir ve bugün 'âile-i elem-dîdesiyle berâber dökdüğüm katarât-ı keder – eger varsa – rûhumu ma'âsîden tathîr ediyor, zannediyorum.

Nişân Taşı gece – 20 Kânûn-ı Evvel, 1328

Nigâr Binti 'Osmân

Kaynaklar

Ahmetoğlu, S. (2018), *İttihatçı Aktüaliteden Kitlesele Popülariteye: Şehbal Mecmuası (1909-1914)*, 2. Basım, İstanbul: Libra Yayınları.

Aydoğan, B. (1996), *Servet-i Fünûn Döneminde Edebiyat Üzerinde Oluşan Polemikler*, basılmamış Doktora Tezi, , Danışman: Prof. Dr. Mine Mengi, s. 58, 179, 186.

Bekiroğlu, N. (1998). *Şair Nigâr Hanım*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Bekiroğlu, N. (2007). Nigâr Hanım. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 33. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 83-85.

Dilçin, C. (1983), *Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yayınları Ankara.

Nigâr Binti Osman (1328). *Mâtem-i Millîye Munzam Bir Keder*, Şehbal, Sayı: 70, s. 424, 425.

Nigâr Binti Osman (1959). *Hayatımın Hikâyesi*, Ekin Basımevi, İstanbul.

Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 29, Sayı 2, 2020, Sayfa 116-134

- Okay, O. (1989). “Ahmed Midhat Efendi” mad. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C. II . İstanbul, s. 100-103.
- Özön, M. (1973). Osmanlıca –Türkçe Sözlük, 5. Baskı, İnılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul.
- Küçük, C. (1992). “Balkan Savaşları” mad. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C. V. Ankara, s. 23-25.

Ekler (1328)

شبال

شو آثار خزل و الملك هقدر جوق
كيشلر طرفندن رد ايديله كيشي بايبر
ويوندىن بشريشك ياره ازايشنه قارنى
بر تليت بولق ايسه دره فقط بونده
بيليم كه بوموع جامه نك انصلي بر
منبع مام انكيزدن نيمان اينديكي
آكلانچاقدره وارده ايشه بو سطرار
اوبدنتانه احناف اولوش بر يادكار
جزيردر .

نظر بنت عثمانه

اوقوشتم . مرحوم دهرين
بر تائر آشكار ايله دينله كدن
صوكرا . متحنس و الملك نظر.
لرني يكان يكان عالمه محترمه سي
افرادينه توجه ايدهدك:

— بيلورميسكنز ؟ بوتون
حسن اولوش چدى سوزلر .
بالكنز شعر اولارق دينله ميبكنز .
ديمشدى . موت ، نظام بر
حقيقت مام آلود : بزوم ، بيكانه
حيات اولان بن بر حياست ، او
مفيد انسايت ، او كتر في عدل
معرفت ايسه سر بجاك مات . . .
فقط حياي قدر كوزل بر مات !
بن كندرم ايچون بويه آني بر تيجه
في اضماري دائما تي ايددم ؛
خاطره مؤيدنه احناف ايشديكم
شوسياه سطراري تسويد ايشديكم
صيراده يكانه مدار تسليم وارسه
اوده مرحومه قارنى دائمي بر حسن لغز بو بيجي ايله
متحنس بولوش اولديغندن عبارندر و بوكون عالمه
المديده سيله برابر دوكدنكم قطرات كدر — اكر
وارسه — روحى معاصدين نظهر ايدبور ، ظن
ايدبورم .

اشان مظهر ، بيجه — ۴۰ تاخون اول ، ۱۳۱۸

نظر بنت عثمانه

حکمتی

بدین: جلری — بوتانجه — دیشلرله چیکه بن
آدمدر .
موسوس: رافادن بومورطه نك اچنده لادس
کيکي آراين آدمدر .
باشنده عقل اولان انسانر تمايله بدبخت اولقندده ،
تاماره بختيار اولقنده مجرم درلر . بضا کثرت
خشاردن اولوراجق بر بولامديرد و اقدر .
« و کوي اي ايكي يارينه براقه — او بر کوه براق !
ياره نهمدر اختلاف زردر : شخيلردن قاجاره خشيردن
آرلازل !
« بسن آدمک مسکري بوي غزه کيدور : وقايه
چاره نك انطباعي ماطر .
« کدر ايلصوغان آراشده مشاهبت واردر : ايکيسناده
سرن کوز ياشارتير .

بارباروس زره قيشنه ضابطانه هينتي ايلر بر لکمه شاهی کورمک ضابطه براسه چاروشلر

حرب حاضرک عناصر فعاله سندن بر نيه نظر

سلاحه قارنى سکر بلکده ساعت اوند
سني کوروب شو بيجلا ده نوده . بن عربان
آينليق ايشدهم آتوشکه او ائده هان ؛
فقط سترار يله کريباغچه قوي بر نوله .
قدره ، ديدکاري ظلم ايشيدي موت بدل . .
بوزوق سطرار لري ، املاسه خطا آلود
بو آغازيچي ممان کاغذ بيله موجود
ايدتره ، بيولندي بيلينمز ؛ او حفاظ نفس المي
ايشيدي ، مانع عزم اولدي همت سني . .
بوگون اوتوز سته کيدري ، نقطيه او امل
دلده اولادي بر لحظه منطقي ، مختل ؛
فقط نه چاره که بر ضعف مزمن و ماغون
بوکونده مانع عزم ، بو حالت مقبون
المی ، قاچ سهر بويه بردام اولاجق ؟
نيم شو جابه عزم ناسله ، نه کون دولاجق ؛
قيام ايدوب کيدورمک شو ساحله بو کچه
طورور ايکن ، نه طورور بکلرم عجب دلجه ؟
بالاستفاده هر اقسام سياهي شيدن
کيدوبده کنديچي اقاچه نيت ايلرکن ،
نهدر بوضف ميرهن که اچنده تسخير . . ؟
وورير کي شو بيم باي عزمه زنجير . .
کلن شتا يسه سندن اوزاق دوشوب اي يم
ندامتله بوتون قيش خراب باس و امل
او پنمه بن کيجهلر في مجال درد سهر
نولوم ، نولوم ! ديه بن وقفه کير حزن و کدر ،
شتا اچنده شتاي ملال و غم ياشارم
و کيم بياير داه قاج سال بر امل ياشارم ؟

تحسن اولديني آلان محظور
ايدورم .

او استاد کلاپوروك وقت
و مروئندن بر خاطره مززده
بجموع آثارينك صوت لطف ار .
سالي ايدى :

بر کون اثر لر دن هر هانکيه
تسبب ايدره سه لطفاً نامه احناف
اچمنى مرحوم مشاراليدن رجا
اچشمه ؛ بر قاچ کون سوکرا ساحله
يا باشان سندن عالمه محترمه نك
جقه دينتي کورديکم صيراده بياضاره
ساريلش بر قاچ دانه بوزو بونجه مک
پوقاري به نقل اولونديني مشاهده
ايدورک زدمده بر قاچ کونک مس .
فرته في تسرير ايدم جکاري ذهابه
دوشمشدم . بر قاچ ديقه لاق استرا
حتدن سوکرا مرحومه همتير .
سنگ توديع ايشديکي بر ائفان نامه ده
مدحت ، نوز شکار بر طرز بيان ايله :
« بو آرلر هيج بريني کاتي درجه ده
شاعرانه بولاديم ايچون هيج بريني
نمکنده احناف اچده . هيجي باکدم بو
مکتوبي احنافانه اولارق نول ايدتار .
ديبوردي ، فقط فصل بر لسان
تلميز نواز ايله . . . آلومه يازديني
حقيقه ده ايسه بيکاسي بولونديني
شعري کنديسنه سوردر مک ايچون
بي رسفيره صفيه تاليف ايشيدي .
ايشه بو يازيلر حياتک و نالاق ايدير .
سندن در .

بر ايلول کيجه سي ، بر ايل مقرر و جزين ايدى ،
ساحلخانه سنده مسافرتم انسايشده شوانر حزن و ملالي :

نولوم

« سن اي موت . اي ره کار بيله اي عدل دوجان
بوکون اولو مقلطيه اکر بوسکله حقيقتله »
فاني عالي

مؤيد خواب ايکن اسلم صفا وقتنده کي خواب
مشاهه وقت غمده في مروت ، في عنايتک ،
يتيش امداده ديدنجه قاچان اي شکل ظلماني ،
نه يتيز نازه دوشگون نازين في صباحتک .

رهاکار اول ، ديه ، بيللر جه ايتدم سندن استعداد ؛
سن اي ظلم منده في زبان شاقان ناپينا ،
عودانه تخاشي ايلدک بر زرده دن سندن ،
خيالاتم اولورکن شخصي بر زرده جوا ،
اوتوز ييل بويه بيجاره ذليل و زاروني امداد ،
بر اقلده بي بيکلر چه شخصي ايلدک ائنا .

« موت اوتوز سته ياندم بو انتظار ايله بن
بوتون خيالک اولدي مطلق بر مدفن ،
تام اوتوز سندر بويه ناله کار و جزين ،
تمام اوتوز سندر مضطرب و غم آکين ؛
بوتون سني آرادم بکلده سني هر آن
ناصيل اميدتري تقبيل ايدمر ايسه انسان .
نار شو مدت اچنده نلر کيوت پتدي ،
نيم شو عمر خراب سه پتيمدي کيدني . . .
صباوتنده ايدى بر کيجه شو بالقونده (۱)

(۱) روم المي حصارنه